

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

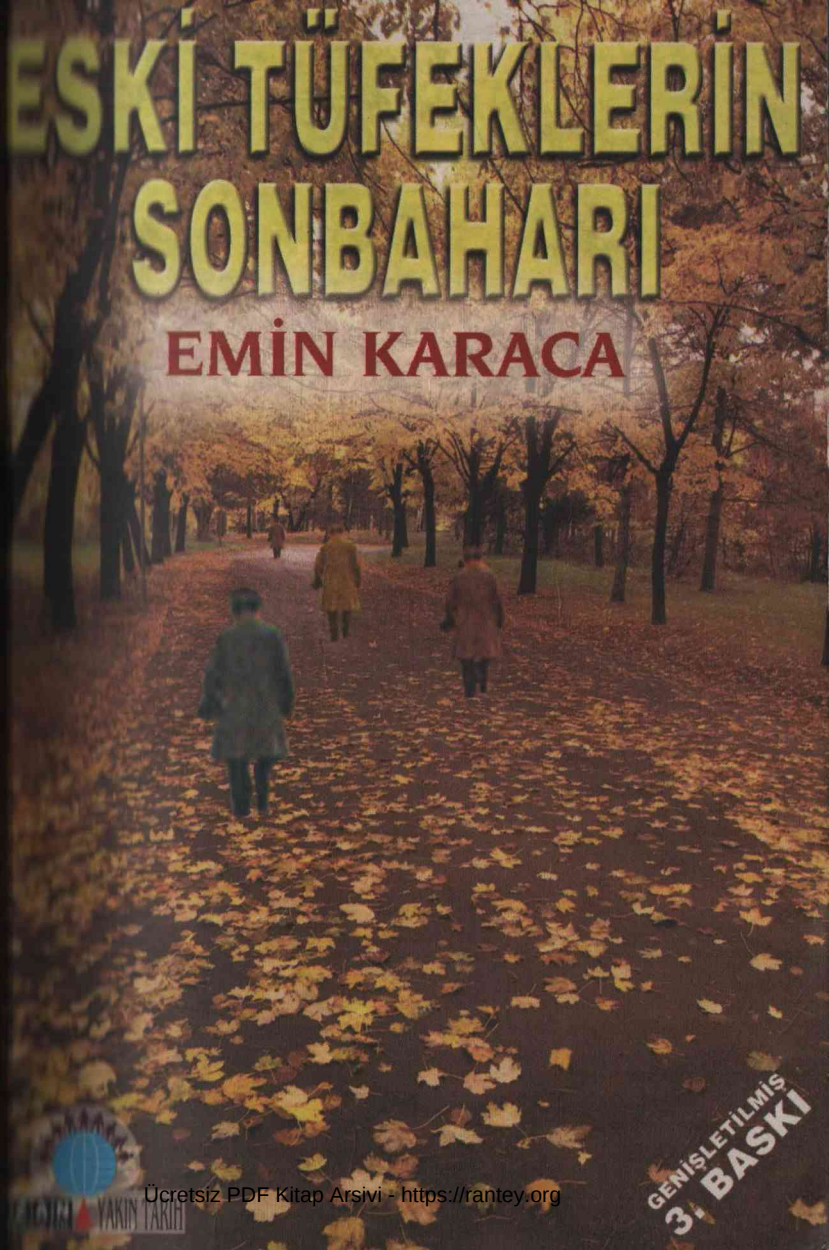
EMİN KARACA

ESKİ TÜFEKLERİN SONBAHARI

Ozan Yayıncılık

ESKİ TÜFEKLERİN SONBAHARI

EMİN KARACA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GENİŞLETİLMİŞ
3. BASKI

Emin Karaca

“ESKİ TÜFEKLER”İN SONBAHARI

OZAN ▲ YAYINCILIK

EMİN KARACA

“ESKİ
TÜFEKLER”İN
SONBAHARI

Ozan Yayıncılık

Ocak 2004

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yayın No: 60

Bu kitabın tüm yayın hakları Ozan Yayıncılık'a aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar, Kültür Bakanlığı Telif Hakları
Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

Kitabın adı: ©"Eski Tüfekler"ın Sonbaharı

Editör: Mustafa Demir

Dizgi: Perihan Özdemir

Düzeltilme: İlhan Yılmaz

Kapak Tasarımı: Ozan Yayıncılık

Montaj ve Baskı: Eren Ofset

Mücellit: Engin Mücellit

1. Baskı 1996

2. Baskı 1999

İnternet Adresi:

www.ozanyayincilik.com

ISBN 975-7891-70-3

OZAN YAYINCILIK

Cemal Nadir Sk. No: 9 Kat: 1 Cağaloğlu/İstanbul

Tel: (212) 520 43 90-520 43 91-511 93 95 **Faks:** (212) 527 98 47

email: info@ozanyayincilik.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Bu Kitabın Öyküsü	7
Önsöz	9
Sunuş	11

"ESKİ TÜFEKLER" LE RÖPORTAJLAR13

"Boz" Mehmet: "Kavganın Sonunu Göremeyeceğim İçin Müteessir Değilim"	15
Mihri Belli: "Tarihin Ömrü Uzun, İnsanlarınkı Kısa"	25
Doktor Sevim Tanı (Belli): "Boşuna Çiğnemedik Bu Dünyayı"	35
Rasih Nuri İleri: "Din Dışı Bir Ailede Yetiştim"	47
Şoför İdris: "En Çok Devrimi Sevdim"	57
Şaban Ormanlar: "Sovyetler'in Yıkılacağını Düşünmemiştik!..."	69
Hüsamettin Dinç: "Sağlam Bir Komünist Partisi Şart"	81
"Komsomol" Hasan: "Sonuç Bana Üzüntü Veriyor"	93
Şahap Bakırsan: "Değişimin Değiştiğini Görmek Gerek..."	103
Vedat Türkali: "'Eski Tüfek' Deyimini Hiç Sevemedim"	115
Tacettin Karan: O şimdi Fransız Yurttaş bir "Eski Tüfek"	123

ONLAR BİR ZAMANLAR YERALTINDAYDI141

Sunuş	143
Mehmet Bozışık: "Partilendiğimde Koltuklarım Kabanıyordu"	145
Mihri Belli: "İlkokul Arkadaşım David Aracılığıyla TKP'yi Buldum"	160
Doktor Sevim Tanı (Belli): "Halklara Mutluluğu Getireceğiz"	171

BİZİM CHE GUEVERA:

50 YIL SONRA YUNAN DAĞLARINDA BİR TÜRK GERİLLA 182

Sunuş	183
Mihri Belli 50 Yıl Sonra Eski Silah Arkadaşlarıyla Buluştu: "Kemal Sana Ne Olmuş?"	192

Hemetlili Hüseyin; Eski Tabur Komutanına Kendini Tanıttı:	
“Ben Senin Askerindim”	193
Dağlardan Hüzünlü Dönüş	199
“BU KİTAPTA Kİ “ESKİ TÜFEKLER”İN BİYOGRAFİLERİ	205
“Boz Mehmet”	207
Mihri Belli	208
Sevim Belli	209
Rasih Nuri İleri	211
Şoför İdris (İdris Erdinç)	212
Şaban Ormanlar	213
Şahap Bakırsan	213
Vedat Türkali	214
“ESKİ TÜFEKLER”İN DÜNYASININ PARTİ VE ÖRGÜTLERİ	217
Türkiye Komünist Partisi (TKP)	219
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)	220
İleri Gençler Birliği (İGB)	220
İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (İYTGD)	221
Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)	222
Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP)	223
“ESKİ TÜFEKLER”İN DÜNYASININ TARİHİ ADLARI	225
Mustafa Suphi	227
Şefik Hüsnü Değmer	229
Nâzım Hikmet	231
Hikmet Kıvılcımlı	234
Reşat Fuat Baraner	241
Zeki Baştımar	243
Laz İsmail (Marat)	244
Mehmet Ali Aybar	246
Esat Adil Müstecaplıoğlu	247
BİRİNCİ BASKI İÇİN NELER YAZDILAR?	251
Eski Tüfekler	252
Gizemli Bir Yakın Tarih Olgusuna Kişisel Katılımlar	254

BU KİTABIN ÖYKÜSÜ

“Eski Tüfeklerin Sonbaharı”, 1995 yılı Ekim ayının ortalarında, önce Milliyet gazetesinde 10 günlük dizi yazı olarak yayımlandı. Şubat 1996’da da kitaplaştı. Kitap daha dizgi-baskı aşamasındayken, ad olarak koyduğumuz “sonbahar” esprisine uygun olarak yaprak dökümü başlamıştı. Bir sonbahar ayı olmamakla birlikte, 17 Ocak 1996’da “Şoför” lakaplı İdris Erdinç 82 yaşında öldü.

“Eski Tüfeklerin Sonbaharı”nın o zamanki yayıncısının ace-miliği; kitabın, okuyucuya hızlı, geniş ve zengince ulaşmasına engel oldu. Her kitabevi vitrininde okuyucunun karşısına çıkmasa da, kitabın namı dilden dile yayıldı durdu...

Kitap artık kendi çapında okuyucusuyla buluşma yolculuğuna devam edip giderken, Şubat 1997’de bir yaprak daha düştü. Bu kez de Hüsamettin Dinç’i yitirmiştik.

1997 Ekim’inin 17’sinde, akşam saatlerinde; Sırbistan Yazarlar Birliği’nin ve Sırp PEN Merkezi’nin davetlisi olarak gideceğim Belgrad’da 34. Uluslararası Yazarlar Buluşması’nda yapacağım konuşmayı yazmak için daktilonun başına geçmiştim. Bir eski dost, telefon etti: Biraz önce yeğeninden öğrenmişti, eski tüfeklerden “Komsomol Hasan” da. barındığı huzurevinde ölmüştü... Sabah saat 05.00’de Sırbistan’a gidecektim. Ancak yapabildiğim, “Komsomol Hasan”ın ölümünü birkaç gazetenin Haber Merkezi gece nöbetçilerine, biyografisiyle birlikte haber vermek oldu.

27 Ağustos 1998... Bu kez Türkiye komünistlerinin hayat-taki en yaşlısı, “Boz” lakaplı Mehmet Bozışık ölmüştü.

1997 yaz ortalarından beri “*Eski Tüfeklerin Sonbaharı*”nın bittiği biliniyordu. Bu durumda yeni bir baskı şart olmuştu. Yapılacak yeni bir baskıya iki önemli ek koyma gereği doğdu.

Elinizdeki baskıyı hazırlarken fark ettim birden; ben bir de 1993 yılında “*Eski Tüfeklerin Sonbaharı*”nda konuştuğum “*eski tüfek*”lerle yine bir dizi röportaj yapmıştım. O sıralarda çıkmakta olan “*Özgür Gündem*” gazetesinde, “*Onlar, Bir Zamanlar Yeraltındaydı*” başlığıyla yayımlanan röportajlarda Boz Mehmet’e, Mihri Belli’ye, ve Sevim Belli’ye, daha çok yeraltında yaptıkları gizli devrimci faaliyetlerini anlattırmıştım. “*Eski Tüfeklerin Sonbaharı*”nda ise, daha çok insanî özelliklerinin yer aldığı yaşamdan, aşktan, ölümden sereserpe söz etmiştik.

Konunun daha bir bütünlenmesi için bu yeni baskıya “*Onlar, Bir Zamanlar Yeraltındaydı*” ekini koyduk...

8

Gelelim ikinci önemli eke... “*Eski Tüfekler*”in önemli adlarından Mihri Belli 1996 sonbaharında; 1947’de Yunanistan Demokratik Ordusu’nda gerilla olarak savaştığı Rodop Dağlarına bir gezi yapmıştı. Döndüğünde konuştuk. Bana anlattıklarını 18-20 Kasım 1996 günlerinde “*Radikal*” gazetesinde “*Bizim Che Guavera-50 Yıl Sonra Yunan Dağlarında Bir Türk Gerilla*” başlığı altında yayınladık. Üç günlük bu ilginç yazı dizisi, gazete sayfalarındaki hacim sorunu yüzünden, doğal olarak Mihri Belli’yle yaptığımız röportajın tamamı değildi. Elinizdeki bu yeni baskıya “*Bizim Che Guavera-50 Yıl Sonra Yunan Dağlarında Bir Türk Gerilla*” röportajının tamamını ekledik.

İlkinden çok daha zengin, neredeyse yepyeni bir kitap oluştu...

Sunuyorum.

Emin Karaca

1 Eylül 1999, Atakent

ÖNSÖZ

Yaşlı, eski kuşak komünistlerle bir seri röportaj yapmak düşüncesi epeydir kafamdaydı. Geçtiğimiz yılın (1995) Temmuz ayı içinde Mehmet Ali Aybar’ın ölümünün ardından bir an önce somutlaştırmak istedim bu düşüncemi. İlk planım, bir büyük gazetede dizi yazı olarak yayınlatmaktı.

Projemi *Milliyet*’in Genel Yayın Yönetmeni Doğan Heper’e açtım. Sıcak karşıladı, “*Hemen başlayalım*” dedi. Yorucu ama zevkli bir çalışmayla, eski kuşak komünistlerden 10 kişiyle yaptığım röportajlardan oluşan “*Eski Tüfeklerin Sonbaharı*” yazı dizisi Ağustos ayında bitmişti. *Milliyet*’in dizi yazılar sorumlusu Nail Güreli, fotoğraflar da çekilip herşey tamam olunca yazıyı kısa sürede yayına hazır hale getirdi.

Dizi, adındaki espriye uygun olarak bir sonbahar ayı olan Ekimin 15’inde yayınlanmaya başlandı. Sürdüğü 10 gün boyunca uzak-yakın, eşden-dosttan pek çok beğeni telefonları geldi, yüzüme karşı takdirkâr sözler edildi.

Röportajları dizi yazı sayfası hacmini kale almadan, serreserpe yazmıştım. Doğal olarak yayını sırasında kısaltma sorunu çıktı karşımıza. Gazetenin günlük yayın telaşı ve benim işlerimin yoğunluğu, kısaltırken ister istemez konuşmalarda bir kopukluk yarattı. Eksik olmasınlar, eş-dost da beğeni sözlerinin ardından “*Kitap olarak çıkacak değil mi?*” sorusunu yöneltiyorlardı. Bütün bu beklentiler elinizdeki “*Eski Tüfeklerin Sonbaharı*”nın oluşmasını hızlandırdı.

* * *

Milliyet’te dizi yazı olarak yayınlanırken hacim yüzünden kı-

saltmak zorunda kaldığımız konuşmaların ve eklerin tümüne kitapta yer verdik. Konuya daha bir bütünsellik kazandıracağını düşünerek, röportaj yaptığımız eski kuşak 10 komünistin konuşmalarında sıkça geçen parti ve örgütlerle, tarihi adların kısa biyografilerini ekledik.

Sunuyoruz.

Emin Karaca

1 Ocak 1996, Çamlıca

SUNUŞ

“Eski Tüfek”, Osmanlı’da artık yaşlanmış, savaşıma gücünü yitirmiş Yeniçeri’nin Ocağı bekleyenine verilen ad. 1960’ların başında Türkiye’nin sol hareketinin jargonuna yerleşmesine bir ozanımız vesile olmuş. Geçtiğimiz Temmuz ayında (1995) yitirdiğimiz Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi’nin başına geçtiğinde; yeraltından gelen eski devrimcileri partisinden uzak tutmaya çalışır, eskiler de girmek için didinirken, ünlü bir ozanımız “*Bırakın canım o Eski Tüfekleri. Onlardan ne köy olur ne kasaba...*” demiş.

Gizlilik koşullarından henüz daha yeni çıkıp gelmiş Mihri Belli de bu deyimi benimseyerek, Doğan Avcıoğlu’nun ünlü dergisi *Yön*’de yazmaya başladığı yazılarda, adını kamufle etmek için “*E. Tüfekçi*” imzasını atmaya başlıyor. Böylece, o gün bu gündür sol camianın jargonuna bir deyim gelip oturdu: Eski Tüfek.

Marxizmin ve komünist hareketlerin dünyada, ülkemizde cazibesini oldukça yitirdiği günümüzde, Türkiye’de “Eski Tüfek” olarak bilinen onlarca yaşlı devrimci yaşıyor. Yaşarken yaptıklarını, söyledikleriyle ya da ölümleriyle medyada sürekli haber nesnesi oluyorlar. Ve bir yandan da “*yaprak dökümü*” sürüyor...

Yaşamları boyunca idealize ettikleri ve kavuşmak için var güçleriyle mücadele ettikleri “*devrimi*” göremeden dünyamızdan ayrılıyorlar. Bu “Eski Tüfek”lerin yoldaşı; büyük ozan Nâzım Hikmet yıllar önce, 1930’da yazdığı “*Belki Ben*” şiirinde görmeyi arzuladığı “*devrimi*”, “*o gün*” şeklinde tanımlayarak şöyle diyordu:

"Belki ben

o günden

çok daha evvel:

köprü başında sallanarak

bir sabah vakti gölgemi asfalta salacağım.

Belki ben

o günden

çok daha sonra:

matruş çenemde ak bir sakalın izi

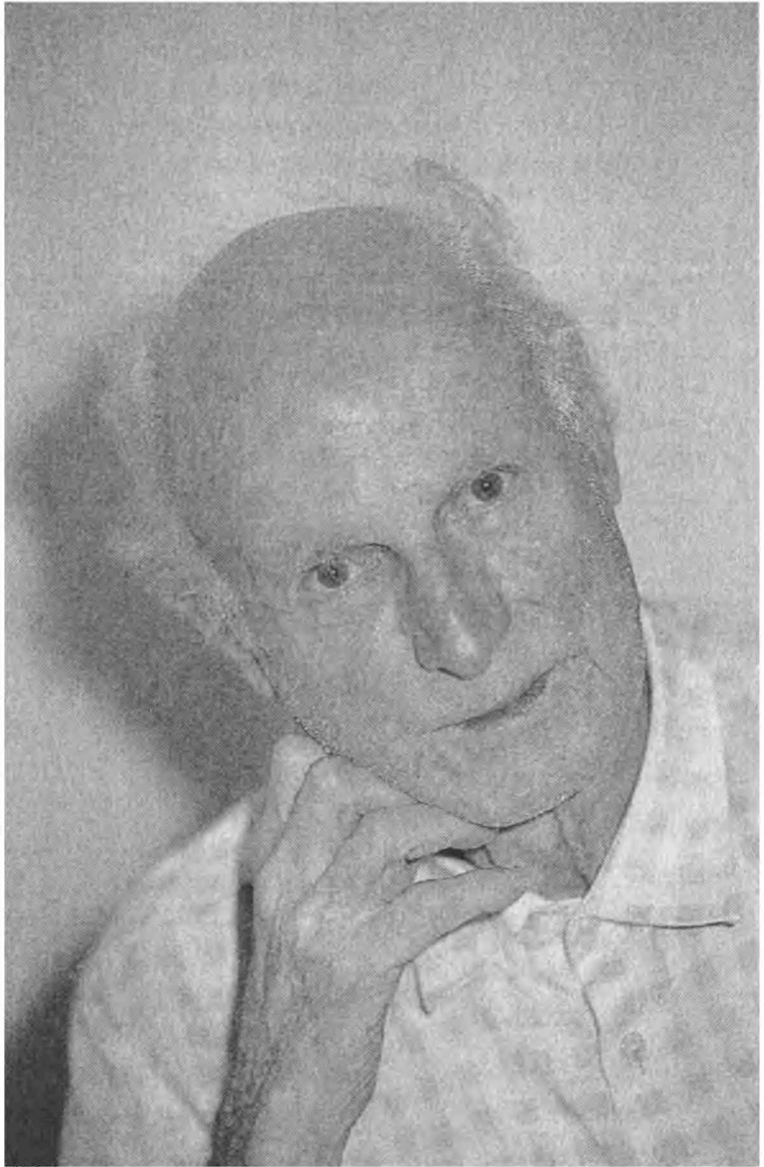
sağ kalacağım..."

"O gün"ü görememiş, matruş çenelerinde ak sakalların iziyle onlarca "Eski Tüfek" şimdilik aramızda. Giderayak onları tanımak istemez misiniz?

İşte "Eski Tüfeklerin Sonbaharı"...

"ESKİ TÜFEKLER"LE RÖPORTAJLAR

13

“BOZ” MEHMET

*“Kavganın sonunu göremeyeceğim için
müteessir değilim...”*

Geçen kışın ortasında bir gün mensubu olduğu sosyalist partinin ilçelerinden birinin açılışında karşılaştık. Yine her zaman ki gibi takım elbisesi içinde, kravatlı, ama en önemlisi yakasında Lenin rozetiyle, bastonuna dayanmış salonun baş köşesinde oturuyordu. Beşiktaş’taki evini satıp, karşıda, Kadıköy’de Hasanpaşa semtinde bir bodrum dairesine geçmiş. Adresini ve telefonunu yazdırdı. “Görüşürüz” demiştik birbirimize...

“Eski Tüfeklerin Sonbaharı” adlı dizi yazıyı planlayıp da hemen ilk elde “Boz” Mehmet’le konuşmamak olur mu? Elbette ilk onunla görüşecektik. Telefonu cevap vermeyince, kendisine zaman zaman canyoldaşlığı edip, ihtiyaçlarını gören bir hanım sosyalistten evinde olduğunu öğrenip, düşünüyorum yola. Temmuz sıcaklığı buram buram tüttürüyor İstanbul’u, her şey yapış yapış, vıcık vıcık, pelte kıvamında. Elimde adres kan ter içinde Hasanpaşa’da “Boz” Mehmet’in evini arıyorum. Sonunda buldum. Cümle kapısından iki numaralı dairenin ziline basıyorum. Cevap veren yok. Birkaç kez tekrarladıktan sonra; umutsuzca dönmek üzereydim ki, bodrum katın merdivenlerinden “Hey, yoldaşım kim o?” diyen sesi geldi “Boz” Mehmet’in. Üzerinde bir fanila, ayağında halk arasında “Selanik donu” tabir edilen beyaz, uzun paçalı iç donuyla bodrum katı merdivenlerinden duvarlara tutuna tutuna apartmanın dış kapısına doğru çıkıyor-

du. Otomat çalışmıyormuş. Kapıyı açınca tanıyor beni. Buyur ediyor aşağıya.

Beni bir koltuğa oturtup acele giyiniyor. Yanımdaki sedirin kenarına iliştiriyor. Kendisiyle röportaj yapmaya geldiğimi söylüyor. “Hay hay, konuşalım” diyor. Teybimin ses alma düğmesine basıyorum.

– **Ne zaman, nasıl ve nerede başladı sizin bu komünizm serüveni?** oluyor ilk sorum.

Gerçekten lakap olarak takılan renkte “boz”, Mehmet Bozıkk bıcır bıcır gök gözleriyle bana bakarak heyecanlı heyecanlı anlatmaya başlıyor:

– 1900 yılında Yunanistan’ın Kavala kentinde dünyaya geldim. Önümüzdeki Eylül ayının 22’sinde 95 yaşına gireceğim. Komünizmle ilk kez Kavala’da tütün işçisi iken tanıştım. Kardeşlerimle birlikte hepimiz tütün işçiliği yapıyorduk. O sıralarda Yunanistan’da iki sendika vardı. Biri “Kokina” (yani Kızıl), ötekisi “Tirona” (yani Sarı). Biz Yunanistan Komünist Partisi’ne bağlı Kızıl Sendika’ya üye olduk. Parti daha bir yıl önce legal olarak kurulmuştu. Ertesi yıl yani, 1919’da Yunan ordusu İzmir’e çıkarak Anadolu’yu istilâ etmeye başlamıştı. Yunanistan Komünist Partisi buna karşı bir beyanname yayınladı. Beyanname şunlar deniliyordu: “*Ey Yunan işçisi, ey Yunan halkı! Yunan sömürücüleri çıkarına Anadolu’ya sürülen işçiler ve köylüler! Sizin Anadolu’da işiniz ne? Sizin yeriniz kendi yurdunuz, kendi ailenizin, ana-babanızın, karınızın, kızınızın, çocuklarınızın yanı. Geri dönün!...*” Bu beyannameleri dağıtırken yakalananlar oldu bizim Kavala’da. Bunlardan 6 kişinin “*vatana ihanet*” iddiasıyla kurşuna dizildiklerini kendi gözümle gördüm. Bütün bu yaşayıp gördüklerim karşısında komünizme inanç olarak iman ettim, bilinç olarak da bağlandım.

Duvarı bir tabloya gözüm iliştiriyor. Kızıl bir zemin üzerinde Karl Marx’ın portresi. Bir konuşma balonu “*Komünizm öldü!*”

cliyor. Marx sağ elinin işaret parmağını gözünün önüne götürmüş “Pışık!” yapıyor...

– Peki sonra?

– “Mübadil” olarak 1924’de Türkiye’ye geldim. İstanbul’da tütün işçiliği yapmaya başladım. Merkezi Kabataş’taki Yaprak Tütün İşçileri Cemiyeti’ne üye oldum. Kardeşim de cemiyetin kurucularından biriydi. Cemiyetin 30 bin üyesi vardı.

SOVYETLER BİRLİĞİ’Nİ MERAK YÜZÜNDEN GÖRÜLEN İLK İŞKENCE...

– Burada Komünist Partisi’ni nasıl buldun? diye atılıyorum.

– Bak anlatayım önce ne oldu, diye başlıyor. 1927 yılı Sovyetler Birliği’nde Ekim İhtilâli’nin yapılışının 10. yıldönümüydü. Türkiye Komünist Partisi de bu yıldönümünü kutlamak için bir beyanname yayınlamıştı. Beyannamede Rus işçilerinin ve halkının 10 yıl önce Ekim İhtilâli’ni nasıl yaptığı, ne gibi haklar elde ettiği ve Sovyetler Birliği’ndeki sosyal hayat üzerine açıklamalar yer alıyordu. Sonuç olarak da 6 Kasım 1927 gününe tekbül eden 1917 Ekim İhtilâli’nin 10. yıldönümünde biz işçilerin işi bırakmamız ve çalışmamamız isteniyordu. Beyanname okunduktan sonra aramızda tartışma başladı. Bazı işçiler; orada yolsuzluk varmış, ahlaksızlık varmış, fuhuş varmış diyerek Sovyetler Birliği’ni kötülüyordu. Aralarında benim de bulunduğum Komünist Partisi’nin etkisi altındaki bir grup da, bunların doğru olmadığını, Sovyetler Birliği’nin müreffeh ve adil bir ülke olduğunu savunuyordu. İki tarafın görüşüne katılmayan bir de tarafsız grup çıktı ortaya. Tartışma o kadar şiddetlendi ki, iş neredeyse yumruklaşmaya kadar varıp kavgaya çıkmak üzereydi. O sırada Ortaköylü Hilmi Usta adında bir işçi ortaya atıldı: “*Bunun için münakaşa etmenize gerek yok. Sovyetler Birliği bizim burnumuzun dibinde. Aramızdan bir heyet seçelim. Göndereyim. Yerinde görüp gelsinler. Ondan sonra konuşalım*” dedi.

Boz Mehmet'in. 1951 Komünist tevkifatında poliste çekilen resmi

Hilmi Usta'nın bu önerisi kabul gördü. Sovyetler Birliği'nin kötü olduğunu iddia eden gruptan bir kişi (O Üsküdarlı Motorcu Mehmet'ti), tarafsızlardan bir kişi (O da Arnavut Ramazan'dı), Sovyetler Birliği'nin iyi olduğunu savunan gruptan da bir kişi (O bendim) olmak üzere 3 kişilik bir heyet seçildi. Sovyetler'e gidiş geliş için 6 lira yol parası gerekiyormuş. İşçiler "Tamam" dediler, "Biz bu parayı aramızda toplarız." Bundan

sonra Motorcu Mehmet, Arnavut Ramazan ve ben kalkıp Be-yoğlu'ndaki Sovyetler Birliği Sefarethanesi'ne gittik. Bizi çok iyi karşıladılar, içeri aldılar, hatta lokum ikram ettiler. Cemiyet üye kimliklerimizi gösterdik, ne istediğimizi anlattık. Sefarethane görevlisi bize çok teşekkür etti. "Ancak sizin Sovyetler Birliği'ne gidebilmek için pasaportlarınızın olması gerekli" dedi. "Pasaportlarınızı alın, yol parası bile gerekmez, bizim gidip gelen vapurlardan birisine bindiririz gidersiniz" diye ekledi. Sovyet Sefarethanesinden çıkınca pasaport almak için Valiliğe birer dilekçe verdik. Dilekçelerimize cevap beklerken 2 gün sonra tutuklandık. Polise götürdüler, hepimizi ayrı ayrı sorgudan geçirdiler; neden Sovyetler Birliği'ne gitmek istiyorsunuz diye. Oradaki hayatı gözümüzle görmek istiyoruz dedik. Sorgucu polisler; bize inanmak zorundasınız, oradaki hayat çok kötü, dediler. Gitmenize hiç gerek yok, dediler. Siyasi bir örgüt tarafından bu işe kışkırtılıp kışkırtılmadığınızı araştırdılar, biz de öyle bir şey olmadığı konusunda direttik. Bu öneriyi ortaya atan Orta-

köylü Hilmi Usta’yı da ele vermemiştik, bir hafta kadar tuttular bizi poliste. Tazyik ve işkence yaptılar. Tokatladılar, hatta so-
payla bile dövdüler. Polisten kurtulduktan sonra TKP’nin be-
yannamesindeki çağrıya uyarak 6 Kasım 1927 günü çalışma-
yıp, işi bıraktık. İşçiler arasındaki tartışma da son buldu. Bir sü-
re sonra ben TKP’ye girdim.

İLK ÖNCE STELYANİ, SONRA NİŞANTAŞILI AYŞE, SONRA DA ADVİYE...

Heyecanlı, hızlı hızlı anlatıyor “Boz” Mehmet; emniyet mü-
dürlüklerinde polis sorgularını, işkenceleri, hapishaneleri, ilk
başlarda çok merak ettiği Sovyetler Birliği’ne –kendisi “yukarı-
ya” diyor– Parti görevlisi olarak gidiş gelişlerini...

– Peki hep mücadele, kaçmaca, kovalamaca mı? Hiç aşık
oldun mu, karşı cinsle ilişkilerin nasıldı? Biraz onları anlatsan,
diye giriyorum araya...

– Gayet tabii, bu kadar yıllık mücadele hayatımın içinde ka-
dınlarla münasebetlerim oldu, aşık da oldum, evlenmek de iste-
dim. İlk gençliğimde Yunanistan’dayken, Türkiye’den mübadil
gelmiş grupların içindeki kadınlarla, kızlarla arkadaşlık ettim.
Yunanistan Komünist Partisi’nin toplantılarına gittiğimiz lokal-
lerde beraber olurduk onlarla. İçlerinde Stelyani adındaki bütün
işçisi bir kızla arkadaş oldum. Birlikte olmaya karar verdik. An-
cak mübadele sürüyordu. Bizim de Türkiye’ye gitmemiz gereki-
yordu. Güzel, çok hoşuma giden bir kızdı Stelyani. Kalmam
için çok ısrar etti. “Komünist mücadele ise, burada da sürdürür-
sün” dedi. Ama ben dinlemedim. Hatta beni vapura kadar ge-
çirdi, uğurlarken ağladı.

– Eli böğründe bırakıp geldin güzel Stelyani’yi, diyorum.
Maviş maviş gülüyor “Boz” Mehmet...

– Ya Türkiye’dekiler? diyorum.

– 1927’de tütünde çalışırken “Nişantaşılı Ayşe” adındaki bir

kızla tanışıp arkadaş oldum. Diyebilirim ki, İstanbul'un en güzel kızıydı. Belki hâlâ hayattadır. Haftada bir iki kez buluşur, konuşurduk. İnönü Stadyumu'nun arkasında gaz depoları vardı o zamanlar. Orada buluşurduk. Sonunda evlenmeye karar verdik. Bir gün kararımızı annesine söylemeye gitti. Ev kirası ve çeyiz için 400 liraya ihtiyacımız vardı. Bulamıyorduk. Annesi demiş ki Ayşe'ye: *"Sizin sevdanızın yokluk yüzünden birkaç ay içinde kavgaya dönmek ihtimali var."* Önceden Ayşe'nin Saray'dan matrut (çıkarılma) Ömer Bey isminde bir taliplisi varmış. Biz kavuşamadık. Ayşe gitti, onunla evlendi. Ama sonradan görüştüğümüz zamanlar oldu. *"Ne yapayım, mecburdum buna"* dedi. 1980'lerde gördüm kendisini. Ortak tanıdıklarımızdan bazılarına *"Benim ilk sevgilim komünist Boz Mehmet'tir"* dediğini duydum sonraları...

– **Başka?**

– Nişantaşlı Ayşe olayından sonra, Bebek'deki tütün atölyesinde çalışırken Mısır Hıdivlerinden birisinin köşkü vardı karşı-

mızda, onun penceresinden, bakışırken tanıştığımız Advie isminde bir kızla da birlikte oldum. Kışları Mısır'a giderlermiş. Evlenmeye karar verdiğimiz sırada Mısır'a gitmeye kalktı. Ayrılmak zorunda kaldık. Ondan sonra olaylar çok hızlı gelişti. Ben TKP'ye girdim. Tutuklandım. Yattım, çıktım. Sovyetler Birliği'ne KUTV'a okumaya gittim. 1931'de Sovyetler'den döndüğümde Beşiktaş'daki evimde Advie'den gelen bir mektup buldum. Kardeşim hiç açmadan senelerce saklamış. Zarfın içinden 25 tane de Mısır lirası çıktı. Mektubunda beni meğer Mısır'a çağırıyormuş...

Heyecanlı bir adam "Boz" Mehmet, boz renkli yüzünde 95 yılın ağır çizgileri, ellerinin damarları sanki derisinin üzerindeymişçesine masmavi fırlamış, anlatıyor... Artık kadınlar defterini kapattırmalı.

– Sonraki yıllarda da bazı kadınlarla, kızlarla ilişkilerim oldu, ancak hiçbirini kafama uymuyordu. Mücadeleme engel olacaklarını anlayınca vazgeçiyordum. Ben hür yaşamaya alışmışım. Aslında sevgi, sevdâ, aşk denen nesne ilelebet süren bir şey değildir. Ağırlıklı olarak cinsî münasebeti barındırır içinde, bir süre sonra da yok olur gider. Hayatımın o anıyla ilgili hazları tatmamazlık etmedim. Bu nedenle pek de Keşiş hayatı yaşadığım söylenemez.

NÂZİM HİKMET'İN KAÇMA İSTEĞİNİ PEK CİDDİYE ALMAMIŞLAR...

– Peki, diyorum, şimdi geriye dönüp baktığınızda hata olarak gördüğünüz siyasi bir davranışınız oldu mu?

– Tabii oldu, olmaz olur mu? Bugün geriye dönüp baktığımda Parti olarak yaptığımız kimi yanlışları fark ediyorum. Bir tanesi şuydu: KUTV'da yetişip gelen öğrencilerin İstanbul dışındaki illere gönderilmesini söylüyordum sürekli. Liderimiz Şefik Hüsnü'ye de hatırlatıp duruyordum. Şefik Hüsnü ise: "*Onları İstanbul dışına gitmeye mecbur edemeyiz. Burada işleri, güçle-*

ri var. Geçim derdindeler” diyordu. Ben de “Burjuvazi nasıl işçileri, köylüleri zorla askere alıyorsa, bizim de Parti militanlarına bazı işleri zorla yaptırmamız gerekir” diye diretiyordum, ama bir türlü kabul ettiremiyordum. Parti yöneticileriyle bazı konularda zaman zaman ihtilafa düştüğüm oluyordu.

– Ya diğeri?

– Bir diğeri de Nâzım Hikmet’le ilgili yaptığımız hataydı. 1938’de Harp Okulu ve Donanma davalarından toplam 35 yıl mahkum edildikten ve verilen cezalar temyizce onandıktan sonra Nâzım Hikmet’le Hikmet Kıvılcımlı’yı sağlık nedeniyle 6’şar aylığına serbest bırakmışlardı. Bir Partili aracılığıyla Nâzım Hikmet bana haber saldı, durumunun Partide görüşülmesi için. Şöyle demiş Nâzım Hikmet: Bizi şimdilik serbest bıraktılar. Bizi ya “yukarıya” kaçırın ya da burada saklanacak bir yer gösterin. Kendi imkanlarımızla kaçacak olursak da, Komintern’e bizim Parti’nin bilgisi dahilinde kaçtığımızı bildirin. Ben Parti yetkililerine Nâzım Hikmet’in bu talebini ilettim. Toplandık. Toplantıda ben, Halil Yalçınkaya, Zeki Başımar ve Reşat Fuat vardı. Reşat Fuat şöyle bir yorum yaptı: “Burjuvazi, Yavuz meselesinden Nâzımları cezalandırmakta hatalı olduğunu anladı. Bu yüzden serbest bıraktı. Tekrar tutuklayacak olsa niye serbest bıraksın. Bu nedenle kaçmalarına gerek yok.” Biz öteki yoldaşlar da Reşat Fuat’ın düşüncesine katıldık. Kaçmaları ya da saklanmaları konusunda hiçbir şey yapmadık. Bu yüzden boşu boşuna 12’şer sene hapis yattılar. Bunu şimdiye kadar hiç kimselere anlatmamıştım. Benimle yaptığın bu röportaj aracılığıyla kamuoyu tarafından bilinsin istiyorum.

– Allah gecinden versin ama, ömür basamaklarının sonuna geldiğiniz anlaşıyor. Bir vasiyetiniz var mı, malınız, mülkünüzle ya da cenazenizle ilgili? diyorum.

– Ölüm mukadder, diyor. Kimseler ondan kaçamaz. Benim de elbet bazı vasiyetlerim var. Biri, malım mülkümle ilgili. Birkaç yıl önce Çiftelahavuzlar’daki operasyonda çocuklarının gözü

önünde öldürülen karı-koca devrimci bir çift vardı. Evimi ve bütün eşyalarımı onların iki çocuğuna bırakacağım. Cenazeme dini tören yapılmasını istemiyorum. Henüz göndermedim ama, bir süre önce Kadıköy Belediyesi'ne hitaben bir dilekçe yazdım. Bu dilekçemde: *"Ben marxistim ve dinsizim. Dinin halkın ahyonu olduğuna inanırım. Bu nedenle dindar insanların gömüldüğü mezarlığa gömülmek istemiyorum. Bizim gibi insanların gömülmesi için ayrı bir yer tahsis eder misiniz?"* diyorum. Organlarımdan yararlanabileceklerse cesedimi kadavra olarak tıp fakültelerine bağışlamak istiyorum.

- 77 yıldır sürdürdüğünüz komünist mücadelenin meyvesini göremeden ölmek sizde bir hayal kırıklığı yaratacak mı? soruma yanıtı şöyle oluyor:

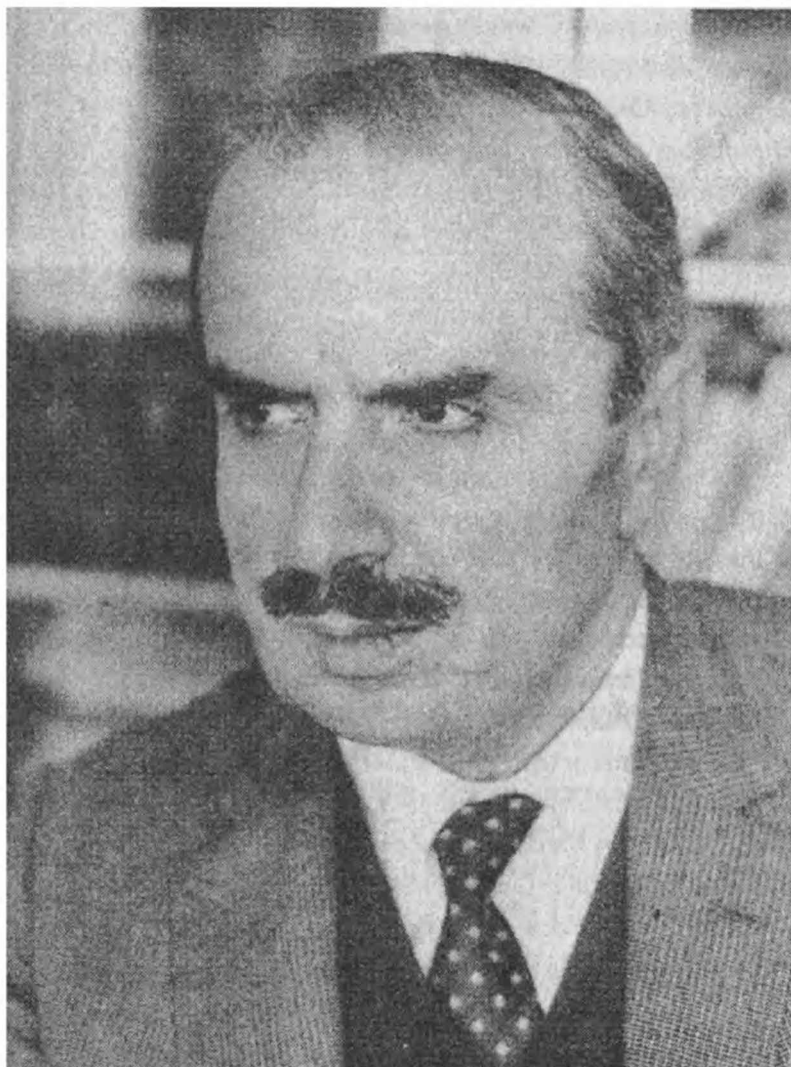
- Ben şimdiye kadar sınıflar mücadelesinde üzerime düşen görevi yaptım. Ancak kavganın sonunu göremeyeceğim için hiç de müteessir değilim. Dünyanın er geç komünizm aşamasına varacağına inanıyorum.

Son bir soru daha yöneltiyorum **"Boz" Mehmet'e:**

- Komünizm uğruna bu kadar mücadele yıllarından sonra hiç içinizde bir ukde kaldı mı?

- Elbette içimde ukte olan şeyler kaldı. Keşke diyorum, genç olsaydım da, elde silah Kurtuluş Savaşlarına katılıp döğüşürken ölseydim. Geçen Mart ayındaki olaylardan sonra beni Gazi Mahallesi'ne götürdüler. Orada halkın kurduğu barikatları gördüm. O gün de, bugün de aynı şeyi özlediğimi söyleyebilirim. Keşke Gazi Mahallesi'ndeki barikatlarda olsaydım.. Bir barikatın arkasında ölmeyi yatakta ölmeye tercih ederdim...

Türkiye'nin en yaşlı komünisti **"Boz" Mehmet'i**, Hasanpaşa'daki fukara bodrum katında; duvarlarındaki Marx, Engels, Lenin, Stalin portreleri, kitapları, kupürleri, 95 yıldır atan kalbindeki kızıl ateşle bir başına bırakıp çıkıyorum...

MIHRİ BELLİ

“Tarihin ömrü uzun, insanlarınki kısa”

İki “*eski tüfek*” bir arada. Marxist düşünceyle ayrı ayrı dönemlerde, ayrı ayrı koşullarda tanışmışlar. Aralarında da 10 yaş fark var. Doğal olarak devrimci mücadeleye de ayrı zamanlarda ayrı koşullarda atılmışlar. 1951 Tevkifatının koğuşturması sırasında başlayan beraberliklerinin “*yavukluluk*” diyebileceğimiz dönemi Harbiye Askeri Tutukevinde ve hapishanelerde geçmiş, 1958’de evlenmişler, bugün iki erkek çocuk anne-babası olarak bazen İsveç’teler bazen de İstanbul’da...

Bu karı-koca iki “*eski tüfek*” Mihri Belli ve Sevim Tanı (Belli). “*Eski Tüfeklerin Sonbaharı*” röportajı için telefonlaştık. Mihri Belli’nin sesi geldi önce. Ne istediğimi söyleyince “*Dur, Sevim’e de bir sorayım ne zaman müsaitmişiz. İkimizle birden konuşursun*” dedi. Mihri Belli uygun günü ve saati söyledi. Kavilleştığımız saatte Kadıköy yakasındaki bir sitenin F Blok’unun 14’üncü katının ziline bastım. Diktafondan “*Kim o?*” sesi geldi Mihri Belli’nin. Adımı söyledim. Otomata basıldı. Asansöre yöneldim. Neredeyse iki minare boyu yükseğe çıktım.

Aralık bıraktığı muhkem kapının önünde karşıladı beni Mihri Belli. Buyur etti, geçtik oturduk salona. Evde kendisinden başka kimseler görünmüyordu. Hemen kendisinden sonra yapacağım röportajın partnerini düşünerek, telaşla “*Sevim Belli’nin nerede olduğunu*” sordum. “*Hayrettin (Babasının adını koydukları büyük oğlu) minisküs ameliyatı olmuştu. Onunla hastaneye muayeneye gittiler. Biz konuşana kadar yetişir merak etme*” dedi...

Son 30 yılın basınının az çok tanıdığı bir sol sima olan Mihri Belli bugün 80 yaşında, İsveç'teki mültecilik yıllarında bıraktığı sakalları, saçları ve kalın kaşları bembeyaz bir adam. Son üç yıldır İsveç'ten İstanbul'a gelişlerinde zaman zaman görüşürüz. Denk düşerse 1 Mayıs'ı birlikte izler ve kutlarız, ya da bir panelde konuşmacıyızdır, yan yana otururuz.

Ne yapmak istediğimi bir kez daha anlatıyorum Mihri Belli'ye. Milliyet okuyucusu için şöyle geçmişten geleceğe sereserpe bir röportaj “*eski tüfekler*”le diyorum. Biraz sohbetten sonra başlıyoruz.

– Solun jargonuna bu “*eski tüfek*” deyiimi sizin yüzünüzden yerleşti, oradan başlayalım mı? Neydi bu “*eski tüfek*” olayı? diye soruyorum ilkin...

Şunları anlatmaya başlıyor Mihri Belli:

– 1961'de Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulduktan sonra; geçenlerde yitirdiğimiz Mehmet Ali Aybar partinin başına geçince, çevresinde de Sadun Aren, Behice Boran filan vardı, durumu müsait olan herkes TİP'e girsin ve çalışsın diyorlar. Yasal sakıncası olmayan pek çok eski devrimci TİP'e girip çalışmaya başladı. İşler bir süre böyle gitti. Ancak Mehmet Ali Aybar, o dönemde savunduğu görüşlerini eskiden hiç de savunmuyordu. Özellikle 1950'de, 1951 yılı yazında zaman zaman kendisiyle buluştuk. Aşağı yukarı her konuda hemfikir olduk kendisiyle. Kendi görüş ve tezlerini takviye etmek için, konuşmalarında sık sık Lenin'in “*Ne Yapmalı?*” kitabından alıntılar yapardı. TİP'in lideriyken ve sonraki yıllarda savunduğu; Ekim Devrimi'ni tümüyle inkar eden, anti-Leninizm, anti-Stalinizm içeren görüşleri Aybar'ın yeni görüşleriydi. 50'lerdeki görüşleri sonraki yıllarda da aynı olsaydı, Aybar 60'lı ve sonraki yıllardaki etkinliğini sağlayamazdı. Nihayet Mehmet Ali Aybar arkadaşımız illegal hareketle dirsek temasını kaybetmemiş, olumlu bir mücadele vermiş, Nâzım'ın yakını olan bir kimseydi. TİP'i kuran sendika-

caların lider arayışı sırasında buldukları çok yerinde bir kimseydi. Biz de bu durumda çevremize, herkes TİP’e girsın ve gücü yettiğince çalışsın dedik. Kısa sürede TİP’de legaliyle illegaliyle solun birliği sağlandı. Ama bu durum egemen güçleri rahatsız eden bir durumdu. Yarı tehditle karışık uyarılar başladı. Ve riva-yetler dolaştırılıyordu. TİP’i arkadan bir başkası yönetiyor diyorlardı...

Araya girip:

– TİP’i aslında perde gerisinden sizin yönettiğiniz söylenirdi bizim gençliğimizde, diyorum.

– Evet, diyor, iddia öyleydi. Ve şunları anlatıyor:

– Ecvet Güresin o sıralarda Babiâli’de anasının gözü heriflerden biriydi. ODTÜ’de asistan olan bir akrabası vardı. Adını şimdi çıkaramıyorum. Ecvet Güresin’e gidip “Ben TİP’e girmek istiyorum” diyor. Güresin, akrabasına: “Sen TİP’i kimin yönettiğini biliyor musun?” diyor. O da “Kim yönetecek, işte ortada bir başkan var, öteki yöneticileri var” deyince Ecvet Güresin: “Sen bilmiyorsun, TİP’i asıl yöneten Mihri Belli’dir” diyor. Aslında çok iyi bilir Ecvet Güresin benim TİP’i yönetmediğimi ama, bu acemi genç sempatizanı korkutup ürkütmek için kasıtlı olarak söylüyor bunları... Şaşkınlık içindeki akrabasına Ecvet Güresin: “Bak anlatayıp sana TİP’de işlerin nasıl yürüdüğünü” deyip şunları anlatıyor: Mihri Belli’nin tercüme bürosu Karaköy’de Necati Bey Caddesi’ndeki Mimar Han’dadır. Arka penceresi de Mumhane Caddesi’ne bakar. Mehmet Ali Aybar’ın avukatlık yazıhanesi de Veli Alemdar Han’dadır. Vapura binip de Kuzguncuk’a gitmek için Mehmet Ali Aybar, Veli Alemdar Han’dan çıkar, Mumhane Caddesi’nden yürür, o sırada Mihri Belli ile işaretleşirler. TİP’de işler böyle yönetilir. Yani ben Mehmet Ali Aybar’a işmar ederek TİP’i yönetirmişim. Gülünç tabii. Ama bunu Ecvet Güresin ciddiymiş gibi anlatıyor. Tabii polis umulmadık senaryolar uydurur, ama Ecvet Güresin’in buna

inandığını sanmak da doğru olmaz. Bu tür söylentiler benim kulağıma geldiği gibi, elbette Aybar'ın kulağına da gidiyordu. Bunları duyan Aybar'ın bu söylentileri düşmanın uydurduğunu anlayıp gülüp geçmesi gerekirdi. Hatta gelip bizimle konuşması lazımdı. Oysaki Aybar o sıralarda artık '*Benim*' diyen bir adamdı, küçük dağları ben yarattım, büyükleri de paşa dedemden kaldı diyen birisiydi. "*Biz biliriz o taktikleri, TİP'e kanca atmak istiyorlar*" laflarını Aybar bu söylentilerin sonucunda söylemişti. Bunun arkasında da bize yakın olan ve bize merhaba diyen kimseleri TİP'ten atmaya başladılar.

– Peki bu "*Eski Tüfek*" lafı nereden çıktı? diyorum.

– "*Eski Tüfek*" işte bu olaylardan sonra çıktı. Bak anlatayım: TİP yönetimi bize tavır almaya kalkışınca, artık üst perdeden "*Talihlerine küssünler treni kaçırdılar*" diyorlarmış çevrelerine. Bir şair de "*Bırakın canım o Eski Tüfekleri. Onlardan ne köy olur ne kasaba*" demiş. Ben o sıralarda *Yön* dergisinde yazılar yazmaya başladım. Doğan Avcıoğlu ilk defa bize legal basında yer verdi. Ben de yazılarıma imza olarak, o şairin söylediği lafı tam da anlayamamışım, aklımda öyle kalmış "*E. Tüfekçi*" mahlasını koymaya başladım. Derken bu "*E. Tüfekçi*" imzası önem kazandı. Yani militan solun çizgisini belirleyici bir rol aynamaya başladı. Derken daha önce bizi "*Bunlar Eski Tüfek'tir*" diye adam yerine koymayan şair arkadaş da "*Ben de Eski Tüfeğim*" diye atıldı ortaya. "*Eski Tüfek*" deyiminin serüveni işte böyle oldu.

– Peki bunca yıl sonra geriye baktığınızda bütün bu mücadele yıllarınızın sonunda ne görüyorsunuz? sorusunu yönelttiğimde şu yanıtı veriyor:

– Ama önce izin verersen bir de sahte "*Eski Tüfekler*" var, onlara değinmeden geçmeyeyim. Bu sorunun cevabını gene veririm.

Ve şunları söylüyor:

– "*Eski Tüfek*" demek zor günlerde belaya meydan okuyan,

başına türlü haller gelen adam demek. Eski Tüfek geçinen pek çok adam dolanıyor ortalıkta. Bu ada layık olabilmek için badi-relerden geçmiş olmak gerek. Senin röportajında yer alacak isimlerin hiçbiri sahte Eski Tüfek değil tabii.

Ardından:

– Şimdi gelelim senin sorunun cevabına, diyor. Yani sen di-yorsun ki şimdi bana, Sevim Belli’nin kitabının adındaki gibi: Boşuna mı çığnediniz bu yalan dünyayı? Şimdi bir defa tarihin ömrü uzun, insanlarınki kısa. Tarihte bir fikir akımının ilerleme dönemleri var, gerileme dönemleri var, yerinde sayma dönem-leri var, dirilme dönemleri var. Dinlerde de böyle bu, sosyal mü-cadelelerde de. Marxizm bizim için çok önemli bir eylem kıla-vuzu. Bir defa değişikliği esas alıyor. Değişme yasasından gayri her şey değişir, diyor. Bütün bu nedenlerden bugün yaşananlar şaşırtmıyor beni...

– **Siz kendi mücadelenizin sonucunda ne ummuştunuz?** diye giriyorum araya.

– Ben hiçbir zaman sosyalizme kolayca varabileceğimizi dü-şünmedim. Ve hiçbir zaman da sosyalizm gelir de rahatlarız, ne kadar iyi olur, bu çektiklerimizden kurtuluruz, diye de düşünme-dim. Anın gerektirdiği görev neyse onu yaptım. Yarın ne olur ne olmaz, sosyalizmi biz görür müyüz, görmez miyiz, bunları hiç kale almadım.

Biz bunları konuşup dururken Sevim Belli geldi eve. Yanın-da oğulları Hayrettin, sol dizinde bandaj ve iki koltuk değneği-ne tutunmuş olarak. Mihri Belli’yle konuşmaya ara verip biraz sohbet ettik. Sonra kaldığı yerden sürdürdük konuşmayı Mihri Belli’yle. Konumuz “*Türkiye’ye sosyalizmin ne zaman gelece-ği*” idi ya, oradan devam ediyor Mihri Belli:

– 1960’lı yılların sonlarında, dönem gençliğin şahlandığı bir dönem, biz ilerliyoruz, düşman geriliyor, o günler işte. Genç bir delikanlı bizim arkadaşlardan birine diyor ki: “*Eh, altı aya var-*

maz sosyalizm gelir artık Türkiye'ye!..." Bizim arkadaş da "Yok" diyor, "Birkaç sene sürer." Delikanlı diyor ki: "Benim o kadar beklemeye tahammülüm yok!"

Mihri Belli, Sevim Belli ve oğulları Hayrettin hep birlikte gülüşüyoruz.

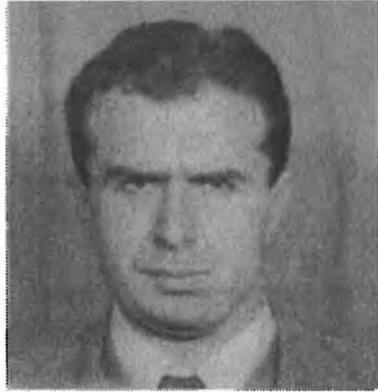
Mihri Belli ciddi olarak şunu ekliyor:

– Eğer sosyalizm bize, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Doğu Avrupa'da olduğu gibi Kızıl Ordu'nun hediyesi olarak gelseydi mutlaka bizim başımız belaya girerdi. O zaman Leipzig Grubu (İ. Bilen'lerin temsil ettiği Sovyetler Birliği güdümündeki TKP'ciliği kastediyor, E.K.) iktidarda olurdu, biz gölge ederdik o zaman. Bize ya kenarda durun gölge etmeyin, derlerdi, ya da başımız belaya girerdi.

– Amerika'daki iktisat eğitiminizden sonra Dünya Savaşı başladığı halde, müemmen bir ülkeyi bırakıp yurdunuza geliyorsunuz. 1947'de Yunan iç savaşına gerilla olarak katılıp, 1950'de tekrar ülkenize dönüyorsunuz. 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinden sonra ülkenizi terk ediyor, yıllar sonra yine Türkiye'ye geliyorsunuz. Oysa ki ülkemizde başına bir badire geldikten sonra kapağı dışarı atıp bir daha hiç görünmeyenler var. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

– Bizim zamanımızda genel çizgileriyle tek yol vardı. Çağımızın devrimci düşüncesi Marxizmi-Leninizmi benimseyen bir kişinin kendi vatanına dönmesi en doğru hareketti Amerika'dan. Harp başlamıştı. Türkiye'nin de harbe girme ihtimali vardı. Amerika ise harpten uzak bir ülkeydi. Oysa ki harpte, kendi ülkende devrimci davayı yürütmen şarttı. Ben o nedenle kalkıp geldim Türkiye'ye. Pasifik yoluyla 4 ayda döndüm ülkeye. Birkaç arkadaş "Yahu iyi ki geldin, biz bu savaşı sensiz düşünemiyorduk" dediler. Biz Türkiye harbe girerse o arada devrimi hızla gerçekleştiririz, diye düşünüyorduk. Gücünün yettiği kadar mücadelenin içinde varlık gösteriyorsun. Haller geliyor

başına. Türlü sınavlardan geçiyorsun. Devrimcisin tabii, sınavları sıfatına yaraşır şekilde vermek zorundasın. Bunları yapabildin mi sen mutlu adamsın. Biz büyük kahramanlıklar göstermedik ama, hiç olmazsa kendimizi savaşımızın içinde bulduk. İki buçuk sene süren bir Yunanistan tecrübesi var. Orada da Türkiye devrimcilerinin yüzünü karartmadık, mahcup etmedik.

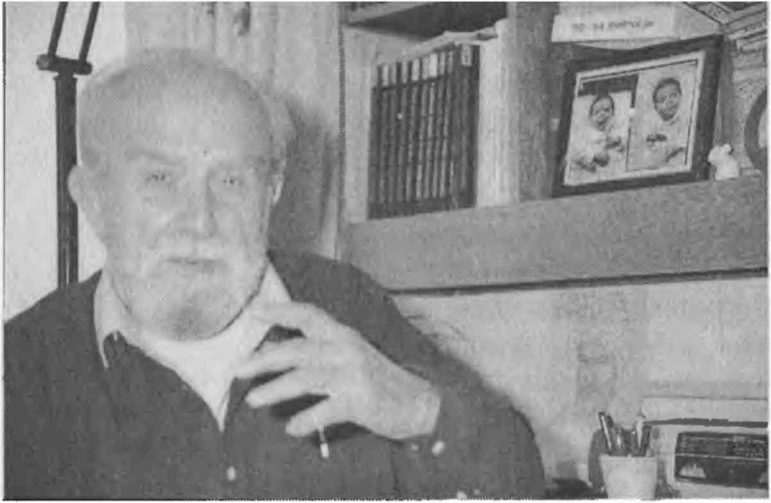

Mihri Belli'nin, 1950'de polisteki resmi

Yunan dağlarına vardığımda sıradan bir gerilla idim, sonra tabur kumandanlığı yaptım. 1950'de Türkiye'ye döndüm, yakalandım. Şevki Akşit "Yahu herkes kaçıyor ülkeden, Zekeriya Serteller, Abidin Dinolar. Bir de bakıyoruz çifte tabancalı bir adam Türkiye'ye çıkıp geliyor" demişti. Sonuç olarak diyebilirim ki: Oyunu kurallarına göre oynadım ben.

– Peki bütün bu mücadele yıllarınızda, keşke şunu da şöyle yapsaydım dediğiniz oldu mu hiç?

– 1969 senesinde Yargıtay oy birliğiyle "Milli Demokratik Devrimi savunmak suç değildir" kararı vermişti. İşte o zaman legal bir parti kurma konusunda herkesi ikna edebildim. Tandoğan Meydanını 10 bin kişi ile, 20 bin kişi ile doldururdum. Kurucu olarak 15-20 kişi ile dilekçemizi vermeye giderdik İçişleri Bakanlığına, muazzam bir yürüyüş olurdu. Polis ve kolluk kuvvetleri edepsizlik edemezdi. Biz partiyi resmen kurduk derdik, dava açarlardı, kapatırlardı belki. Dava aylarca sürecekti, hergün gazete manşetlerinde olacaktık. Sonunda kesin olarak kapatsalar da biz "Bizden günah gitti" diyecektik. Bu durumda 12 Mart darbesini çok daha iyi karşılardık. Yenilgi yine olurdu

Mihri Belli 1995 yazında İstanbul'daki evinde

belki ama, çok çok iyi karşıladık darbeyi. Zaman zaman keşke böyle bir şey yapsaydım dediğim olmuştur. 1975'de Türkiye Emekçi Partisi (TEP)ini alelacele kurmamız ise yanlıştı.

- Sizin gençliğinizde Parti içindeki sosyal hayat, kadın-erkek ilişkileri nasıldı? Militanlar birbirine aşık olurlar mıydı?

- Aşk olmazsa meşk olmaz tabii. Burada meşkten kastettiğim, devrimci düşünce ve eylem. Yani devrimci odur ki, hayata renk katan, anlam veren, bütün duyguları tatmakla yükümlüdür. Biz Parti çatımızın altını kutsal bir yer sayardık ve bu kutsal çatının altında genç kızlarla oğlanların aşıkdaşlık yapmalarına hiç hoşgörümüz yoktu. Amerika'da da böyleydi bu, burada da. Amerika'dayken gençlik içinde Genç Komünistler Teşkilatı'nı kurmuştuk. Genç kızlar da katılmak istiyordu buna, çünkü genç erkekler de vardı orada, onlarla ahbaplık etmek istiyorlardı. Ben engel oldum. O çatının altına gelenler devrimci bilinçlerini bilemek için geliyorlardı. Orası diğer duyguların tatmini için bir buluşma yeri değildi. Bazı genç kız ve kadınlar gider ge-

lirlerdi, bakarlardı ki burada iş yok çeker giderlerdi. Dışarıda karşılaştığımızda ise benden daha sıcak, güleryüzlü bir davranış gördüklerinde şaşırırlardı. Aynı anlayışla Türkiye’ye geldiğimizde kurduğumuz İleri Gençler Birliği çatısı altında da farklı bir davranışımız olmamıştır.

– **Nasıl ölmek isterdiniz?** diyorum Mihri Belli’ye.

“İlle vatanım!” diyen bir yurtsever Mihri Belli:

– Yunan dağlarında gerilla savaşı verirken, sağımda solumda insanlar ölüyordu çarpışırken. Ben de iki kez ağır yaralandım. Tek üzüntüm kendi vatanımda savaşıırken ölememektir. Burada çarpışırken ölüp de şehit olsam ne iyi olur, diye düşünmedim hiçbir zaman.

– **Ölümünüzle ilgili Aziz Nesin’inkine benzer bir vasiyetiniz var mı?**

– Aziz Nesin’in kendi inandığı şekilde gömülmesini yanlış bulmam. Burada mesele din değil, ulusal gelenektir. Ben isterim ki; babamın, dedemin, anamın yattığı mezarlıkta yatayım. Mesela bu ülkede bayramlar oluyor, Şeker Bayramı, Kurban Bayramı gibi. Biz dindar insanlar değiliz ama ne yapalım ki ulusça kutlanır bu bayramlar, ulusal bir gelenek olmuştur artık. Ulusal gelenekle didişilmez. Öylesi halktan kopmaktır. Bu alanda aşırı, aykırı kurallar uygulamak bana yanlış geliyor. Ama herkes kendi davranışında serbesttir tabii...

Burada sizlere; 1930’larda Amerikan Zenci yarıcılarının arasında başlayan ve 50 yıldır tutuklamalar, hapisler, işkenceler, Yunan dağlarında gerilla savaşları, sürgünler ve mülteciliklerle süregelen bir devrimcinin ömründen bazı kesitler sunmaya çalıştık. Mihri Belli bugün de boş durmuyor, yeni bir partileşme hareketinin ucundan tutmuş götürüyor.

DOKTOR SEVİM TARI (BELLİ)

“Boşuna çiğnemedik bu dünyayı”

Mihri Belli ile konuşmamızı sürdürürken Sevim Belli’nin oğlu Hayrettin’le hastaneden çıkageldiğinden söz etmiştim. Bir yandan bana kahve ikram ederken, Mihri Belli ile yaptığımız röportajı dinliyordu.

Bu kez Sevim Belli’ye uzattım teybimi:

– Geçen yılın sonlarında yayınlanan anı kitabınız *“Boşuna mı Çiğnedik?”* adı ile sanki sosyalizm uğruna verdiğiniz mücadelelerin beyhude olmadığını vurguluyorsunuz. Boşa çiğnenmedi galiba bu yalan dünya, ne dersiniz?

– Kitabımın adına dikkat edilirse “Boşuna mı Çiğnedik?” diyorum, kendim için “çiğnedim” sorusunu sormuyorum. En önce dünya komünist hareketi planında söylemek isterim. Sosyalist denilen ülkelerin yıkılmasından, dağılmasından, çökmesinden sonra çevremize baktığımızda bütün bu zamana kadar verilen mücadeleler boşuna mıydı? Bu konuda isterik biçimde sevinç gösterileri yapılmaya başlandı bütün dünyada. Boşuna mıydı sorusu sadece benim kafamda uyanan bir düşünce değildi. Bütün devrimci çevrelerde hissediliyordu bu, Rusya’da sosyalist devrim oldu, sosyalizm kuruldu da ne oldu havası hakim olmuştu. Özellikle bu işe hevesli, yeni başlamış insanlarda daha da yaygındı bu hava. Ben böyle bir şeye cevap vermek istedim, doğal olarak kişisel planda da cevaplandırmak istedim bu soru-

1940'larda Tıbbiye öğrencisi Sevim Tan

yu. Bugün hem genel hem de kişisel planda "boşuna idi" demiyorum...

- Peki sosyalist mücadeleye ilk atıldığınız dönemde ne umuyordunuz?

- Ben sosyalizm için Türkiye'de yakın bir gelecek olarak hayal kurmadım hiç. Biraz önce Mihri Belli'nin de söylediği gibi hep anın mücadelesini vermeye çalıştım ben de. Yalnız mücadelelenin içine girdikten sonra, umduğumuz kadar başarılı olamadığımızı görerek üzülüp acı çektiğim zamanlar oldu. Şimdi aklıma geldi, gençliğimde Türkiye'de sosyalizmin kuruluşu için şöyle bir 30 yıllık süre biçmiştim. Biçtiğim süre, 1950'lerde olduğuna göre 1980'lere tekabül ediyordu. Yani Türkiye'ye sosyalizmin gelmesi, kurulması bir 30 yıl içinde olur, diye düşündüğüm oluyordu. Ama itiraf edeyim ki, Türkiye'nin bugün, bazı bakımlardan 1950'lerin bile gerisine düşeceğini katiben düşünmemiştim. Aklıma

geldikçe ağlamaklı oluyorum biliyor musunuz? Bugünkü Türkiye'nin halini gördükçe çok üzülüyorum. Böyle bir dejenerans, bozulma ve çürüme – ama bilimsel olarak bunun ne kadar kapitalist toplumun tezahürü olduğunu iddia ederseniz edin – duygusal olarak insanınıza, yöneticilerinize, olup biten işlere, politikalara, dinsel radikalizme bakınca kolay katlanılır bir durum değil.

1950'lerin Türkiye Komünist Partisi'ndeki idealist, olabildiğince gepegenç, çiçeği burnunda doktor kızı Sevim Tarı, artık günümüzde 70 yaşında, saçlarında bir tutam beyaz, ama yine de zarif ve naif çizgilerini hiç kaybetmemiş Sevim Belli devrimci mücadelenin dünüyle bugününü karşılaştırıyor:

– Bizim devrimci kuşağımız çok daha idealist bir devrimci kuşaktı. Doğrudan doğruya cumhuriyetin ilk yıllarında yetişmiş, o yılları yaşamış bir kuşaktık biz. Halk Partisi'nin tek parti düzenini yaşadık. Biz o döneme hep geçici bir dönem olarak baktık. İçimizde bizim mücadelemizle aşılabilecek bir dönemdir bu, umudu vardı. Günümüzde, bizim gençlik kuşağımızdaki militan arkadaşlarımızdan daha militan, onları aratmayacak, yer yer onları aşan militanlar var tabii ki. Var ama Türkiye solu maalesef o kadar çok fraksiyonlara bölündü ki, ve o kadar benim tutmadığım olumsuz bir fraksiyonculuk ahlakı geliştirdi ki, ne diyeceğimi bilemiyorum. Bizim zamanımızda kendisini solcu bilen, sosyalizm yolunda mücadele eden herkes kendisini dünya ailesinin bir ferdi gibi görürdü. Şimdi o duyguyu kaybetmiş olmak bana hakikaten çok acı geliyor. Bu bakımdan geçmişle günümüz çok farklı, eksili, ama koşullar gereği biraz daha amatörce çalışılıyor bugün. Bizim zamanımızda mücadele bu kadar amansız değildi. Bu kadar kıyasıya bir mücadele yoktu. İşçi sınıfı bilincine yeni yeni ulaşıyordu, sınıflar arasındaki uçurum bu kadar derinleşmemişti. Dünya emperyalizmi İkinci Dünya Savaşı'ndan biraz bocalamış olarak çıkmıştı. Sovyetler'le em-

peryalizm arasında “soğuk savaş” dönemi başlamıştı, ama ilişkiler bu kadar keskin değildi. Uzay yarışı, barış hareketiydi filan filan, yani iki taraf da birbirini karşılıklı kollayıp gözetiyorlardı. Doğrudan öldürücü bir saldırı yoktu. Şimdi dünyanın tek egemeni emperyalizm...

– **Gelecekle ilgili bir hayal kırıklığı duyduğunuz oluyor mu?**
sorumu şöyle yanıtlıyor Sevim Belli:

– Biz kendimizi insanlığın geleceğine inanmaya alıştırdık. Bu psikolojiden çıkmak, umutsuzluğa kapılmak, kendi kendimizi inkar olur. Yani psikolojik olarak buna yapımız müsait değil. İnsanoğlu sosyalizm diyelim, komünizm diyelim daha iyi yaşanılabilir bir dünya için, tarihler boyunca mücadele etmiş ve ilkel komünal toplumdan bu zamana kadar gelmiş. Evrime inancaksak ve evrimleri devrimler yoluyla sıçratmaya inancaksak, ki inanıyoruz bizler o yoldan gelmişiz, dünyanın geleceğine inanmamamız için bir neden yok. Ne olur bundan sonra? Diyelim ki kapitalizm dünyayı iyice pisletti. Ozon tabakası patladı, buzullar eridi, dünyayı sel bastı, fizik nedenlerle dünya dediğimiz bu küremiz batabilir... Bunlar benim sınırlarımı aşan bir konu, fizik bilimini ilgilendiriyor. Fizik bilginleri bile bu konularda kehanette bulunamıyorlar. Beri yandan genler üzerinde çalışmalar var. Beni bunlar çok huylandırıyor. Olabilir ki tek tip insan üreteceklerdir belki de. Özellikle bizim ikinci sınıf kadın nesli, cinsi silinecektir doğadan. Yalnız erkek yetiştirilecektir, ama buna pek ihtimal vermiyorum, herkesi yakından ilgilendiren koskoca bir seks sanayii var. Yakın gelecekte tek tip insanların ve robotların yönettiği bir dünya olacak herhalde. O zaman dünya battı demektir. Bu durumda bir şey söyleyemem. Ama bugünkü yapısıyla devam ettiği müddetçe, insanoğlu yer yüzünde var olduğu müddetçe muhakkak bir çıkış yolu bulacaktır.

– **Kadın cinsi olarak devrimci mücadeleye ilk atıldığınız yıllarda erkeklerle ilişkileriniz nasıldı?**

– Biliyorsunuz şimdi Türkiye’de çocuk dünyaya geldiği zaman, doğuşuyla birlikte, eğer aile özellikle kız evlat istemiyorsa, bebek bunu hissetmiyordur ama iki yaşına basmadan önce “sen kızsın bacağını kaldırma, kolunu uzatma, kahveyi götür, bulaşığı yıka” gibi komutlarla karşılaşır. Yani kız çocuğu devamlı olarak ikincil olmaya ve ev işleriyle ilgilenmeye yönlendirilir. Ben kısmen Atatürk devri kadın emansipasyonunun ciddiye alındığı bir döneme atlanmış olmaktan dolayı, kısmen de benim babamın ailesinin bu konuda hakikaten demokrat yapısından dolayı bir dışlanma yaşamadım. Ailede kız veya erkek çocuk ayrımı pek yapılmadı. Yani itilmedik. Kızların okutulmasına çok önem verilirdi. Liseyi okuduk. Üniversiteye geldiğimizde Türkiye ölçülerine göre 500 kişilik sınıfta kızlar 50 kişiydi. Yani orantı onda birdi. Türkiye ölçülerine göre gene de iyi bir orandı bu. Gerek kızlarda gerekse erkeklerde, tıpta değilse bile yüksek öğrenim yapanların bir kısmı yüksek öğrenime daha iyi bir kısmet için gelenler, daha özgür bir yaşam sürdürmek isteyenler, o özgür yaşamak isteğini kişilik oluşturmak için değil de, daha iyi bir pozisyona gelmek için kullananlar vardı bizim gençliğimizde. Ben oldukça mazbut bir kızdım. Üniversite hayatımda bile tek bir erkekle yakın ilişki kurmadım. Yakın erkek arkadaşlarımdan hepsiyle aynı mesafeyi muhafaza etmeye çalıştım. Ama genel davranış bunun tam tersiydi. Bir kız arkadaş kendisine ille bir hâmi seçmek zorundaydı. Onunla üniversiteye gider gelir, çantasını taşır onun, öteki erkek arkadaşı da ona “yenge” der. Belki o zamanlardan kalma ben “yenge” lafına çok bozuluyorum. “Yenge” demek, sen benim hiçbir şeyim değilsin ama, hatta sen hiçbir şey değilsin, yanındaki erkekten dolayı sana saygı gösteriyorum, seni adam yerine koyuyorum demeye geliyordu. Yani böyle bir hava vardı bizim üniversite gençliğinin arasında. Üniversitede saygı görmemiz için ya çok çalışkan, sınıfın birincisi filan olacaktınız, ya da başka bir erkek ar-

kadaşınızın himayesine girecektiniz. O zaman da ilkinde “inek”, ötekine de “yenge” diyorlardı. “Yenge” ile “inek” aşağı yukarı dengeliyorlardı birbirlerini. “İnek” de olmadım ben ama iyi bir öğrenci oldum. Erkek arkadaşlarımla belli bir mesafeyi korumaya çalıştım.

Sevim Belli'ye:

– **Özel olarak devrimci mücadele saflarındaki kadın-erkek ilişkileri nasıldı?** diye soruyorum.

Şunları anlatıyor:

– Devrimci mücadele saflarındaki arkadaşlarımız da hakikaten çok ciddi arkadaşlardı, kız-erkek arasında öyle hafiflikler olmuyordu. Bir insanın yanındaki karşı cinsten bir insana ilgi duyması yanlış bir şey değil tabii. Ama bunu arkadaş camiası içinde, göze batar şekilde açığa vurmaya hiçbir zaman onaylamamışımıdır. Yoktu böşle şeyler...

– **Ölümünüzden sonrası için neler söyleyebilirsiniz?**

– Aziz Nesin'in ölümünden sonra bir yazı yazdım. Onun kendi söyledikleriyle tutarlı olmasını takdir ettiğimi belirttim. İnanmadığı şeyi reddedebilmeli insan. Bir de şu mesele var: Bir Ermeni vatandaşımızın Ermeni mezarlığına gömülmesi, Yahudilerin Yahudi mezarlığına, Müslümanların da Müslüman mezarlığına gömülmesi diye bir gelenek var ülkemizde. Ancak bu ülkede elbette dinsizler de var. Onların ayrı bir mezarlığı yok. Bu konu düşünülebilir. Ama ben ayrı bir dinsizler mezarlığı olsun mu olmasın mı diye fazla kafa yormadım. Ancak Aziz Nesin'in ölümünden sonra düşündüm. İsteyenin istediği yere gömülmesi düşünülebilir. Biliyorsunuz biz uzun yıllar İsveç'teydik. Artık yaşlandım. Benim en büyük korkum ölüp de oralarda kalmaktı. İlk öğrendiğim İsveççe laflardan biri “gömülmek”ti. Toprağa malolmak diyor İsveçliler ona. Oralarda kalır gömülürüm korkusu vardı içimde. Buradan yola çıkarak “Benim sonum ne olur?” düşüncesi geldi. Yakılıp kül olmak da aykırı bir duygu ge-

liyor bana. Hatta geçenlerde Hayrettin’e sordum “Ben ölürsem ne yapacaksın?” diye. O da “Nereyi istiyorsun, nereye gömelim seni?” dedi. Düşündüm: İster Karacaahmet olmuş, ister Eyüp Sultan olmuş, isterse şuradaki Sahrayı Cedid mezarlığı olmuş, neresi olursa olsun ama ben gömülmek istiyorum.

– Ya dini tören?

– Dini törene gelince... Benim için ille de dini tören yapsınlar demiyorum, yapmasınlar da. Şu günlerde pek fazla aykırı davranıştan yana değilim, ileride ne olur bilmiyorum. Ne kadar yaşayacağım belli değil, ileride başka bir uygulama gelişirse benimki de öyle olsun derim, ama yarın ölürsem ne yaparlarsa yapsınlar...

Biri 70’inde diğeri 80’inde bugün “Boşa çiğnemedik biz bu yalan dünyayı” diyen, iki genç devrimci yüreği, iki minare boyu yükseklikteki bir sitenin en üst katında bırakıp vedalaşıyorum.

SEVİM BELLİ SANSARYAN’DA...

Sevim Belli “Boşuna mı Çiğnedik?” kitabında ünlü 1951 komünist tevkifatının başladığı 26 Ekim 1951 gününü ve hemen arifesindeki Zeki Baştımar’la yaptıkları “belge” alışverişini şöyle anlatıyor:

“Z. Baştımar, bize, kardeş FKP’ne sunulmak üzere bir ‘belge’ vermeyi kabul etmiyordu önce. Böyle bir şeyi gereksiz görüyordu. Bunda haklı idi. Oysa, Necil buna iyice kafayı takmıştı. Bazı konularda kardeş parti olarak resmi ilişki kurmak gerekli olabiliyordu. Bize bazı kolaylıklar sağlayabilirdi. Her neyse sonunda adıma yazılmış bir belge almıştım ondan. Bu belge, kendi inisiyatifimi kullandığım için, dediğim gibi ele geçmedi.

Z.B., bana, yanımda götürmek üzere epeyi yüklü bir kitap paketi sağlamıştı. Referans kitapları. İnkılâp Tarihi’ne varana dek her şey vardı. Ayrıca koca bir kutu plak almıştım kendisin-

den, türküler, şarkılar vb. Türkçe radyo yayını hazırlığı olarak. Gemiyle döneceğim için yük olma sorunu yoktu pek. Plakları Z.B.'dan şahsen almıştım. Ama bu buluşma, nasılsa saptanmamış olacak ki, arayan soran olmadı plak kutusunu. Bir de parti neşriyatı var. Z.B. bunu götürmemi istiyordu. Bunları bir başka arkadaştan almıştım. Neşriyatı nasıl götüreceğimi Baştımar'a sordum. Postalayalım istiyordum. Yahut başka bir yol düşünelim. Çok bunaltmıştı beni.

– Canım, elinize alırsınız, gazetelerin arasında götürürsünüz. Sıkışırsanız atarsınız, demişti Z.B. Eh, emir emirdir. Avrupa kuryesine, sözlü kuryeye bakın siz! Aklımın hiç yatmadığını bugün gibi biliyordum. Bu 'Canım!' lafı hâlâ kulağımdadır. Konuşma seslerini de notalayabilse insan. İnisiyatif kullanabilir miydim? Belki. Şimdiki aklım olsa başka türlü yapardım. Ama yoktu. Daha enerjik itiraz edebilirdim herhalde. Yanlıştı. Ama ben yanlışığını filan düşünürken de sadece bu neşriyatın ele geçtiği takdirde tehlike yaratabileceğinden kuşkulaniyordum. Yoksa, bu evrak olmasa da çıkışda durdurulabileceğimi, yakayı çoktan ele vermiş olduğumuzu aklıma getirmiyordum doğrusu...

(...)

26 Ekim 1951 günü gelip çatıyor sonunda. 40 yıl geçmiş aradan. Gene de bazı sahneler dün gibi taptaze. Gemi öğle üzeri saat 12.00'de kalkacak. Malum kucaklaşmalar, vedalaşmalardan sonra Galata gümrüğüne giriyoruz. Bir telaş, bir fiskos başlıyor ondan sonra memurlarda. Kıpırdayacak durum yok. Parti neşriyatı üzerimde. 'Sıkışırsanız atarsınız!...' sözü kulaklarımda çınlıyor. Kolaydı da! Eşyamız hemen hemen tümünden boşaltılarak aranıyor. Memurlar konuşuyorlar aralarında. Duymuyorum ama anlıyorum. 'Yahu burada bir şey yok!' diyorlar. Bir tanesi, 'Baksana aldırıyor bile' diye onaylıyor ötekini. Telefonlar ediliyor. Emniyet ve Milli Emniyet görevlileri –sonradan öğrendiğime göre– acele toplanıyorlar. Vapur bekliyor. Emni-

Dr. Sevim Tan, 1953'te Askeri Mahkeme önünde

yetçiler salalım mı, turalım mı tartışmasındalar. Kimi 'Bir şey tutturamamak' olasılığından endişe ediyor. Kimi 'Böyle bir fırsatı bir daha ele geçiremeyeceklerini' düşünüyor. Çağırıp soracaklar Zeki Başımar ile ne işim olduğunu. Zaten 1947'den bu yana TKP dosyası bir hayli olgunlaştırılmış. Bir tek zamanlaması kalmış. Bir de dış irtibat çıkarsa ortaya şimdi! Allah göndermiş gibi. Çok sansasyonel haber yaratma olanağı doğuyor. Büyük bir 'komünist tehlikesi' senaryosu ile NATO'lu müttefiklerin TC Hükümetine kucak açması ve yüklü bir yardım koparılması sağlanabilir. Sağlanacaktır da. Türkiye'de solcuların başları üzerine çok oyunlar oynanmıştır.

Sonunda telefon ediliyor. Galata Yolcu Salonu'na ve 'Getirin!' deniyor.

Ben ve benimle birlikte gelmesini istediğim kızkardeşim Gül bir taksiye bindirilerek iki memur 'refakatinde' Sirkeci'deki Sansaryan Han'a götürülüyor, en üst katta, 1. Şube'de şu az önce sözünü ettiğim yazı masasının bulunduğu odaya alınıyoruz..."

RASİH NURİ İLERİ

“Din dışı bir ailede yetiştim”

Tünel’den çıkınca, Beyoğlu’na yürüyecekmiş gibi cadde-i kepire yönelin. Vazgeçip hemen ilk sokaktan sağa inin. Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’ni sağınızda bırakıp inin yokuşu aşağıya doğru. Alman Lisesi’ni geçin. Sokak bittiğinde tekrar sağa dönün, yürüyün. Otoparkımsı açıklığı geçince solunuzda kocaman bir cümle kapısı göreceksiniz. Meşrutiyet devri apartmanlarından birinin geniş avlusuna gireceksiniz. “Muhsin Bey” filmini görmüşseniz eminim ki bu avluyu anımsayacaksınız.

Sağdaki blokun geniş kapısından girip geniş bir holden yürüyüp, gepgeniş merdivenlere yönelin. İkinci katta asansörün karşısındaki dairenin zilini çalarsanız, Rasih Nuri İleri açacaktır size kapıyı...

Elinde Fransızca bir kitapla karşılıyor beni. Salona geçiyoruz. Duvarlar yerden tavana kadar tek mil kitap ciltleriyle kaplı. Salonun içinden geçilen bitişik odaların duvarları da öyle. Kitap raflarının üstlerindeki, yanlarındaki boşluklarda aile yakınlarının, devrimci mücadele kadrolarından önde gelen isimlerin, kültür-sanat adamlarının çerçevele resimleri...

Karşısındaki koltuğa oturuyorum. Röportaja geçmeden önce sohbete başlıyoruz. Zaman zaman evine gidip geldiğimde merak ettiğim şeyi soruyorum bu arada. Rasih Nuri “kuzum” diye hitap ediyor karşısındakine.

- **Ne kadar kitabınız var?** diye soruyorum.
- 20 yıl kadar önce bir sayım yapmıştım. O zaman 27 bin çıkmıştı. Şimdi ne kadar olduğunu tahmin edemiyorum, diyor.

Rasih Nuri aynı zamanda titiz bir arşivci. Bir 40 yıl, 50 yıl hatta daha da gerilerden bir kitap, dergi, broşür, beyanname mi arıyorsunuz, ilk akla gelen Rasih Nuri Bey'in arşividir. Aziz Nesin'in ölümünden sonra, güldürü yazarlığının başlangıcı "*Marko Paşa*" dergisi gerekli olmuş solcu bir haftalık dergiye, günlük bir gazeteye... Hemen Rasih Nuri'ye koşmuşlar. "*Marko Paşa*"nın resimlerini çekmişler, sayfalarından fotokopiler almışlar.

"MARXİZME GELİŞİM ÇOK DEĞİŞİK OLDU..."

Hemen konumuza "*Eski Tüfekliğe*" dönüyoruz. Rasih Nuri'nin Marxist düşünceyle tanışması, işçilerinkinden de aydınlarinkinden de çok farklı bir yol izlemiş.

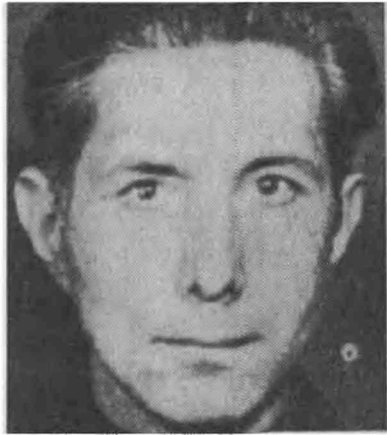
Önce oradan başlıyoruz:

- Genel olarak solla özel olarak Marxist-Leninist düşünceyle tanışmam bende değişik bir şekilde oldu. Biliyorsunuz aydınların bu sürece katılımının tarihsel bir gelişimi vardır. İşçilerinki ise değişik bir katılımdır. Benimkisi ne normal aydınların, ne de işçilerin katılımıyla bağlantılıdır. Benimkinin değişikliği aile muhitinden gelmektedir. Ben sol bir ailede büyüdüm. Babam Osmanlı devrindeki İştirakçi Hilmi'nin Sosyalist Partisi'nde bulunmuş, İştirakçi'den sonra partinin sekreterliğini yapmış, Şefik Hüsnü'nün İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nda bulunmuş. Fakat Şefik Hüsnü önderliğindeki TKP 1925'de illegale geçtiği vakit, illegalin Türkiye şartlarına uygun olmadığını görmüş, hatta kendi ifadesine göre bu konuda Komintern'e bir rapor yazmış. Arşivler açıldığında o rapor da ortaya çıkar. Yani babam illegale katılmamış. Nihayet basında da, üniversite profesörlüğünde de, sol tarafı olan bir kişi olarak yaşamış ve ölmüştür. Ben böyle bir kişinin oğlu olmakla birlikte, dayılarım Abidin Dino, Arif Dino da solcu kişilerdi. Nasıl ki bir Müslüman ailede insan Müslüman olur, ben de sosyalist bir ailede sosyalist oldum. Bu benim kişisel bir meziyetim değil. Aile kaderi diyeceğim geliyor. Nasıl ki

Galatasaray Lisesi'nde yken en yakın arkadaşım Velid İbüzziya'nın oğlu Selim Ebüzziya doğrudan doğruya babası gibi, gerici demiyeceğim ama, muhafazakâr biri idiyse – kendisiyle saatlerce tartışır, atışır dık – ben de solcuydum.

– Babanızın temsil ettiği solculuk, daha ziyade "Atatürkçülüğe, Kemalizme" çok yakındı. Bunu nasıl açıklıyorsunuz? sorumu Rasih Nuri Bey şöyle yanıtlıyor:

– Bugünkü gençlik o dönemin solculuğunu tam anlayamıyor. Solculuğa ve Atatürkçülüğe derinlemesine bakarsak, Sovyetler Birliği'nin de Türkiye Komünist Partisi'nin de Atatürkçü olduğunu görürüz. TKP'nin pek çok metinlerinde "Burjuva Kemal" gibi genel olarak burjuvazinin aleyhinde sözler geçtiği halde Parti, tümüyle Kemalizmin aleyhinde değildi. Türkiye Sovyetler Birliği'nin dostu olan devletti. Bu da şüphesiz Türkiye Komünist Partisi'nin davranışlarının üzerinde bir etki yapıyordu. Enternasyonal düzenin de etkisi vardı. Bu bakımdan Türkiye Komünist Partisi'nin de bir özelliği bulunuyordu. Bir taraftan sosyal mücadelesini Kemalizme karşı yaparken, öte yandan da eksik bulmakla birlikte Kemalizmin devrimlerini savunan bir partiydi.

Rasih Nuri'nin, 1970'de polisteki resmi

16 YAŞINDAYKEN "DÜNYAYI SARSAN ON GÜN"Ü ÇEVİRMİŞ...

Rasih Nuri aile çevresinde tanıştığı Marxist düşünce doğrultusunda davranmaya çalışırken, o yılların sosyalistleri arasında-

ki en başat kavgalardan “Troçkizm”e değinmeden geçmek istemiyor. Çünkü Troçki’nin haksız olduğuna hiçbir zaman inanmamış.

– 1936’da henüz 16 yaşında iken ilk çevirdiğim kitap John Reed’in “Dünyayı Sarsan On Gün”ü idi. Uzun yıllar sonra birisi, o kitabın elle yazılmış çeviri müsveddelerini evimde görünce “Neden yayınlamadın?” diye sormuştu. 1936’da Moskova’da büyük davalar başlamıştı. Bu davalarda Troçki büyük hain ilan ediliyordu. Kitap böyle bir ortama ters düştüğü için yayınlamamıştım. Oysaki Sovyet Devrim muhiti içindeki ilk dönemin Marxistleri, Komünistleri için şüphesiz Ekim Devrimi demek Lenin’le Troçki demekti. O yılların bütün edebiyatına bakarsanız Lenin’le Troçki’yi birbirinden ayırt etmenin olanaksız olduğunu görürsünüz. O yıllarda babamın Fransızca’dan çevirdiği eserlerin bir tanesi de “Lenin ve Troçki’de” idi. Ne yazık ki, yıllar sonra 1960’larda çıkan Türkçe baskısında “Dünyayı Sarsan On Gün”deki Lenin ve Krupskaya’nın önsözleri yoktur. Oysaki orijinal baskısında her iki önsöz de vardır. Lenin önsözünde “Sovyet devrimini en iyi anlayan John Reed’dir” derken Krupskaya da “Dünyadaki milyonlarca işçi bu kitabı okuyup devrimi ondan öğrenmelidir” demiştir.

Rasih Nuri’ye:

– Türkiye Sol Hareketi’yle ilişkiniz nasıl, nerede ve ne zaman başladı? diye soruyorum.

Bu konuda da şunları anlatıyor:

– 1930’lu yılların sonunda üniversite öğrencisiydim. Üniversiteye evinde Marx’ın, Engels’in, Lenin’in pek çok kitabını okumuş bir insan olarak girdim. İstanbul Üniversitesi’nde önce merkez kütüphaneye gittim. Kataloglarda Marx’ın hangi eseri var, diye baktım. Bir iki sol broşür çıktı, *Kapital* filan zaten yoktu. Marx’tan bir tek kitap çıktı karşıma: *Felsefenin Sefaleti*. Hemen alıp okudum. Hayatımda beni en çok etkileyen, düşünce-

mi kalıba sokan kitabın o olduğunu söyleyebilirim. Biliyorsunuz o kitap Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi*'ne karşı Marx'ın bir polemikidir. *Felsefenin Sefaleti*'ni okuyunca Marx'ın Proudhon'u nasıl incelediğini, ondaki şatafatlı, parlak, devrimci gibi görünen cümleleri nasıl tahlil ettiğini görerek, bir kitabı sadece okumanın değil, bilimsel süzgeçten geçirmenin gerektiğini öğrendim. Zannederim hayatımın en büyük kazancı o oldu. Kitaplara inanmak değil, onları eleştirmek gerekir. Şimdiki gençlere de özellikle Marx'ın o kitabını okumalarını öneririm.

Bu girizgahtan sonra Rasih Nuri biraz durup düşünüyor. Partiyle, partililerle nasıl tanıştığını anlatmaya başlıyor:

- Yıl 1939'du. Ne kadar da tesadüf diyemeyeceğim, demek ki ben de aramıştım, içlerinde birkaçı partili olan sol bir grupla tanıştım. Aralarında 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kurucusu olacak Doktor Habil Amado vardı, Behçet vardı ve daha birçok arkadaş... Grupta doğrudan doğruya entelektüel olarak marxizmi inceleyen, üst düzeyde dünya meseleleriyle uğraşan arkadaşlar da bulunuyordu. En göze batanlar sonradan avukat olan Franko Milashı, bir iki yıl önce Paris'de ölen Prof. İzak Kapuano idi. İzak Kapuano arkadaşımızın üzerinde önemle duruyorum. Çünkü TKP'ye girmemişti ve koyu bir Troçkist'ti. Birkaç yıl sonra grubumuzun çözülüp dağılmasına da Kapuano'nun Troçkist görüşlerinin neden olduğunu sanıyorum. Kapuano'yla Troçkizm, Stalinizm meselerini sabahlara kadar uyumaksızın tartışırdık. O Sovyetler Birliği'nin bürokratik bir sapma yolunda olduğunu, bu yolun o ülkeyi sosyalizm yolundan ayıracağını iddia ederdi. Ben ise, işçi sınıfının eninde sonunda duruma hakim olup, bürokrasiye yol vermeyeceğini savunurdum.

Burada Rasih Nuri, 90'ların başında Sovyetler Birliği'nde yaşananlara atlayıveriyor:

- Ve hâlâ da 90'larda Sovyetler Birliği'nde olanların bir ka-

der olduğuna yüzde yüz emin değilim. Ve o zamanki Troçki'nin tezlerine göre: Sovyetler Birliği'nin bürokratik sapmadan kurulmasına imkan yoktur. Sovyetler Birliği çökecek ve yeniden bir devrim gerekecektir. Şimdi çöktüğüne göre, keşke Troçki haklı olsa da Sovyetler'de yeniden bir sosyalist devrim olsa.

Tekrar kronolojik olarak TKP'yle ilişkilerine dönüyor Rasih Nuri:

– Parti'ye bu ilk dönemde “*komsomol*” olarak katılmamdan sonra çevremde bir öğrenci grubu oluşturdum. Şimdi isimlerini vermek istemiyorum. Fakat gruptan çok önemli kişiler çıkmıştır. Onların bir kısmı Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin nüvesiydi. Ben dernekte bulunmadım ama benim yetiştirdiğim, eğittiğim kişiler kurdu derneği. Kurucuları belli olduğu için bazıların isimlerini söyleyebilirim. Mesela Adil Giray, Nihat Sargın bunlardandı... O dönemin illegal çalışması içindeki bizler aşırı kuşku, insanlardık. Azıcık fazla soru soran, meraklı olan kimselere “*acaba polis mi?*” diye bakardık. Böyle davranan bir arkadaşını hemen dernekten ve gruptan tecrit ettik. Ama sonradan hiç de öyle biri olmadığı ortaya çıktı. Yalnız tek bir kabahati vardı, babası polisti. Nitekim Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin kayıt defterinin ilk sayfası o yüzden yırtılmıştır.

Rasih Nuri şimdi TKP ile birebir ilişkisine geliyor:

– Bir başka yoldan, sanıyorum TKP içindeki tek Galatasaray Lisesi mezunuydu, Ferit Kalmuk tarafından partilendim. 1945 senesinde Şefik Hüsnü tarafından Ferit Kalmuk'a bir görev verildi. Kalmuk'un görevi ileride kurulacak legal bir partinin sözcüsü olacak olan “*Yeni Dünya*” gazetesini Cami Baykurt'la birlikte çıkartmaktı. Ben de bu nedenle “*Yeni Dünya*” gazetesinde çalışmaya başladım. Bir yandan da Esat Adil'in çıkardığı “*Gün*” dergisinde çalışıyordum. “*Yeni Dünya*”nın 4'üncü sayısının çıktığı 4 Aralık 1945 günü ünlü Tan Olayları oldu. Kumbaracılar yokuşunda *Gün*, *La Türki* ve *Yeni Dünya* dergileri de

tahrip edildi. 5 Aralık günü de babam öldü. 9 ya da 10 Aralık'ta, Esat Adil'in Tophane'deki evine gittim. Ne duruyoruz "Gün"ü tekrar çıkartalım, dedim.

1946'ya girildiğinde Türkiye'nin siyasi yaşamında büyük bir hareketlilik başlamıştır. Esat Adil'in çıkardığı "Gün" dergisi çevresindeki bir grup komünist, legal bir parti kurma hazırlığı içindedir. Rasih Nuri o günleri şöyle anımsıyor:

- *Gün* dergisinde Esat Adil'in çevresinde ihraç edilmiş eski komünistlerden Sarı Mustafa (Börklüce), TKP İstanbul İl Sekreteri Hüsamettin Özdoğu, 1938 Donanma Davasındaki mahkumiyetinden dolayı hapiste olan Hamdi Şamilof'un eşi Berber Emine filan vardı. Legal parti kurma hazırlıkları sırasında Şefik Hüsnü babama da bazı talimatlar vermiş, babam da kabul etmişti. Yalnız babam, Şefik Hüsnü'ye: *"Bu olacak iş değil üstad. Esat da Cami Bey de muhteris adamlardır. Bu işi götüremezler"* itirazında bulunmuştu. Benim anladığım Sarı Mustafa kanalıyla Esat Adil'e telkinde bulundular: Sen TKP'ye aldırış etme, yeni bir legal parti dönemi açılıyor, bu işi beraber yapacağız gibi. Tabii Esat da buna kapıldı. Oysa ki Esat Adil o sıralarda Lenin'i okuyan, Lenin hayranı bir devrimci idi. Neden bunu söylüyorum. Aybar nasıl sonradan Lenin ve Leninizm'in aleyhine dönmüşse, 1950'lerde Esat Adil de Lenin'den ve Leninizm'den ayrılmıştı.

Esat Adil'in 1946'da o ilk dönemde TKP'ye karşı bir tutum takınarak, lider benim havasına kapıldığını görünce ben *Gün* dergisiyle ilişkimi kestim. Birkaç sayı daha çekmelerde kalan bazı yazılarımı yayınladılar. *Gün*'ün koleksiyonuna bakılırsa, onların aktüel yazılar olmadığı görülür. Ben ondan sonra Adana'ya gittim. Mayıs 1946 olmalı. Önce Esat Adil'in partisi Türkiye Sosyalist Partisi kuruldu. Partinin kurucularından Macit Güçlü bana *"TSP'nin Adana İl Örgütünü kurar mısın?"* teklifi ni getirdiği sıralarda Dr. Şefik Hüsnü'nün de bir parti kurduğu

haberi geldi. Ben Şefik Hüsnü'nün partisi Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nden yana tutum takındım. Derhal Esat Adil'e bir mektup yazarak, bölünmenin aleyhinde olduğumu bildirdim. Bu mektubun bir suretini de ilâştirerek Şefik Hüsnü'ye yazdığım bir mektupta da her türlü görevi almaya hazır olduğumu belirttim. Ve arkasından TSEKP'nin Adana İl Örgütü'nü kurdum.

Rasih Nuri TSEKP'nin Adana İl Örgütü'nü ve partiye bağlı sendikal örgütlenmeyi nasıl oluşturduklarının hikayesine geçiyor:

– Adana İl Örgütü'nde Hilmi Artan, Hayati Sencer ve Oruç Ali Tütenkesen gibi arkadaşlarımız vardı. Bunlar genel merkez üyesi olduklarından Adana TSEKP örgütünün ilk üyesi Arif Dino olmuştu. Kısa süre sonra benim yüzümden partide bir anlaşmazlık çıktı. Kadro kazan kaldırarak *“Bu adamı nereden buldunuz, Gün'de çalıştı, Esat Adil'cidir”* dedi. Ama Şefik Hüsnü'den özel talimat alan Terzi Arif beni destekledi. Birlikte kalkıp İstanbul'a genel merkeze geldik Terzi Arif'le. Şefik Hüsnü ile uzun bir görüşme yaptık. İlk kez tanışmıştım kendisiyle. İstanbul'da olduğum süre zarfında Şefik Hüsnü'nün partisinin Beşiktaş'taki bir binasındaki konferansını dinlemiştim. Sonraki görüşmemizde bana *“Parti sendikalarla çalışmalı, Adana'da sendikal örgütlenmeyi kur”* dedi. Ben Adana'ya dönüp Sendikalar Birliği'nin kuruluşunu yaptım. Fakat belgeleri Adana'dan İstanbul'a getirdiğim gün 16 Aralık 1946 günüydü ve Parti kapanmıştı.

Rasih Nuri'yle konuşmamız dolu dolu eski siyasi beraberlikleri, ayrılıkları, faaliyetleri üzerine yoğunlaştı. Sonunu şöyle bağlıyor Rasih Nuri:

– Partide benim fazla bir gelişme göstermememin nedeni de Troçki'ye karşı yapılan suçlamalara katılmamam, hatta 1936 davalarındaki suçlamalara inanmamamdır. Bu tutumum benim parti içinde geri planda kalmama neden oldu. 1950'de Parti'de

Mehmet Ali Aybar'a bağlandım, o bağlılık Aybar'la birlikte TİP'e kaydolmamıza kadar gitti.

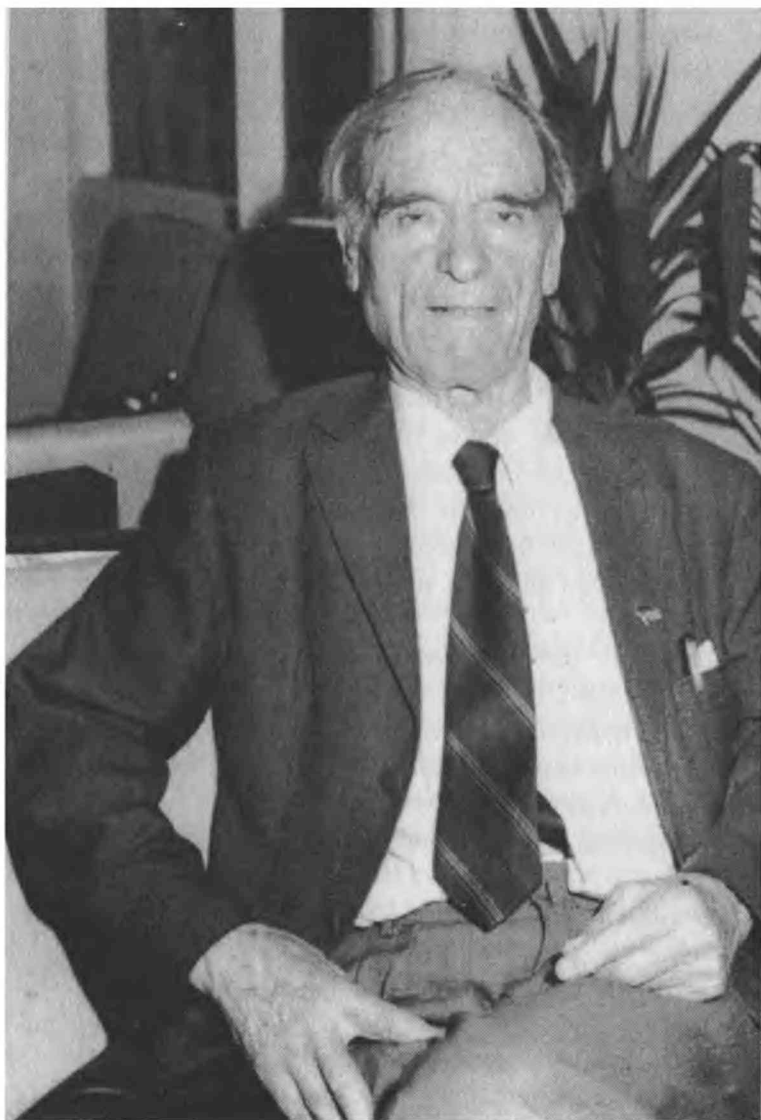
Mücadele geçmişindeki hatalardan başlıcasını hırçın ve kavgacı bir üslup olarak görüyor bugün Rasih Nuri:

– Komünist üslup, biçem zannettiğim, çok sert suçlamalar içeren yazılar yazmak ve konuşmaktan pişmanım. Ama ne yapalım ki o yıllarda bütün komünistlerde bu ortak özellikti. Esat Adil de aynı şekilde konuşur ve yazardı, Şefik Hüsnü de. Hatta Mehmet Ali Aybar da. Nitekim Aybar bizi TİP'in içindeyken, Partiyi ele geçirmek isteyen illegal komünist partisinin adamları şeklinde bir yandan ihbar ederken, öte yandan da CIA ajanı olduğumuz şeklinde yazılar yazıyor, konuşmalar yapıyordu. Benim de aynı şekilde, ona ve başkalarına karşı aynı sertlikte yazılarım vardır. Bugün o yazılarımdan içeriğinden dolayı değil de, üslubundan dolayı üzgünüm. Keşke sol kendi arasındaki kavgacı ve hırçın üslupla yazıp konuşmasaydı, daha terbiyeli olsaydı. Şimdiki dönemin en büyük meziyeti sanıyorum hırçınlığın bastırılmış olması...

Rasih Nuri "*din dışı bir ailede*" yetiştiği için dinle bir probleminin olmadığını, ölümünden sonra cenaze töreni için özel bir vasiyetinin bulunmadığını, varını yoğunu kitaba ayırdığını filan anlatıyor. Ama sosyalizmin şimdiki haline baktıkça "*İlle Troçki*" diyor Rasih Nuri:

– Troçki'nin söylediklerini bir kez daha incelemek istiyorum...

Bir kitap deryasının içindeki Rasih Nuri'den ayrılıyorum.

ŞOFÖR İDRİS

“En çok devrimi sevdim”

“Eski Tüfekler”in “Şoför İdris” lakaplı İdris Erdinç’ini şüphesiz tanıyacaksınız. Bugün 81 yaşında olan İdris Erdinç, 18 yaşındaki genç bir devrimci gibi heyecanlıdır, cesurdur, ataktır. Kendisini hiçbir eylemden sakınmaz. Bir bakarsınız olaylı bir 1 Mayıs olmuştur İstanbul’da, polisin kafasına vurduğu bir cop darbesiyle başı sargılı gazete sayfalarında ya da televizyon ekranlarındadır. Bir yerlerde yazdığı yazı ya da bir yerlerde yaptığı konuşma yüzünden başı DGM ile belaya girmiştir. Terörle Mücadele Yasası’nın 8. maddesinden yargılandığı DGM salonunda yine heyecanlı, el kol hareketleriyle kendisini savunmaktadır.

Şimdi Sosyalist İktidar Partisi (SİP) saflarında mücadele eden bir militan Şoför İdris. Bağlarbaşı’nda babasından kalma mütevazı bir dairede karşıladı beni. “Öğleden sonra” diye yuvanlak bir vakitti kendisine söylediğim, beklemiş beklemiş ve sonunda taam etmeye oturmuş sofraya. Buyur ediyor. Teşekkür ediyorum, ama ısrarlı... Sonunda benim birkaç dilim karpuz yemem kendisinin de yemeğini bitirmesi konusunda anlaşıyoruz. Ama ondan sonra Şoför İdris’in boğazından lokma geçmesi ne mümkün. Anlatıyor, anlatıyor, anlatıyor. Anlatmaya ve konuşmaya şehevî bir susamışlık içinde sanki. Bir bakıyorsunuz; Balıkanlarda geçen çocukluğunun Nevrokop’undan, Bursa köylüklerindeki çobanlığa, 14-15 yaşındayken annesine-babasına kavuşmasının gözyaşartıcı sahnelerinden, “Emine Yoldaşı”nın

kendisini TKP'yle tanıştırmasına, Sansaryan'da gördüğü işken-
celerden gizli parti buluşmalarına dek adeta bir çağlayan gibi...

Önündeki yemeği unutuyor. Teybimin düğmesine basıyo-
rum. Krolonojik olarak anlattıracağım Şoför İdris'e devrimcilik
yıllarını.

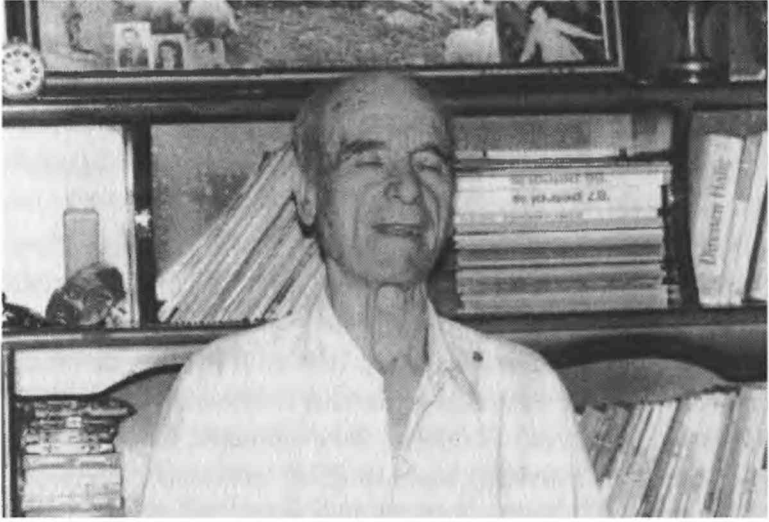
– **Nerede, ne zaman, nasıl tanıştığınız mücadeleyle?** oluyor
ilk sorum.

Şoför İdris anlatmaya başlıyor:

– 1928 yılıydı. Annem tütünde çalışan ustabaşı arkadaşlarıyla
konuşmuş, beni elimden tutup Tabakos şirketinde ustabaşı
Kavalalı Hasan'a götürdü. Tütüncüler arasında anamın epeyce
bir çevresi vardı. “*Yanbolulu Hatice*” olarak bilinirdi. Bu tütün
şirketinin yeri nerdeydi biliyor musun? Sirkeci'deki eski emni-
yet müdürlüğü Sansaryan Hanı'nın hemen arkasına bitişik Emi-
nönü'nün denize bakan tarafıydı. En azından 2 bin işçi çalışı-
yordu.

Oturduğu sedirden ayağa fırlıyor heyecanla Şoför İdris. El
kol hareketleriyle tarif etmeye başlıyor bir yandan:

– Her tezgahta 4 kişi olurdu. Biri erkek (o ustaydı) öteki iki-
si kadın, bir de küçük çırak, şu kadar yerde otururlardı. Beni de
bir tezgaha verdiler. Tezgahın başında usta konumundaki erkek
Çakıcı idi. Yanındaki eşi İhsane, onun hemen yanındaki de bal-
dızı Emine idi. Çırak olarak da ben karşılırlarına oturdum. Kısa
zamanda benimle ilgilenmeye başladılar. Tütüncüler hep birbir-
lerini tanıdıklarından beni de “*Yanbolulu Hatice'nin oğlu İdris*”
olarak biliyorlardı. Benim konuşma tarzım köylü şivesiydi daha.
Herkesin de dikkatini çekiyordu bu durumum. Kadınlardan biri
bana İdris diye seslenince “*Ne diyon gı?*” diye cevap veriyor-
dum. Çalıştığım tezgahdaki Çakıcı'yla, karısı İhsane'yle, baldızı
Emine'yle kısa zamanda dost ve arkadaş oldum. Aralarında
Emine'nin de bulunduğu bir arkadaş grubuyla paydoslardan
sonra da birlikte olmaya başladım. Annem, Kurtuluş'da ev kira-

ladığı için orada oturuyorduk. İhsaneler de Kasımpaşa'da Nalıncı Yokuşu'ndaydılar. Deniz Hastanesi'nin karşısına düşüyordu. Tabakos'dan grup olarak çıkıyorduk, Unkapanı Köprüsü'nden Kasımpaşa'ya yürüyorduk, oradan da ben Kurtuluş'a geliyordum. Sabah işe giderken de grup halinde aynı güzergahı izliyorduk. Emine, kısa zamanda benim en yakın dostum ve arkadaşım oluyordu...

– **Galiba Emine partileyecek sizi, öyle görünüyor,** diyorum.

– Evet, diyor Şoför İdris. Emine ne yapıyordu biliyor musun? İçine çürük tütünlerin ayrıldığı bir kutuyu alıyor, üzerine bir orak çiziyor. Ardından "Bu ne İdris?" diye soruyor. "Ne olacak ekin biçilen bildiğimiz orak işte" cevabını veriyorum. Emine ve diğerleri gülüyorlar. Sonra bir gün de orağın üzerine bir çekiç çiziyor. Bunun ne olduğunu soruyor. Ne ise kısa süre sonra Orak-Çekiç'in manasını anlıyorum. Bir başka gün tütün şirketine hak kavgaları oluyor. Ben de onun içindeyim. O kadar sıkı bir takip var ki Gestapolar (Şoför İdris polise sürekli 'Gesta-

po' diyor) sabıkalı devrimcilerin peşindeler hep. Bu durumdaki eski sabıkalı devrimciler; henüz polisçe tanınmayan, fişlenmemiş olan bizlerden yararlanmaya çalışıyorlar.

– **Ne gibi eylemlere tanık oldun o ilk zamanlarda?**

Şoför İdris yine ayakta, elleri kolları hiç durmuyor, anlattıklarını bir de tariflerle güçlendirmek istiyor sanki...

– Emine bir gün diyor ki bana: Bu akşam sizin kahvelere Mehmet Emin Ağabey gelecek. (TKP'de Ruşen Oğlu Mehmet Emin olarak bilinen KUTV'da yetişip gelmiş torna-tesviye ustası Emin Sekun sözünü ettiği Şoför İdris'in. E.K.) Ben de orada olacağım, sen de geleceksin. Kurtuluş'ta kilisenin karşısındaki kahvede buluşacağız. Gidiyoruz. İçine domates, biber, peynir çıkınlanmış bir mendille Mehmet Emin çıkageliyor kahveye. Mendilin içindeki nevaleyi piknik havasında yiyoruz. Nevaleler bitince mendilin en altından el kadar kağıtlara basılmış TKP'nin beyannameleri çıkıyor. Emine beyannameleri alıp Tabakos'a getiriyor. Artık eniştesine mi, ablasına mı bilemiyorum, birilerine veriyor. Beyannameler oradan da Haliç yöresine geçiriliyor dağıtılmak için. Bunları hep gözümle görüyor ve yaşıyorum. Bir yandan da boyuna tevkifatlar yapılıyor, pek çok işçi ya tutuklu ya da kaçak. Cezalar da çok ağır değil o zamanlar, boyuna girilip çıkılıyor. Bizden daha büyük olan Atiye'nin Ahmet, Mavro Mustafa, Conga Mustafa aranıyorlar, işe de gelemiyorlar bu durumda.

Emine bütün bu olup bitenlerden sonra bana rahat rahat anlatmaya başlıyor artık neyin mücadelesini verdiklerini. İşlediğimiz tütünün üzerinden, yani bizim sırtımızdan kazanılan zait kıymet'i (artı değer) anlatıyor. Bizim patronlar tarafından nasıl sömürüldüğümüzü ispatlıyor.

– **Bundan sonra kendinizin bilinçle katıldığınız eylemler oldu mu?** sorumu şöyle yanıtlıyor Şoför İdris:

– 1929 senesiydi. Bu sefer Ortaköy'de bir tütün fabrikasının

da çalışıyorduk. Şimdiki Ortaköy iskelesinin hemen sağına bitişik bir binaydı bizim işyerimiz. Emine Yoldaş 27 Ocak günü bana geldi dedi ki: *"İdris, yarın 28 Ocağı 29 Ocağa bağlayan gece, Rumelihisarı'nda toplanacağız."* Ertesi gün yayan Hisar'a doğru yürüyoruz, paydostan sonra. Bugünkü Aşıyan mezarlığının içinde bir yerde toplanıyoruz. Oradan buradan çıkagelen işçilerle 100 kişi kadar olmuşuz. Mehmet Emin Yoldaş ortaya çıktı. *"Arkadaşlar"* dedi, *"Bizim Mustafa Suphi yoldaşlarımızı işte bu gece öldürdüler Karadeniz'de. Biz burjuvaziye hıncımızı her sene bugün tekrarlıyoruz. Ve onların intikamını almaya and içiyoruz."* Bundan sonra daha pek çok konuda konuşuldu. Toprak reformunu yapmadığı için Kemalizm eleştirildi. Bir zaman sonra dağıldık, sabah erkenden de işyerlerimize yetiştik.

– Parti'yle ilişkileriniz bundan sonra sistematik bir hal aldı herhalde.

– Tabii. Bu anma töreninden sonra artık TKP'nin ne olduğunu, ne yaptığını ve nasıl çalıştığını az-çok kavramıştım. Emine Yoldaş zaten her ay benden aidat alıyordu. Aidatımız 25 kuruştur. Bir gün de Emine Yoldaşı yanımıza gelen Mehmet Emin'e bir avuç dolusu topladığı paraları verirken gördüm. Emine: *"Şu bilmem kimin hücrelerinden gelen aidat, şunlar da falancanın hücrelerinden gelen aidat, bu da İdris'le benim hücremden"* diye sayarak verdi paraları...

– Mücadeleye başladığınız bu yıllarda, polisle başınız ne zaman derde girdi, ya da hangi badireyi atlattınız?

– Eminönü'ndeki Tabakos firmasından sonra Akaretler'in yukarısındaki bir tütün firmasında işe girmiştik. Burası Stenko'ların işyeriydi. Filip adında yabancı uyruklu bir eksperleri vardı. Biz işçilerle hep sorun çıkarırdı. Aramızda *"Boksör Hasan"* olarak bilinen bir ağabeyimiz vardı. O benim gibi yeni yetişen genç işçilere boks öğretmeye, yakın dövüş idmanları yaptırmaya başladı. Bu konuda hepimiz yetiştik. Ben de iyice boks

öğrenenlerden biriydim. Olur olmaz bana hiç kimse yumruk atamazdı. Boksör Hasan'ın bize sıkı tembihi şuydu: Sakın ola ki yumruğu ilk vuran siz olmayın, daima gelecek yumruğu karşılamaya çalışın, o zaman başarılırsınız. Bir gün Stenko'ların iş yerinde eksper Filip'in neden olduğu bir ücret kavgasına tutuştuk. Hemen polise telefon edildi. O zamanki polislerde cop ve tabanca yoktu henüz. Polisler geldi. Tam bir arbede oldu. Bizim boks ant-

62

renmanına alışkın ekibimiz vurup vurup düşürmeye başladı polisleri. O sırada polislerden biri bir koluma girdi, bir başkası da öteki koluma. Sımsıkı tuttular beni. Birkaç arkadaşımı da böyle tutarak hareketlerini kestiler. Karakola götürdüler hepimizi. Karakol İhlamur tarafındaydı. Karakolun kapısına geldiğimizde polislerden biri kolumdan çıktı, bana şiddetli bir tokat vurdu. Neredeyse öteki kolumdaki polisle birlikte ikimiz birden yere yuvarlanacaktık. Ve ben orda kendimden geçtim. O sırada komiser, alınıp bırakılacakları işaret etmeye başladı. Beni gösterek bunu almayın, şunu şunu da dedi. Bir kısım arkadaşlarımızı alıkoyup bizleri birkaç kişi bıraktılar. Emine Yoldaş beni Kasımpaşa'da Nalıncı Yokuşu'ndaki evlerine götürdü. Kulağım patlamış meğer. İşe gidemedim. Ağzımdan, burnumdan kan gelmeye başladı. Bu rahatsızlığım bir aydan fazla sürdü. Etfal hastanesine götürdüler sonunda. Yüzümü yarıp ameliyat ettiler. Sonra iyileştim.

– Bu kadar mücadele yıllarına bunca uzaktan bakınca ne görürsünüz?

– Benim devrimci hayatımın başlangıcı, ömür boyunca unutamayacağım bir mutluluk yolu açtı önümde. İhsane’yle, kocası Çakıcı’yla, Emine’yle, Ruşenoğlu Mehmet Emin’le tanışmam hâlâ daha unutamadığım bir başlangıçtır benim için. O gün bu gündür heyecanımdan hiçbir zerre eksilmedi. Ben daima, o ilk gençlik günlerimde komünizme gönül verdiğimde duyduğum Rusya’daki Sovyetler’e benzeyen bir sistemin aynısını Türkiye’de de kuracağımız ülküsünü hiç kaybetmedim. Türkiye Komünist Partisi’nin önderi olan ağabeylerimizin, büyüklerimizin, liderlerimizin ve onların etrafındaki bizlerin bu uğurda hiçbir zaman taviz vermeden mücadele ederek sosyalizmi kuracağımıza inandım ve hâlâ da aynı şeye inanıyorum. 1990’larda gördüğümüz Sovyetler Birliği’nin hali ise beni hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmadı. Ben yine eninde sonunda bu ülkede sosyalizmin kurulacağına inanıyorum.

– Peki geçmişten aldığınız ders ne oldu?

– Bugün idealimize kavuşamadık. Ama çok çok ilerledik, geliştik. Özlediğimiz sistemi kuramadık. Ama ben hiç de hayal kırıklığı içinde değilim. Şimdi ne hissediyorum biliyor musunuz? Sovyetler’in dağılmasıyla, nerelerde yanlış yapıldığını daha iyi görmeye başladık. Hataların neler olduğunu tespit ettik. Bundan sonra yolumuzda daha emin adımlarla ilerleyeceğiz.

– Bir ömür bağlandığınız idealinize kavuşamamak nasıl bir duygu? Bugünkü durum ürkütmüyor mu sizi?

Şoför İdris yine heyecanla oturduğu sedirden fırlamış durumda, el-kol hareketleriyle anlatmaya devam ediyor:

– Komünizm idealine sağlığımda kavuşamamak hiç ürkütmüyor beni. Şundan ürkütmüyor: Sosyalizm daha son sözünü söylemedi ki! Ne Türkiye’den ne Dünya’dan sömürü kalkmadı ki! Kapitalizmin olduğu yerde sömürü vardır, sömürünün oldu-

ğu yerde de devrimci mücadele. Ben kişi olarak, yani İdris Er-dinç olarak kavganın sonunu göremeyebilirim. Ancak yeryü-zünde sömürü var olduğu müddetçe, benim davam divana kal-maz, er-geç bu dünyada hallolur.

– Mücadele yıllarınızda şimdi geriye dönüp baktığınızda *“Keşke şu eylemi öyle yapmasaydım da böyle yapsaydım”* de-diğiniz bir şey oldu mu?

– Asla, asla! diye haykırıyor Şoför İdris. Yukarıdan, Partiden gelen talimatları yerine getirirken kendi inisiyatifimle ve iç duy-gularım ile hareket ediyordum. Benim karakterim, ruhum öyley-di. Ne kadar acı çektiysem mücadele sırasında hiç yazıklanma-mışımdır, daima gülüp geçmişimdir. Parasızlık ve maddi sıkıntı bile bana hiçbir zaman koymamıştır. Kişi olarak mücadele sıra-sında hiç hataya düşmedim. Yaptığım işler hep isabetli oldu.

– **Nasıl ölmek isterdiniz?** diye soruyorum Şoför İdris’e...

– Mücadele ederken, savaşırken, diye yanıtlıyor.

– **Peki ecelinizle ölmek mukadder olursa, özel bir vasiyetiniz var mı?**

– Hayır, özel hiçbir isteğim yok. Emine Yoldaşın yanına gö-mülme istiyorum. Karacaahmet mezarlığındaki Emine Yolda-şının yanında yatacağım. Memleketimizdeki cenaze kaldırma geleneği nasılsa öyle olmasından yanayım.

Şoför İdris’le öteki röportajlardaki gibi sorulu cevaplı konu-şmak mümkün değil. Anlayabildiği kadarıyla sizin sorunuza ye-terli cevap verdiğini kabul ederek, sanki 1928-1929 yıllarından itibaren sürdüregeldiği kronolojik olaylara, insanlara kurgulan-mış gibi... Anılar eşantyonundan parçalar kese kese devam ediyor anlatmaya...

– **Bunca yıllık mücadelenizde en çok neyi sevdiniz?**

– En çok devrimi sevdim. Bir* de Emine Yoldaşımı. Ayrıca Ruşenoğlu Mehmet Emin’i, Doktor Şefik Hüsnü’yü çok sev-dim.

Harbiye Askeri Cezaevinin avlusunda çekilmiş, aralarında Şefik Hüsnü'nün de bulunduğu bir toplu resmi gösteriyor duvardaki.

- Bu resmin çekilmesine bile ben sebep oldum, diyor. Doktor Şefik Hüsnü o kadar resmî idi ki sadece ben koluna girip konuşa konuşa bu resmin çekilmesine ikna ettim.

Devam ediyor yine anlatmaya: Emine Yoldaşının ölümünü, 1946'da İzmit'de gösterdiği sendikal faaliyetini, 1951 Tevkifatını, Harbiye Cezaevini...

Şoför İdris'i de bir konuşma çağlayanı içinde bırakıp vedalaşıyorum.

ŞOFÖR İDRİS'TEN BİR ANI

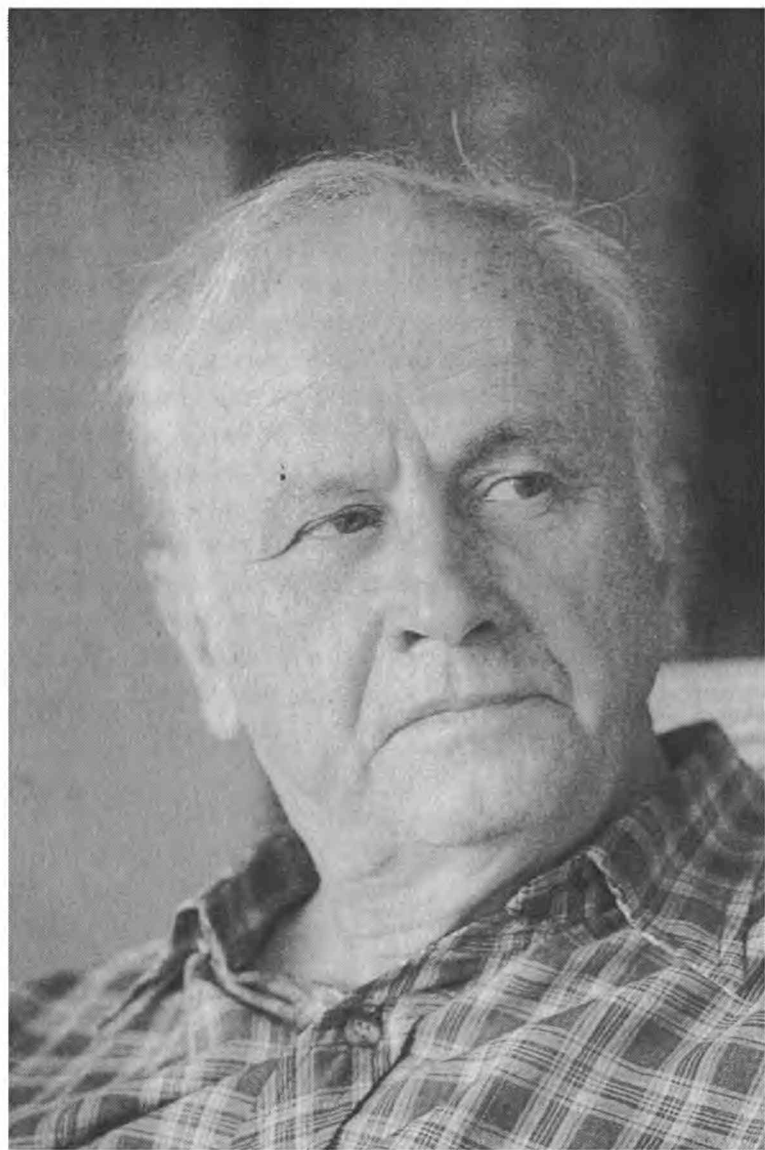
5-6 yıl kadar önce İdris Erdinç sol bir dergide anılarından kesitler yayınlamış. İşte Şoför İdris'in 1930'lu yıllardan bir anısı:

"... Boz Mehmet'i ilk tanıdığım günü ve o günkü kelimeleri hiç unutmam. Beşiktaş ile Dolmabahçe arasında yürüyordum. Önüme çıkarak 'Dur bakalım küçük İdris yoldaş!' demişti. Birden irkildim ve çok heyecanlandım. Karşımda iri yapılı ve gerçekten de boz bir yoldaş duruyordu. Kendisine Küçük Abbas, Şekerci Mustafa, Pastacı Stefo, Topal Yunus, Emine ve bana yapılan işkenceler hakkında bilgi verdim. Tütün işçisi Abbas Yoldaş, işkencede akli dengesini yitirmiş Bakırköy hastanesinde yatıyordu. Yaşama şansı çok azdı. Şekerci Mustafa işkence hanında (Sansaryan) fırsat bulup pencere camlarıyla bileklerini doğramıştı. Pastacı Stefo tanınmaz halde, Topal Yunus keza öyle. Emine'nin sırtındaki deriler gömleğine yapışmış. Haydarpaşa Hastanesinde yatıyordu. Şaziye İzmit'te hastaydı.

Anlattığım şeyler hiç de iç açıcı değildi. Boz Mehmet'in karşısında ayakta, sağlam olarak bir ben vardım.

Partinin toparlanması uzun bir zaman alacağa benziyordu.

Mehmet Bozışık'la Beşiktaş'da buluşmuştuk, yanımızda Cemali Yoldaş da vardı. Mehmet Bozışık bizi Fatih'deki Reşat Yoldaş'ın odun deposuna götürmüştü. Reşat ve Ahmet Fırıncı (Dede Ahmet) yoldaşlarla beraber, 5 yoldaş uzun uzun konuşmuştuk. Reşat Yoldaş içeriden yeni çıkmıştı. Dede Ahmet ise ortaklıktaydı. Cemali Yoldaşla şakalaşıyoruz. Bana 'Sen, ben yedek aza, bu iş burada tamam, komünist partimiz kurulacak' diyor. Cemali Yoldaş benden 15 yaş büyük. Daha 10 ay evvel birlikte Sansaryan'ın en üst katında işkencedeydik: Cemali o zaman hem kendisine hem bana vurulan kamçıları saymış. O zaman ki ağır işkence yüzünden şimdi hâlâ hasta bulunuyor. Tütüncü Abbas mücadelemizin sonucunu göremeden Bakırköy'de öldü. Biz davamıza kutsal bir dava olarak bakıyorduk. O günlerde Kurtuluş'un karanlık sokaklarından birinde Beyoğlu İlçe Sekreterimiz Topal Hasan'la buluştuk. Bana, gizlice basılan, mücadelemizin yöntemlerine ve çalışma programımıza ilişkin malzeme getirmişti. Hatırlayabildiğim kadarıyla getirdikleri arasında Dimitrof Yoldaş'ın fotoğraflı bir broşürü de vardı. Ben de o zaman bölge sekreteriydim ve malzemeleri kendi hücrelerime iletliyordum. Gelen bütün yayınlar heyecanla ve özlemle okunuyor, değerlendiriliyordu."

ŞABAN ORMANLAR

"Sovyetler'in yıkılacağını düşünmemiştik!..."

Dizi yazımımızın bugünkü konuğu da; devrimci eyleme 1940'lı yılların sonunda, önce öğrenci gençlik içerisinde katılıp hemen ardından TKP'yle buluşan, ünlü 1951 TKP Tevkifatını Sansar-yan'da geçilen sırat köprüsüyle yaşayan, çözüleniyle, direneniyle bir insan mahşeri içinden çıkıp gelen Şaban Ormanlar... Aynı dönemlerden geçen bir şair ağabey kanalıyla ulaştım kendisine. Telefonda; şimdiye dek hangi yaş kuşağından gelirlerse gelsinler, hangi ateş çemberinden geçerlerse geçsinler, öteki Eski Tüfekler'in hırçın ve öfkeli sesleriyle hiç ilgisiz, olabildiğince dingin, sakin, kadife bir ses tınısıydı kulağıma gelen. Sözleştik. Şu koca kentin epeyce uzaklarında sayfiyemsi semtlerden birindeydi Ormanlar. Açık adresi yazdırdı, nirengi noktalarıyla tarif etti.

O cumartesi günü bir dostun arabasıyla yollara düştük. E-5 karayolundan epeyce gittikten sonra Pendik'ten sahile indik. Sonunda elimdeki pusuladaki adresin sokak adı çıkıverdi karşımıza.

Parmaklıklı bahçe kapısının zilini çalıyoruz önce. Ardından sonucu beklemeden parmaklıkların arasından elimizi uzatıp kilidin kolunu çekiverince içerideyiz. Geniş bahçe, hemen mimari bir estetiğin ipuçlarını veriyor. Şaban Ormanlar, bahçenin ortalarında karşılıyor; orta boylu, hafif tombul, seyrelmış bembeyaz saçları, telefonda duyduğum ses tınısı gibi dingin, sakin, güleç bir yüz karşımdaki...

Salona geçiyoruz. Önümüzdeki geniş ve aydınlık camlardan, birkaç mil ötede demirlemiş, paslı renkleriyle şilepler ve mavnalar görünüyor. Şaban Ormanlar'la yan yana ikili bir koltuğa oturuyoruz. Hemen sağ karşımda şimdi yanmayan bir şömine, adeta devasa bir kulak olmuş bizi dinlemeye hazır.

Basıyorum teybimin ses alma düğmesine. Şaban Ormanlar'la sorulu cevaplı şu konuşmayı yapıyoruz:

“MARXİST DÜŞÜNCEYLE LİSEDE TANIŞTIM”

– Marxist düşünceyle ilkin nerede ve ne zaman tanıştınız?

– Marxist düşünceyle lise çağlarında tanıştım. Bizim küçük, kapalı bir grubumuz vardı. Lisede de birkaç solcu arkadaşım. Kendi aramızda bazı marxist kitaplar okumaya başlamıştık. Bunlar Türkçe'ye kazandırılmış bazı klasikler, Nâzım'ın bazı şiir kitapları, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'nin yayın organları idi. “Yığın”, “Sendika”, “Gün” ve “Gerçek” gibi dergiler... Bunları sonradan toplu olarak bana getiren bir ağabeyim oldu: Heykeltraş Turgut Pura. Grup olarak biz bu yayınları adeta içerek okumaya başladık.

– Hangi dönemlerdeydi bunlar?

– Yıl olarak 1947'deydi. O sıralarda kurulmuş bir öğrenci gençlik derneği vardı: İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği. O yıl kurulan bu öğrenci gençlik derneği; devletin vesayetinde ki, profesörlerin kol-kanat gerdikleri TMTF'den, MTTB'den

çok farklı bir dernekti. Uzun süren tek partili yıllardan sonra Türkiye'de öğrencilerin bağımsız olarak kurdukları ilk öğrenci derneği idi bu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, faşizmin demokrasi cephesi tarafından yenilmesiyle ortaya çıkan, Türkiye'nin tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş döneminde, böyle bağımsız bir öğrenci derneği kurma olanağı ortaya çıkmıştı.

– **İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'ne siz ne zaman girdiniz?**

– Ben derneğe 1948'de bir grup arkadaşla birlikte girdim. O sırada dernek, demokratik öğrenci hareketinin güncel sorunlarıyla uğraşıyordu. En akılda kalan eylemlerinden birisi; o sıralarda üniversitelerde yeni konulmuş harç sistemine karşı kampanya düzenleyerek bildiriler yayınlamasıydı. Bugün artık neredeyse olağan hale gelmiş olan üniversitelerdeki harç sistemi, o yıllarda yeni başlayan bir gelişmeydi. Bizim buna tepkimiz de bir hayli sert oldu. Önce gazeteleri dolaştık; aydınları, yazarları ziyaret ettik. Bildiriler dağıttık. Rektörle de konuştuk, fakat üniversiteden hiçbir olumlu ses çıkmadı... Bu harç kampanyasıyla ilgili mücadele; üniversitenin açılışında ısrarla bildiri dağıtmamız sonucunda; karakollarla, mahkemelerle biten bir süreç oldu. Mahkemede paralı öğrenime karşı uzun bir savunmayla haklılığımızı kanıtladık. Ama sembolik de olsa bir para cezası almaktan kurtulamadık.

– **Bu sizin öğrenci derneğinizin bileşeni nasıldı?**

– Değişik fakülte ve yüksek okullardan gelen demokrat, ileri, sosyalist öğrencilerden oluşan bir topluluktur. Siyasal iktidarların görmeye alıştıklarından farklı bir öğrenci derneği ortaya çıkmıştı. Biz neredeyse bir avuç insandık. Ama aktif üyelerle canlı bir öğrenci örgütüydük. Bu nedenle yayılmamızı önlemek için siyasi polis sürekli çaba gösterdi. Birkaç yüz üyesi vardı derneğin.

“BAZI DERNEK ÜYELERİ TKP’LİYDİ”

Sürdürüyor yanıtını Şaban ormanlar:

– Dernekte bazılarımız TKP’liydik. Üyelerimizin bir bölümü ilerici ve demokratı. Dernek yönetimine muhalif sosyalist arkadaşlar da vardı. Ancak “*Nâzım Hikmet’i kurtaralım!*” kampanyasında ve diğer konularda hep birlikte çalışıldı. Hiçbir pürüz çıkmadı aramızda.

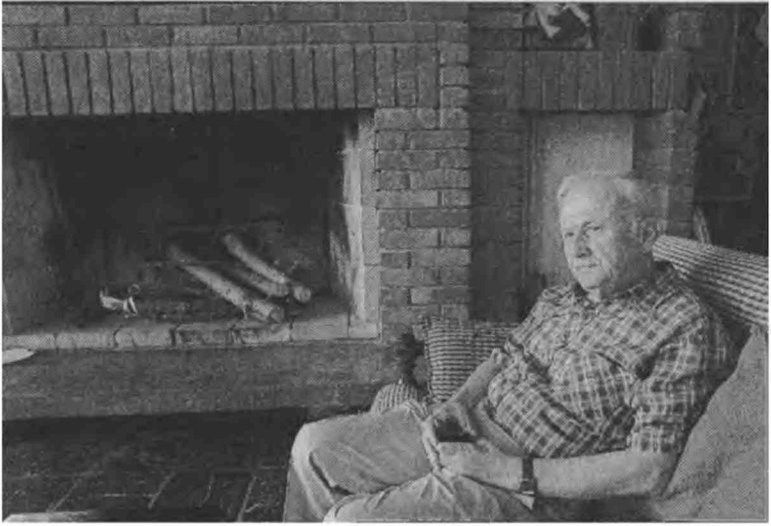
– **Derneğinizde TKP’lilerin olması bir sıkıntı yarattı mı?**

– Baştan bir sıkıntı yaratmadı. Uyumlu bir çalışma vardı. Biz partili olarak derneğin yasallığı konusunda daha dikkatli davranıyorduk. Parti dışından bazı sosyalist arkadaşlardan gelen, öğrenci sorunları dışındaki çalışma önerilerine bile bazen karşı durduk. Fakat sosyal ve siyasal alanda adil bir işbölümü yoktu. 1946 yılında sayısız işçi sendikasıyla birlikte iki sosyalist partisi kapatılmıştı. Ankara İlerici Gençler Derneği’nin varlığına da son verilmişti. Yasal tek ilerici dernek olarak Nâzım’ı kurtarma kampanyası ile karşılaşınca, o dönemin ölçüleriyle bir öğrenci derneğinin işlerini zorlama pahasına bütün gücümüzle ileri atıldık. Sonuçlara da elbette katlanacaktık.

Dernek tevkifatında emniyette hep aramızdaki gizli örgüt soruldu. Partili partisiz tüm arkadaşlar burada iyi sınav verdiler. Fakat Parti tevkifatında bizim dışımızda başlayan çözümler doğal olarak sorunlar yarattı. Ama sanıldığı gibi o sırada öğrenci olan tüm partililer de açığa çıkmadı.

– **Bu dernek tevkifatını ve 1951 Komünist Partisi Tevkifatını yaşadınız. Peki bu ilk mücadele yıllarında sosyalizm için ne ummuştunuz ve şimdi ne buldunuz?**

–Bizim kuşaklar galiba çok alçak gönüllü idi. Biz devrimci partiydik ama “*Devrimi görürüz diye bir umudumuz vardı*” demek bugün gerçeği saptırmak olur. O karanlık günlerde bizim umudumuz; hareketin gelişmesiydi, gelecek kuşaklara daha yaygın bir hareket bırakmaktı, daha elverişli bir mücadele orta-

mı yaratmaktı. Ülkede demokratik hakları sağlamak, demokratik ortamı genişletmek ve işçi sınıfı hareketini daha güçlü bir hale getirmektir. Soğuk Savaşın yeni başladığı o 1950 koşullarında durum buydu. Her şeye rağmen; o dar, epeyce yalıtılmış kadrolarla dahi bir şeyler yapılabileceğini gösterdik. 27 Mayıs Hareketinden sonra doğan nisbî özgürlük ortamında da; hareketin geliştiğini, serildiğini, büyük kentlerden Anadolu'ya yayıldığını, taşraya da ulaştığını gördük. Bu bizim için çok büyük bir mutluluktur. Yeni kuşaklar bunu anlamakta zorluk çekebilirler.

– Büyük umutlarla emek verdiğiniz, Türkiye’de gelişip serildiğini gördüğünüz idealin, 90’ların başında Sovyetler Birliği’nde yıkılabileceğini düşünmüş müydünüz?

– Doğrusu böyle bir şey aklımıza gelmezdi. Ancak sosyalizmde geriye dönüşün mümkün olabileceği, teorisyenlerin parmak bastığı bir olgu olarak bildiğimiz bir şeydi. Yine de Sovyetler Birliği’nin yıkılmasını, birçoğunun kabul ettiği gibi, çok do-

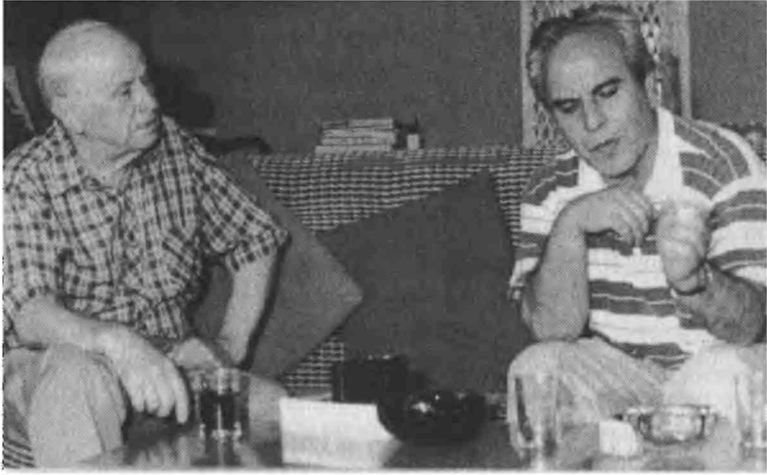
ğal bir sonuç olarak göremiyorum. Yayınlarımızda Sovyetler Birliği'nin, Sovyet deneyiminin kazanımlarını ve hastalıklarını bir hayli dile getirdik. Bu hastalıkların bir yıkılmayla sonuçlanmasını SBKP Merkez Komitesi'nin yer yer ihanet ve aymazlığa varan ciddi hatalarına da bağlıyorum. Aksi halde diğer sosyalist ülkelerde de bu yıkımın yaşanması gerekirdi. Bütün zaaflarına, katılıklarına, donmuşluğuna rağmen Sovyetler Birliği'nin yıkılması, uluslararası dengeleri altüst ederek, özellikle ulusal bağımsızlık hareketleri için büyük bir darbe oldu. Ve "Yeni Dünya Düzeni" tüm dünyaya dayatılmak istendi.

– Böylesi bir sonuç sizde bir hayal kırıklığı yarattı mı?

– Pek tabii, 90'larda böyle bir durumu görmek bende de bir hayal kırıklığı yarattı. Ancak hiçbir zaman sosyalizme inanma konusunda kuşkulara düşen ve hatta saf değiştiren birçok sosyalist gibi düşünmedim. Çevremde öyle düşünen insan çok az. Sovyetler Birliği yıkıldı. Dünyada 70 yılı aşkın bir sosyalist deneyin insanlığa çok zengin bir miras bıraktığını ve ergeç kurulacak yeni sosyalist iktidarlar için bir laboratuvar hizmeti göreceğini düşünüyorum. İyi ki koskoca bir Çin Halk Cumhuriyeti var, Küba var, Vietnam var, Kuzey Kore var...

– Sosyalizmin dünyada ve Türkiye'de geleceğini nasıl görüyorsunuz?

– Dünyada sosyalist hareketin er geç büyük ivme göstermesi beklenmelidir. Kuzey ile Güney arasında hızla derinleşen çelişkiler... En gelişmiş kapitalist ülkede tekelleri sermaye ile orta sınıflar ve yoksul kitleler arasında gelir dağılımındaki uçurumun derinleşmesi, sosyalist dünyanın bir bölümündeki çöküntüden sonra daha hızlanması... Bunların dünya sosyalist hareketine kaçınılmaz yansımaları olacaktır. Nitekim daha şimdiden hızla yoksulluğa sürüklenen Doğu Avrupa ülkelerinde kitleler, harekete yeniden yüzünü çevirmektedir. Kapitalizmin renkli taraflarını sergilediği bir dönemden sonra, en temel ihtiyaçlarındaki büyük kayıplar karşısında, uğranan hayal kırıklığının ardından,

halkların gösterdiği bir olumlu tepkidir Sosyalist Partilerin gördüğü ilgi. Kuşkusuz bu, tek başına bir güvence değil, önemli olan o partilerin bundan sonra gösterecekleri performanstır; işçi sınıfına, köy ve kent emekçilerine getirecekleri haklara, onları ne derece örgütleyebileceklerine bağlıdır.

Türkiye'ye bakacak olursak; bütün olumsuzluklara, kirli sa-
vaşa, faili meçhul cinayetlere, Özel Tim'in adeta faşist partiyle
özdeşleşen tutumuna rağmen, ülke demokrasi alanında ciddi
bir kabuk değiştirme dönemi yaşıyor. Alanları yüz binler doldu-
ruyor. Türkiye'nin gündeminde bugün sosyalizm yolunda tam
bağımsızlık ve gerçekten demokrasi sorunu vardır.

**- Bugün geçmişe baktığınızda pişmanlık duyduğunuz bir şey
görüyor musunuz?**

- Pişmanlık duyduğum şeylerden biri; 1970-1980 döne-
minde sosyalist gruplar arasındaki kemikleşmeye karşı daha
aktif bir birlik çabası gösterememektir. Bugün olsa bu konuyu
tam profesyonel bir uğraş haline getirerek aşma çabası göste-
rirdim, diye düşünüyorum. Biz eski arkadaşlarımızla, 1974 Af
Yasasıyla 141-142. maddelerden gelen yasaklardan kurtulun-
ca, 1975'de Türkiye Emekçi Partisi'ni kurduk. Diğer sosyalist

parti ve hareketlerle ilişkilerde demokratik ve siyasal birlik sorununu hep önde tuttuk. Dar grupçu, sekte tutumlardan uzak durmayı başardığımızı söyleyebilirim. Çeşitli Sosyalist Devlet politikalarına bağlı tutumların aksine, enternasyonalist dayanışmaya açık, ama bağımsız ve yaratıcı bir çizgi tutturmaya çalıştık. Kendimizi olabildiğince çocuk hastalıklarından kurtulmuş bir girişim olarak görüyor ve birlik sorununa daha içten bir ilgi gösteriyorduk. Öznel koşullar pek elverişli değildi, tek başına kişisel çabalar da yeterli olamazdı, kuşkusuz... Ama en azından kişisel açıdan düşününce, bu konuya daha profesyonelce yüklenemediğimize hayıflanırım.

“ÇİÇEK PALAS OLAYI’NI YAŞADIM”

1951 Tevkifatında Sansaryan Hanı’nda 2 ay işkence görecek olan Şaban Ormanlar, *“Nâzım Hikmet’i Kurtaralım!”* kampanyasının en önemli eylemlerinden *“Çiçek Palas Olayı”*’nı yaşamış. Üyesi bulunduğu İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği’nin önce üniversite harçlarına karşı eyleminin giderek Nâzım Hikmet’i kurtarma kampanyasına doğru evrilmesini şöyle anlatıyor:

“Fakat Nâzım’ı kurtarma kampanyası bir hayli çetin geçti. Bütün dünya ayağa kalkmıştı. Avrupa’da bütün demokratik kuruluşlar, kalburüstü aydınlar, dünya sendikalar federasyonu, daha başka sendika ve aydın örgütleri Nâzım’ın kurtarılması kampanyasını çok aktif olarak destekledi. Dünyaca yürütülen bu kampanyada etkili odaklardan biri de Türkiye Komünist Partisi idi. Haksız olarak 13 yıldan beri hapislerde çürütülen büyük şair için yürütülen bu kampanyada Mehmet Ali Sebük’ün, Ahmet Emin Yalman’ın hukuki ve basın mücadeleleri de bir hayli etkili oldu. Sürekli “Nâzım Hikmet” dergisi yayınlandı. Bizim derneğin organı olan “Hür Gençlik” de bu kampanyada görev aldı. Dernek içinde ve dernek dışındaki militan arkadaşların da desteğiyle İstanbul’un bütün semtlerine bildiri dağıtmakla yayılan bu etkili kampanya halkla geniş bir ilişki olanağı sağladı bi-

ze. Bir hayli ses getirdiğimizi sanıyorum. Nâzım'ın annesinin açtığı imza kampanyasını biz de aktif olarak destekledik. Kampanyayı işçi semtlerine yayıp ayrıca biz de imza topladık.

Nâzım Bursa Cezaevi'nde ölüm orucuna yatmıştı. Bir süre sonra Cerrahpaşa Hastanesi'ne getirilmişti. Yanılmıyorsam Çiçek Palas Toplantısı sırasında ölüm orucunun 13. günündeydi.

Bir gün Faika Artan ile Nâzım'ı hastanede ziyarete gittik. Elimizde yeni basılmış Hür Gençlik'in özel sayısı vardı. Arka sayfasında Nâzım Hikmet'in yeni gün ışığına çıkmış 'Ellerinizi ve Yalana Dair' şiiri... Hastanenin oda kapısında jandarma nöbet bekliyor. Bizden önce ziyaretini bitiren Ahmet Hamdi Tanpınar odadan çıkınca biz içeri girdik. Nâzım yatağında upuzun yatıyordu. Bizi görünce doğruluyor, onu yormamaya çalışarak kısa bilgiler veriyoruz, dergiyi bırakıyoruz, çok duygulandığını ve gözlerinin buğulandığını hiç unutmuyorum.

Kampanyanın son eylemi Laleli'deki Çiçek Palas salonunda yapılacak toplantı olacaktı. Fahrettin Kerim Gökay İstanbul Valisiydi. Dernek yönetim kurulundan iki arkadaşı; Vecdi Özgüner'le, Nuran Bozer valiye dilekçe vermeye gittiklerinde, 'Niye böyle şeyleri önceden haber vermiyorsunuz? Öğrenci dernekleri önce bize gelirler, yapacakları şeyleri danışırlar, ondan sonra yaparlar' denilmiş. Arkadaşlarımız da, 'Bizim görevimiz sadece bildirimde bulunmak, sizin göreviniz de yasal önlem almaktır' şeklinde sorunu ortaya koyunca valilik eylemi baştan engelleyemedi. Böylece Laleli'deki bir binanın birinci katında bulunan Çiçek Palas Düşün Salonu'nda düzenlediğimiz toplantının hazırlıklarına giriştik.

Çevredeki yurtlarda kümelenen, bir bölümü gerici ve faşist olan öğrencilerin harekete geçirileceğini hesap ederek, işçi arkadaşlardan da yardım istedik. Onlar dışarıda önlem aldı. Toplantıya hemen başlayamadık. Tahmin ettiğimiz gibi, binanın önüne toplanan protestocu öğrenciler, uzun süre toplantı aleyhinde, 'Komünistler Moskova'ya!' şeklinde slogan atarak tezahürat yaptılar. Hatta bir ara İstanbul Valisi oraya geldi, onlar ta-

rafından omuzlara alındı, valinin tutumu saldırganların cüretini artırdı. Ve biz Çiçek Palas Toplantısını zor da olsa sonuna kadar devam ettirdik.

Arada tepkiler çoğalıp, saldırganlar binaya girmeye çalışarak, zorla yukarıya çıkmaya kalkınca binanın aydınlığından bazı arkadaşlarımızı gizlice dışarıya çıkararak, karakola ve valiliğe birer dilekçe verdik. Bir saldırı durumunda kendilerinin sorumlu olacağını duyurduk.

Toplantının en ilginç yanı; dinleyicilerin oturduğu sandalyelerin her iki sırasından bir sırasının sivil giyinmiş polislerce silme doldurulmuş olmasıydı. Yani dinleyici kadar polis vardı salonda... Derneğimizin o dönemdeki başkanı İlhan Berktaş açış konuşmasını yaptı, ardından genel sekreterimiz Vecdi Özgüner konuştu. Saldırganların yarattığı gerilim daha da artınca Şevki Akşit mikrofona sarılıp Nâzım'ın bir şiiriyle onlara hak ettikleri cevabı verdi. Toplantının bitiminde, güya saldırıları önleyebilmek için bizi polis arabalarına bindirerek uzaklaştırdılar Çiçek Palas'ın önünden ve Beyazıt'ta da bıraktılar. Günlük basında toplantının yankıları büyük oldu."

ORMANLAR, 1951 TEVKİFATINDA GÖZALTINA ALINDIĞINDA SANSARYAN HANINDA İKİ AY İŞKENCE GÖRDÜ

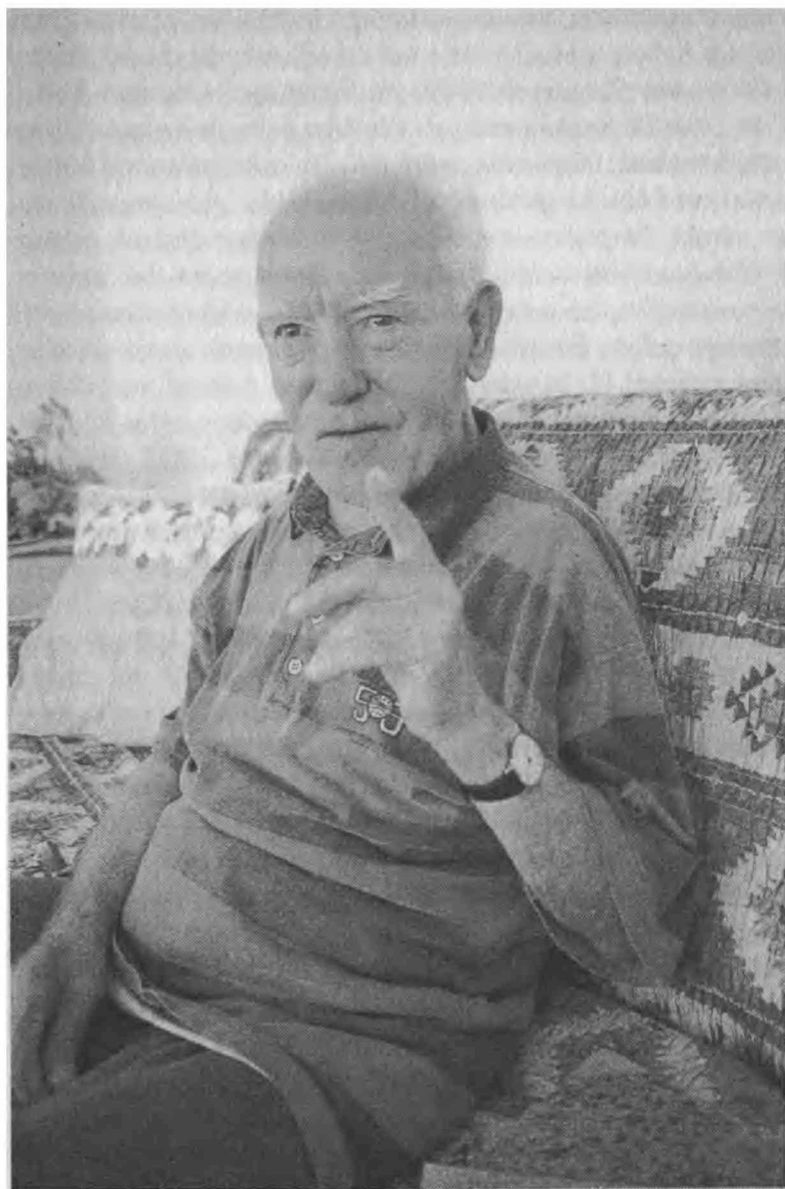
Şaban Ormanlar, yıllar sonra o sakın ve dingin sesiyle 1951 Komünist Tevkifatında başından geçenleri anlatıyor:

"1951'de TKP Tevkifatı başladı. O bildiğiniz süre ve süreç gelişti. 951'in Ekim ayı sonlarında önce TKP Merkez Komite Üyeleri tutuklandı. İlkın Sultanahmet Cezaevine götürüldüler. Arkasından askeri soruşturma ve yargılama kararı alınınca, tutuklular Harbiye Askeri Cezaevinde toplanmaya başlandı. Merkez Komite üyeleri ise 2 yıl Sansaryan Hanı'nın tabutluklarında ve hücrelerinde tutuldular. Bir süre sonra, TKP İstanbul İl Sekreteri Tevfik Dilmen'in çözülmesiyle; öğrenci hareketinden, işçi hareketinden arkadaşlar da toparlanmaya başladı. Ben bir-

çok arkadaşım gibi emniyet müdürlüğünde yani Sansaryan Hanı'nda 2 ay kaldım, işkence gördüm. Harbiye'de ayrıca onların kalacağı bir yer olmadığı için kız arkadaşlarımız da bir yıldan fazla bir süre Sansaryan Hanı'nda tutuldular. Ardından Ankara'da, İzmir'de tutuklananlar da Harbiye Cezaevi'ne getirildiler. Polis; tutuklanıp cezaevine getirilmiş olan arkadaşlarımızı tekrar Sansaryan Hanı'na götürmeye kalkışınca, biz açlık greviyle cevap verdik. Hapishanenin ilk müdürü tarafsız olmaya çalışan bir binbaşiydi. Biz açlık grevine başladıktan sonra, bu binbaşının yerine genç bir subay atandı. Bu adam hapishanede terör estirmeye çalıştı. Bir arkadaşımızı erlerin arasına alarak dövdürmeye girişince biz ayaklandık. Aramızdan 6 kişiyi taş odalara attılar. Tepkimiz cezaevi müdürünün de aleyhine oldu. Yeni bir müdür getirmek zorunda kaldılar. Mahkeme 1953 yılı Ekim ayında, 2 yıla yakın bir süre sonra başladı.

Mahkemedeki en önemli olay, ilk tahkikat dosyalarını incelediğimizde ortaya çıktı. Bu dönemde bir gün, o zaman Parti Sekreteri olan Zeki Başımar'ın verdiği ifadeler büyük tepki topladı. Dava açılmadan önce Zeki Başımar'ın koğuştaki bize söyledikleriyle, dosyadaki ifadeleri arasında büyük bir çelişki vardı. Poliste verdiği ifadenin bu kadar geniş olduğunu sanmıyorduk. Durumu açıklamakta Zeki Başımar da zorluk çekiyordu. Bu tutumunun manevi ezikliğini yaşıyordu. Mahkemede ifadesini reddetme tutumunu da benimsemeyince, sonunda Parti Merkez Komitesi'nden ihraç edildi.

Beni önce yöneticilikten cezalandırmak istediler. Sonradan gizli örgüte üye olmaktan 2 yıl hapis ile cezalandırıldım. 2 yıl dolmadan tahliye edilmiştim. Karardan sonra kalan süreyi Sultanahmet ve Gebze cezaevlerinde tamamladım. 'Emniyet-i Umumiye Gözetimi' (yani sürgün) süresince de İstanbul'da her gün karakola gidip imza verdim."

HÜSAMETTİN DİNÇ

“Sağlam bir komünist partisi şart”

Bizim “Eski Tüfekler” in yıllardır sürdürdükleri bir güzel adetleri var: Kavgadan arta kalmış arkadaşlarıyla, önceden belirledikleri kıraathane, lokal ve meyhane gibi mekanlarda belirli periyotlarla bir araya gelmek... Müdavimlerden birkaçı şüphesiz zamanla eksilmiştir ama, “Eski Tüfekler” buluşmalarını hiç aksatmamışlardır. Bir bakarsınız Çemberlitaş'ta bir kocaman kıraathanede haftanın her perşembesi ya da cuması bir aradadırlar.

Bir bakarsınız, kıraathane matbaa malzemeleri satış dükkanı haline gelmiş, bir sokak aşağıda, bilardo masaları da olan daha modern bir yere tebdil-i mekan etmişler. Daha sonra orayı da bırakmışlar Aksaray'da eğitimciler lokalini buluşma yeri olarak saptamışlar...

Dizi yazımızın bugünkü konuğu Hüsamettin Dinç'le randevuyu eğitimciler lokali için kestik. Kalem gibi minareli Valde Camii'nin arkasından sokağa giriyorum. İlerliyorum, Pertevniyal Lisesi'nin hemen arkasına bitişik bir binanın girişinde, bileceksiniz hani şu 60'ların ortasındaki ilk öğretmen sendikası TÖS'ün mekanı olan yer, bugün eğitimciler lokali...

Oyun heyecanına kapılmış lokal müdavimlerine bakarken, hemen ilerimdeki masada, isimleri ve simaları tanıdık gelen eski TÖS yöneticilerinin kağıt oyununu seyrederken görüyorum Hüsamettin Ustayı...

Seyrelmiş saçları bembeyaz, kalın kaşları bembeyaz, gözleri gökboncuk, iri ellerinin nasırları hâlâ geçmemiş. Hal-hatır so-

ruştan sonra, kağıt oynayan eski TÖS'lüleri bol şanslar dileyerek başbaşa bırakıyor, salonun diplerinde bir yere çekiliyoruz.

Uzun yıllar sonra o kadar çok anlatacak şey birikmiş ki içlerinde *"Eski Tüfekler"*ın her an konuşmaya hazırlar...

Hüsametdin Dinç bugün 75 yaşında. 1930'ların başında Aydın Sanat Mektebi'nde öğrenci iken tanışmış Marxist düşünceyle ve devrimci eylemle...

Torna-tesfiye, kalıp atelyelerinden yüksek bacalı fabrikalara kadar pek çok yerde çalışmış. Komünist Partisi'nin hücrelerine girmiş, her kopukluk ve fireden sonra yeniden yeniden hücreler kurmuş, gözaltına alınmış, tutuklanmış, hapis yatmış, yersiz-yurtsuz ve aç kaldığı günler olmuş...

Bugün de mevcut pek çok sosyalist partiyi bir yana koyuyor, *"İlle de TKP!"* diyor Hüsametdin Dinç...

ÖNCE BİRAZ TARİHÇE...

82

1930'lu yılların başında; Türkiye Komünist Partisi, ülkenin dokuz kentine yayılmış *"Sanat Mektepleri"*inde örgütlenme, ajitasyon, propaganda faaliyetlerini hızlandırmıştır. Aydın Sanat Mektebi de bu faaliyet alanlarından birisidir. Ünlü hikayeci Sabahattin Ali de, 1930-1931 öğretim döneminde *"Aydın Orta Mektebi"*nde Almanca öğretmenliği yapmaktadır. Hikayecilik ve yazarlık ününün henüz daha başlarında bulunan Sabahattin Ali o dönem sol ve devrimci hareketin içinde bir *"aydın"* olarak; şehrin öğretmen ve öğrenci çevresini *"anladığını anlatarak"* aydınlatmaktadır. Komünistlerin faaliyetlerinin peşindeki izleyiciler; Aydın Sanat Mektebi öğrencilerinin dolaplarına kadar ulaşırlar Eylül 1931'de. Öğretmen Baha, İzzet, Musa Oğuz (Emre) ve Sabahattin Ali yakalanıp içeri atılırlar. Aydın Ağır Ceza Mahkemesinde yapılan yargılanmaları sonunda öğretmen Baha, öğrenci İzzet ve Musa Oğuz (Emre) 25'er gün hapse mahkum edilirler. Sabahattin Ali beraat eder.

1930 başlarında Aydın'da ekilen bu tohumun meyveleri birkaç yıl sonra "Aydın Sanat Mektebi" öğrencisi olacak Hüsamettin Dinç'i de beslemeye başlar. O soruşturmada takibata uğrayan son sınıf öğrencilerinden Mustafa Kolkır ve şehirde fotoğrafçılık yapmaya başlayan Musa Oğuz (Emre)'un çevresinde "komünistlik vaftizi" yapılır Hüsamettin Dinç'in...

Bu altyapıdan sonraki gelişmeleri şöyle anlatıyor Hüsamettin Dinç:

– Dolaplarda yakalanan "Kızıl İstanbul" gazeteleri olayından sonra epeyce öğrenciyi okuldan atmışlar. Okulun müdürünü değiştirmişler. Biz okumaya başladığımızda işleri oldukça sıkı tutuyorlardı. Dolaplarımızı sık sık arıyorlardı. "Kızıl İstanbul" gazetesi olayından soruşturmaya uğrayan Mustafa Kolkır'la arkadaşlığım benim Marxist düşünceyle tanışmamı hızlandırdı. O olaydan sonra okuldan atılan Musa Oğuz (Emre)'la çok sıkı bir temasım vardı. 1936'da Nazilli Bez Fabrikasında staj yapmaya başladım. Orada tanıştığım ustabaşım Giritli İbrahim –kendisi Sovyetler Birliği'ne gidip gelmiş– bana Sovyetlerdeki sosyalizmin başarılarını anlatırdı. Nâzım Hikmet'in şiir kitaplarını, önceki sol yayınları verirdi. Türkiye Komünist Partisi'nin ilk hücrelerini Nazilli'de onunla kurduk. Mustafa Kolkır'ın da ilişkide olduğu İzmir'deki TKP'lilerden haberim vardı.

BOYLU BOYUNCA İŞÇİLERİN ARASINDA

1939-1940 öğretim döneminde Aydın Sanat Mektebi'ni bitiren Hüsamettin Dinç, Eskişehir Tayyare Fabrikası'na çalışmaya gönderilir. İkinci Dünya Savaşı patlamıştır. Türkiye savaş sayıine hız vermiştir. O nedenle, sanat okullarından mezun olanların neredeyse tümü Eskişehir Tayyare Fabrikası'na toplanmıştır. Sanat okulu mezunu genç-işçi sanatkârlar Eskişehir'e yığılınca Komünist Partisi hücreleri kurulmadan olmaz. Bir yandan askerliğini yapan, bir yandan mesleğinde ustalaşmaya çalış-

Hüsamettin Dinç'in Aydın Sanat Mektebi'ni bitirdiği 1939-40 öğretim döneminde, öğretmenleri ve öğrenci arkadaşlarıyla çektiği bir anı fotoğrafı

şan Hüsamettin Dinç, öte yandan da boylu boyunca TKP'nin yeraltı mücadelesinin içine girmiştir...

– **Bundan sonra ne türlü faaliyetler gösterdiniz?** sorumuzu şöyle yanıtlıyor:

– Eskişehir'de eski komünistlerden Bulgaryalı Kadri'yi bulduk. O da fabrikanın tenekehanesinde çalışıyordu. 400 sanat okulu mezunu öğrenci bir aradaydık. Kadri'yle, birkaç arkadaş daha hücre çalışmalarımızı sürdürdük. Askerliğim bitince 1944'de Eskişehir'den ayrılıp Ankara'ya geldim. Türk Hava Kurumu'nun Tayyare Fabrikası'na girdim. Fabrikada Osman isimindeki bir arkadaşla, Edirne Sanat Mektebi'nden Nihat Çetiner'le tanıştık, onlar da Parti'nin sempazitanıydı. Mustafa Kolkır da bir süre sonra Ankara'ya gelmişti. Mustafa Kolkır, ben ve bir de Eskişehirli Mustafa'yla üçümüz hemen bir Komünist Partisi hücresi kurduk, faaliyete geçtik. Ankara Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'yle ilişki kurduk. Bu derneğin iki drijan militanı Şevki Akşit ve şair Enver Gökçe'yle bu vesileyle tanıştım.

1946 yılı Haziranında Şefik Hüsnü'nün kurduğu legal Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Ankara'da da faaliyete geçince orada görev aldık. Partiye bağlı Ağır Madeni Eşya Sanayii Sendikası'nı kurmaya çalıştık. Kısa sürede sendikayı kurduk, faaliyete geçirdik ve bizim çalıştığımız Tayyare Fabrikası'nda da örgütledik. Kalaba semtinde işçilerle toplantı yaptık...

MADEN-İŞ'İN ÖNCELİ SENDİKAYI KURAN ADAM: HÜSAMETTİN DİNÇ...

16 Aralık 1946 gününe gelindiğinde; legaliyle-illegaliyle sol, tek parti yönetiminden bir darbe daha yer. Her iki sosyalist parti, bağlı sendikaları ve yayın organları kapatılır, tutuklamalar başlar. Hüsamettin Dinç tutuklanmaktan kurtulur, ama işten atılmaktan kurtulamaz. 1947 yılı başında fabrikadan atılır. Hiçbir yerde iş vermezler. Üç ay kadar Ankara'da işsiz dolaşır. Bir yandan da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi koğuşturması yüzünden polisten kaçmaktadır. Yeniden yeraltındadır Hüsamettin Dinç.

Sonrasını şöyle anlatıyor:

– İstanbul'a geldim. İş aradım. Mesleğimde iyi sanatkar, iyi bir kalıpcı ustası oluşum şansımı artırıyordu. Kısa süre sonra Feshane Fabrikasına (Sonradan Defterdar Sümerbank Fabrikası, şimdi de Kültür Sanat Evi olarak düzenlenen Defterdar'daki fabrika. E.K.) girdim. İstanbul'da polis tarafından tanınmadığımdan, bir yandan da hem sendikal hem de Partili mücadele devam ettim. 1946'daki sınıf sendikacılığının önüne set vurulduktan sonra, Halk Partisi iktidarının yeniden düzenlediği sendikalar yasasına uygun olarak kurulan sendikalar içinde yer alarak, onları devrimci mücadeleye çekmeye çalıştık. Halk Partisi, Zonguldak Milletvekili Rebii Barkın'la, Milli Emniyet ajanı Sabahattin Selek'i kendine bağlı, güdümlü sendikalar kurmakla görevlendirmişti. Ben önce Haliç Mensucat Sendikası'nda görev aldım. Sonradan İstanbul Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası'na çağırıldılar. (Sonradan DİSK kurucusu olan Maden-

İş Sendikası. E.K.) Bu sendikanın kongresinde “*Sendikaların Gayeleri ve Ödevleri*” konulu bir konuşma yaptım. Sonunda sendika yönetim kuruluna seçildim. Yönetim kurulu beni başkanlığa getirdi. Ancak ben kabul etmedim. İçimizde en yaşlı işçi olarak, 1927’deki tramvay grevlerinde bulunmuş Üzeyir Kuran vardı. Başkanlığa onu önerdim, ben de genel sekreter oldum. Halk Partisi’nin sendika yönetimindeki adamlarını uzaklaştırmıştık. Sendikamız gelişti, 300-400 üyeye ulaştı. Benim çalıştığım Feshane fabrikasının işçilerini de sendikaya üye yaptık.

FESHANE’NİN HELA DUVARLARINDAKİ “ORAK-ÇEKİÇ”LER...

– Bu arada TKP faaliyeti ne durumdaydı?

– 16 aralık 1946 tutuklamalarından sonra, 1947’de Parti’nin üst yönetimi tarafından yeniden gizli faaliyetlere devam kararı veriliyor. Parti’nin Teşkilat Sekreterliği’ne de Zeki Baştımar getiriliyor. Mustafa Kolkır aracılığıyla, Zeki Baştımar bana Ankara’dan bir haber gönderdi. Orada işçi arasında hücre faaliyetine geçin, diyormuş. Bir aracı İstanbul’da benimle eski Partililerden Gandhi Nihat’ı (Nihat Balyoz) Marpuççular’da buluşup tanıştırdı. Nihat’la ikimiz yeraltı faaliyetlerine başladık. Bir süre sonra Recep Yelkenkaya’yla yeni bir hücre kuran Nihat aramızdan ayrıldı. Yerine başka bir arkadaş geldi. Nihat ayrılırken bize; “*Ankara’dan Kemal Ergin gelecek, burada TKP’nin İstanbul İl Sekreterliği’ni yapacak*” demişti. Kemal Ergin geldi. Ben onunla tersane işçisi Faik Şekeroğlu arkadaşını tanıştırdım. Bu tür ilişki ve faaliyetlerle 1950’ye geldik.

1950 yılına gelinmiştir. 14 Mayıs 1950’de Demokrat Parti 1923’den beri kesintisiz iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin yerine geçmiştir. Ancak, Hüsamettin Dinç ve mensubu olduğu dünyanın insanlarına bir değişiklik getirmemiştir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün Komünist Masası ekipleri gizli komünist avına çıkmıştır. Üniversite öğrenci çevreleri, Haliç’in

1950'li yıllarda Hüsamettin usta. (en arka sırada soldan dördüncü) Kürt asıllı devrimcilerden Örfi Akkoyunlu (en arka sırada sağ başta, tezgaha dayanmış duran) ile birlikte çalıştırdıkları atölyede işçilerle birlikte.

fabrikaları, izbe atelyeleri birer birer kontrol edilmektedir. O sırada Feshane Fabrikası'nda birilerinin provokasyonu, gizli komünist av yakalamak isteyen avcılara istedikleri fırsatı yaratır. 1951 yılının başlarıdır. Komünist Masasının kalabalık bir "Taharri" grubu Feshane'ye gelir. İşçilerin soyunma dolaplarından başlayarak, köşe bucak her yanı didik didik ederler. Aslında ne aradıklarını gayet iyi bilmektedirler: İplikhane bölümünün hela duvarlarına çizilen "Orak-Çekiç"ler...

Hüsamettin Dinç sonrasını şöyle anlatıyor:

– Polisler biz üç arkadaşı jeeplerinin sirenlerini çalarak keyifle alıp götürdüler, akşam üzeriydi. Sansaryan Hanı'nda hücrelere tıktılar. Sonradan öğrendik, bizim dışımızda 15-16 kadar daha işçi arkadaşı alıp getirmişler. Biraz sonra evlerimize götürüp arama yaptılar, geceleyin geri getirdiler. Sendikalar Masası şefinin önüne çıkardılar. Ben sorularına, sadece sendikacılık yaptığım yolunda cevaplar verdim. Oysa gizli Komünist Parti-

si'nin Haliç Mintika Sekreterliği görevini yürütüyordum. 24 saat sonra bırakıldılar beni.. Evlerinde arama yaptıkları öteki arkadaşlardan birinde, İngiltere'den yollanmış sol yayınlar ele geçirmişler. Bunun üzerine beni ertesi gün tekrar alıp götürdüler. Kapıdan girer girmez 3 polis üzerime atıldı. Komünist Masa-si'nin şefi Parmaksız Hamdi karşıma dikildi: *"32 yıllık meslek hayatımda, ilk kez sen kandırmaya çalıştın beni. Senin yaptıkların masum sendikal faaliyet falan değil"* dedi. Hemen falakaya yatırıldım. Direndikçe falaka sopası üç kez tekrar edildi. dış-lerimi kırdılar. Falakadan sonra Komiser Adanalı Cemil'i başıma dikerek 24 saat kıpırdatmadan oturtular. Ertesi gün Birinci Şube Müdürü Sebati Ataman'ın odasına götürdüler. O da epeyce sıkıştırdı. Direndim. Bana bağlı, daha polisçe hiç tanınmayan hücre arkadaşlarım vardı. Bir konuşsam iş çorap söküğü gibi Ankara'ya kadar gidecekti. Hiç konuşmamaya karar verdim. Öleceğim ama konuşmayacağım, dedim. 7 gün sürdü işkence. Sonunda bırakmak zorunda kaldılar...

Bir ay kadar sıkı bir gözhapsinden sonra, Hüsamettin Dinç'i 4 arkadaşıyla birlikte *"Orak-Çekiç"*çi olarak tutuklarlar. 2 ay yatar Sultanahmet Cezaevi'nde. Tahliye edilir. Fabrikadan da atılmıştır. İşsiz, aç, susuz, barınsız 2,5-3 yıl kadar sürünür İstanbul'da. Bazı geceler hamam külhanlarında uyumak zorunda kalır. Nihayet 1951 Tevkifatının son tahkikat aşamasına gelirken, 1953 sonbaharında tekrar alınır içeriye. Harbiye Askeri Ceza ve Tutukevi'nde 78 gün kalır. Yargılama başladığında ne dosyası vardır ortada, ne de hakkında düzenlenmiş bir iddianame. Bağlayamazlar 1951 Komünist Partisi Tevkifatına. Bırakmak zorunda kalırlar.

Bunca mücadele yılının sonunda, ömrünün son basamaklarına tırmanan Hüsamettin Dinç'ten geçmişiyile - geleceğiyle bir değerlendirme yapmasını istiyorum. Şunları söylüyor:

- İşçi sınıfının, emekçilerin içinde boylu boyunca yaşayıp sınıf şuuruna ermeyen kimse, verimli bir sosyalist mücadele yapamaz. Bizim zamanımızda mücadele verdiğini iddia eden kim-

(Soldan sağa) Hüsamettin Dinç, Mehmet Bozışık ve Şahap Bakırsan.

selerin çoğu aydın kişilerdi. Meseleyi bir aydın lafazanlığı şeklinde anlıyorlardı. Bir de buna birbirleriyle kariyer kavgası eklenince, bugüne hiç de olumlu bir miras bırakamadılar. Sosyalist mücadele bu yüzden dağınık ve başıbozuk bir hal aldı.

– Peki bu işin sonu nasıl olacak? diyorum.

– Başarı için sağlam bir Komünist Partisi şart, diyor.

“KOMUNA” HALİNDE YAŞAMAKTAN VAZGEÇMEYEN ESKİ TÜFEK...

Eski Tüfekler’in hapse girdiklerinde, orada bir yaşama biçimleri vardır. “Komuna” derler buna. Yani ortaklaşacılık. Dışarıdan yakınlarının gönderdikleri ne varsa; para, yiyecek, içecek ve giyecek herkese eşit miktarda paylaştırılarak ortak tüketilir. Hüsamettin Dinç, komünistlerin hapishanede sürdürdükleri bu yaşama biçimini, normal yaşamında da uygulayan bir Eski Tüfek...

90

Yapayalnız, hayatta hiç kimsesi bulunmayan “Deli Mehmet” lakaplı eski komünistlerden Mehmet Özdenasil’le 1990’daki ölümüne dek, tam 10 yıl evinde “komuna” hayatı yaşamış Hüsamettin Dinç...

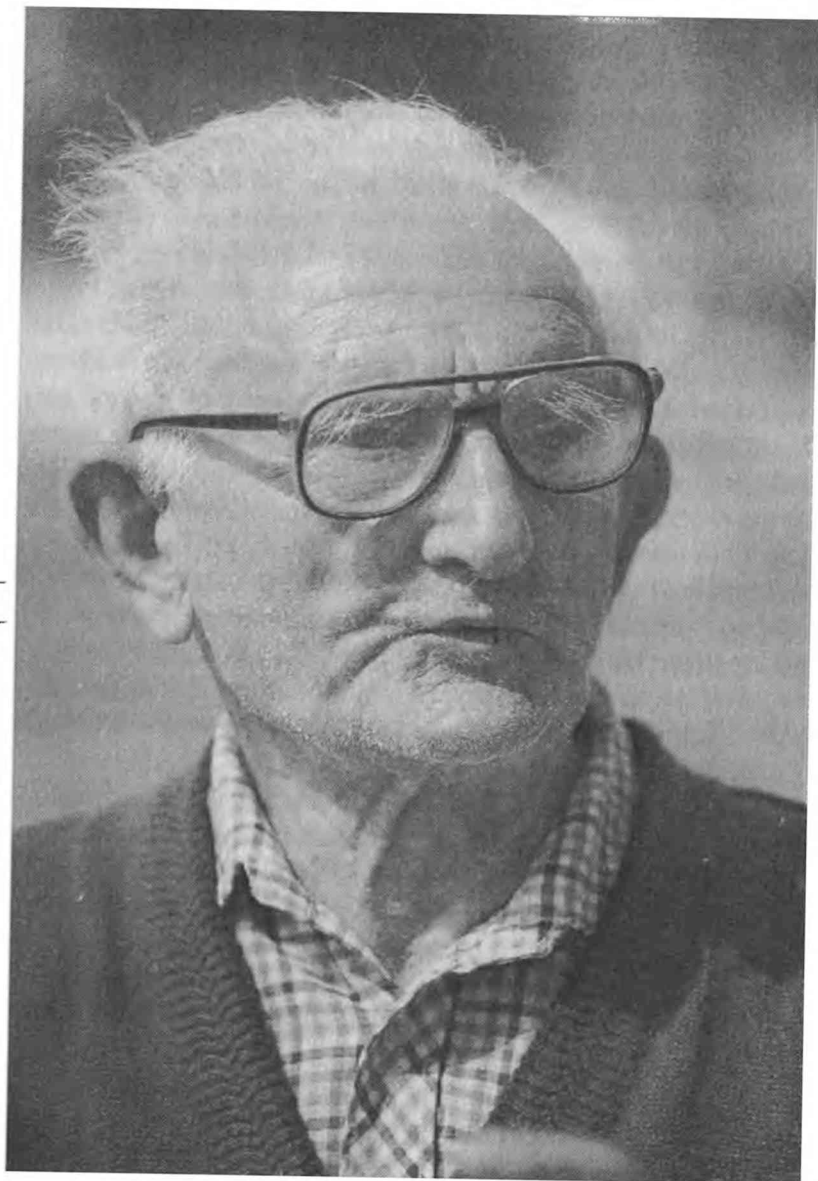
“Deli Mehmet”le ilgili şunları anlatıyor:

– Mehmet Yoldaş, 1926-27’lerde Emin Sekun’la birlikte Sovyetler Birliği’ne KUTV’a (Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi) okumaya gidiyor. Şefik Hüsnü karşılıyor bunları Moskova’da. Dört yıllığına okumaya gittiği KUTV’daki öğreniminin ikinci yılında Mehmet Yoldaş yetkililere; “Ben memleketime döneceğim, orada daha yararlı olacağıma inanıyorum” diyor. Dönüyor Türkiye’ye. Parti yönetimi burada kendisini biraz dışlayınca, o da Nâzım Hikmet’in grubuyla ilişkiye geçiyor. Nâzım’ın Pavli Adası’ndaki Muhalif TKP’sinin toplantısına katılıyor. Nâzım Grubu’nun 1933’deki Bursa Tevkifatında o da yakalanıyor. Üç yıl hapis cezasına çarptırılıyor. 1946’da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nde görev alıyor. 16 Aralık 1946’da parti kapatılınca o da tutuklanıyor. O tutuklamada ba-

şından geçen bir olayı var Mehmet Yoldaş'ın. Zaten “*Deli Mehmet*” lakabı da bu olaydan sonra takılıyor. Mehmet Yoldaş çok sıkı, dirençli bir komünistti. Aziz Nesin “*Benim Delilerim*” kitabında alay etti onunla, oysa işin aslı onun yazdığı gibi değildi. O sıralarda Nevzat Engin ve Ahmet Titiz'le bir hücresi varmış Mehmet Yoldaş'ın. Paşabahçe'den birkaç işçi kızı da partilemiş Ahmet Titiz. İşkenceciler isim vermesi için Mehmet Yoldaş'ı sıkıştırdıkça, o da sonunda konuşursam kızları ele veririm diye eline geçirdiği bir çengelli iğneyle dilini kesip koparıyor. Yoksa Aziz Nesin'in yazdığı gibi insanları ele verdiği için utancından kesmiyor dilini. Bizim Mehmet Yoldaş'ın bir huyu vardı: Hücre kurmadan duramazdı. Boyuna hücre kurardı. Çok hücresi vardı. İşçilerin arasına boylu boyunca girerdi. Hatta benim o sıralarda üniversiteye giden oğlumla bile hücre kurmuş. Eski hücre kurma ve çalışma usulleri artık çok değişmişti ama, Deli Mehmet hiç umursamazdı bunu.

1980'lere doğru Bayrampaşa'da bir hurdacının yanındaki kulübeye sığınmış. Onu orada; hasta, hiç kimsesiz, karısı da ölmüş, perişan bir vaziyette buldum. Biraz orada baktım. Sonunda aldım evime getirdim. ondan sonra Mehmet Yoldaş'la bizim evde “*Komuna*” kurduk. Ve öldüğünde de “*Komuna*” hayatımız sürüyordu.

Peki “*Deli Mehmet*” ölünce “*Komuna*” hayatı yaşamaktan vaz mı geçecek Hüsamettin Dinç? Bu kez de Boz Mehmet'le “*Komuna*” olurlar. “*Boz Mehmet*” lakaplı Mehmet Bozışık, 1993 yazında Beşiktaş'daki evinden ayrılıp Hüsamettin Dinç'in evine yerleşir. Başlarlar birlikte “*Komuna*” hayatına. Ancak bu seferki “*Komuna*” hayatları uzun ömürlü olmaz. Dört ay sonra Boz Mehmet'in bazı kuralları ihlâl etmesi üzerine dağıtırlar “*Komuna*”yı...

"KOMSOMOL" HASAN

"Sonuç bana üzüntü veriyor"

"Eski Tüfekler" in bir de "Komsomol Hasan" ı var. Kendisine ulaşmak için teşebbüs ettiğimde ilk aklıma gelen; Beyoğlu'nda camcılık yapan bir dost oldu. "Hasan Amca, haftada on günde bir bana uğrar" demişti bir vakitler. Telefon ettiğimde; "Tüh" dedi "Daha bir saat kadar önce buradaydı. Sarıyer'e gitti." Sarıyer'deki huzurevinden çıkmış, Bakırköy İncirli'deki huzurevine yerleşmiş. Telefonla ulaşmak da oldukça güçmüş. Öteki "Eski Tüfekler" gibi evi barkı, çoluğu çocuğu yok "Komsomol Hasan" ın. Temmuz ortalarında bir gün bulabilirim umuduyla İncirli'deki huzurevine gitmek için yola çıktım. Gerçekten bakımlı, yemyeşil ağaçlar ve çiçekler içinde huzur verici yollardan geçerek vardım huzurevi binalarının olduğu bölüme. Önce kır kahvesi görünümlü yere baktım. Değişik yaşlardan insanlar, tahta sandalyelerde oturmuş ya kendileri gibi yaşlılarla ya da dışarıdan gelen ziyaretçileriyle çay içip sohbet ediyorlardı. Bakındım göremedim "Komsomol Hasan" ı. Binaya girip kaldığı odasını buldum. Kilitliydi. Kapı komşusu yaşlı adam sabahtan çıkıp gitliğini, ama nereye gittiğini söylemediğini hatırlattı. Daha önce kendisiyle konuşan bir arkadaş, huzurevinin arkasındaki bahçede çiçeklerle oyalandığını söylemişti. Bahçeye baktım, orada da yoktu "Komsomol Hasan"...

Beyoğlu'ndaki camcı dostu telefon ettim, kendisine gelip gelmediğini öğrenmek için. Oraya da uğramamıştı. Çaresiz dönüp geldim. Bir hafta kadar sonraydı. Camcı dost eve telefon

edip haber verdi “*Hasan Amca yanımda*” diye. Telefonda randevulaştık “*Komsomol Hasan*”la. Konuştuğumuz o çarşamba gününden sonra, cuma günü sabahтан huzurevinde olacaktım. Cuma öğleye yakın aynı yollardan huzurevine ulaştım. Çay bahçesine baktım, yoktu. Odasına yöneldim. Kapısını tıklattığımda “*buyur*” etti. “*Hadi kalk bahçeye çıkalım, orada konuşuruz*” dedi. Merdivenlerden çıkıp, uzun koridorlardan geçerek bahçeye çıktık. Girişteki çayevinde bir masaya oturduk. Hemen iki çay getirdiler.

Daha huzurevinin uzun koridorlarında yürürken bir şeyler anlatmaya başlamıştı “*Komsomol Hasan*”. İlk söylediklerinden biri “*Affan Hikmet de burada kalıyor*” oldu. Affan Hikmet’in kim olduğunu bana anımsatmaya çalıştı. Bir türlü hatırlayamadı. 1920’lerde Anadolu Komünist Hareketinin sözcüsü ve temsilcisi Halk İştirakiyun Fırkası’nın yöneticilerinden bir Affan Hikmet olduğunu, huzurevinde kalan kişinin o mu olduğunu sordum. “*Evet*” dedi “*Komsomol Hasan*”. “*Hangi odada kalıyor, onu nasıl bulabilirim?*” dedim. “*Bilmiyorum*” dedi. Belki doğrudu “*Komsomol Hasan*’ın söyledikleri, belki de hayal görüyordu, kimbilir... Bahçede tahta sandalyelere oturur oturmaz, yanımıza bir huzurevi arkadaşı geldi “*Komsomol Hasan*”ın, eskiden buranın berberliğini yapıyormuş, birkaç yıl önce elinden almışlar berberlik işini, ondan yakındı.

“*Komsomol Hasan*” bu huzurevine girişin oldukça zor olduğunu, ancak kendisinin vaktiyle yetiştirdiği pek çok oğullarının ve kızlarının bulunduğunu, onların kimisinin SHP’de (Komsomol Hasan hâlâ SHP diyor) kimisinin belediyelerde görevli olduğunu onların yardımıyla buraya yerleşebildiğini anlatıyor.

– **Bakın diyorum, şimdi ben teybimi açayım, siz bana sırasıyla doğum yılınızdan itibaren hayatınızı anlatmaya başlayın.**

– Peki, diyor. Teybimin ses alma düğmesine basıyorum, açık havanın gürültülerine karşı olabildiğince ağzına yakın tutuyorum. Başlıyor “*Komsomol Hasan*” anlatmaya:

- 1913 doğumluyum. Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde dünyaya geldim. Babam bir kunduracıydı. Onun babası da askerlikte çavuşmuş. Bize orada Manavoğulları derlermiş. Ben 1920'de Bulgaristan Komünist Partisi'nin çocuklar bölümüne girdim, yani "Piyoner" oldum. Çok okuyordum. Benimle çok yakından ilgileniyorlardı Partide. Daha da büyüdüğümde "Gençlik Birliği"ne havale edildim. Bulgaristan Komünist Partisi'nin kurucularının yakınları bana çok özen gösterirlerdi. Çok iyi yetiştirildim. Böylece "Komsomol" oldum.

- Daha sonra? diyorum.

Devam ediyor:

- Varna Teknik Okulu'nda okumaya başladım. Oradaki öğretmenlerimin dört tanesi Bulgaristan Komünist Partisi üyesiydi. Türkleri böylesi okullara almıyorlardı ama, benim çalışkanlığım dolayısıyla Partililer okula girmeme yardımcı oldular. İktidarda, 1925'de Stambulinski'nin Çiftçi Hükümetinin devrilmesinden sonra gelen Tsankov Hükümeti vardı. Okuldaki bayram

törenlerine benim fes giyerek yer almamı istiyorlardı ama ben kabul etmiyordum.

Bu sırada tepemize, kocaman bıyıklı, resmi yöneticiye benzeyen bir adam dikildi. Bana “*Ne yapıyorsunuz, beyefendi?*” dedi. “*Gördüğünüz gibi, Hasan Bey’le konuşuyorum*” dedim. “*İzniniz var mı?*” dedi. “*Huzurevindeki bir insanla konuşmanın izne tabii olduğunu bilmiyordum*” cevabını verdim. O sırada bir resmi görevli daha dikildi tepemize. O da aynı şeyleri söylüyordu. Anlaşılan ben bu konuşmayı gazetede yayınlanması için yapıyordum. O nedenle Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nden yazılı izin almam gerekiyormuş. İzin verirlerse, röportaj da yapabiliyordum, fotoğraf da çekebiliyordum...

Kocaman kulakları, kalın çerçeveli gözlüğü, iyice seyrelemiş bembeyaz saçlarıyla sandalyenin üzerinde daha da ufalmış “*Komsomol Hasan*”, bu duruma ne diyeceğini bilemeden, şaşkınlıkla bakakaldı. İster istemez vazgeçtik huzurevi sınırları içinde konuşmaktan. Eskiden huzurevinin berberliğini yapan arkadaş da uzaklaştı yanımızdan. “*Komsomol Hasan*”a:

– **İstediğin zaman buranın sınırları dışına çıkabiliyor musun?** dedim.

– Evet, dedi.

– **Peki öyleyse,** dedim, **çıkalım buradan.**

Koluna girdim “*Komsomol Hasan*”ın. Çay bahçesinden yürüdük. Cümle kapısından dışarı çıktık. Trafik kesildiğinde yavaş adımlarla karşıya geçtik. Biraz ötemizde pastane-dondurmacı karışımı bir yer görünüyordu. Yaklaştık, içeride iki-üç masası vardı. Girdik, birine oturduk. Meşrubat söyledik kendimize.

Bir süre sonra tekrar bastım teybimin ses alma düğmesine, “*Komsomol Hasan*” kaldığı yerden anlatmaya başladı hayatını:

– Bulgaristan Komünist Partisi 1928’den itibaren silahlı bir kalkışmaya karar vermişti. Bunun için hazırlıklar yapılıyordu. Ben de birkaç arkadaşımın birlikte, askeri bir depodan makinelili tüfek filan çaldım. 1933’de hükümetin bu hazırlıklardan ha-

beri oldu. Önce bir arkadaş yakalandı. Daha sonra da bu olayla ilgili olarak 7 kişi kurşuna dizildi. Bunun üzerine benim de yakalanmamam için tedbir alındı. Bulgaristan Komünist Partisi'nin yardımıyla Türkiye'ye kaçtım. Şumnu'daki mahallemden iki çocukluk arkadaşım vardı, onlarla birlikte Edirne'ye çıktık. Arkadaşlardan birinin babası sınırı geçmemize yardımcı oldu. Sınırı geçerken ben kolumdan vurulup yaralandım. Edirne Valisi bize: "*Niye geldiniz? Sizi davetiyeyle mi çağırdık?*" diye çıkıştı. Ben de "*Özellikle çağrıldığımı, çünkü Afet İnan'ın akrabası olduğumu*" söyledim. Edirne'de 4 ay kaldım. Hakkımızda araştırma yapıldı. Edirne Emniyeti'nin başkomiseri Şumnu'dan ailemi ve öteki yakınlarımı tanıdığı için müsamaha gösterdi. Bunun üzerine Edirne'den ayrılarak Bozüyük'e gittim.

"*Komsomol Hasan*" sürdürüyordu anlatmasını, pasta ve kek alanların, dondurma isteyenlerin seslerinin yer yer bastırdığı yavaş ve sakin bir tonda. Teybi neredeyse ağzına yapıştırmıştım:

– O sıralar okullar açılmıştı. Eskişehir'e gidip liseye müracaat ettim. Yabancı uyruklu olmam dolayısıyla kabul etmediler. Okul yetkilileri, Türk teb'asına geçeceğinize dair bir belge getirirseniz kaydederez, dediler. O sırada şeker fabrikasının önünden geçerken, Bulgaristanlı tanıdıklarla karşılaştım. Onlar gel, burada çalış, dediler. Hemen de beni işe aldılar. Şeker fabrikasının teknik bölümüne girdim.

– **Peki devrimci faaliyet yok mu daha?** diye soruyorum "*Komsomol Hasan*"a.

Şunları söylüyor:

– Bulgaristan'dayken Partide bize şöyle bir şey öğretilmişti: Yabancı bir ülkeye gitmek zorunda kaldığınızda derhal kafanıza uygun bir dernek ya da cemiyet bulup ona gireceksiniz. Ben de, "*Yoksa ne yapacağız?*" diye sormuştum. O zaman da kendiniz kuracaksınız, dediler. Eskişehir'de Halk Evi, Tayyare Cemiyeti, Kızılay filan vardı ama hiçbirisi benim kafama göre değildi. Türkiye'nin o zamanki yasalarına göre yeni cemiyet ve der-

nek kurmak yasaktı. Ne yapacağımı düşünürken, Bulgaristan'dan devamlı göçmenlerin geldiği, burada sefil ve kötü duruma düştükleri aklıma geldi. Muhacirler Yardımlaşma Cemiyeti gibi bir şey kurmaya kalkıştım. Türkçem henüz çok zayıftı. Türkçe okumaya ve konuşmaya gayret ediyordum. Bazı dergileri takip ediyordum. Aylığım da fabrikanın düz işçilerinininkinden çok fazlaydı. Onlar yevmiye 25 kuruş alıyorlardı. Benim aylığım 45 lira filandı.

– **Türkiye Komünist Hareketiyle ve komünistlerle nasıl tanıştınız?** sorumu ise şöyle cevaplandırıyor, “*Komsomol Hasan*”:

– Eskişehir’de bu şekilde çalışırken, 1925’de kapatılan Amele Teali Cemiyeti’nin eski üyelerinden Küçük Nuri’yle tanıştım. Eskişehir’de de daha önce bir tevkifat olmuş. O zaman tutuklananları Küçük Nuri tanıyordu. Küçük Nuri bizim Muhacirler Yardımlaşma Cemiyeti’ne de gidip geliyordu. Yanında iki kişi daha getirmeye başladı. Bunlardan birisi gedikli askermiş. Yani astsubay. Bir gün de bu astsubay yanında Elektrikçi İbrahim adında birisiyle geldi. Ben bunların polis ajanı olmalarından kuşkulandım. Konuşmalarında özellikle: Teşkilatlanmak için muhakkak bir yayın organına ihtiyaç vardır, diyorlardı. Sonunda “*Kızıl Eskişehir*” gazetesinin yayınlanmasına karar verildi. Ben ortada bir kadronun olup olmadığını bilmiyordum. Tereddüt geçirdiysem de onların çoğunluğuna uymak zorunda kaldım. Merkezle bir ilişkilerinin olup olmadığını da bilmiyordum. Astsubay olan bir gün kolu sargılı geldi yanıma, bir kaza geçirdim, kolumu kullanamıyorum, ben söyleyeyim de sen yaz, dedi. O bir şeyler söyledi, ben yazdım. Yazdıklarımı alıp gitti. Bir cumartesi ya da pazar günüydü. Kır gezmesine gidecektik. Benim bisikletim vardı. Astsubay arkadaşın evine uğradım. Oraya Elektrikçi İbrahim de geldi. Yanında basılmış “*Kızıl Eskişehir*” gazeteleri vardı. Kapağa “*Bütün dünya işçileri birleşiniz!*” sloganı konulmuştu. Bir süre, üzerine boya dökerek bu sloganı kapatmaya uğraştık. Ben gitmek için davrandım. O sırada kapı

çalındı. Astsubay çıktı baktı, kimse yok, dedi. Ben geç kaldım, diyerek bir an önce evden çıkmak istiyorum. Elektrikçi İbrahim bırakmıyor. Bir de ben bakayım, kim çalmış kapıyı, dedi. O dışarı çıkar çıkmaz ev basıldı. Yakalandık. Karakola götürüldük, ifadeler alındı. Savcıya çıkarıldık. Ben her şeyi inkar ediyorum. Bunun üzerine savcı elindeki bütün belgeleri çıkardı. Benim el yazılarım da ortaya döküldü. Ben de bunun üzerine bunun bir provokasyon olduğunu, aslında bizi organize eden bir gücün olduğunu söyledim. Fakat polis o kişiyi yakalamadı. Tutuklandık. 4-5 ay hücrelerde tuttular. Mahkemeye çıkarıldığımızda hakim bizi çok samimi bir şekilde dinledi. O provokatör için tevkif müzekkeresi çıkardı. Ancak polisler yakalayıp getirmiyordu. Hiçbir celseye de gelmedi. Nihayet hakim bizi tahliye etti. Davamız tutuksuz devam etti, sonunda da beraat ettik.

“Komsomol Hasan” Kızıl Eskişehir gazetesini yayınlamaktan beraat eder ama, savcı aleyhte temyiz ettiği için dava bozulur. Yeniden yargılanmaya başlanır tutuksuz olarak, iki yıl kadar sürer dava. Sonunda 4 yıl hapse çarptırılır, 4 ay da Bozüyük’te sürgün cezası verilir.

Sonrasını “Komsomol Hasan”dan dinleyelim:

– Mahkum edildikten sonra Ankara’ya kaçtım. Bir Çekoslovak firması TBMM’ye klima tesisatı yapıyordu. Onlarla çalışmaya başladım. Meclis’te çalışırken yakalanıp tevkif edildim. Ankara Merkez Cezaevi’ne atmışlardı beni. Şair ve yazar Hasan İzzettin Dinamo, 1935’deki davalarından mahkum olan öteki arkadaşları Ruşen Zeki, Eyüp ve Muzaffer’le birlikte oradaydı. Ben hapishanenin tesisat işlerini alan bir şirketin de işçiliğini yapmaya başladım. Dinamoların durumu çok kötüydü. Hapishane bakkalına borçlanmışlar. Bir şey alamıyorlarmış. Yakalanmadan önceki işte çalışırken biriktirdiğim 60 liram vardı. O parayı onlara verdim. Önceleri; bu kadar genç bir kimsenin hapse düşmesinden, hele kendileri gibi komünistlikten mahkum edilip aralarına gönderilmesinden şüphelendiler. Dinamo

zaten kuşkucu bir adamdı. Ama zamanla bu kuşkuları zail oldu. Arkadaşları Muzaffer'i de şirketin elektrik işleri için yanına aldım. Kısa sürede elektrikçiliği öğrendi.

"Komsomol Hasan" Ankara Merkez Cezaevi'nde yatarken, Nazım Hikmet'le de karşılaşılıyor. Bu konuda şunları anlatıyor:

– Bir süre sonra askeri mahkemenin verdiği cezası kesinleşen Nâzım Hikmet de yanımıza getirildi. O sıralarda çok parasız ve yoksuldu. Cebindeki son 2,5 lirasını da kendisine "Hoşgeldin, geçmiş olsun!" diyen meydancıya vermişti. Bizimle tanıştı. "Aranızda bir de şair varmış o hanginiz?" diye sordu. "Sen misin?" diye beni gösterdi önce. Hasan İzzettin Dinamo da "Şair olan benim" dedi.

1939'da cezası biten "Komsomol Hasan" tahliye olur. Ama 4 aylık da sürgün cezası vardır Bozüyük'de. Onu da tamamlar. Sıra askerliğe gelmiştir. Askere gider. O askeri birlikten ötekine dolaşır durur. Terhisinden sonra 1943'de, Ankara Hapishanesi'nden tanıştığı arkadaşı Muzaffer aracılığıyla TKP Merkez Komite üyelerinden Zileli Halil'le (Halil Yalçınkaya) buluşur. Onun kanalıyla iki Sovyet askeri yetkilisi casusluk yapmasını teklif ederler, kabul etmez. Hatta bir gün o kadar ileri gitmişlerdir ki, Zileli Halil'le ikisinden Alman Büyükelçisi Von Papen'e suikast yapmalarını istemişlerdir. Türkiyeli bir komünistin Sovyetlerin beşinci kolu gibi çalışması çok ters gelmiş "Komsomol Hasan" a...

Bu sırada medeni ahvalinde de "tebeddülât" (değişiklik) olmuş "Komsomol Hasan"ın. Kunduracı Efe Selahattin adındaki komünistle bacanak olmuşlar, iki kız kardeşle evlenmişler. 1944 Tevkifatında Efe Selahattin tutuklanınca "Komsomol Hasan"ın da başını ağrıtmış biraz soruşturmacılar ve sorgucular, ama Ankara'da görülen davaya katmamışlar.

1946'da Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi saflarında yer almış. Tutuklanmalarda soruşturmaya uğramış ama bırakılmış.

"Komsomol Hasan" 1951 Tevkifatından ucuz kurtulmuş ama, 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonra 45 kişilik sicilli komünistlerin listesinde 34'üncü sırada yer alarak Harbiye'de rehin tutulmuş.

1960'lardan sonra da; gelişen işçi hareketlerinin içinde bulunmuş. Sungurlar fabrikasında çalışırken Maden-İş'e üye olmuş. Sendikaya muhalefet edince Kemal Türkler attırmış kendisini işten.

Bunca mücadele yıllarından sonra "Komsomol Hasan" geçmişini şöyle değerlendiriyor:

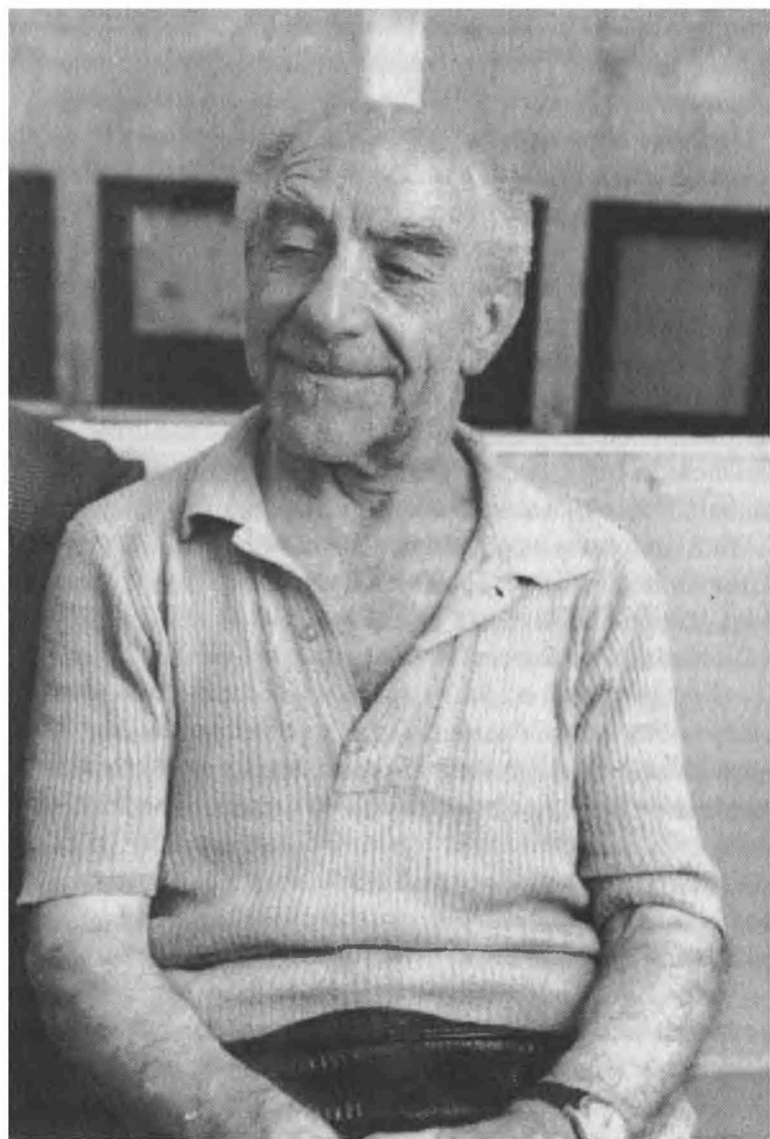
– Türkiye'de hareketin başında olan insanlar hiçbir zaman yerleşip millileşemediler. Onun için Türkiye'de komünist hareket yabancı bir ithal madde gibi durdu. Bir de buna üst düzey yöneticilerin birbirleriyle "ben" kavgası eklenince başarı sağlanamadı. Böyle bir sonuç bana üzüntü veriyor.

Yedi sene önce eşini yitirmiş "Komsomol Hasan", yeğenleri dışında bugün kimsesi yok hayatta. Huzurevlerinde ömür tüketip gidiyor. Hiçbir mülkü de yokmuş.

Son sözleri şunlar oluyor "Komsomol Hasan"ın:

– Ben yakınlarıma, öldükten sonra sakın ola ki beni hacıyahocaya götürmeyin, diyorum. Camiye götürüp namazımı kıldır-maya kalkışmayın, diyorum. Bunların hepsi ikiyüzlülük. Benim cesedimi bir kadavra olarak tıp öğrencilerinin önüne koysunlar. Onlar çalışsın bedenimin üzerinde. Bu yaştaki ölü bir insan vücudunun görüntüsü oldukça çirkindir ama, ölü bir şey hissetmez ki... Kessinler, biçsinler çocuklar. Kadavradan sonra kalan parçalarımı da yaksınlar, istiyorum.

"Eski Tüfekler" in "Komsomol Hasan"ının anlattıkları da bunlar. Kalkıyoruz pastaneden. Vedalaşıyoruz. "Komsomol Hasan" ağır adımlarla huzurevinin kapısına doğru yöneliyor.

ŞAHAP BAKIRSAN

“Değişimin değiştiğini görmek gerek...”

“Eski Tüfekler” dizisinin bugünkü konusu da 75 yaşında bir komünist: Şahap Bakırsan... Geçen 3 Haziran’da bir kültür vakfının Nâzım Hikmet’i anma programında birlikteydik. Oradaki konuşmasında Nâzım Hikmet’le ilgili ilginç anılarını anlatmıştı. Aynı anıları “Şahap Bakırsan Nâzım Hikmet Karşılaşması” çerçeve yazısında okuyacaksınız. Röportaj için telefon ettiğimde, işlerinin yoğunluğundan birkaç gün izin istemişti. Sonunda aradı; “Buyur gel, ben hazırım” dedi. Açık adresi yazdırdı ve tarif etti. Yeşilyurt’la Yeşilköy arasında bir mekandı bulacağım adres. Bir öğle vakti Sirkeci’den trene bindim. Yeşilyurt istasyonunda indikten sonra, karşıma çıkan ilk insanın tarifiyle hiç zorlanmadan buldum caddeyi. Tren yolunun yanından tertemiz, sessiz, sakın sokaklardan, çiçeklere boğulmuş bakımlı evlerin önünden geçiyorsunuz. Nihayet Hareket Ordusu Caddesi...

Yine her zamanki gibi dinç, güleç ve sevecen Şahap Bakırsan kapıda karşılıyor. Saçları dökük, kalın kaşları kırçillaşmış, yanaklarında 75 yıllık bir ömrün iki derin çizgisi iniyor aşağıya doğru. “Hele otur, biraz nefes al” diyor. Küçük oturma odasının koltuklarından birisine ilişıyorum. Karşımdaki minik balkonda türlü çiçekler, karşıdaki evin balkonuna tırmanmış sarmaşıklar görülüyor. Bu huzurlu mekanın sessizliğini, zaman zaman sokak satıcılarının hoparlörleriyle, havaalanına inen ya da kalkan uçakların sesi yırtıyor, ama hemen ardından dikili-

yor. Şahap Bakırsan bekar olduğu halde, evde hissedilir bir kadın temizliği ve özeni var. Konuşmaya başlamadan evi dolaştırıyor bana. Duvarlarda tabloları boş yer yok neredeyse, çalışma odası dışındaki her duvarda raflar var, raflar lebaleb kitap dolu. Çalışma odasına geçiyoruz. Üç duvarı yerden tavana silme kitap, çoğu muhkem ciltleriyle marxist klasikler. Ciltlerin önünde doğal olarak Marx, Engels ve Lenin portreleri... 1945'de Nâzım Hikmet'in çizdiği kendi portresi, camekanlı bir dolabın üstüne itina ile yerleştirilmiş. Klasiklerden bazı ciltlere bakıyoruz. "*Kapital*"ın Almanca bir cildi. Moskova Yabancı Diller Yayınevi'nce basılmış 1930'larda. Bir "*Volksausgabe*" (Halk baskısı) olarak hazırlanmış.

İlk oturduğumuz küçük odaya geçiyoruz tekrar. Şahap Bakırsan, Marxist düşünceyle hangi ortamda ve nasıl tanıştığından anlatmaya başlıyor:

104

- 1940'da İstanbul'da Hukuk Fakültesine kaydolduktan sonra, Nurettin Savaşay adlı bir arkadaşla ve diğer marxist arkadaşlarla tanışma olanağı buldum. Bu arkadaş çevrem bir bölümü öğrenci, bir bölümü memurdu. Bazısı da esnaf ve sanatçıydı, birkaçı terlikçilik yapıyordu. Marxist düşünceyle ilk temasım bu arkadaş çevresinin içinde oldu. Daha sonra bilimsel olarak öğrenmeye başladım. İkinci sınıfta iken teorik olarak inceliyordum. O sıralarda şiire, edebiyata da çok düşkündüm. Fransızca öğrenmek ve ilerletmek için de edebî klasikleri Fransızcasından okuyordum. Marxist teoriyle ilgili çok az Türkçe eser vardı. Onların çoğu da 30'lu yıllarda yayınlanmış broşürümsü şeylerdi. Haydar Rıfat'ın, Sabiha Sertel'in çevirdiği birkaç kitap vardı, onların çevirileri de pek sağlıklı değildi. Bunun üzerine Sahaflarda marxist yayınlar aramaya başladım. Bu kütüphane böyle oluştu. Hukukun üçüncü sınıfındayken marxizmi teorik olarak anlamaya başladım. Marx'ı, Engels'i, Lenin'i önce Fransızcadan daha sonra da öğrenmeye başladığım Almandan ra-

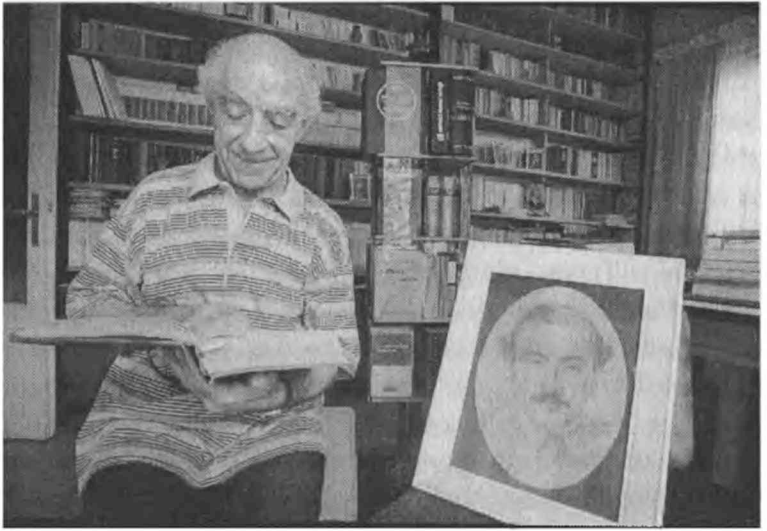
hatça okuyabiliyordum. O gün bu gündür de aynı şekilde okumayı sürdürüyorum.

– **Marxist düşünce öğrenilip kavranıldıktan sonra, arkasından eylem gelir. Sizininki nasıl oldu?** sorumu şöyle cevaplandırıyor Şahap Bakırsan:

– 1944'de fakülteyi bitirdim. Artık kendimi marxist kabul ediyordum. Ceza Hukukunda asistan olmuştum. 1946'da Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kurulmuştu. Partinin programını okudum, fevkalade hoşuma gitti. Gidip Şefik Hüsnü'ye başvurdum. Partide çalışmak istediğimi söyledim. O zaman da üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere girip çalışmaları hukuken imkansızdı. Şefik Hüsnü bunu hatırlatarak *"Partide çalışamazsın, ancak Sendikalar Birliği'nde faaliyet gösterebilirsin"* dedi. O zamanlar Parti'ye bağlı İstanbul Sendikalar Birliği vardı. *"Sendika"* adında bir de yayın organı bulunuyordu. *"Sendika"*da sendikal konularda yazılar yazdım. Özellikle Tütüncüler Sendikası'nda İş Hukuku üzerine konferanslar verdim.

– **Peki 16 Aralık 1946'da Parti, bağlı sendikalar ve yayın organları kapatıldıktan sonra?**

– 1946 tutuklamalarında takibata uğramadım. 40'lardan beri süregelen, yukarıda söz ettiğim arkadaş çevremle ilişkim devam ediyordu. Bazen bizim evde, bazen terlikçilik yapan arkadaşın dükkanında oturup konuşuyorduk. Bizim terlikçilik yapan arkadaş, dükkanında götürü çalışan kalfalardan biriyle maddi ihtilafa düşüyor. O kalfa da gidip polise; *"Bunlar atelyede, yakında devrim olacak. Beyazıt Camii'ne kızıl bayrak çekeceğiz gibi laflar ediyorlar"* diyor. O günlerde de Misuri zırhlısının tekrar Türkiye'yi ziyareti sözkonusuydu. Polisin çok işine geliyor bu. Çünkü her zaman böyle olmuştur. Ne zaman Amerika'yla ilişkilerde bunalım doğar, ya da bir yardım ilişkisine girecektir, hemen bir komünist tevkiyatı yapılır. Polis ihbarcıya;

Şahap Bakırsan ve Nazım Hikmet tarafından Bursa cezaevinde çizilen portresi

106

atelyeye kimler gider gelirdi diye sorunca, o da sayıyor hepimizi: Ferit Teksoy, Şahap Bakırsan, Nurettin Savaşay... Bunun üzerine, 11-12 kişiydik, hepimizi gözaltına aldılar. Sansaryan'a götürdüler. O zaman Rüştü adında bir Birinci Şube komiseri vardı. Parmaksız Hamdi şubenin müdürüydü. Benim ifademi Hamdi aldı. Komiser Rüştü işkence yapmadı ama birkaç tokat attı. Ortada zaten önemli bir şey yoktu. Örgüt değildik, bir şey değildik, yapılanlar komünistlerin kendi aralarındaki konuşmalarıydı. Bunun propaganda sayılmaması gerekirdi. Bir süre sonra hepimizi bıraktılar.

Zil çalışıyor o sırada. Gelen, gazetenin gönderdiği foto muhabiri delikanlı. Konuşmaya ara veriyoruz. Foto muhabiri delikanlı kare kare resimlerini çekmeye başlıyor Şahap Bakırsan'ın. Değişik pozlar için küçük odadan çıkıyoruz. Çalışma odasında resimleri çekiliyor, camlı dolabın üzerindeki Nâzım Hikmet'in çizdiği, 1949'da Sultanahmet'te Faris Erkman'ın çizdiği resim-

ler çerçeveleriyle birlikte objektifin merceğine yerleşiyorlar. Dönüyoruz tekrar küçük odaya. Devam ediyoruz konuşmaya kaldığı yerden. Birkaç poz daha alan foto muhabiri delikanlı izin istiyor. Uğurluyoruz.

Anlatıyor Şahap Bakırsan:

– Bırakıldık ama, 3 ay sonra tam da Misuri zırhlısının geleceği günlerde bizi tutukladılar. Gazetelerden birinde bir manşet: “*Asistan Şahap Bakırsan (O zaman asistan da değildim, uzman kadroda çalışıyordum.) Sahaflara bomba attı.*” Ertesi gün bir başka gazete tekzip etti: “*Sahaflara atılan bomba değil su satıymış.*” Sonunda dava açtılar, teşkilat kurmak ve propaganda yapmaktan. Yani TCK’nun ünlü 141 ve 142. maddelerinden... O sırada 1946’daki Emekçi Partisi davasından mahkum edilip, henüz cezaları kesinleşmemiş arkadaşlarımız Sultanahmet Cezaevi’nde yatıyorlardı. Bizi de onların bulunduğu koğuşlara verdiler. Ben 1949 yılı Marti’ndan 1950 yılının Ocağına kadar yattım. Propagandadan 9 aya mahkum etmişlerdi. Çıkınca o yıl Partiye girme teklifi aldım ve Türkiye Komünist Partisi’ne girdim. 1951 Komünist Partisi Tevkifatı başlayınca, ben de 7 Ocak 1952 günü tutuklandım. Sansaryan’da falakaya yatırıldım, işkence gördüm. 15 gün sonra da Harbiye Askeri Ceza ve Tutukevi’ne gönderildim.

– **1951 Davasından sizin payınıza ne düştü?**

– Dava sonunda yönetici olmaktan 5 seneye mahkum oldum. Tahliyeme 9-10 ay kala infaz için Sultanahmet Cezaevi’ne gönderildim. 5 yıldan yukarı ceza alanları Adana Hapishanesi’ne yollamışlardı. Harbiye’de olup bitenleri, şu sırada deşmek istemiyorum. Parti içi demokrasinin konuşulduğu, sosyalistlerarası birleşmenin hızlandığı bir ortamda bunları gereksiz buluyorum. Zaten olup bitenler hapishane psikozu içinde fazlaca abartılmış şeylerdi.

Bir yıl 8 aylık sürgün cezası vardır Şahap Bakırsan’ın ayrı-

ca. Önce Kızılcahamam'a gönderilir. Orada geçinebilmek için arzuhalcilik yapar. Halkla ve köylülerle dilekçelerini yazarken kaynaşır. Bir süre sonra sürgün yerini Bolu'ya aktarırlar. Orada da aynı işi yaparak hayatını kazanmaya çalışır. Sürgün dönüşü İstanbul'da önce kardeşiyle birlikte conta imalatına girer, tornacılık öğrenir, hediyelik eşya yapar... 27 Mayıs, TİP Olayı, 12 Mart, 12 Eylül derken gelinir bugüne. Şahap Bakırsan şimdi, Birleşik Sosyalist Parti (BSP) yöneticilerinden...

– Bugün geriye baktığınızda pür idealist olarak bu işe başladığınız yıllardan ne kaldığını görüyorsunuz?

– Dünyanın en güzel davasına inanmış kabul ediyordum kendimi. Dünyanın en güzel ideali olan sömürsüz, savaşırsız, âdil bir dünya kurma özleminden bugün de uzak değilim. Böyle bir düzen uğruna her türlü özveriye katlanacak inanç ve heyecanı bugün de duyuyorum. Yoksa bu kadar genç ve dinç kalamazdım. Kulaktan dolma inanmadım bu davaya, tümüyle bilimsel olarak bağlandım. Emekçi bir babanın oğlu olarak emeğin sömürülmesini yaşadım. İşçinin, köylünün sömürülmesini gördüğümünden, bunun önüne geçilmesi için mücadele eden bir komünist olmaktan her zaman mutluluk duydum, iftihar ettim.

– Sosyalizmin 90'lı yılların başındaki tablosu ne ifade etti sizin için?

– Böyle bir tabloyla karşılaşmak hiçbir hayal kırıklığına uğratmadı beni. Çünkü tarihin süreçlerini çok iyi biliyordum. İnsanlık “Kölelik”ten kurtulmak için 6 büyük isyandan geçmiştir. Derebeylik döneminde sayısız köylü isyanları olmuştur. Burjuva devrimleri de aynı süreçten geçmiştir. Fransa'da Krallık iki kez geri gelmiş ve toplam 32 yıl iktidarda kalmıştır. Yani karşı-devrim olmuştur. Ancak derebeylik geri gelememiş, kapitalizm gelişmeye devam etmiştir. Devrim trendi, devrim çizgisi sadece düz, yukarıya doğru bir çizgi izlemez; belirli kırılışları, zigzakları da içerir. Ama esas yönü yukarıya doğrudur, ileriye doğrudur.

Onun için ben bugün Sovyetler'de olup bitenleri, Komün'den daha büyük çapta, çok daha zengin bir deney olarak görüyorum.

– Sovyetler Birliği'nde 70 yıl iktidarda olan sosyalizmin en önemli yanlışı neydi?

– En büyük yanlışı, hatayı parti içi demokrasinin yıkılmasında görüyorum. Parti içi demokrasi devam etseydi, bu yanlışların pek çoğu yapılmayabilirdi. Ancak bu 70 yıllık sosyalizm insanlık için büyük bir kazanım, büyük bir deneyimdir. Bu yanlışların ve eksiklerin üzerinde, daha yanlışsız, daha doğru bir sosyalizm kurulacak. Çünkü, insanlar insan olma savaşına devam ediyorlar. İnsanın insanlaşması; sömürülenin sömürülme zilletinden, sömürenin sömürme ahlaksızlığından kurtulmasıyla olacak. Başka türlü mümkün değil.

– Bir gün gelip de sosyalizmin yıkılabileceğini hiç düşünmüş müydünüz?

– Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmin yıkılabileceğini hiç düşünmemiştik. Sosyalist propagandanın bunda büyük etkisi var-

dı. Bu propagandaların gerçeklere dayanmadığı ortaya çıktı. Bizim bir atasözümüz vardır: *“Tekerlek kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur.”* Şimdi her türlü eleştiriyi yöneltmek kolay. Komünistlerin, komünistliğini tam anlamıyla yapmadığı ortaya çıktı. Bugün Sovyetler’de ve sosyalist sistemdeki büyük yanlışların, bunalımın ağırlaşmasında sadece oraların partilerinin değil, bütün dünya komünistlerinin kabahati var. Partinin yanlışlarını cesaretle eleştirip, karşısına dikilinebilseydi sonuç böyle olmazdı.

Bundan sonra ne yapılması gerektiği konusunda Şahap Bakırsan, komünistlerin *“Değişimin değiştiğini görmesi gerektiğini”* vurguluyor. *“Ne zaman ki marxizmin bize verdiği diyalektik ve tarihsel maddecilik yöntemlerini sağlam kullanabilir, günümüz koşullarını, çelişkilerini, çok iyi tahlil edip ona göre çözüm getirebilirsek mevcudu değiştirebiliriz”* diyor. Şuna değinmeden de geçmiyor: *“Dikkat edilirse, 90’ların dünyasındaki o bulanık hava dağılmıştır. Devrim süreci yükselmeye başlamış, karşı-devrim süreci savunmaya geçmiştir.”*

– Mücadeleye ilk girdiğiniz yıllarda yakın gelecekte bir sosyalizm bekliyor muydunuz? sorumu şöyle cevaplandırıyor Şahap Bakırsan:

– Bende; esas olarak yakın gelecekte bir sosyalist düzenden ziyade, demokrasiye kavuşmamız beklentisi vardı. Türkiye’de komünistler her zaman demokrasi için savaşmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk partisi TKP’dir. Kuruluşundan itibaren demokrasi için mücadele etmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki demokrasi bayraktarlığı da komünistlerin elindedir. Bugün Türkiye’de birazcık demokratik hak ve özgürlükler varsa bu; komünistlerin, sosyalistlerin sayesindedir. Komünist Partisi, varolduğu günden beri demokrasi mücadelesinin hep ön safında yer almıştır. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının bu mücadelede büyük emekleri vardır.

– Ölümünüzden sonrası için özel bir vasiyetiniz var mı? sorumu şöyle cevaplandırıyor Şahap Bakırsan:

– Bugün 75 yaşındayım. Şüphesiz bir gün öleceğim. Mülk olarak şu oturduğum daireyle bir de bürom var. Bunları kızıma bırakacağım. Ama kitaplarımı, özellikle Nâzım’ın yaptığı portremi aklımın yattığı bir vakfa bağışlayacağım. Bedenimin ne olacağına gelince; ben maddeci bir adamım, ölümümünden sonra ne olacağını düşünmem. Aziz Nesin’inkini idealistçe bir düşünce tarzı kabul ediyorum. Ben yok olduktan sonra, yapılacaklarda benim bir katkı olamaz. Şimdiden kimseyi yönlendirmek istemem.

ŞAHAP BAKIRSAN-NÂZIM HİKMET KARŞILAŞMASI

Şahap Bakırsan, 1945 yılı başlarında Ceza Hukuku asistanıyken; ülkenin 8 ceza ve tutukevinde suçlularla anket işini üstlenir. İstanbul’un Paşakapısı, Toptaşı ve Sultanahmet Cezaevlerinden sonra sıra Bursa’ya gelmiştir. İşte Bursa Cezaevi’nde Şahap Bakırsan-Nâzım Hikmet karşılaşması:

“Bursa Cezaevinde Nâzım’ı göreceğim diye havalara uçuyordum. Kendisi Bursalı olan Kemal isminde bir arkadaş da, *“Ben de seninle gelip, ille Nâzım Hikmet’i göreceğim”* diye tutturdu. Üniversiteden gerekli yazılar yazıldı. Arkadaşım Kemal’le yola çıktık. Kendisine haber verildiği için cezaevi müdürü, arkadaşımı beni kapıda karşıladı. Odasına götürdü. Oturduk. Çay ikram etti. Önce hapishaneyle ilgili istatistiki bilgiler verdi: Şu kadar adam öldürme, şu kadar hırsızlık, şu kadar yankesicilik, şu kadar ırza geçme... Bir de dedi, büyük bir şairimiz var: Üstat Nâzım Hikmet. Politika işte bu ne yapacaksınız, politik nedenlerden dolayı cezaevinde bulunuyor. Hapishaneyi bize gezdirmesi için kalktık. Koğuşları dolaştık. Revir kısmına çıktık. Nâzım Hikmet’e orada bir oda vermişler, öteki mahkumlardan yalıtılmışlardı.

Müdürle birlikte odasına girdik. Müdür: *"İşte dedi üstat Nâzım Hikmet!"* El sıkıştık, tanıştık. Odasının duvarlarında annesi tarafından yapılmış resimleri vardı. Konuşurken, arkadaşım Kemal benim için, *"Bu da şairdir üstadım"* dedi. Ben mahçup oldum. *"Önemli değil benimkiler. Kadın üzerine şiirler"* dedim. *"Ne var bunda, ben de kadın üzerine şiir yazarım"* dedi Nâzım Hikmet. *"Mesele kadını anlayış meselesidir"* diye ekledi. Hapishaneden ayrıldık. Ben otelime geldim.

Ertesi gün anket çalışmasına başladım. Bana tam Nâzım Hikmet'in revirdeki odasının karşısında bir çalışma odası ayırmışlardı. Mahkumları buraya tek tek çağırıp sorular soruyor, cevaplarını yazıyordum. Benim mahkumlara karşı eşit ve insanca yaklaşımım dikkatini çekmiş Nâzım Hikmet'in.

Anket soruları Avrupa ölçülerine göre hazırlanmıştı. Sanıyorum hapishanede ikinci günümdü. Yakup adındaki mahkum geldi. Soruyorum: Müzik sever misiniz? Evet. Batı müziği mi Türk müziği mi seversiniz? Batı müziği. Hangi kompozitörü? Beethoven'ı. Hangi parçasını? 9'uncu senfonisini.

Mahkum Yakup'un Nâzım Hikmet tarafından yönlendirildiğini anladım tabii. Öğle ve akşam paydoslarında Nâzım Hikmet'le beraber olmaya başladık. Mahkum Yakup'a sufle verdiğini söyledi. Sanat ve siyaset üzerine konuştuk. Ben merak ettiğim kimi şeyleri sordum. Örneğin sinemaya nasıl baktığını,

Troçki meselesini nasıl değerlendirdiğini... Akşamları resim yapardı. Bir gün senin resmini yapmamı ister misin, dedi. Ben de severek kabul ettim. İşte bu portremi o zaman çizdi.

Cezaevindeki anket işim 15 gün sürdü. O sürede beni hep kolladı. Bir gün suiistimal suçundan birini getirip, yanımıza bir portatif karyola hazırladılar. Nâzım Hikmet onun bir polis ajanı olabileceğinden şüphelendi. O süre zarfında benimle görüşmesini kesti. Beni koruyordu yani...

Bir gün bana şöyle dediğini anımsıyorum: *"Gençler hiçbir zaman hapishanenin romantizmine kapılırlar. Önemli olan dışarıda kalıp çalışmaktır."* Bir keresinde de, *"Ben dışarıda olsaydım, seni partilerdim"* dedi.

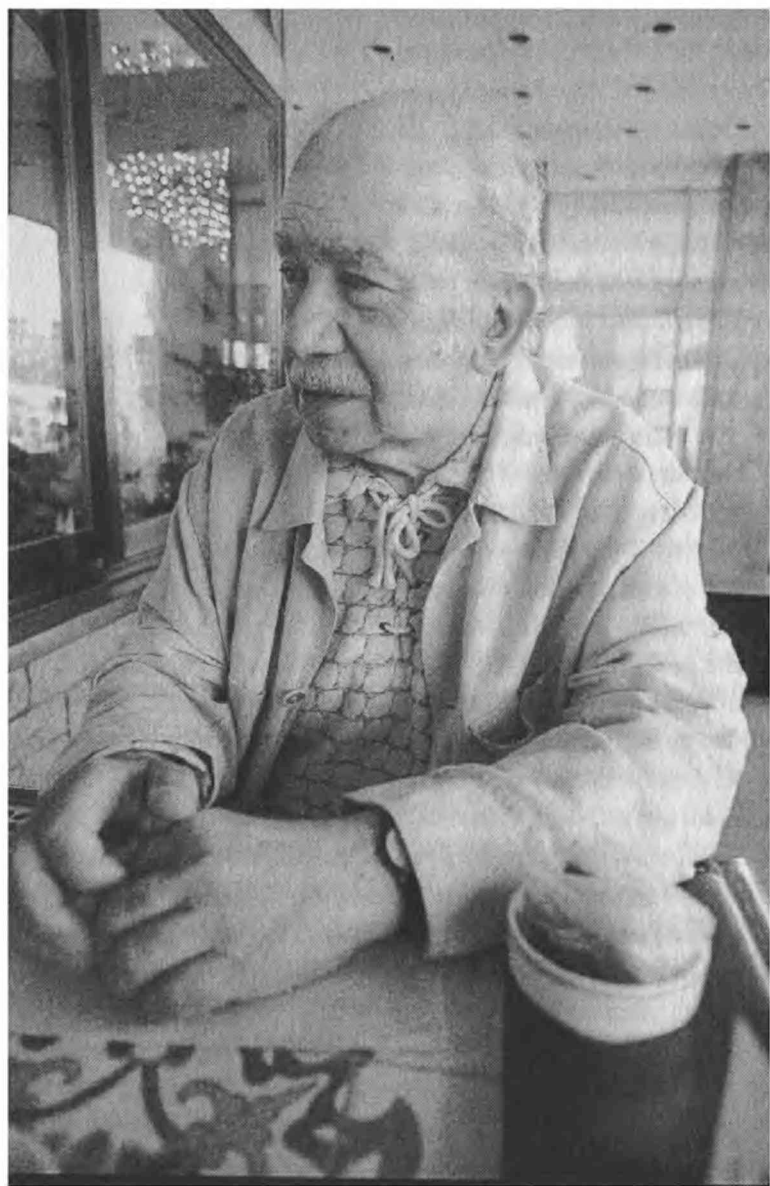
Ben ayrılırken de, *"Burada vedalaşalım seninle, kapıya kadar gelmeyeyim, kuşkulanırlar"* dedi.

Hapishane müdürüyle sohbet ederken Nâzım Hikmet için şunları söylemişti: Ben karımı, kardeşime emanet etmem. Nâzım Hikmet'e ederim. Arkama bakmadan da giderim.

Bir de Alman faşizmi Bulgaristan ve Yunanistan'a girip Türkiye sınırlarına dayandığında ne düşündüğüne de değindi: *"Üstadi çağırdım yanıma. Eğer Almanlar Türkiye'ye girerse, bir silah bende bir silah sende dağa çıkarız dedim."*

Bakırsan'ın Nâzım Hikmet'le son anısı şöyle:

"Sovyetler Birliği ve Halk Cumhuriyetleri komünist partileri 1950'lerde Fransızca olarak "Paralel Senkant" (50'nci Paralel) adında haftalık bir gazete yayınlarıydı. Ben de devamlı okurdum o gazeteyi. Ya Karaköy, ya da Tünel'deki büfeden alırdım. 1951 yılı yazında bir gün Karaköy'deki büfeye gelip, satıcıya: *"Bana bir Paralel Senkant"* dedim. Arkamdan bir tanıdık ses daha: *"Bana da bir Paralel Senkant"* dedi. Döndüm, baktım: Nâzım Hikmet. Hiçbir şey demeden kucakladı beni. Herhalde takip edildiği için böyle yaptı. İki gün sonra kayboldu, sonra Türkiye'den kaçtığını duydum."

VEDAT TÜRKALİ

" 'Eski Tüfek' deyimini hiç sevmemedim "

Dizi yazımızın sonuncu konuğu Vedat Türkali... 1960'ların başından itibaren, Türk sinema tarihinde adından çok söz ettirmiş birkaç filmin senaryosuna imza atan bir sinemacıyken, günümüzde daha çok romanlarıyla tanınan Vedat Türkali'nin bu yazı dizisiyle ilgisi ilk başta şaşırtabilir genç okurları. Ama Vedat Türkali'nin asıl adının Abdülkadir Pirhasan (Şimdiki soyadı), 1950'lerde de Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan olduğunu bilenler ve Türkiye Devrimci Hareketi'nin tarihi üzerine az çok bilgisi olanlar için Vedat Türkali'nin burada karşısına çıkmasından daha doğal bir şey yoktur. Çünkü Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan, ünlü 1951 Komünist Tevkifatının önde gelen sanıklarındandır.

Kendisi son 5 yıldır, 40 günlük yolda (90'ların başından beri Londra'da yaşıyor) olduğundan dizi yazımızdaki konukluğu; önce bir telefon konuşmamızla, ardından sorularımı fakslamamla, geçen günlerde de yanıtlarını *"elden"* göndermesiyle mümkün olabildi...

Şimdi benim sorularımı ve kendisinin yanıtlarını alt alta sıralamadan önce, Vedat Türkali'nin *"Eski Tüfek"* tanımlamasına bir itirazı var, onu yazayım sizlere. Şöyle diyor Vedat Türkali:

– Kim uydurmuşsa uydurmuş; *"Eski Tüfek"* deyimini hiç sevmemedim. Gerçekten eskimiş tüfekseniz, nasıl devrimci olursunuz bilmem! Devrimcinin görevi, her çağda, her dönemde yepyeni tüfek olmaktır. Devrimci savaş nasıl kazanılır yoksa? Biliyorsunuz Komünarların yenilgisinin bir nedeni de eski tüfekle

vuruşmalarıydı; Versaylıların silahları, iğneli, yeni tüfeklerdi derler. Hele, kafadan “Eski Tüfek”seniz, kimseye zarar vermeden bir köşeye çekilmenizdir en iyisi! Kimi eski konaklarda, duvar halılarının üstünde, övünmek için sallandırılmış, göstermelik av tüfekleri vardır, kullanıldı mı avdan çok avcıya zarar verir hani, öyle! Devrimcilik eskimemektir. “Eski” sözünden kıdem kazandığını sanıp onur payı çıkaranlar var galiba! Devrimcilikte emeklilik nerde görülmüş? Askeri müzedeki mankenlerin eline tutuşturulan tüfekler geliyor aklıma bir de “Eski Tüfek” denildi mi... Müzelik mi olduk biz?

Şimdi de benim kendisine faksladığım soruları ve Vedat Türkali'nin onlara verdiği yanıtları okuyalım birlikte...

– **Marxist düşünceyle nerede, ne zaman ve hangi koşullarda tanıştınız?**

– Samsun'un 70-80 yıl önceki en yoksul yöresinde Kökçüoğlu mahallesinde doğdum, büyüdüm. O günler, kentin köyüm-sü uzantısıydı o mahalle. Kırsal bölgedeki tütün, tahıl, sebze emekçileri, küçük üreticileriyle kentte, tütün işletmelerinde, çeşitli işyerlerinde çalışan kent emekçilerinin yanyana yaşadığı fukara çevresiydi. Okulda edindiğim imtiyazsız, sınıfsız (!) Kemalist heyecanın balonunu patlatıp, dünyayı gerçek yüzüyle görmemde, sınıfsal kökenim, içinde bulunduğum ağır yaşam koşulları etken oldu. Lise sıralarında, o günlerin tek Marxist-Leninist örgütü TKP çevreleriyle önceleri dolaylı, sonra doğrudan kurduğum ilişkiler, gerçekleri erken kavramama öncülük etti. 35-36 yıllarıdır bu. TKP için Kominternce alınmış ünlü “*desantralizasyon kararı*” dönemidir. Ağır gizlilik koşullarında, ne denirse inanmak zorunluluğuyla kapalı bir örgüt içinde, ya ağızdan ya da piyasadaki yarım yamalak sol yayınlardan kaptıklarımızla gizliden komünistlik yapmaya başladık!

– **Marxçı-Leninci kurama ilişkin yayınlarla tanışıklığınız nasıl oldu?**

– Öğretiyi ilk ciddi öğrenimimiz, Marxizm Bibliyoteği'nden çıkmaya başlayan gerçekten değerli kitaplarıdır. TKP'nin, ye-

ni dönemdeki atılımıyla başlatılmış yayınlardır bunlar. Verilen görev, Hasan Ali Ediz'le, Eczacı Vasıf'ın ucundan tutmalarıyla asıl Doktor Hikmet Kıvılcımlı'ca yürütülmüştür. Bir de gene Doktor Hikmet'le Fatma Yalçı'nın Emekçi Kütüphanesi vardır, aynı yolda yayın yapan. Kerim Sadi'nin İnsaniyet Kütüphanesindeki, çoğu yerli yersiz polemik yüklü broşürlerini, Dün-Yarın Külliyyatı'nda çıkmış, doğruluğu epeyi kuşkulu Haydar Rıfat çevirilerini, Sabiha Sertel'in daha ilk sayıda toplatılıp durdurulan Projektör'ü ile aynı dönemlere rastlayan kimi yayınlarını anmak gerekir. Doktor Hikmet Kıvılcımlı'ca fasiküller biçiminde yayınına başlanan KAPİTAL çevirisi, tutuklanmalar üzerine yarım kalır. Okuyabildiğimiz KAPİTAL Carlo Cafiero'dan Suphi Nuri'nin çevirdiği, Yeni Adam dergisinde haftalık ekler olarak verilen KAPİTAL özetidir. Bir başka özet KAPİTAL çevirisi daha vardır ya, ona hiç güvenilmez. O günler, bizim komünistliğimiz, bilimsel yayınlardan kazanılmış bilgiden, bilinçten çok, başta

*Vedat Türkalı (Yüzbaşı Abdulkadir Demirkan)
1953'te askeri mahkemede*

Nâzım olmak üzere edebiyat alanındaki yapıtların verdiği heyecana dayanır. Özellikle de Nâzım'ın şiirlerine...

– TKP ile nasıl buluştunuz?

– 37'de liseyi bitirip İstanbul'a gelince, Samsun'daki bir köy öğretmeni Sefer Aytekin aracılığıyla tanıdığım TKP Samsun İl Yöneticileriyle kurulmaya başlayan ilişkimizde kaldı gibi. Daha doğrusu, desantralizasyon gereği, gizli eylem bırakıldığından ilişkilerimiz de kesilmiş; çok sonraları öğrenebildik bunu da. Bu arada, Parti içi söylentileri, Nâzım Muhalefeti olayını, doğruluğu çok kuşku, yan tutan anlatımlar içinde, değişik ağızlardan dinlemenin de şaşkınlığını yaşadım. Harp Okulu, peşi sıra Donanma Davaları'yla yayınlar dur-

durulmuştu. Doktor Hikmet, Nâzım ağır cezalarla içerdeydiler.

40 başlarında, Yeni Edebiyat dergisi çevresinde görünürde Suat Derviş, aslında TKP Genel Sekreteri Reşat Fuat'la başlatılan yayınlar artık bir araya gelme çabası içindeki biz genç "*keskin devrimciler (!)*"ı hiç de doyurucu nitelikte değildi! Kimse, TKP için Kominternce verilmiş "*desantralizasyon*" kararını tüm açıklığıyla anlatmadığı, yeni çizilen yolu açık seçik gerçek nedenleri, doğru boyutlarıyla ortaya koyup çevreyi aydınlatmadığı için, çoğu genç heyecanlı devrimciler, ister istemez katı, tekkeci tutumlara, davranışlara kayıyorlar, TKP yöneticisi önderlere görevden kaçan birileri diye güvensiz bakıyorlardı. TKP'de en büyük kargaşa bu dönemde yaşanmıştır denebilir. Yıllar sonra, bugün açıklanan Komintern belgelerini görünce öğreniyoruz ki, bu desantralizasyon kararı kendilerine yukarıdan dayatılmıştır; içlerine sindirebildiklerini söylemek de zordur. Doğruluğu, eğriliği bir yana, bu kararın en azından tüm partililere gereği gibi tartışmalı biçimde, tüm boyutlarıyla açıklanmamış olmasının yanlışlığı su götürmez. Ancak aslında, yönetimdekiler de aralarında ortak bir yoruma varmadıkları izlenimi verirler; bu kararı, herkesin kendince bir algılayıp, uygulayış biçimi olduğu gibi görülür. Üstünde çalışmakta olduğum yeni romanımda, GÜVEN'de biraz da yaşamöyküsel bir olgu olarak daha ayrıntılıca sözü ediliyor; devrim tarihimizin tartışılmasında yararları olan önemli bir köşe taşıdır bu olgu çünkü.

– **Parti içinde asıl görev aldığınız dönem?**

– TKP'de gizli çalışma içinde asıl yer almam, epeyi süredir toparlanma çabasındaki genç bir grupla birlikte, 42 sonunda Reşat Fuat'ın başlattığı yeni gizli çalışma dönemindedir.

– **Heyecanlı, genç bir komünist olarak mücadeleye atıldığınız bu yıllarda gelecekte nasıl bir Türkiye ve Dünya umuyordunuz?**

– "*Nereden, nasıl geleceğini bilmeden / gelecek dehşetli güzel günlere inanıyordu*" yollu dizeleri vardır Nâzım'ın. Her coş-

Vedat Türkali (Abdulkadir Pirhasan) 70'li yıllarda adliyede avukat Orhan Apaydın ile birlikte...

120

kulu devrimci gibi, ben de öyle bekliyordum geleceği. İçinde yer aldığımız cephenin zayıf yanlarını göremiyorduk. Görme olanağımız yoktu çünkü. Emperyalist kuşatma altındaki sosyalist dünyaya öylesine rezil saldırılar yapılıyordu ki; söylenenlere kulak asmadan, insanlığın tek umudu, kurulmakta olan yeni sosyalist dünyanın yanında yer almak namus

borcuydu. Mekanik marxist kavrayışımızın ürünü bir yargıya takıntılıydık bir de; tılsımlı "İnkılâptan Sonra!" sözü düşmüyordu ağızımızda. Sanıyorduk ki, "devrim yapılmışsa" artık her şey yoluna girmiş demektir, o ülkede! İktidara geçmekle devrim yapmanın birbirine bitişik, ama epeyi ayrı şeyler olduğunu bilmiyorduk daha. Sovyetler Birliği'ne, özellikle Stalin'e bağlılığımızın altında bu önyargı yatıyordu biraz da. İnsanlık ayıbı faşizmin en kanlı günlerinde, onu sinsice büyütüp arkalayan soyguncu kapitalist dünyada, halktan, emekten, insandan yana olmanın başka bir seçeneği yoktu.

– Bunca devrimci mücadele yıllarına bugünden bakınca ne duyuyorsunuz?

– Herkesin olduğu gibi benim de, geçmişi sorgularken kimi yanlışlarımı görüp yapmasaydım diye düşündüğüm olmuştur.

Ancak, 17 yaşından bu yana tutturduğum yolumdan, yanlış doğrusu, acısı tatlısıyla mutluyum. Temelde doğru olduğundan da hiç kuşku duymuyorum.

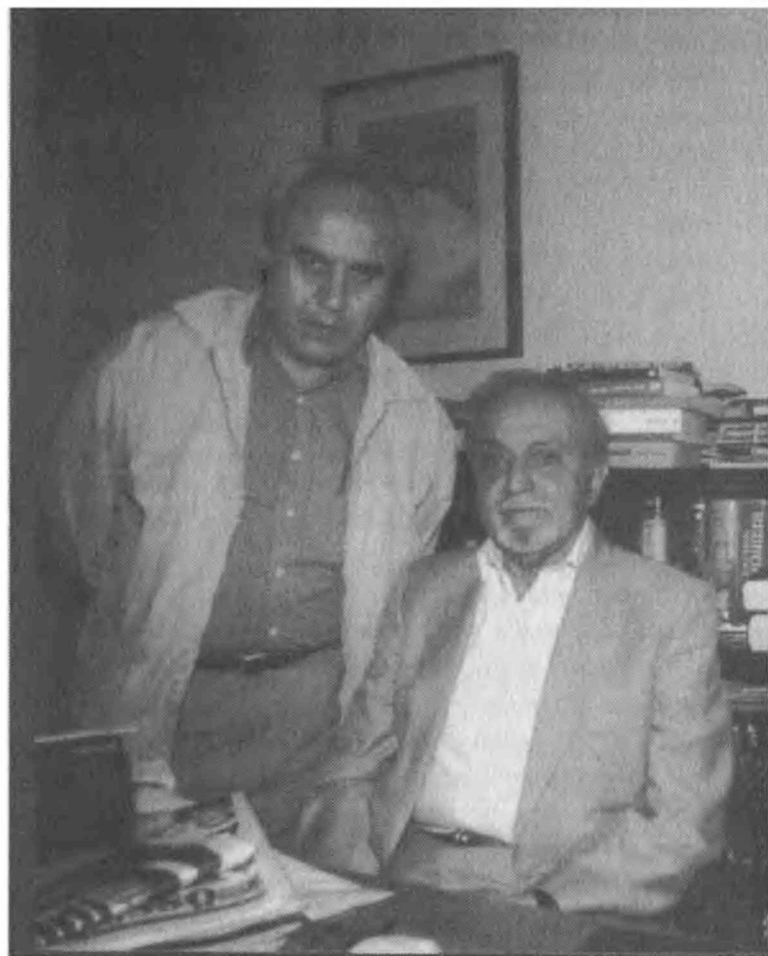
– 90'larda Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmin çöküşünü nasıl yorumluyorsunuz?

– Yetmiş yıllık Sovyetler Birliği denemesi, akli-karalı yanlarıyla tarihin en zengin devrimci deneyim kazanımıdır. Çöken inandıklarımız değil, inanmadıklarımızdır. Yaratılmış tüm inandığımız büyük değerleri yitirmenin acısını duymakta gecikmeyen halklar, yeniden sahip çıkmaya başladılar bu güzelliklere. Çıkacaklar; hem de kendi özgür istençleriyle, daha iyisini kuracaklar, hiç kuşku yok – nükleer bir kazaya ya da haydutluğa dünyaca kurban gitmezsek! – o güzelliğe varmanın en doğru yolunu da bulacaklar. Çözemeyeceği sorunu ortaya atmaz insanoğlu. Çözüm bekleyen en yaşamsal sorun da bu.

– Geleceği nasıl görüyorsunuz?

– Devrimciler insana, tarihe, dünyaya bu günün mafya-devlet ortaklığının evreni kundaklayan, soyguncu, katil, "globalizm"iyle değil, gerçek evrensel boyutları içinde bakarlar. Öyle baktınız mı da, inandıklarınızın nasıl sapasağlam ayakta kaldığını, yarınları yaratmakta ne kadar güçlü olduğunu görürsünüz. Yıkılan, insana ters düşmüş kimi çirkinliklerle birlikte, cüce düşlere dayalı cılız ütopyalardır; tarihin bitmez tükenmez insan özlemi, yerli yerinde, bütün görkemli olanaklarıyla dipdiri ayakta bugün de. Yapılan yanlışlardan yararlı dersler çıkarmasını bilmektir beklenen; olup bitenleri doğru değerlendirmek, insanlığın tek umutlu kavgasını kaldığı yerden alıp gücü yettiğince ileriye götürmektir.

Vedat Türkali'nin 40 günlük yoldan gönderdiği yanıtları işte bu kadar... 1944 Eylülünde Akşehir'de yazdığı "*İstanbul*" şiirinde (Hergün bestelerini dinlediğimiz) "*Bekle dinamiti tarihin/Bekle yumruklarımız/Haramilerin saltanatını yıksın*" dediği gibi, yarınki insanlığa da "*Bekle bizi!*" diyor okuduğunuz gibi.

TACETTİN KARAN

O şimdi Fransız Yurttaşı bir "Eski Tüfek"...

Mıgırdıç Margosyan'ın Hagop Mintzuri'nin, Kirkor Ceyhan'ın, Zaven Biberyan'ın vb. Ermeni yazarların kitaplarını basıp yayan Aras Yayıncılık'ın yöneticisi dostlardan bir davet almıştım. Kendi yurttaşları, fotoğraf makineleri merceğinin tanrısı Ara Güler'e verilecek nişan için Kumkapı'daki Ermeni Patrikhanesi'ne davet ediyorlardı. Sevinerek kabul ettim.

Saatinde Kumkapı'daki Patrikhane binasının avlusundan içeri girdikten sonra; tüm dinsel yapıların atmosferindeki uhrevi havanın buradaki benzeri; merdiven başında Aras'ın yöneticisi dostların ve dinsel giysiler içindeki Patrikhane görevlilerinin sıcak karşılayışıyla dağılıverdi. Geniş tören salonu beş on dakika içinde konuklarla dolmaya başladı. Aras'ın kuruluşundan çok daha önce Ermeni edebiyatının ülkemizde tanınmasında büyük emeği geçen yayıncı ve gazeteci kadim dostum Ragıp Zarakolu'yla karşılaştık. Ragıp hemen dönüp az ilerimizdeki bir beyefendiyi göstererek **"Taci Bey'i tanıyor musun?"** dedi. **"Hayır"** dedim. Yanaştık yanına. Zarakolu, benim için **"İşte bizim ülkedeki 'Eski Tüfek' uzmanı arkadaş bu"** dedi.

Hemen başlayan töreni izledik. Ara Güler'e nişanı takıldı. Kokteyle geçildi. Dağılacağımıza yakın Taci Bey'in yanına attım kendimi. **"Şu Taci'nin tamamı ve esası ne?"** diye sordum. **"Tacettin Karan"** dedi. Tombul pembe yanakları, 'müsyü' sakalı ve bembeyaz dişleriyle gülen yaşlı ama dinç bir insandı karşımda-

ki. Türkiye Marksçı sol hareketinin tarihiyle haşır neşir olduğumdan; 1950'lerde Paris'teki "İleri Jön Türkler" örgütünde adı sıkça geçen "Tacettin Karan"la tanıştığımı anladım. Attila İlhan'ın "Abbas Yolcu"sunda, Sevim Belli'nin "Boşuna mı Çığ-nedik?" adlı anılarında ondan söz ettiklerini anımsadım. Kendisiyle görüşüp konuşmak, hatta yayınlanmak üzere bir röportaj yapmak istediğimi söyledim. "Hay hay" dedi. Bir süre daha İstanbul'daydı. Konuk olarak kaldığı evin adresini ve telefonunu yazdırdı.

O haftanın sonunda Tacettin Karan'la oturup konuştuk.

Buyrun siz de okuyun.

Erken gelen baharın yakıcı sıcağı altında, Şişli Camisinin cümle kapısı hizasından Tacettin Karan'la sözleştiğimiz adrese doğru yürüyordum. Elimdeki çift numaraya göre binanın solda, Osmanbey'e doğru olması gerekiyor. Apartmanın girişinde; aynı zamanda elinde bir tutam Milli Piyango bileti bulunan kapıcı, aradığım numaranın orası olduğunu, asansörde 5. kat düğmesine basmamı söylüyor.

Asansörden indiğimde, açık daire kapısının eşliğinde; tombul pembe yanakları, beyaz bıyığı, 'müsyü' sakalı ve bembeyaz dişleriyle gülümseyen, aydınlık alınlı Tacettin Karan duruyordu. Buyur etti. Girdik. Hemen kurulu yemek masasına davet edildik. Yemeğin ortalarında, sohbet yavaş yavaş röportaj yapacağımız konulara değmeye başlayınca, çantamdan teypi çıkarıp önüne koydum Tacettin Bey'in.

-Önce şu sizin Fransa macerasından başlayalım dedim.

Anlatmaya başladı:

-1946 yazında İstanbul'a gelerek, Şefik Hüsnü'nün başkanlığında kurulu "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi"nde faaliyet göstermeye başladım. Partinin Eminönü kaza teşkilatını kurduk arkadaşlarla. Ben ayrıca Kumkapı nahiye kuruluşunu

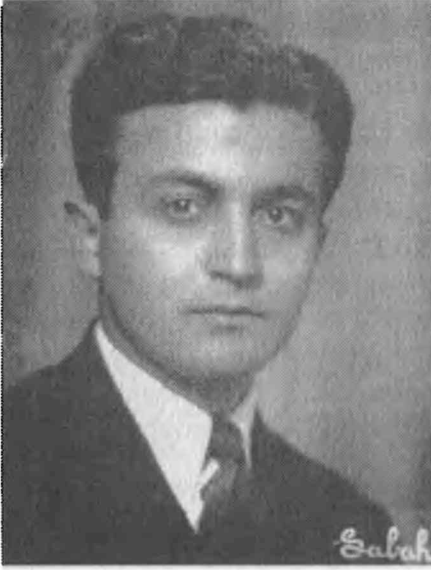
sağladım. Partinin yayın organları **"Yığın"** ve **"Sendika"** dergilerinin yayınında da çalışıyordum. Fazla uzun sürmedi bu dönem. 16 Aralık 1946'da TSEKP, Türkiye Sosyalist Partisi, yayın organları, bağlı sendikaları kapatıldı, yönetici ve mensupları tutuklanmaya başladı. Ben yakalanmamak için kaçıp saklandım. Ermeni arkadaşların yardımıyla 6 ay kadar gizlendim. Sonunda TSEKP kurucularından Fuat Bilege, **"Seninle ilgili bir şey yok, çık ortaya"** dedi. Bunun üzerine gizlenmekten vazgeçtim. Daha aktif faaliyetin içinde olmam için yukarıdan emir geldi. Bunun üzerine, 1947 idi sanırsam, **"İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği"** ne girdim. İlhan Arda, Yıldız Baştımaz, İlhan Berktaş, Nihad Sargın gibi arkadaşlarla bu dernekte tanıştım. Bir ara yönetiminde de görev aldım.

GALATA KÖPRÜSÜ'NÜ UÇURACAKMIŞIM...

Bir yandan yemeğe devam ediyoruz. Tacettin Karan anlatmasını sürdürüyor:

-1949'daydık. Şahap Bakırsan'ların Kapalıçarşı'yı bombalayıp, Beyazıt Kulesi'ne kızıl bayrak çekeceklerdi provokasyonunun ardından, benim için de Galata Köprüsü'nü uçuracak söylentileri çıkarıldı. Arkadaşılarımdan bazıları da bu provokatif söylentiye inandılar. Hatta, niye bize haber vermedin beraber yapsaydık diyenleri bile oldu. Bunun üzerine ben ülkeyi terk etmeye karar verdim. Bilal Şen'le birlikte Bulgaristan'a gidecektik. Ancak Sabahattin Ali'nin Bulgaristan'a kaçarken öldürüldüğü haberi çıkınca vazgeçtik.

Bundan sonra Fransa'ya gitmeyi kafama koydum. Ancak yasal yollardan pasaport alamıyordum. Bir gün rahatsızlığım nedeniyle Dr. Hulusi Dosdoğru'ya uğradım. **"Ne yapıyorsun"** diye sorunca, **"dışarıya gideceğim ama pasaport alamıyorum"** dedim. O da **"Seni birisine göndereceğim, o işini halleder"** dedi. Beni **"Ara"** adındaki Ermeni bir arkadaşına gönderdi. O yıl-

Tacettin Karan 1940'larda

larda Ermeniler yoğun şekilde Fransa'ya göç ediyorlardı. Bir emekli kurmay albay da, Müdüriyet'te anlaştığı bir ekiple kırışarak para karşılığında pasaport sağlıyordu. Bana da bu yoldan pasaport sağladık. Bana o zamanın parasıyla bin beşyüz liraya malolmuştu. Aracı olan Ara arkadaş da Partiliydi. Pasaportu aldıktan sonra Fransız Konsolosluğu'na gittik. Ara orada birisini gör-

dü. Ermenice bir şey konuştu. Pasaportun arkasına da 20 lira para koymuş. Böylece benim vize işim de halloldu.

-Peki Parti'nin haberi olmadı mı sizin bu Fransa'ya gitme işinizden? diye soruyorum.

-Olmaz olur mu? diyor Tacettin Karan. Merkez Komite üyelerinden Halil Yalçinkaya geldi, beni buldu, bu gidişimi TKP'nin görevli gönderişi haline çeviriverdi. Paris'te TKP'nin "İleri Jön Türkler Birliği" örgütünde görev alacağımı, orada her şeyin hazır olduğunu, kalacağım evin bile dayanıp döşendiğini, istasyonda da karşılanacağımı söyledi Yalçinkaya. Böylece ben Paris'e Parti tarafından görevli gönderilmiş gibi oldum.

VER ELİNİ PARİS!...

Deniz yoluyla önce Marsilya'ya oradan da trenle Lyon Garına varan Tacettin Karan'ı hiç kimse karşılamamış. Kendi ba-

şının çaresine bakmış. Daha önce İstanbul'da dernekten tanıdığı Hasan Akkuş adındaki arkadaşının kaldığı otele gidip yerleşmiş.

Şöyle anlatıyor Karan:

-Yolculuk sırasında tanıştığım bir Ermeni ailenin yardımıyla bulup otele kadar gelebildim. Fahri Petek, beni alıp yanına götürmesi için Hasan Akkuş'u görevlendirmiş. Hasan gelip aldı beni. Tanıştık "**İleri Jön Türkler Birliği**"ndekilerle. Benden birkaç gün önce gelen Atilla İlhan'la da tanıştım.

Tacettin Karan hemen kolları sıvamış. On iki yıldır hapiste yatmakta olan Nazım Hikmet'in kurtarılmasıyla ilgili kampanya sözkonusudur. O nedenle hemen faaliyete geçerler:

-Birkaç gün sonra Kemal Bastuji'yle Sorbon'a gittik. Fransız Komünist Partisi'nin edebiyat fakültesindeki hücrelerini ziyaret ettik. Onlara Nazım Hikmet'in durumunu anlattık. Üniversite çevresindeki Komünist Partisinin öteki hücrelerini de dolaşarak bir kamuoyu oluşturduk. Ardından tanınmış şahsiyetleri ziyaret etmeye başladık. Aragon, Eluard, Tristan Tzara ile görüştük. Türkiye'de sizin yazarların imza ve söyleşi günlerine benzeyen şekilde Fransız Yazarlar Günü tertiplenirdi. Öyle günlerden birine giderek bu yazar ve sanatçıların aşağı yukarı hepsini bulduk. Durumu onlara da anlattık. Zaten Nazım Hikmet'i tanıyorlar, durumunu da biliyorlardı. Biz de uzun uzun anlattık. Bu yazarlar günü vesilesiyle tanıştığımız pek çok kişiyi de bir araya getirerek "**Nazım Hikmet'i Kurtarma Komitesi**"ni kurduk. Komite Başkanlığına Tristan Tzara getirildi. Dadaizm'in kurucusu Romanyalı bir Yahudi olan Tristan Tzara'nın bu işte çok büyük emeği geçti. Nazım Hikmet'in son şiirlerinin çevirisinde de epeyce yardımlarını gördük. Aragon ise, her şeyi kendisine mallemeye çalışan, kendini beğenmişin biriydi.

Tacettin Karan sanki o günleri yeniden yaşıyormuşçasına heyecanlıydı. Bir yandan yemeğe devam ediyorduk ve o anlatmayı sürdürüyordu:

ASLAN HUMBARACI ADINDA BİRİ...

-Fransız Yazarlar Örgütünün Lokaline yerleşen **“Nazım Hikmet’i Kurtarma Komitesi”** pek çok toplantı örgütledi. O sıralarda aramıza sokulan birisi provokasyon yapmaya başladı. Aramıza Serteller tarafından sokulan bu kişi Aslan Humbaracı adında birisiydi. Su gibi Fransızcı ve İngilizce biliyordu, gösterişli birisiydi. Doğan Aksoy hemen üzerine atıldı. Bu adam bizim **“İleri Jön Türkler Birliği”** ne başkan yapıldı hemen. O sıralarda Roma’da Dünya Barışseverler Kongresi yapılıyordu. Bizi ve komiteyi temsilen oraya Aslan Humbaracı’nın gitmesine karar verildi. Giderken de Aragonlar, Ehrenburglar, Eluardlar tarafından Nazım Hikmet’in komünistliğinden kesinlikle söz etmemesi, büyük şairdir, vatanseverdir, hümanisttir şeklinde konuşması tembih edildi. Ama Aslan Humbaracı, konuşma sırası kendisine geldiğinde Nazım Hikmet büyük bir komünisttir diye söze başlayarak en büyük provokasyonunu orada gösterdi. Dönüşünde azarlandı ama o özürle filan geçiştirdi işi...

1950 Temmuzunda Nazım Hikmet’in hapisten çıkışıyla; fonksiyonunu tamamlayan **“Nazım Hikmet’i Kurtarma Komitesi”** dağılır. Ancak Birlik görevine devam etmektedir. O yaz çıkan Kore Savaşı’na ilişkin bazı etkinliklerde bulunurlar. Türkiye’den giden gelenler olmaktadır Birlik’e. Necil ve Gün Togay çifti, tiyatrocı Ulvi Uraz ve eşi Selçuk Hanım da bunlardandır.

-Ulvi Uraz’ı çok sevmiştim diye anlatıyor Tacettin Karan. Bize kısa oyunlar oynar çok güldürürdü. Eşi Selçuk Hanım piyanistti. Isıklıkla çok güzel parçalar çalardı. Daha sonra Sevim Belli (Tari) geldi. Birliğin yönetimini ona bıraktık. Çünkü Parti’nin İstanbul’dan gönderdiği emir öyleydi...

Türkiye’ye gidip, Marsilya yoluyla tekrar Fransa’ya dönme-ye çalışan Sevim Tari’nın 26 Ekim 1951’de İstanbul’da Galata Rıhtımı’nda yakalanmasıyla başlayan **“1951 Komünist Tevkifatı”** üzerine açılan davanın gıyabi sanıklarından birisi de Tacettin

Karan'dır. Ondan sonra Tacettin Karan bir daha ülkesine, Türkiye'ye dönemeyecek hep Fransa'da kalacaktır. O artık Fransa'da "Haymatlos" bir komünisttir...

Tacettin Karan, 1951 Komünist tevkifatıyla Türkiye'de bağlı oldukları merkezi örgütün tümüyle içeriye düşmesi üzerine, sınırlı bazı şeyler yapabildiklerini anlatıyor. İçerden kurtulabilenlerin ya da yakalanmayanların yurt dışına çıkmalarına yardımcı olmuşlar.

Tacettin Karan 1940'ların sonunda

Bundan sonrasını şöyle anlatıyor Tacettin Karan:

-Bir süre sonra Nazım Hikmet'in emriyle "İleri Jön Türkler Birliği" dağıtıldı. Yerine geçen Laz İsmail'in liderliğindeki "Dış Büro" adı altında faaliyet gösteren daha ziyade Prag, Budapeşte, Varşova ve Leipzig'deki radyolardaki örgütlenmelerdi. 1956'dan itibaren Jön Türkler'den pek çok arkadaş bu radyolara dağılıp görev aldı. Ben Ermeni arkadaşlarla Barkev Şemikyan'la Hayk Açıkgöz'le, Vartan İhmalyan'la birlikteydim. Vartan bir süre sonra Dış Büro'yla çalışmak için Paris'ten ve bizden ayrılıp gitti. Gitmesine engel olmak için çok uğraştık. Sonraları çok pişman olmuş kendisi de. Barkev bir gün bana Vartan'dan gelen bir mektubu gösterdi. Ben Ermenice okumayı yazmayı bilmem, baktım, yer yer ıslaklıktan harfler bozulmuştu. Sanki yağmur altında kalmıştı. "Anladın mı ne olduğunu?"

dedi Barkev bana. **“Bunlar Vartan’ın göz yaşları. Mektubu ağlayarak yazmış. O şeyhoğluna söyle beni affetsin diyor”...**

Tacettin Karan’ın kendisi ise Fransız Komünist Partisi’ne girmiş, Partinin yayınevi departmanında da çalışmaya başlamış. Nazım Hikmet de Paris’e geldiğinde onun da Dış Büroda görev alması için çok uğraşmış..

-1958’de Paris’e gelişinde yüz yüze tanıştım Nazım Hikmet’le. Beni Adana’daki “Başak” dergisi olayından hatırladı. **“Demek o sendin”** dedi. Bana ve komiteye pek çok kez teşekkür etti, sayenizde kurtuldum diye. 1950’lerin başında bu düşüncelerini zaman zaman yazılı olarak da belirtmişti bize. Sonraki gidiş gelişlerinde de Nazım Hikmet benim de bu Dış Büro örgütlenmesinde görev almam konusunda çok ısrar etti. **“Arkadaşlar seni de istiyorlar”** diyordu. Nazım beni Leningrad’a üniversiteye aldırma istiyordu, lojman filan her şey ayarlanmıştı. Lider Laz İsmail’di. Benim anlamadığım Nazım Hikmet’in Laz İsmail gibi birisinin emri altına nasıl girdiği idi. Bana **“Ben partinin bir neferiyim diyordu”** hep. Yani komutan da Laz İsmail oluyordu. Benim mensup olduğum Fransız Komünist Partisi de Laz İsmail’in anlayışında bir partiydi. Sonuna kadar da onu tutular zaten.

İsrarları üzerine Nazım Hikmet’le tartışmaları olmuş. Partilik anlayışını, Macaristan olaylarını, Sovyetler’in yönetim biçimini, pek çok şeyi konuşup tartışmışlar, ama Nazım Hikmet ikna edememiş Tacettin Karan’ı.

-Nazım Hikmet **“İlla partiye gireceksin, olmaz böyle şey”** dedi. **“Bak FKP’liler bu bakımdan biraz tedirginler”** dedi. Ben de **“O zaman ayrılırim buradan”** dedim. Beni dışladılar, ben de girmiyorum bunların arasına diye ısrar ettim. Adımı Titocuya çıkarıp tecrit etmeye çalışmışlardı. Nazım Hikmet, **“Olur böyle şeyler”** dedi., **“beni bile üç kez attılar partiden”** dedi. **“Bir düşün**

Mao Tse-tung kaç defa atıldı. Sen bizden daha mı önemli bir kişisin.” dedi. Ben de “O sizin bileceğiniz iş” dedim.

Macar olaylarını konuştuk. Nazım, “Macaristan’ı kaybedersek diğerleri de çözülür” dedi. Ben de “Çözülün varsın ne olacakmış?” dedim.

Bazı gelişlerinde Paris’te kolkola dolaşırlarmış Nazım Hikmet’le, baş başa konuşurlarmış, Sovyetler’de duyduğu, gördüğü ve yaşadığı şeyleri anlatırmış Tasfiyeleri, sürgünleri, Salih Hacıoğlu olayını...

Anlatmasını sürdürüyor:

-Ben “Böyle memleket, böyle sosyalizm olmaz” dedikçe; “Olur böyle şeyler, bu onların meselesi, biz kendi işimize bakalım” diyordu. “Senin söylediklerin de doğru” diyordu. Azerbaycan’da tanık olduğu bir olayı anlattı. Adamın birisi komünist partisine girmiş. Parti kartı eline geçtikten sonra da, büyük bir şölen düzenleyip, “Ben bunu elde etmek için şu kadar masraf ettim, bunun karşılığını almam lazım.” demiş. Nazım Hikmet bir başka gelişinde Tacettin Karan’a “Tamam, sen ve ailen için dört kişilik yer ayarlandı.” demiş. “Ancak orada yaşarken dikkatli olmak gerekir, ne yapıp ne ettiğini kontrol etmek için seni takip ederler.” demiş. “Beni bile takip ediyorlar, sesimi çıkar mıyorum.” diye eklemiş.

Ben zaten tereddüt ediyordum gidip gitmeme konusunda. Bu son söylediği kararımı kesinleştirdi. “Ben de döner takipçiye bir yumruk vururum” dedim. “Olur mu öyle şey, seni Sibirya’ya sürerler, canını yakarlar” dedi. Sonuç olarak Nazım Hikmet’e “Ben o ülkeye gitmem ağabey” dedim.

Aykırı bir adam Tacettin Karan. Vietnam Savaşında Fransızlardan yana değil Vietnamlılardan yana çıkmış. 1958’den 1961’e kadar süren Cezayir-Fransa mücadelesinde, Cezayirli-lerden yana olmuş, mensubu olduğu Komünist Partisi bile Ce-

zayirlilere karşı çıkarken. Bir yandan 1951 davasının gıyabi sanıklarından olduğu için, Türk hükümetinin zaman zaman tekarladığı yakalama müzekkeresiyle, hakkındaki dava hiç zaman aşımına girmez. Öte yandan eylemleri nedeniyle Fransız emniyetinin gözü üzerindedir. Fransız emniyetinin üst düzey yetkilileri dönem dönem vatandaşlığa alınıp alınmaması konusunda rapor düzenler.

Şöyle anlatıyor Karan:

-Ben bir an önce Fransız uyruğuna geçmek istiyordum. Sürekli başvuruyordum, başlarının etini yiyordum. Bir gün yine üst düzey bir emniyet yetkilisi Partinin yayınevinde çalıştığım büroya geldi. Yanıma girip giremeyeceği konusunda izin istedi. Çünkü Fransız anayasasına göre hiçbir kimse işyerinde rahatsız edilemez. Ben de şefimden izin aldım, o da yasal değil ama senin bileceğin bir iş dedi. Yetkiliyle baş başa kaldık. **“Çaresini bulduk, Fransız olabileceksin artık”** dedi. **“Nasıl?”** dedim. **“Bizim orduya gireceksin.”** demez mi! Adamın yakasına sarıldım.

1960'lardaki bu durumlar karşısında Fransız yurttaşı olamayan Tacettin Karan, daha yıllarca vatansız , bayraksız, kimliksiz **“Haymatlos”** olarak yaşar gider Fransa'da Nihayet 1967'de değişik bir formülle Fransız yurttaşlığına geçebilir.

Bakın nasıl:

-İstanbul'dan gitme Rum bir ressam arkadaşım bir gün bana geldi. **“Ben Fransız oldum, ama sen olamıyormuşsun”** dedi. **“Olamayayım ne olacak ki?”** dedim. **“Sadece benim karım mı rın kırn ediyor, çünkü bütün işlemler onun üzerinden yürüyor, Fransız yurttaşı ol da ben bundan kurtulayım diyor”** diye ekledim. Arkadaşım **“Ben önce Mason oldum, ondan sonra Fransız yurttaşı olmak çok kolay oldu.”** dedi. Benim Masonlukla ilgili klasik bilgilerime göre bu iş olamazdı. Arkadaşım dedi ki, **“İş senin bildiğin gibi değil Masonluğun laik, sosyalist ve ko-**

münist olan locaları da var, ben oraya girdim, sen de öyle yapacaksın" dedi. Kartını bile gösterdi kendisinin.

Sonunda ben de gözlerim kapalı, onların geleneksel törenlerine uyarak Masonluğa kabul edildim. Mason olduktan on beş gün sonra Fransız yurttaşı oldum. Bakanlıktan bir davet geldi, gel vatandaşlığını al diye. Ardından bir yetkili geldi, benim ağızımdan Bakanlığa hitaben bir başvuru mektubu düzenledi: Küçük adımın değiştirilmesi ve soyadımın "K" yerine "C" ile yazılması şeklindeydi. Adını da "Guy" koyalım dedi. Her şey onların dediği gibi oldu. Yalnız bir yanlışlık yapmışlardı. Benim ön adım Yusuf Tacettin'di. Başvuru formunda "Küçük adlarımın" denmesi gerekirken, "adımın" denilince sadece "Yusuf" değişmiş oldu, sonunda ortaya şöyle bir ad çıktı: Guy Tacettin Caran...

Parti ve örgüt kararlarına boyun eğmeyen bir kişiliği yüzünden FKP'deki muhalif yapısından sonra "anarşizm" e kadar gittiğini okumuş ya da duymuştum Tacettin Caran'ın.

133

-Bu anarşistlik de nereden çıktı? diye sordum.

Şunları anlattı:

-Vartan'la konuşmalarımdan partinin ne biçim kurulmuş olduğunu görünce, bir takım düşüncelerden sonra, hiyerarşik şekilde kurulmuş bir örgüt sonunda totaliter olmak zorundadır sonucuna vardım. Ve o örgütte iç demokrasi diye bir şey kalmaz. Masonluk da öyle tabii. Buradan yola çıkarak anarşizmi teorik olarak incelemeye başladım. Bakunin'i Kropotkin'i okudum. Böylece Anarşizmi benimsedim...

Tacettin Caran, nerede insan hakları ihlali var oraya koşmaya, ölüm tehdidi altındaki insanları kurtarma çalışmalarına katılmaya başlamış.

12 Mart Faşizmi Deniz Gezmiş'leri idama mahkum edince, onların kurtarılması için ortaya atılmış. Fransa'yı ziyaret eden

dönemin kukla başbakanı Nihat Erim'e bile televizyonda **"tamir edilmeyen bir hata işlemeyeceğine"** dair söz verdirilen eylemin içinde olmuş. Bir de bastıran vatan hasreti üzerine, zaman zaman Yunan Adalarına kadar gelip oralardan bakabilmiş yurdu-na...

1974 yılında bir gün Le Monde gazetesinde **"Türkiye'de af"** haberini okuyunca, daha affın yasalaşıp yürürlüğe girip girmediğine bile bakmadan kuş gibi uçup gelmiş ülkesine...

Elinde şimdi de ölüm tehdidi altındaki Amerikalı zenci Mumia Abu Jamal'ın affına ilişkin mektup vardı. Onu sürdürdü önüme konuşurken...

Sondan başa dönüyoruz bu kez de Tacettin Karan'la...

-Bu işler nasıl başladı sizde. Taa en başından alalım bakalım diyorum.

Tacettin Karan şunları anlatmaya başlıyor:

-Bu memlekette bu işler hep Nazım'la başlar. Benimki de öyle oldu. Bakın nasıl: Adana'da daha ortaokula gidiyordum. Bir dayım vardı. Romatizmadan hasta düşüp yatalak oldu. Okumayı çok severdi. İsteddiği kitapları ben alır gelirdim. Roman, hikaye gibi şeyler okurdu. Bir gün. **"Taci Nazım Hikmet'in şiirlerini bulup gelirsen sana 5 kuruş vereceğim"** dedi. Yıl 1938 idi. Her zaman kitap aldığım kitapçıya gittim. **"Orhan Seyfi Orhon'un 'Nazım Hikmet'in Seçme Şiirleri' kitabını istiyorum"** dedim. Kitapçı: **"Deli misin sen?"** diye çıktı. **"O vatan hainliğinden mahkum edildi, idam edecekler, sen de kitabının peşine düşmüşsün. Bundaya sonra adını bile ağzına alma."** dedi.

Ben bu tepkiyi, adam Nazım Hikmet'in şiirlerini satmak istemiyor, belki de kendisinde yok şeklinde değerlendirdim. Adana'nın ikinci bir kitapçısı daha vardı. Bu kez ona gittim. Ne istediğimi söyledim. O da, **"Bak"** dedi, **"Senin aileni de tanıyorum, başınıza bela açarlar, vazgeç bu adamın kitaplarını ara-maktan"** dedi. Biraz önceki gibi o da Nazım Hikmet'in vatan

hainliğinden mahkum edildiğini söyledi. Ben de kızıp bağırıp çağırdım, bir daha kendisinden hiçbir kitap almayacağımı söyleyip çıkıp gittim.

Bundan sonra yolda bir arkadaşına rastlamış Tacettin Karan. Başına geleni ona anlatınca, arkadaşı **"O kitap bende var sana vereyim"** demiş. Bu Orhan Seyfi Orhon'un hazırladığı Nazım Hikmet'in şiirlerinden seçilmiş antoloji gibi bir kitapmış...

Şöyle devam ediyor Tacettin Karan:

-Dayımdan önce ben okudum kitaptaki bütün şiirleri ve çok sevdim. Ezberledim. Henüz okullar açılmamıştı, yaz tatilindeydik. Okul açıldığında öğretmen **"Yazın ne yaptınız, ne okudunuz?"** diye sordu. Ben **"Pol ve Virjini'yi, Romeo ve Jüliet'i okudum"** dedim. **"Bu arada bir şairden de çok güzel şiirler okudum"** diye ekledim. **"Neydi o?"** dedi. **"Ezberledim ben o şiirleri"** dedim. **"Peki oku bakalım."** dedi. Ben önce Bahri Hazer'e başladım. Ardından Salkımsöğüt'e geçtim. Sonra Portreler'den **"Cevap No.2"yi** okudum. Ve orada geçen; **"Anlaşılan/ Bağdadı şaklaban/unutmuş,/Mösyö bilmem kimle beraber/ Adana-Mersin hattında o kuşu yolduğunu"** dizesindeki o kuşun ne kuşu olduğunu sordum öğretmenimize. Durdu düşündü, **"Cennet-kuşu dedikleri olabilir, Anka kuşu da olabilir..."** dedi. İşte böyle Nazım Hikmet şiiriyle başladı bende her şey. Ondan sonra geldi Nazım, gitti Nazım...

1950'li yılların başında **"Orhan Kemal"** adıyla ünlenecek olan Raşit Kemali'yi tanır Tacettin Karan. Aynı mahalledendirler. Aileleri birbiriyle tanışıktır. Hatta önemli bir avukat olan Raşit'in babası Abdülkadir Kemali Bey Tacettin Karan ailesinin de avukatıdır. Raşit o yıllarda futbol oynamaktadır. Tacettinler de onların peşinden top koşturmaktadırlar...

Şöyle anlatıyor Tacettin Karan:

-Raşit ağabey bu arada askere gitti, hapse düştü, 1943 sonlarında hapisten çıkıp Adana'ya döndü. Ben artık lise öğrenci-

siydim. “**Başak**” adında bir dergi çıkarmaya karar verdim. Hazırlık yapıyorum. Arkadaşlar bir akşam. “**Bir şairimiz var seni ona götüreceğiz**” dediler. Akşam karanlığında gizlice, saklana gizlene gittiğimiz yerde bir de baktım, karşısına çıkarıldığım şair Raşit Ağabey değil mi? Yıllar sonra böylece tekrar buluşmuş olduk.

Dergiyi çıkaracağım ama parayı nereden bulacağım? Allem ettim kalem ettim babamdan kopardım parayı. Raşit ağabey Bursa hapishanesinde yatmakta olan Nazım Hikmet’le mektuplaşıyor. Mektuplarında Nazım Hikmet’e benim dergi projesinden söz ediyor; burada böyle böyle bir oğlan var, bir dergi çıkaracak, kararlı, diye yazıyor. Nihayet, dergiyi “**Başak**”ı çıkardık. Raşit ağabeye gelen mektuplarını içinden çıkan Nazım Hikmet’in şiirlerini de yayımladık. Bir tanesi “**Hapishane Mukayyidi**” şiiriydi...Ve ezberinden okumaya başlıyor şiiri Tacettin Karan:

136

“-Yanarak,
yanarak parmakları şerrârelerden
insan yüreklerine dokundu bu elleri
yirmi beş senedir...
yani bir rub’u asır...
hapisane kaleminde mukayyid kulunuzun...
insanoğlunun ömrü
belki lüzumundan fazla kısa
belki lüzumundan fazla uzun...
bir tek daha içelim...
‘Ağlamaktan,
ağlamaktan yine zehroldu şarabım bu gece...’
Kalktı Bebek tramvayı Eminönü’nden.
Zifiri karanlık Balıkpazarı.
Meyhanenin camlarına yağmur yağıyor...
“-Ruhum,
‘havada yaprağa döndürdü ruzigâar beni...’
Muallim Naci merhum...

bu hayı huy

Bu hayı huy neden?

Ve insanlar neden dolayı

şu tabakta yatan uskumru gibi mahzun?

Kıyamet günü

bir suali var Ezrail'e

hapisane kaleminde mukayyit kulunuzun...

Bir tek daha içelim...

Hiç adam asılırken gördünüz mü?

Yarın bir tane asacağız,

şafakla

şafakla beraber...

Abdülhamid

atardı Tıbbiye talebesini

Sarayburnu'ndan.

Akıntı götürmüş çuvaları

bulamadılar...

Çok adam,

çok adam asıldı Hürriyette...

Eskiden köprü başında asarlardı.

bunu Sultanahmet'te...

Yağmur dinmezse ıslanacak...

Bir tek daha içelim...

İstanbul şehrinin yoktur menendi.

'Ademin

ademin canlar katar âbuhâvası canına....'

demiş,

demiş şair Nedim Efendi..."

Daha lise sıralarında böylesi faaliyetlerin içindeki Tacettin Karan; Ziraat Okulundaki bazı hocalarla gizlice gece buluşup konuşmaları sırasında Türkiye Komünist Partisi'nin adını duyar, ama henüz organik bir bağı yoktur. Ancak Mayıs 1946'da Esat Adil'in başkanlığında kurulan Türkiye Sosyalist Partisi'nin Adana şubesinin kuruluşu içinde yer alır. Bir ay sonra İstanbul'dan

bir haber gelir: **“Türkiye Sosyalist Partisi’ni ilga edin, gerçek parti o değil Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’dir.”**

İstanbul’a gelip TSEKP saflarında çalışmaya başlayan Tacettin Karan şunları anlatıyor:

İlki parti arasında büyük bir çatışma vardı. Ben gerçek nedenini bir türlü anlayamıyordum. Esat Adil’i çok severdim. Tan’daki yazılarına bayılırdım. Tan’ın yazarları Sabiha Sertel’le Esat Adil benim için birer idoldüler. Şimdi de Esat Adil’in TSP’nin yayın organları **“Gün”** ve **“Gerçek”**teki yazılarının tiryakisi olmuştum. O zamana kadar Şefik Hüsnü’den ise bir tek satır bile okumuş değildim. Kim olduğunu bile bilmiyordum. İkisinin arasındaki çekişme yüzünden TSEKP yöneticileri bize TSP’nin yayın organları **“Gün”** ve **“Gerçek”**teki yazılarının tiryakisi olmuştum. O zamana kadar şefik Hüsnü’den ise bir tek satır bile okumuş değildim. Kim olduğunu bile bilmiyordum. İkisinin arasındaki çekişme yüzünden TSEKP yöneticileri bize TSP’nin yayın organları **“Gün”** ve **“Gerçek”**i okumayı bile yasaklamışlardı. Ama ben gizli gizli okurdum. Karakter olarak bana yapma denileni yapan, yasak denileni mutlaka çiğneyen birisiydim...

Tacettin Karan TKP’nin Santral Komite üyelerinin (Merkez Komitesi demek istiyor) pek çoğunu yakından tanımış. TSEKP’nin genel merkezinin bulunduğu Çemberlitaş’taki Kürkcü Han’ın üst katlarından birinde Doktor Şefik Hüsnü’nün yanında olurlarmış. Halil Yalçinkaya’yı, Celal Zühtü Benneci’yi, Dede Ahmet’i (Fırıncı) vb. lerini, hiçbirini gözü tutmamış. **“Becerikli, kültürlü ve yetenekli kimseler degillerdi.”** diyor. Kimi anı kitaplarında onların kasten güzelleştirildiğini ileri sürüyor.

1949’dan beri Fransa’da yaşayan, artık şimdi bir Fransız yurttaşı olan Tacettin Karan, yani Guy Caran geçmişin komünist partisi kadrolarını değerlendirirken de pek sözünü ve kanısını saklamayan birisi...

Bu **“Eski Tüfek”** de böyle...

1950'LERDE PARİS'TE ONU TANIYANLAR

ATTİLA İLHAN

"Kıvılcımlı siyah gözler ve inanmış yüz"

"Pırlıtlı simsiyah gözleri var. Kıvırcık simsiyah saçları var. Bembeyaz dişleri var.(...) Nasıl geçmiş bir çocukluk, öyle geçmiş bir çocukluk: Bir Çukurova şehri. Üç defa trahom. Üç defa ameliyat, Taassup, Zift gibi softalık. İslamlığın Arapsaçına dönmüş tarikatlarından bir dalın tomurcuğu. Toz toprak ve güneş güneşi. (...) Bir akşamüstü, ellerimizde çarık kadar 'Çukular Raspail Bulvarı'ndan öteye çıkıyoruz. Bir sokak var orada. Ağaçlı bir sokak. (...) Bir gece bir edebi toplantıya gidiyor, yüzlerce kişinin ortasında biz bize, yüreklerimiz eşzamanlı, gazeteler alarak, kürsüde gürül gürül gürleyen hatipleri dinleyerek yarı geceyi geçiriyoruz. Geceler ve günler uçuyor. İlmikler açılıyor: Bir daha, bir daha. Bir daha. Bir vakit döviz sıkıntısı çekiyor. Bembeyaz dişleriyle gülerek: 'Sen bakma benim bu halime' diyor, 'Ben İstanbul'da ne kadar temiz ve şık gezerdim'. Halbuki yine temiz ve şık. Yine kalabalık bir odada ilmin sosyal karakterinden konuşulup dururken radyoda dokunaklı bir İspanyol şarkısı yakalıyor: 'Sus' diyor, 'Antonio Varga De Here-dia. Dinleyin.' Kimse dinlemiyor. Gözleri dalıyor ve dinliyor, o. Bense onu seyrediyorum: Kıvılcımlı siyah gözlerini ve inanmış yüzünü.

... Yahut Dupont'da, ama bizim Dupont'da kızlara bakar, yeni seslere yeni notalara, yeni türkülere kulak alıştıırırdık. Türküler, çeşitli, hızlı ve ateş ateş türküler. Büyük, uğultulu kalaba-

lıklardan gelip geçen, geçip gelen türküler. O, gözlerini kısar mırıldanır:

Gün gibi âyan olmuş içime
Encamı fenadır bu gidişatın.”

(Abbas Yolcu. S. 146-150)

SEVİM BELLİ:

“Alçak gönüllü bir oğlandı...”

“Taci sanıyorum 1949 yılında bembeyaz giysileri ile şık bir delikanlı olarak gelmiş Paris’e, okumaya. Adana’lıydı. Olabilir ki soyunda Araplık vardı. Aleviydi ve şeyh (şih) oğluydu Taci. Ailesinin gözdesiydi, veliahttı. Ülkesinde olsa babasından sonra baş köşeye oturacak, eli öpülecekti. Bu rolü kendisi de alaya alırdı hep. Ama geniş bir politik etki alanı olabilirdi elbette. Necil çok önem verirdi buna. İstanbul Yüksek Tahsil Gençler Birliği çevresinden geliyordu.

Alçakgönüllü bir oğlandı bizim şeyhoğlu. Her işin peşine koştururdu. Bu işin neden kendisine ‘düşürüldüğünü’ sorgulasa da koştururdu gene. Ağa tavırları yoktu. Komik durumları, konu kendisi de olsa, alaya almasını bilirdi. Paris’teki Türk ve Fransız öğrenci çevreleriyle geniş ilişkileri ve de Fransız kız arkadaşları vardı. Çok kişinin girdisini çıktısını bilirdi. Benim oldum bittim aklımda tutamadığım, daha doğrusu ilgilenemediğim şeylerdi bunlar.

15 yıl kadar önce Paris’e yolum düştüğünde kısa bir ‘Merhaba!’ demiştim Taci’ye. Bir çiçekçi dükkanı işletiyordu Boulevard Saint Germain’de. Tek çocuklu bir Fransız hanımla evli idi. Kendi çocuğu yoktu. Ve hala anarşist olduğunu söylüyordu.”

Boşuna mı Çiğnedik?
(s. 219-220)

ONLAR,
BİR ZAMANLAR
YERALTINDAYDI...

SUNUŞ

Onları ilk kez, nerede, ne zaman ve nasıl gördüğümü anımsamaya çalışıyorum. 9-10 yaşlarındaydım... Şu anda hangisi olduğunu anımsayamadığım gazetelerden birinde; saçları sakalları birbirine karışmış, neredeyse insanlıktan çıkarılmış onlarca kişinin portre resimlerini gördüm. Okuma dünyasının henüz eşigindeydim. Bugün belleğimde dupduru kalan o portre resimlerin üzerindeki başlıklar: *"Kızıl Şebeke adalet huzuruna çıkarılıyor"*, *"Komünistlerin muhakemesi başlıyor"*. O çocuk dünyamda yer eden sadece bir dehşet olmuştu... On beş yaşımın üzerine eklenen birkaç yıl sonra *"komünistleri"* yakından tanımaya başlamıştım. Onların dünyasına nüfuz ettikçe *"korkak, cesur, cahil ve hakim"* olduklarını gördüm. Sizin, benim gibi birer insandılar... Sadece öteki insanlardan ayrılan bir yönleri vardı: Ülkedeki egemen düzenle kavgaya tutuşmuşlardı. Ancak bu kavgada paylarına hep yenilgi düşmüştü. Bu nedenle düzenden ziyade, birbirleriyle didişme halindeydiler... Onların düzenle ve birbirleriyle olan çelişki ve çatışmalarının hikayelerini dinleyerek yetiştim dersem abartmış olmam. Geçtiğimiz günlerde Türkiye Komünist Emek Partisi Genel Sekreteri Teslim Töre'nin *"yakalanışı"*ndan sonra; gazetelerde O'nun 70'li yıllardan beri yeraltında mücadele eden bir *"komünist"* olduğu vurgulanmaya başlayınca tanıdığım onlarca eski komünisti anımsadım. Yeraltında devrimci mücadele vermek zorunda olan Teslim Töre ilk değildi. Deyim yerindeyse bunun bir *"tarih öncesi"* vardı... Tür-

kiye'nin en yaşı komünistlerinden Mehmet Bozışık, Mihri Belli ve Sevim Belli'yle yaptığım konuşmalardan birer kesit sunmak istedim. Onlar da, bir zamanlar yeraltındaydı... Dün, Onlar, yeraltında neler yaşamışlardı? Buyrun okuyun...

MEHMET BOZİŞİK

"Partilendiğimde koltuklarım kabanyordu"

145

Türkiye'nin en yaşlı komünisti olarak bilinen "Boz Mehmet", yani Mehmet Bozışık yüzyılın başında Yunanistan'ın Kavalas kentinde dünyaya gelmiş. Genç yaşında tütün işçiliğine başlamış. Yunanistan Komünist Partisi'ne bağlı "Kızıl" sendikalarından Tütüncüler Sendikası'nın üyesi olmuş. Yunan ordusunun İzmir'e çıkması üzerine, YKP'nin ordu içinde başlattığı "Anadolunun istila edilmesine karşı" ajitasyon-propaganda faaliyetlerine katılmış. Ağustos 1924'de Yunanistan'dan Türkiye'ye "mübadele" olarak gelmiş...

Bugün 92 yaşındaki Mehmet Bozışık'ın adını, sol siyasi tari-

himize olağanüstü ilgimden dolayı yıllardır eski yoldaşlarından duyardım. En son 12 Eylül'den kısa süre sonra gittiği "yukarı"dan Eylül 1989'da legale çıkmak için dönüp geldiğindeki, tutuklanışı üzerine basında hakkında çıkan haberlerle de eski bildiklerimi tazelemiştim. Geçen yılın yazında bir eski yoldaşının aracılığıyla yüzyüze tanışma olanağını elde ettim. Şu günlerde Bayrampaşa Cezaevi'nde tutuklu Teslim Töre'nin "23 yıldır yeraltında" olduğunu öğrenince aklıma geldi. Teslim Töre yeraltındaki ilk komünist değildi... Bunun deyim yerindeyse bir "tarih öncesi" vardı... Yani, Onlar da bir zamanlar yeraltındaydı...

Sözleştik Mehmet Bozşık'la. Bana yeraltında geçirdiği mücadelede yıllarından kesitler sunacak. Günlerdir sulugözlü bir insan kadar ıslak Mayıs günü alacakaranlığa evrilirken, "Boz Mehmet"le konuşmaya gidiyorum. Beşiktaş'ın ortahalli semtlerinden birindeki kendisi gibi yaşlı evinin kapısını çaldığımda, geldiğimi duyurmak oldukça zor oluyor... Kulakları ağır işitiyor artık "Boz Mehmet"i'n... Sığındığı fukara odacığına giriyoruz. Yatağının üzerine yan yana oturuyoruz. Gerçekten kendisine takılan lakaptaki gibi "boz" rengi, maviş gözleriyle bıcır bıcır bakıyor...

Önceden sözleştik ya, konumuz konsprasyon, yani illegalite, daha da Türkçesi yeraltı...

– Yeraltında devrimci mücadeleye ilk ne zaman başladınız? diyorum.

– Türkiye'ye geldikten sonra, Kavala'dayken de işim olan tütüncülüğe başladım. Yaprak Tütün İşçileri Cemiyeti'nin de üyesiydim. Ağabeyim Salih de Cemiyet'in kurucularındandı. Genç, heyecanlı, sınıfım için partili mücadele vermeye can atıyordum. Burada da bir Komünist Partisi olduğunu duyuyordum, ama henüz bir temas kuramamıştım. Tanıdığım TKP militanlarından Çakır Hasan vardı. Partiye girmek için sürekli onun başının etini yiyordum. Sonunda Çakır Hasan beni parti-

ye tavsiye etti. Bir süre sonra beklediğim gün geldi. 1927 yılı Ağustos'unda bir gün Dikilitaş'ta partiye giriş törenim yapıldı. Partiye giriş törenimde Çakır Hasan'ın yanında İl Komitesi'nden Tufan'la, Beşiktaş İlçe Komitesi'nden Lefter bulundular. O gün hayatımın en güzel günüydü. Dikilitaş'tan Kuruçeşme'ye yürürken koltuklarım kabarıyordu. Kardeşim, "*Neyin var senin, çok heyecanlısın?*" diyordu. Benim için hâlâ unutulmaz günlerden biridir. Kısa süre sonra hemen Şerif Kalafat'ın önderliğinde Beşiktaş'ta kendimiz bir Komünist Partisi hücresi kurduk. Hücremizin katibi Durmuş Hasan'dı. Birkaç yıl önce öldü. Bir süre sonra Beyoğlu İlçe Komitesi'nin üyesi oldum.

"*Boz Mehmet*" ilk hücre toplantısına giden genç bir "*Bolşevik*" kadar heyecanlı, belleğinden yıllar öncesinin olay, olgu ve kişilerini sağlıyor hızlı hızlı.

Sözünü kesiyorum.

– **Peki gizli hücre faaliyetini nasıl yürütüyordunuz?** diye soruyorum.

– Çoğu kere geceleri toplanırdık. Hamamlar da iyi bir toplantı mekanı olurdu bizim için. Randevumuza saatinde giderdik. En çok 15 dakika rötar tanınırdı. Her zaman gittiğimiz yolları değiştirirdik. Uzak bir yere giderken 9 hızla giden tramvaylardan atlar, bir başkasına biniverirdik. Polis ilk başlarda zaten beni yeni olduğum için tanıımıyordu. Zamanla faaliyetin içinde mimmildim.

– **İlk yakalanmanız nasıl oldu anlatır mısınız?**

– Arnavutköy'deki Amerikalıların Altson tütün firmasında çalışıyordum. O günlerde işçiyi en çok huzursuz eden olay yevmiyelerinden Tayyare Cemiyeti'ne aidat kesilmesi idi. Bunu protesto etmek ve önüne geçmek için parti bir bildiri yayınlayıp işçiler arasında dağıtılmasına karar verdi. Bildirilerin bir bölümünü işyerimde ben dağıtacağım. Arnavutköy'deki Çiftesaraylar denilen yerde tütün işletmesinin 500 kişilik üç büyük sa-

TKP'nin lideri Şefik Hüsnü

lonu vardı. 600 kadar da bildiri almıştım yanıma. Yalnız başıma olduğum için bir yardımcıya ihtiyaç duydum. İşte en büyük hatam orda oldu. Sarı İsmail'den yardım istedim, bildirileri birlikte dağıtalım diye. Bu Sarı İsmail 1927 Tevkifatı'ndan kaçan Hüsamettin Özdoğu'yu evinde saklayan işçiydi. Ama Hüsamettin yakalandıktan sonra hakkında "polisin adamı" diye laf çıkmıştı.

Bunu bildiğim halde ben ondan

yardım istiyordum. Sarı İsmail tabii teklifimi kabul etmedi. Ben de o gece deponun içinde çuvalların arasında geceleyerek bildirileri rahat rahat dağıttım. Her işçinin tezgahına birer tane bıraktım. Sabah erkenden siyasi polisler geldi tütün işletmesine. Kuşkulandıkları kişileri işçilerin arasından topladılar. Sarı İsmail de aralarındaydı. Seçtiklerini Müdüriyete götüreceklerdi. En sonunda bana "sen de gel" dediler. İş elbiselerimi değiştirmek için dolapların oraya gittiğimde, dışarı elbisemin ceket cebinde MOPR (Kızıl Yardım Örgütü) bildirilerinin de olduğunu fark ettim. İstifçi başı da peşimdeydi. Cebimden MOPR bildirilerini atarken görünce gidip polislere haber verdi. Müdüriyete götürdüler. Toplam yedi kişiydik. Beş kişiyi bıraktıktan sonra, bir başka yerde yakalanan Buharalı Salih Şerif'le beni alıkoydular. Bildirileri kimden aldığımız ve nerede basıldığı konusunda işkenceli sorgudan geçirildik.

Sultanahmet Cezaevi'ne getirildiğimde tarih 18 Ağustos 1928'di. Yargılandığım mahkemenin reisi, Sabri Bey isminde bir zattı. Nedense bizlere, biraz sempatisi var gibi gelirdi. Hatta duruşma sırasında bana işkence eden polisi azarlamıştı. O sı-

rada Sultanahmet Cezaevi’nde Doktor Hikmet Kıvılcımlı, Hüsamettin Özdoğu ve Sarı Mustafa (Börklüce) da tutuklu bulunuyorlardı. Sanırım o yılın 1 Mayıs’ındaki eylemler yüzünden getirilmişlerdi. Aynı bir koğuşta da, 1927 tutuklamasında verilen cezayı yatmakta olan Doktor Şefik Hüsnü vardı. Hepsıyla de orada tanıştım. Üst katta 6’ncı koğuştaydık biz. Ceza Kanunu’nun 313’üncü maddesine göre 3 ay ceza vermişlerdi bize...

“Boz Mehmet”, geçerken Sultanahmet’te tanıdığı iki komünisti daha anmadan edemiyor. Biri şair Nâzım Hikmet, ötekisi sonraki yılların İsmail Bilen’i Laz İsmail...

O sıralarda pasaportsuz olarak sınırı geçtikleri için Hopa’da yakalanarak İstanbul’a getirilen Nâzım Hikmet’le arkadaşı Laz İsmail (İ. Bilen) Sultanahmet Cezaevi’ne tıklmışlardır. Tutuklular arasında “*Frengililer Koğuşu*” denilen cezaevinin en kötü koğuşlarından birine konulmuşlardır.

Onlarla tanışması şöyle olmuş “Boz Mehmet”in:

“*Frengililer Koğuşu*”nun temizliği Adembabalar koğuşunda yatanlara yaptırılıyordu. Havalandırmaya çıktığım bir gün gardiyanlar orası için temizlikçi ararlarken, “*Ben yaparım*” dedim. Böylece girdim koğuşlarına. Nâzım’la İsmail ikisi bir yataktaydılar. Nâzım’la ilk kez orada tanıştım. Komünist olduğumu söyledim. O koğuştan kurtulmak için, daha sonra onlar hapislane doktoruna muayeneye gittiler. Doktordan dönüşlerinde Nâzım’la tel örgüden parmaklarımızla tutuşarak mücadele yemini ettik: “*Türkiye Komünist Partisi’nin saflarında işçi sınıfının kuruluşu, köylülerin ve halkın demokratik hak ve hürriyetleri için hayatımızın sonuna kadar savaşacağımıza...*”

Şefik Hüsnü’yle tanıştıktan sonra “Boz Mehmet”in komünist mücadelesinde bir yol daha açılır. 1921 yılından beri Sovyetler Birliği’nde faaliyet göstermekte olan KUTV (Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi)’da teorik bilgisini artırması için okumaya gitmesini önerir Şefik Hüsnü... Çok sevinir

“Boz Mehmet”, heyecanlıdır. Ancak KUTV’a giden yol Hüsamettin Özdoğu’nun organizasyonundan geçmektedir. Geçer de... Sultanahmet cehenneminden çıktıktan az sonra, Hüsamettin Özdoğu’nun düzenlemesiyle “Boz Mehmet” yanında bir arkadaşıyla birlikte, 1928’in son ayı Aralık içinde bir gün Kabataş’tan 8-10 metre uzunluğunda bir balıkçı motoruna biner. Ver elini Sovyetler Birliği...

Teknenin kaptanı partili, Ali isminde bir balıkçı reisidir. Kavalâ’dan beri bütün işçiliğinden arkadaşı Hüseyin de yanındadır “Boz Mehmet”in. Bir akşam üzeri, sular kararırken balıkçı kıyafetleri içinde binerler tekneye dikkati çekmemek için... Çok geçmeden Kabataş’ın ve İstanbul’un ölgün ışıklarını geride bırakarak Boğazı Karadeniz’e doğru süzülerek çıkarlar... Karadeniz’in o sayılı fırtınalarından birine yakalanırlar. Fırtınadan kurtulmak için bir ara Romanya’nın Magalya limanına sığınır. Toplam on bir gün süren zorlu bir Karadeniz yolculuğundan sonra Odesa limanına çıkarlar. Odesa limanında karaya ayak bastıklarında bir cumartesi günüdür. Önce iki günlüğüne Odesa’da hapse atarlar “Boz Mehmet”gili... Gerekli irtibat sağlandıktan sonra Moskova’ya hareket ederler, KUTV’da iki yıl kadar okur “Boz Mehmet”, 1931 yılı ortalarında Türkiye’ye döner...

– KUTV’daki öğrenim nasıl oluyordu?

Maviş gözleri ışıldıyor. Sanki KUTV’un dersanesinde oturur gibi, usul usul şunları söylüyor:

– Sınıflardaki öğrenciler bütün milletlerden derleşikti. Bu uygulamayı özellikle yapıyorlardı. Çinli, Hintli, Madagaskarlı, Japon, Afrikalı... Hangi milletten olursa olsun yan yana, diz dizdik. Milliyetçi önyargıları kırmak, bütün milletlerin, halkların kardeş olduklarını anlatmak, yani enternasyonalist terbiye vermek için böyle düzenlemişlerdi sınıfları. Derslerde; Fransız İhtilâlini, Ekim İhtilâlini anlatıyorlar, ekonomi-politik, diyalektik ve

tarihi materyalizmi öğretiyorlardı. Bizimle aynı dönemde KUTV'da birlikte olduğumuz Türkiyeli komünist öğrencilerden hatırlayabildiklerim şunlar: Zeki Baştımar, Ahmet Fırınıcı (Dede Ahmet), Hopalı Aşık Mehmet (Saim), İzmirli Şoför Emin (Bilecan), Elektrikçi Nihat (Sıdika'yla evliydim orada. Sıdika, Hüsamettin Özdoğu'nun kardeşi idi. O da bizimle birlikte okuyordu KUTV'da.) Adanalı Alaattin, Remzi (Sakko) ve Şemsa. Okuldaki öğretim süresinin tamamı 4 seneydi. Ancak biz iki seneye yakın bir sürede tamamlamak zorunda kaldık. Çünkü 1929 İzmir Tevkifatı'yla partimizin kadrosu büyük bir tahribata uğramış, çoğu tutuklanmıştı. Onların yerlerini doldurmak zorundaydık...

– Peki “yukan”dan döndükten sonra? diyorum.

– 1932'nin Şubat ayı içinde bir gün Zeki Baştımar'ın Defterdar'daki evinde parti kongresi toplandı. TKP, 7 yıldır kongre yapmamıştı. Partiyi güçlendirmek, yeni kararlar almak, sonuç alıcı faaliyetler yürütmek istiyorduk. Kongreye katılan delegeler, Partinin Merkez Komite üyeliklerine de seçildiler. Bunlar aklımda kaldığına göre şunlardı: Zeki Baştımar, Emin Sekun,

Sol başta (Şerif Kalafat'ın önderliğinde kurdukları Komünist Partisi'nin katibi) Durmuş Hasan, önde oturan Boz Mehmet. Sağda birisi oturan ötekisi ayakta duran iki kişi ise komünist sempatzıları bütün işçileri

Tayyareci Nuri, Ahmet Fırıncı (Dede Ahmet), Giritli Kunduracı Ahmet, Reşat Fuat, Safiye, Sıdika, Edirneli Faik Usta, Şoför İsmail, Şoför Halit, Havzalı Salih, Samsunlu Dayı Osman, Remzi (Sakko) ve bendim. Komünist Enternasyonal adına gözlemci olarak da Alman Greta bulunuyordu. Kongre’de “Kürt Meselesi”ni de tartıştık. Partimizin eski görüşü olan, yani Kürt ayaklanmalarının arkasında İngilizlerin olduğu, yani emperyalizmin körüklediği tezini reddettik. Kürtler, için ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesini savunduk...

Bugün 92 yaşındaki “Boz Mehmet”in komünist heyecanı di-necek gibi değil... Yorgun hafızasından tarihleri, zamanları, me-kanları, kimi isimleri çıkarabilmek için zaman zaman eliyle alnı-nı tutup hatırlamaya çalışıyor. Ara ara yıllar öncesinin fotoğraflarından kendisini, yoldaşlarını, kardeşi Salih’i gösterebilmek için bir sürü fersudeleşmiş zarfları açıp kapıyor.

Yatağın üzerine saçıyor fotoğrafları... Resmini çektiirmek için gazeteden istediğim foto-muhabiri delikanlının kapı vuruşuyla ara veriyoruz bu koyu muhabbete. Üzerindeki yenleri erimiş eşofmanıyla objektifin önüne geçmek istemiyor. “Ben bir giyinin geleyim” diyor. Dolaptan çıkardığı “takımı” koltuğunda, bir ayağını hafif sürüyerek “antre”deki merdivenaltına doğru yürürken, göğsümün solunda bir sıkışma hissediyorum. Hemen bir beş dakika içinde geliyor. Yeniliğini epeyce gerilerde bırakmış lacivert takımının yakasında bir Lenin rozeti takılı...

– Bu rozet yüzünden de son zamanlarda polislerle başım belaya giriyor diyor... “Neden takmayacakmışım ki...” diye söylüyor.

Foto-muhabiri delikanlı çeşitli “pozlarını” objektifinin merceğine yerleştirirken biz konuşmamızı sürdürüyoruz kaldığı yerden “Boz Mehmet”le...

– 1932 Kongresini anlatıyordunuz, hatırlatmasından sonra; ya Kongre kararıyla Partiden atılanlar? diyorum...

– Önceki yıllarda Partiyeye zarar veren ya da kendiliğinden ayrılıp giden Şevket Süreyya, Vedat Nedim gibiler atıldılar. Ancak 1925 Kongresi'nden beri Merkez Komite üyesi olup da o sırada İzmir davasından hapiste bulunan Doktor Hikmet Kıvılcımlı, Hüsamettin Özdoğu ve Laz İsmail de yokluklarında bu kongrede tekrar MK üyeliklerine seçildiler.

– **Peki Nâzım Hikmet'in "Muhallif TKP" si?**

– Nâzım, 1929'da Pavli Adası'nda yakın arkadaşlarıyla bir toplantı yapmış diye duyduk. Ancak onlarla bizim aramızda derin ideolojik bir farklılık yoktu. Sadece çalışma usullerinde bazı farklılıklar ortaya çıkmıştı. O nedenle kongrede Nazım Hikmet ve arkadaşları hakkında hiçbir ağır karar alınmadı. Zaten bizimle birlik olan Zeki Baştımar da katılmış Pavli toplantısına, ancak hemen ayrılmış onlardan. Nâzım'lar Komintern'e başvurmuşlar. Oradan da gruplarını dağıtıp bize, asıl TKP'ye katılmaları söylenmiş. Hatta Nâzım Hikmetlerin adamı Tufan, Komintern'e başvurmak için Moskova'ya geldiğinde sanırım 1934'tü, ben de oradaydım. Komintern, 5'inci Kongresine hazırlık yapıyordu. Daha sonra Tufan'ın Türkiye'ye dönmesine izin vermediler. Kaldı oralarda. Merkez Komitesi'nin çoğunluğu Nâzım'a karşı değildi. Ancak partinin kimi birimlerinden, haklarında ağır ithamlar bulunan beyannameler neşredilmiş. Duyunca çok üzüldük.

– **Siz 1932 tutuklamalarında da vardınız. O nasıl oldu?**

– Kongrenin hemen arkasından birbiri peşi sıra tutuklamalar başladı. Benim tutuklanmam ise şöyle olmuştu: Partimizin Teşkilat Sekreteri Emin Sekun'du. Emin'e o günlerde Eskişehir'den bir mektup gelmiş, ismini şu anda hatırlayamıyorum. Mektubu yazan, "Geldim. Sizi bulamadım. Yüksekkaldırım'da Trakya Otelindeyim" diyormuş. Emin; MK üyelerinden Antep'li Tayyareci Nuri ile ikimizin otele gidip o kişiyle görüşüp, konuşmamızı istedi. Gene büyük bir yanlışın içine düşmüştük. Po-

lis ikimizi de çok iyi tanıyordu. Önden Nuri'nin, peşi sıra da benim yürümemi kararlaştırdık. Nuri'nin üzerinde parti evlerinin adresleri vardı. Nuruosmaniye'den yola çıktık. Unkapanı'na yöneldik. Ben Nuri'yi 50 metre arkasından takip ediyordum. Bir ara Nuri *"üzerimdeki adresleri sen al"* diyerek bana verdi. Şişhane'den aşağıya Bankalar Caddesi'nden inerken, Selanik Bankası'nın hizasında Salim isimdeki polisle göz göze geldim. Bunun üzerine yolumu değiştirerek Yüksekaldırım'dan yukarı çıkmaya başladım. Hemen yüksek kaldırımın girişinde o yıllarda Cosmograf sineması vardı. Önündeki şekerciden şeker alarak takip edilip edilmediğimi kontrol ettim. Polis Salim peşimdeydi. Artık Nuri'yi bir yana bırakarak kendi başımın çaresine bakmaya çalıştım. Tünelin çıkışına vardım. Tam o sırada karşıma dikilen iki polis beni kısıkvrak yakaladı. O zamanlar Tünel'in sağındaki yolun başında bir karakol vardı. Polisler beni oraya götürdüler. En büyük korkum üzerimdeki parti evlerinin adresleriydi. Ne yapayım diye kıvranıırken koyverdim küçük abdestimi üzerime... Bunun üzerine polisler *"Amma cıvık adammışsın, korkudan üstüne pisledin"* diye söylendiler. Ben de *"bırakın da helaya girip üstümü başımı temizleyeyim"* dedim. İzin verdiler. Helaya girince üzerimdeki adresleri yırtıp kubura attım... Oradan Müdüriyete götürdüler. Çok işkence yaptılar bana. Polis Sadullah'ın falakasından ayak parmaklarımdan ikisinin tırnakları koptu. Sorgulardan sonra hepimiz Sultanahmet Cezaevi'ne atıldık. 38 kişiydik. Reşat Fuat başımızdaydı. Mahkememizin gizli yapılması kararı alınınca, biz de buna karşılık *"Sükut Grevi"*'ne giderek hiçbirimiz konuşmadık. *"Sükut Grevi"*'mizi kırmaya kalkıştılar. Biz de buna *"Açlık Grevi"*'yle cevap verdik. Açlık grevimiz 9 gün sürdü. Zorla beslemeye çalıştılar. Direndik. Bir ara vazgeçtik, ardından bir 10 gün kadar daha açlık grevi yaptık. Verilen cezalar, 1933'de çıkarılan *"10'uncu Yıl Affı"*'na girince hepimiz tahliye olduk...

– Daha sonraki yıllar?

– Bundan sonra partim beni, faaliyet için Samsun'a gönderdi. Orada 1936'da yakalanıp yargılandım ve 4 yıl hapse mahkum oldum. Karar okunduktan sonra *"Komünizm uğruna 4 yıl değil, idama bile mahkum olsam vız gelir, bu mahkumiyeti zevk telakki ederim"* diye bağırdım. Bu arada Samsun'da tutukluyken başıma gelen bir olayı anlatmak istiyorum. Ben poliste sorgudayken oralı komünist olarak bilinenlerden, 1932'de İstanbul'da bizimle de yatmış olan Toraman Osman annesiyle bana yemek gönderdi. Polisler de bana yemeği aldığıma dair bir kağıt imzalattılar. Artan kağıt ve kalemi de bende bıraktılar. Ekmeği bölünce içinden Toroman Osman'ın bir mesajı çıktı. Diyordu ki bunda: *"Dışarıda birine bir şey söyleyeceksen ben yardımcı olurum."* Ben provokasyonu anladım. Sadece yemek için teşekkür ettiğimi yazdım. Tutuklandıktan sonra hapishaneye geldi bu kez Toraman Osman. *"Ben İstanbul'a gidiyorum. Orada uğrayacağım bir adres ver"* diye ısrar etti. Ben de peki, dedim. Daha sonra gel de vereyim, dedim. Hapishanede Kürt mahkumlar vardı. Başlarında da Halim Ağa. Benim aram çok iyiydi onlarla. Kürtler mert ve dürüst insanlardı. Bana da yardım ederlerdi. Halim Ağa'ya dedim ki: *"Benim için İstanbul'a bir telgraf çeker misin?"* Peki, dedi Halim Ağa. Ben de bir arkadaşın adresine şu telgrafı çektirdim: *"Osman Toroman provokatör."*

– Samsun'dan sonra? diyorum *"Boz Mehmet"*e.

– Cezam bitip tahliye oluşumdan sonra, kararın ardından söylediğim sözlerden mahkemeye hakaret davası açılmıştı. Samsun mahkemesi o yüzden 78 günlük bir hapis cezası daha verdi. Bundan kaçarken yakalanıp Sultanahmet Cezaevi'ne atıldım. O sırada Donanma Davası'ndan mahkum edilen Nâzım Hikmet, Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir de oradaydılar. Bir Anadolu hapishanesine gönderilecekleri günü

bekliyorlardı. Ben önce Samsun'a sevk edilince onlardan ayrıldım. Cezamın bitiminden sonra İstanbul'a döndüm. 1941 Mayıs'ında, parti tarafından görevli olarak Sovyetler Birliği'ne, Komintern'e gidip geldim. Orada, Komintern yöneticileri Dimitrov, Pokrovski ve Wilhelm Pieck gibi yoldaşlarla görüştüm. Naziler Sovyetler Birliği'ne saldırdıktan bir süre sonra Türkiye'ye döndüm. Reşat Fuat'la gizli faaliyete geçtik tekrar. O sıralarda İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tescilli komünistleri, yazarları, sanatçıları Sansaryan Hanı'na toplayıp oradan Anadolu'ya sürgün ediyordu. 1942'de beni de aldılar. Ben Sansaryan'dayken Sıdika ve Kerim Sadi de oradaydılar. Beni sürgün olarak Mucur'a gönderdiler. 1944'de Mucur'dan kaçtım. Aynı yılın Mart'ındaki tutuklamalarda Reşat Fuat yakalanınca, ondan boş kalan yere geçip faaliyet yürütmek istedim. Ancak kısa süre sonra yakalandım. Bu kez de Antep'e sürgün edildim. Sürgünden sonra, 1946'da legal Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kapatılıp Şefik Hüsnü'ler tutuklanınca, yakalanmamak için kaçtım. İzmir'de illegal olarak çalışmaya başladım. Orada Cazım Aktimur, Fadıl Barkan, Bilge kardeşlerle birlikte tanıdığım Şükrü Dinsel'in o yıllardaki gizli polis teşkilatı Milli Emniyet'in adamı olduğu 1951 tutuklanmasında tümüyle ortaya çıktı. Ancak benim o sıralarda Milli Emniyet ajanı Şükrü Dinsel'in hemen ilk başlarda "ajan" olduğunu anlayıp kendimi ve örgütü koruyamadığım konusunda şimdiye kadar hep eleştirilmişimdir. 1948'de işte bu Şükrü Dinsel'in marifetiyle İzmir'de yakalandım. İstanbul'a getirilerek tutuklandım. Sansaryan'da hücredeyken, Bakanlardan Hilmi Uran'la İstanbul Valisi Lütfi Kırdar gelip beni gördüler. Bir komünistin nasıl olduğunu merak etmişler. Hücrenin kapısından uzun uzun seyretiler. Tutuklanıp Sultanahmet Cezaevi'ne götürüldüm. Bu davadan da bana 4 yıl hapis cezası verdiler. Hapisten 1950 affıyla çıktım...

– Şimdi geldik galiba ünlü 1951 Tevkifatına... diyorum.

- Evet, diyor, oraya geldik.

Ve devam ediyor:

- Hapisten çıkan Merkez Komite üyeleri olarak bir araya gelip hareketi toparlamak, çekip çevirmek istedik. Parti için gerekli olan evleri eskiden, sempaticilerle aracılığıyla bulurdum. Ama bu kez, bu görevi Zeki Baştımar, Tevfik Dilmen'e vermiş. Tevfik Dilmen'in Cihan- gir'de tuttuğu bir

evde MK üyeleri bir toplantı yaptık. Altı kişiydik. İsim isim bu altı kişi şunlardı: Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Zeki Baştımar, Halil Yalçınkaya, Mihri Belli ve bendim. Yapacağımız faaliyetleri konuştuk. İşbölümü yaptık. Zeki teşkilatlanmayı yürütecekti. Halil sendikalara bakacaktı. Mihri de gizli yayın işleriyle görevlendirilmişti. 1951 yılı başlarındaki bu MK toplantısından sonra bir toplantı daha yaptık, bir başka yerde... Nihayet 1951'in Ekim ayında tutuklamalar başladı. Sansaryan'da iki yıl işkence gördüm. Bu davadan 7 yıl hapis üç yıl da sürgün cezası aldım. Sivrihisar'daki sürgün cezasının bitişiyile 1960'a geldim...

Mehmet Bozışık (sol başta), Remzi Abacı, Salih Bozışık (Boz Mehmet'in kardeşi, 1936'da poliste işkencede öldürülmüş). Önde oturan Mehmet Kavala

“Boz Mehmet”’in devrimci faaliyetinin; kaçma, kovalanma, yakalanma, işkence, hapis ve sürgünlerle geçen yıllarının biz neredeyse özetinin özetini bu yazı dizisine hapsettik. Bunun yetersizliği çok açık. *“Boz Mehmet”*’e hayatını baştan sona anlatan kocaman kitaplar gerek.

Sohbetimizin sonuna geldik galiba... Vakit de geç oldu. Beşiktaş’ın bu fakir semti uykuya geçmeye başladı. Eh gitmeli artık...

Aynılırken *“Boz Mehmet”*:

– Son olarak devrimci gençlere şunu söylemek isterim ki, dedi. Faaliyetlerinde aman çok dikkatli olsunlar...

BİR TANIKLIK...

1932 tutuklamalarının sonunda Sultanahmet Cezaevi’ne atılan *“Boz Mehmet”* ve yoldaşlarının o günlerinin bir tanığı var: Gazeteci Zekeriya Sertel. Son Posta gazetesinde; Alpulu Şeker Şirketi’nin sahipleri Hayri İpar ve Şakir Kesebir’in halkı nasıl soyduklarını belgelendiren yazısı üzerine, yazıyı yazan Zekeriya Sertel’le gazetenin sorumlu müdürü Selim Ragıp, İpar ve Kesebir’in açtıkları dava sonunda 3 yıl hapse mahkum edilirler. Birkaç kez temyize gidip gelen dava sonunda kesinleşir ve Selim Ragıp’la Zekeriya Sertel’i Sultanahmet Cezaevi’ne atarlar. Zekeriya Bey, yıllar sonra yazdığı anılarında orada karşılaştığı komünistleri şöyle anlatıyor:

“Biz hapse girdiğimiz zaman 22 kişilik bir komünist grubu da orada mahpus bulunuyordu. Bir bildiri yayınlamaktan buraya düşmüşlerdi. Onları da öteki mahpuslardan ayırmışlar, ayrı bir binada bütün bir katı onlara vermişlerdi. Burada kendi aralarında ortak bir kazan kurmuşlar, beraber yiyor, beraber içiyor, bir komün hayatı yaşıyorlardı. İçlerinde inançlıları, zayıfları, hatta pişman olanları vardı. Fakat gariptir ki, orada inançlı

görünenler dışarı çıktıktan sonra yollarını değiştirdiler. Zayıf görünenler ise hapishaneden çelikleşmiş olarak çıktılar.

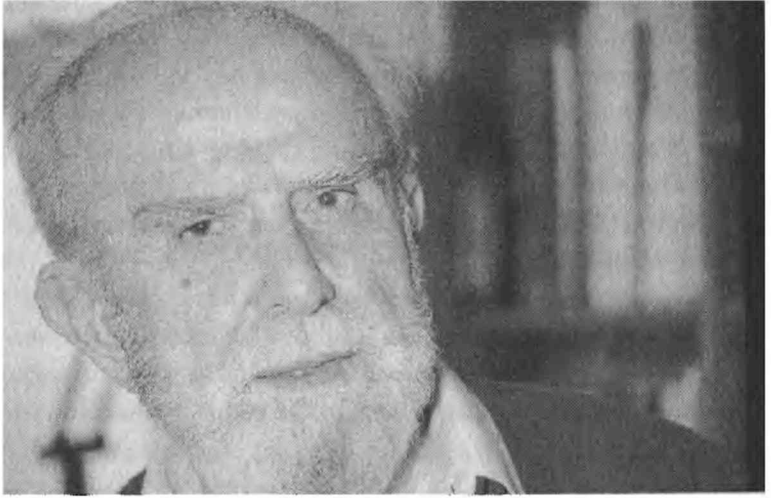
Her gün boş zamanlarımda komünistlerin koğuşuna geçtim. Orada saatlerce söyleşir, konuşurduk. Çok defa nazari tartışmalar yapardık. Ama çoğunun teorik hazırlıkları tamam değildi. Ya tartışmalara seyirci kalır, ya cevap veremeyecek duruma düşünce ağabeyleri Reşat'ı çağırırlardı. Reşat, Almanya'da okumuş, Marxizmi iyi öğrenmiş bir gençti. Hepsi onun üstünlüğünü kabul ederlerdi.

Birara komünist gençler açlık grevine başladılar. Kazanları söndü, sesleri kesildi, hepsi yataklarına çekildiler. İki gün sonra doktorlar bunlara ağızlarından süt vermeye başladılar. Onlar da direnmediler. Çünkü grevleri dışarda duyulmamış, Türk kamuoyuna bildirilmemişti. Karanlıkta göz kırpmıyor gibiydiler. Açlık grevi ne hapishane yönetimini, ne doktorları, ne de savcılığı te-laşa düşürdü. Onlar da bu işin bir sonuç vermediğini anlayınca grevden vazgeçtiler.

Açlık grevi sırasında kendilerini ziyaret ettiğim zaman konuşacak kimse bulamazdım. Hepsi uzanıp uyurlar, böylece direnme güçlerini artırmaya çalışırlardı. Temiz, candan, fedakâr gençlerdi. Birçoklarıyla hapishaneden çıktıktan sonra da dostluğumuz devam etti."

MİHRİ BELLİ

*“İlkokul arkadaşım David aracılığıyla
TKP’yi buldum”*

Yeraltından söz eden bir yazı dizisi Mihri Belli'siz olmaz... 20 yaşlarında Amerika'da zenci yarıcılarının Komünist Partisi hücrelerine girişiyle başlayan yeraltı mücadelesinde eylem hanesi oldukça kabarık Mihri Belli'nin. '40'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde ilerici ve devrimci gençliği "*İleri Gençler Birliği*" örgütü çatısı altında toplamaktan, Süleymaniye Camii'nin minarelerine bir arkadaşıyla birlikte, üzerinde "*Saraçoğlu Faşisttir-Kahrolsun Vurguncular Cephesi*" yazılı bez mahya asmaya kalkışmaktan, Yunan iç savaşına Markos'un önderliğindeki "de-

mokratik ordu" saflarında gerilla olarak katılıp tabur komutanlığına kadar yükselmesinden, 1951 TKP Tevkifatında Sansarıyan Hanı'nda 2 yıl hücrede tutularak işkenceye direnmesine dek pek çok eylemin içinde ya da başında bulunmuş Mihri Belli...

Daktilomun başına otururken, biraz önce aritmetik olarak hesapladım, bugün tam 78 yaşında Mihri Belli... Bu dizinin hazırlığını yaparken; konuşacağım kişilerin hem yaş hem de devrimcilik kıdemlerini göz önüne almaya karar vermiştim. Öyle de oldu. 92 yaşındaki "Boz Mehmet"ten sonra sıra elbette 78 yaşındaki Mihri Belli'deydi. Çukurova'da bir belediyenin paneline davetliydi. Döndüğünün ertesi günü telefonda neyi konuşmak istediğimi söyleyince "Bekliyorum, gel buyur" dedi. Bir türlü gelmeyen bahar, yağmur kokularını azıcık uzaklaştırarak o gün şöyle bir kendini hissettiriyordu. Daha önceden de bir kez geldiğim Kadıköy yakasındaki Mihri Belli'nin bir site içindeki evine varıyorum. İstanbul'a tepeden bakan sitenin bloklarından birinin 14. katı... Yunan dağlarında nöbetteki bir gerilla gibi çevik açıyor kapıyı. Son mülteciliğinde İsveç'te bıraktığı sakalı, kalın kaşları, keskin bakışları ve tok sesiyle karşılıyor. Geniş, aydınlık, bol pencereli bir salon. Hoşbeşten sonra:

– İllegalitede geçen yıllarımdan kesitler sunacaktım değil mi? diyor.

– Evet, diyorum. Kusura bakmayın, bu söyleşinin politik tahlil yanı eksik olacak. Daha çok devrimci pratik, eylem üzerinde duracağız.

Basıyorum teybimin düşmesine:

– Komünist Partisi'ne girişim Amerika'da oldu. Danimarkalı Gus Uth'un aracılığıyla. Yıl 1937. Gus, Mississippi'de yer altındaki Komünist Partisi'nin eyalet sorumlusuydu. O 57 yaşındaydı, ben 21. Karaderililerin arasında iki beyazdık biz. Örgütün üyeleri çoğunlukla toprak emekçileri, yarıcılardı. Buralar

Amerika'nın en geri bölgeleriydi. Ne yol vardı, ne okul ne de sağlık hizmeti. Haftanın üç-dört gecesı değişik yerlerde toplanıyorduk. Geceleri, kasaba dışındaki kulübelerde toplanırdık çoğu kez. Konuşmacı Gus ya da ben olurdum. Gus örgütün pratik işlerinden söz ederdi, bense genel konularda konuşurdum. Beyaz yöneticilerin bu faaliyetlerimizden haberi olsaydı, başımıza iş gelirdi. Nitekim bir gün bizim peşimize düştüler. Ama çok şükür Gus'un Ford kamyoneti, o toprak yolda onların tenezzüh arabalarından daha hızlı kaçıyordu.

Daha sonra gene illegal olan Missouri Eyaleti'ndeki Genç Komünistler Birliği (YCL) içinde de faaliyet gösterdim. Amerikan Komünist Partisi taşrada genellikle illegaldi. İlk kez San Fransisko'da legal olarak ortaya çıkıldı. Ben oraya varınca sokak toplantıları yapabiliştik. Daha önceleri faşistlerin saldırısı yüzünden açık hava toplantıları yapılamıyordu.

Tane tane anlatmayı sürdürüyor Mihri Belli... 1936 yılında gittiği Amerikan'dan, İkinci Dünya Savaşı patlayınca ülkesine dönmek ister. Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda, bir devrimci olarak kendisine iş düşeceğine inanmaktadır.

– Uzak Doğu yoluyla, uzun bir yolculuktan sonra 1940 Mayıs'ında Türkiye'ye vardım. Türkiye'deki biricik muhalefet partisi, Türkiye Komünist Partisi hakkında ön bilgim vardı. Lider Şefik Hüsnü'den de haberdardım. Komünist Partisi'ni uzun boylu aramam gerekmedi. Edirne'de ilkokuldayken bir arkadaşım vardı: David Nae. Yahudi yetimhanesindeydi. Haham olmaya hazırlanıyordu. Tütün işçisi olmuş. TKP'ye girmiş, tutuklanmış. KUTV (Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi)'da okumuş. O sırada pazarcılık yapıyordu. Buluştuk bir gün. David'le karşılaşınca partiyi de bulmuş oldum. Faaliyete giriştik. Daha sonra Reşad Fuat'la ilişkiye geçtim. 1942 sonunda kooperasyon (atama) yoluyla Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez Komite üyeliğine getirildim. Savaş yıllarıydı. NAZİ orduları Bal-

kanları işgal etmiş, sınırimıza dayanmıştı. 1941-42 yıllarında teğmen olarak Trakya'daki süvari birliklerinde görev yaptım. Sınırdaydık. Alman orduları her an Türkiye'ye yürüyebilirdi. Çevremdeki anti-faşist, vatansever ve namuslu insanlarla muhtemel NAZİ saldırısı karşısında saf tutmaktı görev. Bu durumda devrimci eylem, "Arkadaşlar gelin size tarihi materyalizmi anlatayım" demek değildi herhalde. Tecrit

Mihri Belli'nin çizgileriyle Reşat Fuat

olurdun. Arkadaşlık bağları kurmak, insanlardaki mertlik, yiğitlik, vatanseverlik yeterliydi bunun için. Görev belliydi. NAZİ ordusuna karşı savaşa hazır olmak. Terhis olup geldikten sonra, 1943 Ocak'ında, Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman'dan bir teklif aldım. Afrika'da sürmekte olan Çöl Savaşlarını izlemem için, bana Libya'da savaş muhabirliği öneriyordu. Reşad Fuat'a danıştım. "Gitme" dedi, "adama ihtiyacımız var". 1943 başı. Almanlar hâlâ Stalingrad yöresinde. Boylu boyunca girdik illegal faaliyetin içine. Ben henüz polisçe tanınmıyorum. Geniş bir hareket serbestliğim vardı. Bazı işçi hücrelerinin takviye işini üstlendim. Gençliğin örgütlenmesinden de sorumluydum. Reşad Fuat'la parti bültenlerini çıkarıyorduk. Ayrıca Merkez Komitesi adına legal yayın komitesinin toplantılarına da katılıyordum.

Sözünü kesiyorum:

– Takviyeci olarak gittiğiniz işçi hücrelerinin toplantılarından söz eder misiniz?

– Anlatayım, diyor. Örneğin tersane işçilerinin hücresinde. Önce genel olarak memleket ve dünya meselelerinden söz

ederdik. Ama daha çok tersanenin iç işleyişi üzerine konuşurduk. Mesela, orada sürekli polise muhbirlik eden, zararlı bir ustabaşı varmış. Karar verdik sonunda herifi dövmeye. Ben de takviyeci olarak gidiyorum ya, evelallah elimiz kolumuz tutuyor, ben de varım, dedim. Biz onun icabını yaparız, dediler. Yaptılar da. Nitekim sonradan öğrendik adam düzelmiş, muhbirliği bırakmış.

– **Gençlik içindeki faaliyetleriniz, İleri Gençler Birliği olayı?**

– Bir süre sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne asistan olarak girdim. NAZİ'lerin iktidarından sonra Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan Profesör Fritz Neumark'ın asistanı oldum. Neumark'ın Fransızca verdiği derslerini Türkçe'ye çeviriyordum. Anti-faşist bir adamdı Neumark. Üniversitedeki anti-faşist gençliği bir örgüt çatısı altında toplamaya karar verdik. İleri Gençler Birliği bu şekilde kuruldu. Bu gençlik örgütü birebir TKP'nin örgütü değildi. İçlerinde birkaç tane Komünist Partili öğrenci vardı. Diğerlerinin ortak özelliği anti-faşist olmalarıydı... İşçi ve gençlik arasındaki hücre tipi illegal faaliyetleri anlatırken, şuna değinmeden geçmek istemiyorum. Kadıköy tarafında bir aydınlar hücresi vardı partinin. Sekreteri de bir avukat arkadaştı. Bir gün kendisiyle buluştuk. “Ne yapıyorsunuz?” dedim. “Çalışıyoruz” dedi. “Nasıl çalışıyorsunuz yani?” “Tanzimata geldik” dedi. “Başka” dedim. “Tanzimattayız hâlâ” dedi. Meğer tüm faaliyetleri Osmanlı tarihi üzerine kitabi çalışmalardan ibaretmiş. Tanzimat dönemine kadar gelmişler, onu söylüyormuş. Sonradan aramızda bir deyim olarak yerleşti bu, aydın gevezelikleriyle oyalananlar için, “*tamam anlaşıldı, bunlar Tanzimata gelmiş*” derdik, şaka yollu.

Mihri Belli, 40'lı yılların bir Dev-Genç'lisi gibi heyecanlı anlatmayı sürdürüyor. Mihri Belli'ye Süleymaniye Camii'ne anti-faşist mahya asma girişimini soruyorum.

– “*İnsanlar Tanıdım*” adlı kitabımda anlattım, diyor. Orada

şunları yazmış Mihri Belli: “19 Mayıs 1944 gününün erken saatlerinde iki adam Süleymaniye Camii’nin kuzeye bakan iki minaresi arasına bir yazılı bez asma çalışmaları içindedirler. Bu bez, mahyacılardan Ramazan’da astıklarından değildir. Otuz iki metre karelik Amerikan bezi üzerinde iki metre boyunda harflerle “Saraçoğlu Faşisttir” yazılıdır. Saraçoğlu tek parti döneminin başbakanıdır. Bezin sağ alt köşesinde daha küçük harflerle “Vurgunculuk ve Faşizme Karşı Savaş Cephesi” imzası vardır. Birinci adam camiye bitişik minarenin ilk şerefesine çıkmış, yazılı bezin bağlı olduğu ipi yukarı çekmiş, minarenin gövdesine sağlamca bağlamıştır. Aşağı inmek üzeredir. İkinci adam öteki minareye tırmanmaya hazırlanmaktadır. Tam o sırada caminin bekçiliğini yapan kayyum, polis düdüğünü çala çala üzerlerine geliyor. İki adam kayyum göğüslüyorlar, düdük çalmasına engel oluyorlar. Ama alarm verilmiştir. Sabah karanlığında sağdan soldan birbiri ardından bekçi düdükleri çalınmaya başlamıştır. İki adam cami avlusunun kuzey duvarından aşağı atlayarak kaçıyorlar. Birinci adam telefon direğine sarılarak aşağıdaki yola kayıp iniyor. Mercan Yokuşu doğrultusunda koşuyor. İkinci adam duvardan aşağı atlarken ayakları telefon tellerine takılıyor, başaşağı yere düşüyor, yaralanıyor. Ama o da, yarasından kanlar aka aka kaçmayı başarıyor. Yoldaki kan izleri polisin izleyeceği iz olacaktır. Bu eylem girişiminin komünistlerin işi olduğundan polisin kuşkusu yoktur. 1930’larda gene Süleymaniye Camii minaresine TKP’li şoför İsmail ile şoför Halit’in astıkları kızıl bayrak örneği vardır önlerinde. Bu seferki biraz değişiktir ama, o savaş yıllarında bütün Avrupa’da faşizme ve NAZİME karşı savaşta cephele kurulduğuna göre, herhalde Türkiye komünistleri de buna ayak uydurmuşlardır...”

Başlarda Mihri Belli’nin eylem hanesi oldukça kabarıktı. İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün komünist masasının sorgucularıyla ve işkenceyle ilk tanışması, 1944’deki yakalanı-

şıyla başlamış Mihri Belli'nin. Bundan sonraki devrimcilik yılları; hapis, tahliye, tekrar eylem, kaçma, kovalanma, yakalanma, hapis sarmalıyla devam edip gidecektir... Konuşmalarımız bir gazetecinin resmi, soğuk mülakat soruları ve "diplomatik" cevaplandırma esprisinden ziyade sıcak, samimi bir sohbet havasında geçiyor. Mihri Belli'den ne "buraları yazmayalım" hatırlatması geliyor, ne de "aman teybi burada kapatalım" ricası. Sanki kırk yıllık dostların sohbeti...

Anlatmayı sürdürüyor Mihri Belli:

– 141-142 için cezalar azdı o zamanlar. Henüz çoğulcu demokrasiye geçmemiştik. İleri Gençlik davasından 2'şer sene ceza yedik. Hapisten çıktığımızda, herkes coşkuluydu. Her birimiz gökleri fethetmeye çıkan insanlar gibiydik. Tabii bunda dünya şartlarının da etkisi vardı. Dünyada faşizm yenilmişti. Henüz "soğuk savaş" başlamamıştı... Rüzgarlar soldan esiyordu. Celal Bayar, Demokrat Parti'yi kurma işine girişmiş, sol ile işbirliği yapmanın yollarını arıyordu. Bana bile, hapishaneye iki kez mesaj yolladı... İki yıl hapislikten sonra sürgün cezası da vardı. Kaçtım. Yurtdışına çıktım. 1946 güzünde Şefik Hüs-nü'yle yaptığım görüşmede bu kararı verdik. İlk Paris'e gittim. Orada EAM Komitesi'nden Yunan arkadaşlarla dostluk kurduk...

1947'nin baharında Mihri Belli Markos'un önderliğindeki Yunanistan Demokratik Ordusu'na gerilla olarak katılıyor. İlk gençlik dönemlerimde yaşıttım devrimcilerin arasında yarı efsanevi şekilde anlatılıp duran "Mihri Belli'nin Yunan iç savaşına katılışı"nın asıl hikayesini kendi kaleminden 1983 yılında yazdığı "Rigas'ın Dediği" kitabında okuyacaktım yıllar sonra...

– Yunanistan dağlarından döndükten sonraki eylemlerinizi diyorum.

Şunları anlatıyor Mihri Belli:

– 1950'de Türkiye'ye döndüm. Günler süren yolculuğumda

aç, yorgun ve uykusuzdum. Eski arkadaşlarımdan; kiracı olmayan, ev sahibi kimler olduğunu düşündüm. Sonunda Kuzguncuk'ta oturan Dündar Baştımaz'ın evinin kapısını çalmaya karar verdim. Hiçbir şeyden haberim yok benim. Meğer Dündar, Demokrat Parti'nin en şirret, anti-komünist milletvekili "Çamur Şevket" denilen Şevket Mocan'ın kızını kaçırmış. Şevket Mocan da Dündar'ı yakalatmak için

evin çevresinde polise ve askere tertibat aldırılmış. Ben sabahın üçünde kapıyı çalınca iki asker ve iki polis hemen yanımda biterdi. Ardından atlı polisler çıkageldi. Kapıya çıkan adam korktu; "Burada öyle bir kimse oturmuyor" dedi. Ben de polislerle "Bunlar akrabamdır benim, uzak yoldan geldim, bir sabahçı kahvesine gidip bekleyeyim. Yarın gündüz gözüyle gene gelirim" dedim. Arkamda atlı polislerle Üsküdar'da bir sabahçı kahvesine geldik. Kahvede de bekçi ve polisler vardı. Birbirlerine işaret edip, valizimi ve üstümü başımı aradılar. Bir mermiyle iki tabanca çıktı. 1'inci Şube'ye götürdüler. Sonunda bana silah, mermi bulundurmamak, sahte kimlik taşımamak, sınırı izinsiz olarak geçmek gibi suçlardan toplam 61 gün ceza verdiler. Paşakapısı Cezaevi'ne getirildiğimde hapisane neredeyse bomb-boştu. 1950 affı çıktığından hapisaneler boşalmıştı...

Mihri Belli'nin eylem grafiğinde geldik şimdi 1951 Tevkifatına...

Yunanistan dönüşü Mihri Belli'nin yakalandığı haberini veren bir gazete kütürü

– Çıktıktan sonra, kurulu bir örgüt ve yürüyen faaliyetler vardı. Katıldım ben de MK üyesi olarak. Nihayet bilinen son geldi. 1951 yılının Ekim ayında tutuklamalar başladı. İleri Gençler Birliği davasında kıldığımız hücre rekorunu yeniden kırdık. Bu kez Sansaryan Hanı hücrelerinde tam iki yıl kaldık. Polis Müdürlüğü'nün bulunduğu Sansaryan Hanı “Askeri Ceza ve Tutukevi” diye vaftiz edilmişti. Örgütümüzde eksiklik kötü niyetten ziyade, laçkalık ve başı bozukluktu. Sonuç bu duruma gelip; poliste direnme ya da teslim olma noktasına dayandı. Sonraları çok düşündüm partili faaliyetin 1951’de bu şekilde sonuçlanması üzerine... Şu kanıya vardım ki; biz o zamana kadar Marxizmi ve genel olarak örgütlenme ilkelerini Türkiye şartlarına yaratıcı bir biçimde uygulayamamıştık.

Sansaryan Hanı, Harbiye Askeri Cezaevi, mahkumiyet, sürgün derken 1960’a gelindi. Deyim ,yerindeyse 27 Mayıs 1960’la birlikte Türkiye Komünist Hareketi’nde bir çağ kapanmıştır. Yeni şeyler söylemenin, yaratıcı bir tutumla kalıplara itibar etmemenin zamanı gelmiştir.

Bu dönemi şöyle anlatıyor Mihri Belli:

– Polisin çok iyi bildiği klasik hücre örgütlenmelerinde ısrar etmenin yanlış olduğu açıktı. Elbette ki, bir devrimci faaliyetin hem legal hem de illegal yanı vardır. 1960’dan sonra da genel çizgiyi belirleyen, geçmişten, tarihimizden gelen bir Merkez Komitesi vardı Türkiye’de. Ama eskiden olduğu gibi düzenli MK toplantıları şeklinde değildi bu.

Bundan sonra Mihri Belli, 1961 Anayasası’nın getirdiği nisbi özgürlükler ortamını genişletmeyi hedef alan devrimci mücadele taktiğini savunuyor.

– Çevremizi saran çitleri göğüsleye göğüsleye demokratik özgürlükler ortamını genişletme yolunu tuttuk diyor.

Legal bir dergi mi çıkıyor ona yazı yazıyor; Doğan Avcıoğlu “Yön” dergisinde bir kürsü mü açmış, Mihri Belli orada “E.Tü-

fekçi" adıyla yazı yazıyor. Nihayet 1967'de arkadaşlarıyla birlikte kurduğu ve yönlendirdiği "*Türk Solu*" dergisini yayın hayatına sokuyor. Ünlü Milli Demokratik Devrim tezi doğrultusunda eylem önerilerini bu dergide sergiliyor ve hayata geçirmeye çalışıyor. Deniz Gezmiş'lerin, Mahir Çayan'ların başını çektiği anti-emperyalist gençlik şahlansı, ideolojik gıdalarını "*Türk Solu*"ndan ve ardından çıkan "*Aydınlık Sosyalist Dergi*"den almayla başlıyorlar...

MDD bağlamında o dönem sıkça atılan sloganlardan "*Ordu-Gençlik El Ele*" konusunda "*şimdi bir özeleştirme yapmak istiyorum*" diyor Mihri Belli. "*Ben onu*" diyor "*Lenin'in 'İşçi-Asker Yoldaşlar!'*" hitabındaki gibi '*Asker-Gençlik*' şeklinde ifade etmiştim. Zamanla '*Ordu*' şekline dönüşmüş. Onu, anında tashih edip, yerli yerinde kullanılmasını ve öyle anlaşılmasını sağlayamamayı bugün bir hata olarak görüyorum.

Bu yıllarda da konuşma ve yazılarından dolayı iki kez tutuklanır. 1968'de *Aydınlık Sosyalist Dergi*'nin yayınlanmasına yardımcı olur. Bilinen 12 Mart 1971 darbesinden sonra tekrar yeraltı yılları başlar. Filistin'e geçer. FKÖ'nün konuğu olur. Türkiye'ye birkaç kez girer çıkar. Bu durum, o dönem CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in konuşmalarıyla Mihri Belli'nin "*kuşku lu bir kişi*" olduğu izlenimini verir bazı çevrelere.

"Oysa" diyor Mihri Belli, "*12 Mart'tan sonraki yeraltı yaşamında şunu gördüm ki, Türkiye halkının üçte biri illegalitede. Ben güney sınırından girip çıkarken yüzlerce kişi de aynı yolla gidip geliyordu...*"

12 Mart'tan sonra arkadaşlarıyla Türkiye Emekçi Partisi'ni kurar Mihri Belli. Programında "*Kürtlerin kendi ulusal dil ve kültürlerine sahip çıkma*" ilkesini savunduğu için parti, kurulduktan hemen sonra DGM'nin pençesine düşer. "*1968'den 1970'e kadar inisiyatif devrimci güçlerin elindeydi. Ondan sonra karşıımızdakilere, burjuvaziye geçti. Devrimcileri kendi çizdik-*

leri alanda dögüşe zorladılar. O nedenle de 12 Eylül'de bilinen noktaya gelindi. Bugün de durum değışmiş değıldir..”

12 Eylül'den sonra tekrar yeraltına geçer Mihri Belli. Yine Ortadoğı'dadır önce. Kürtlerin ulusal demokratik mücadelesi ön plandadır. Hareket nihayet devrimci bir önderliğe kavuşmuştur. Oradan da İsveç'e geçer. 1992'de eşi Sevim Belli'yle Türkiye'ye dönerler. İsveç pasaportuyla... Yurda kesin dönüş yapmak için şu sıralarda Türkiye Cumhuriyeti pasaportu peşindedir Mihri Belli...

- Şu anda kendi ülkemizde İsveç Kralı'nın tebaası olarak bulunuyoruz, diyor acı acı gülümseyerek.

78'lik delikanlı Mihri Belli'yi, Kadıköy yakasının çamlar içindeki bir sitesinin iki minare boyu blokunun 14'üncü katında geniş, bol aydınlık pencerelerden sızan gurub ışıklarının içinde bırakıyorum...

DOKTOR SEVİM TARI (BELLİ)

"Halklara mutluluğu getireceğiz"

1951 Tevkifatı'nın ünlü Doktor Sevim Tari'sını da yazı dizimizin planına katmıştım. Nasıl olsa Mihri Belli'yle konuşmaya gittiğimde onunla da yeraltı yıllarının sohbetini ederiz rahatlığı içindeydim. Aralarında çok kısa sürede neredeyse 'kadim' bir dostluk oluşmuş olan Eşber Yağmurdereli arkadaşım la Mihri Belli'ye gittiğimizde Sevim Belli'nin tatile çıkmış olduğunu öğrendim. Ona ulaşabileceğim telefonları verdi Mihri Belli. Sevim Belli telefonun İzmir'deki ucundan, *"Ben o yılları kendim kitaplaştırmaya çalışıyordum ama..."* demesine rağmen kabul etti sorularımı cevaplandırmayı. Tespit ettiğim dokuz soruyu İzmir Büromuzdan Rıza Zıngal arkadaş a faksladım. O da ulaştırdı Sevim Belli'ye. İşte benim sorularım, işte Sevim Belli'nin cevapları...

– **İllegalitedeki Türkiye Komünist Partisi'ni ilk kez nerede, ne zaman ve nasıl buldunuz?**

– Parti beni buldu. 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirmiştım. Uzmanlık için Fransa'ya gitmem söz konusuydu. Öğrenciliğimde daha 1944-45 yıllarından başlayarak, solcu olarak tanınıyordum. Parti benim, ben de partinin varlığından haberdardık. Ayrıca, ön hücre diyecebileceğimiz bir grubumuz vardı. Eğitim çalışması yapardık. İlk çevirmenliğe o zaman başlamışımıdır. Yani 1947-48'de. *"Sovyetler Birliği Part i Tarihi"*ni çevirmiştik. Hem çeviriyor hem öğreniyorduk.

Paris yolculuğu gündeme gelince parti beni dışarıda görev-

lendirmeyi düşünmüş, çağrıldım. Hücre arkadaşım ile birlikte daha yaşlı bir arkadaşla görüşmeye gittim, 1950 yılı başlarında. Böylece resmen Türkiye Komünist Partisi üyesi oldum. Kendi kendime davranışımı sorguladığımı hiç anımsamıyorum. O zamana kadar halkların kurtuluşunun sosyalizmde olduğunu kavramıştım. Tüm insanların, özellikle de ülkem insanlarının daha iyi bir kadere layık olduklarına kesinlikle inanıyordum. Gerçek bir yurtsever olmam bu konuda sorumluluk yüklüyordu bana. Benim de bu çorbada tuzum olmalıydı. İnançlarım doğrultusunda eylem alanını “*kanunların müsaadesi*” çerçevesi ile sınırlandıramazdım. Belli bir davanın taraftarları varsa ve bunlar inandıkları düşünceyi, toplumları mutluluğa götürecektir yolu aydınlatan bilimsel bir gerçeklik olarak kabul ediyorlarsa o yolu yasalarla karartamazsınız, yolu tıkayamazsınız. Bu, eşyanın tabiatına aykırıdır. Mutlaka zorlayan çıkar. İnsan düşündüklerini açıkça yazıp çizemiyor diye, düşüncesini ve eylemini paylaşmaktan geri kalmayacaktır elbette. Doğal olarak gizliliği seçecektir. Gizli örgütlenecektir. İnsan olmanın, sorumluluk bilincinin doğal sonucudur bu. Kendiliğinden gelişen bir süreçtir.

O örgüt mü, bu örgüt mü gibi bir tartışma da sözkonusu değildi. O günlerde bilimsel sosyalizmi eylem kılavuzu yapan tek örgüt TKP idi.

Yurt dışında bulunan tüm Türkleri sosyalizm davasına kazanmakla, özellikle de Paris'teki ve daha önce çalışmaları ile de Türkiye'de yankılar uyandırmış olan “*Jön Türkler*” örgütüne çekidüzen vermekle görevlendirildim. İlegal örgüte üye olmanın değil ama böyle çetin, ağır bir görevin sorumluluğu beni gerçekten ürkütmüştü. Bu işin altından nasıl kalkacağımı kara kara düşünüyordum.

– İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği içindeki faaliyetleriniz nelerdi?

– İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'ne üye olmamın

kesin tarihini anımsamıyorum. Kurucularından değildim. 1946 yılı olmalı. Tıp öğrencisiydim, bilindiği gibi. Sorumlu bir öğreniydim. Fazla vaktim olmazdı; toplantılara, kutlamalara, anmalara katılırdım. Pek aktif görevim yoktu.

1946 yılı 16 Aralık’ında geniş bir operasyon gerçekleştirilmiş, Türkiye Sosyalist ve Emekçi Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, sendikalar, solcu bilinenler, hepsi gözaltına alınmıştı. “Çiçeği burnunda demokrasimiz” açılmadan boynunu büküvermişti. Bu hengamede bana da sıra gelmiş! Gençlik Derneği’nden başka bir örgütün üyesi değildim henüz. Cerrahpaşa’daki cerrahi anfisinden gelip aldılar beni. Ana-baba günü gibiydi Sirkeci’deki Sansaryan Hanı’nın altıncı katındaki Emniyet Birinci Şubesi. Bana ancak memurlar odasında bir sandalye üstünde yer kalmıştı. Bu ilk ziyarette üç gün üç gece o sandalye üzerinde bekledikten sonra bir geceyarısı ifadeye götürüldüm. Sabahattin Ali ve Neriman Hikmet’le yüzleştirildim, nedenini hâlâ çözememişimdir. Bir sürü de nasihat dinlemek zorunda kaldım. Sonra da serbest bırakıldım. Bu olay bende illegal mücadeleye yatkınlık yaratmıştır denebilir. Uzun uzun düşündükten sonra Yüksek Tahsil Derneği ile resmi ilişkimi kestim. Eğitim çalışmalarına hız verdim. Aradan çok zaman geçti. Eylemlerin ayrıntılarını anımsamıyorum şimdi. Nâzım Hikmet’e af kampanyaları, Çiçek Palas olayları sırasında ben yurtdışında idim.

– Fransa’dayken içinde yer aldığınız İleri Jön Türkler Birliği’nde hangi faaliyetleriniz oldu?

– İleri Jön Türkler Birliği ben yurtdışına gitmeden kurulmuştu. Fransa’da, özellikle Paris’te yaşayan Türkler arasında önemli bir etkinliği olmuştü. Bu yüzden Türkiye’de de yankılar uyandırmıştı. Ben ayrıca o yıllarda yurtdışına bir-iki kez gidip gelen arkadaşım Necil Togay aracılığıyla Jön Türkler hakkında dolaysız bilgiler de almış bulunuyordum. Benim yurtdışına gitti-

ğim sıralarda Jön Türkler yönetiminde hizipleşmeler olmuştu. Daha önce de belirttiğim gibi ben, Jön Türkler'in gene uyumlu bir çalışmayı sürdürmelerini ve parti çizgisini benimsemelerini sağlamakla yükümlüydüm. Sol çevreleri bir çatı altında tutmaya ve genişletmeye çalıştık. Çok zaman alan ve emek isteyen bir işti. Çok insanla temas etmem gerekiyordu. Hepsini tanımak, tartmak, özellikle de çelişkilerini uzlaştırmak bir hayli zaman almıştı. Ben ayrıca Elçiliğimizin İleri Jön Türkler'e karşı örgüt olarak kurulmasını sağladığı öğrenci derneğine de üye idim ve Yönetim Kurulu'na seçilmiştim. Toplantılarına katılmak zorunda idim. Ama asıl çalışmamız oluşturduğumuz parti grubunda idi. Buna "dış büro" da diyebiliriz. Ama ülkedeki partinin emrinde, ona bağlı bir dış büro. Yani Leipzig mülteci grubu gibi değil.

Parti grubunun kendi iç toplantıları vardı tabii. Eğitim, bilgilendirme ve siyaset geliştirme çalışmaları diyebiliriz. Üye kazanma ve de Türkiye'ye yönelik yayın faaliyeti. O zaman teksir ile bastırdığımız küçük, haftalık bir gazetemiz vardı. Toplu yollamaz, tek tek edinebildiğimiz adreslere postalandık gazeteyi. Masraflı bir işti tabii... Zamanın konuları: NATO, Kore Savaşı, Dünya Barışı, kapitalist ve sosyalist ülkeler arası çelişki vb. Dünya barışı günün en güncel ve en sıcak konusuydu. Dergiminin adı da "*Barış Yolu*". Ne yazık ki gelişemedi, çok uzun ömürlü olamadı. Bizler, yani çıkaranlar, yedeklemeden oraya buraya dağılmak zorunda kaldık.

– Ağustos 1951'de Doğu Berlin'deki Gençlik Festivali'ne katılımınız nasıl oldu ve festival nasıl geçti?

– Ağustos 1951'deki festivalin adı da "*III. Dünya, Barış ve Gençlik Festivali*" idi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, iki yılda bir yaz aylarında gençlik festivalleri düzenleme geleneği oluşturulmuştu. Her sefer başka bir sosyalist ülke festivale ev sahipliği yapıyordu. 1951 yılındaki Festival Doğu Berlin'de yapıldı.

Türk delegasyonu olarak festivale katılımı bizim dışımızdaki parti grubumuz gerçekleştirdi. Türkiye'den biri kız öteki erkek iki genç arkadaşın da festivale katılımını sağladık. O on beş günlük Gençlik Festivali yaşamımın en mutlu anıları arasındadır. Çok ilginçti. Düşünsenize, dünyanın dört bir yanından, her renkten, her dilden ve dinden insanlar, mutlu geleceklere and içmeye, korkuyu ve savaşı lanetlemeye geliyor Berlin'e. Afrikalılar, Asyalılar ve Latin Amerikalılar, cıvı cıvı, salkım salkım, trenlerden taşarcasına. Daha Paris'te başlıyor cümbüş. İsviçre'den sonra Avusturya ve Almanya'da İngiliz, Fransız ve Amerikan işgal bölgeleri var. Özellikle Amerikalılar trenleri durdurmaya çalışıyor, vagonları lokomotiflerden ayırıyor, pasaport kontrolü bahanesiyle gençleri engellemeye, katılımı baltalamaya çalışıyorlar. Destanlara konu olmuştur o festival yolculuğu...

Festival'de sabahları delegasyonlar arası tanışma toplantıları olurdu. Öğleden sonraları daha çok bilgilenme, politik tartışma, konferans vb. yer verilirdi. Geceleri de gösteri ve eylemler; toplu ya da büyük delegasyonların tek gösterileri. Şiir, müzik geceleri, Latin Amerikalıların sorunlarını dinlemek çok ilginçti. İtiraf ederim ki, politik olarak bizden daha donanımlı çocuklardı. Ve de sıcak kanlı... Festivalin, herkesin katıldığı, kapanış toplantısı çok görkemli olmuştu. Koskoca bir stadyumu dolduran binlerce genç "*Gençlik Marşı*"nı haykırıyordu:

"Evet

Halklara mutluluğu getireceğiz

Ve korkuyu ve savaşı yeryüzünden

kaldıracağız

Geri gelmemecesine..."

Ama festivalin en büyük yıldızı, en büyük ilgi odağı *Nâzım Hikmet*'ti. Bizim ozanımız! Bütün gençliğin maskotu gibiydi *Nâzım* orada. Omuzlar üzerinde dolaştırılıyordu. Onunla övünüyorduk. O ise tüm dünya gençliğinin kendisine gösterdiği

sevgiden mutlu, kendi ülkesinin sosyalist düşünceli gençleri ile karşılaşmaktan, onları bağrına basmaktan kıvançlıydı. Coşkulu bir bayram çocuğu gibi neşeliydi...

– Ekim 1951’de Galata Rıhtımı’nda gözüne alınmanızla başlayan 1951 Tevkifatı’nı ve bu davadaki rolünüzü anlatır mısınız?

– 1951 yılı Ağustos’unda öteki festival delegeleriyle birlikte Paris’e döndüm. Parti ile temas etmek üzere Türkiye’ye gelmem gerekiyordu. Eylül ayında yurda geldim. Zeki Baştımar’ı daha önce tanımazdım. Yurda döndüğüm haberini kendisine ulaştırdım. Yurtdışına gitmeden önce tanıdığım Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan aracılığı ile beni buldu, Baştımar. Zeki Baştımar ile buluşmadan önce polis beni tanımıyordu, takibe alınmış değildim. Polis raporlarında da, ilkten “kesik saçlı” bayan olarak tanıtılıyordum. Buluşma yerlerimiz ve buluşma şeklimiz çok kötü planlanmıştı. Demirkan’ın bu işe karıştırılmasının hiç gereği yoktu. Beri yandan Zeki Baştımar ile, o kısacık 1-1,5 aylık süre içinde tekrar tekrar, hem de nerede ise uluorta buluşmamızın haklı gerekçesi de yoktu. Bizim Paris’teki çalışmalarımızla ilgili talimat almıştım kendisinden. Gene bizim çalışmalarımızla ilgili bazı taleplerimiz Zeki Baştımar tarafından karşılanmıştı. Bunlar arasında birtakım parti yayını da vardı. En önemlisi “Parti Platformu”. Bu evrakın merkezle Avrupa bürosu arasında kurye görevi ile gelen, özellikle de sorumlu bir partiliye, birlikte götürülmek üzere verilmesi çok yanılttı. Bu konuyu Zeki Baştımar ile tartışmıştık. Dergi biçiminde, posta ile ya da hiç tanınmayan biriyle yollanmasını önermiştim. Bunu önerirken de, Zeki Baştımar ile vaki buluşmalarımızın dörtte üçünün polisce saptanmış olduğunu bilmiyordum. Hemen her seferinde polisi peşinden getirmiş, “kesik saçlı bayan”ın Sevim Tarı olarak saptanmasına vesile olmuştu Zeki Baştımar. Buluşmalarımızın gelişigüzelliğinden tedirgin olduğumu kendisine hissettirmiş, hatta

ifade etmiştim. Aldırmadı. Parti yayını konusunda da “*Canım elinize alırsınız, sıkışırsanız atarsınız!*” demişti. Nereye atıyor-sun?! Zeki Baştımar ile buluşmalarımız “*semeresini*” vermiş, Sevim Tan’ın yurtdışına çıkışının engellenmesi konusunda kapılara talimat verilmişti. Bugünkü deyimiyile “*tahdit konmuş*”tu. Ben herhangi bir yolcu gibi gümrüğe girdim. Bütün eşyama didik didik aradılar, hiçbir şey bulunamadı.

Sonradan öğrendiğime göre, görevliler Emniyet’e telefon ediyorlar. Bir şey ele geçiremediklerini, Marsilya gemisinin bekletildiğini söylüyor, beni salıp salmamak konusunda talimat bekliyorlar. Emniyetçiler ve Milli Emniyetçiler (MİT’in o zamanki adı) toplanıyorlar, tartışıyorlar. Bir kısmı, “*Henüz deliller olgunlaşmadı, salalım gitsin*” diyor. Ama ötekiler “*Salarsak bir daha ele geçiremeyiz*” diyorlar. Bu görüş ağır basıyor ve Yolcu Salonu Amirliği’ne emir veriyorlar: “*Getirin!*”

Yani, tahkikat zaten geliştirilmiş, fırsat kollanıyor. dışarı giden, dış temaslara bağlanacak bir eleman da elde. Böyle bir fırsat bir daha ele geçmeyebilir, deniliyor. Bir başka akılsızlığın ve ihtiyatsızlığın yol açtığı şanssızlık da, “*Parti Platformu*” denilen basılı tomar. Ben öyle, çığırkan gazetelerin yazdığı gibi, bu kağıtları otomobilin penceresinden atmış değilim. O kısa yolda, onları taksinin oturduğumuz arka kanepa ile arkılığı arasındaki yarığa sokmayı başarıyorum. Refakattaki polisler bunun ayrımlına varmıyor. Sonra, anlatıldığına göre, taksi şoförü arabasını temizlerken bunları buluyor ve Emniyete getirip teslim ediyor. Zaten ben ifadem sırasında bu evrakı uzun süre kabul etmedim. Yani tahkikat, ben o evrakı yakalattığım için başlamamıştır. Tersine benim yurtdışına çıkıyor olmam dolayısıyla ve Zeki Baştımar ile görüşmelerimizin hemen hepsinin polisce saptanmış olması yüzünden belki başka, daha sonraki bir olayla başlatılacak olan tahkikat öne alınmış ve ben yakalandığım için, benim üzerimde hiç bulunmaması gereken neşriyat da ele

geçmiştir. Olay üzerine çok gürültü koparılmış, ileri geri konuşmalar olmuştur. Bilen bilmeyen, yetkisi olan olmayan beni yargılamayı, hatta kendi yanlışlarını unutarak ve de kendini temize çıkarmak üzere beni suçlamayı iş edinmiştir. “*Sevim Tarı, TKP tahkikatına yol açtı*” denmiştir vb. Ben, hep susmayı seçtim. İyi niyetten yoksun dedikoduları yanıtlamak tenezzüldür. Arkadaşlar ve yoldaşlar da bilir işin aslını. İyi niyetli dostlar da bilenlerden öğrenebilir. Bu gibi savunmaların çok ciddi bir iş olduğuna, ayrıca bir röportaj çerçevesine sığmayacağına inanırım. Ayrıca bu konuları, kendi kalemimle, kendi doğrularıyla yazıp çizmek isterim. Vakta ki, bu dünyadan göçer oluruz, çocuklanmıza ve yeni kuşaklara eğrisiyle doğrusuyla namuslu bir yaşantının anısını bırakmak isterim. İkbâl peşinde değilim. Önemli olan kendi kendimle barışık olmaktır.

Zeki Baştımar benim yüzümden, benim ifademle tutuklanmadı. Tahkikat seyri boyunca anlaşıldı ki, pek çok şey biliniyordu zaten. Beni afişe eden, evrakı üzerimde götürmemi söyleyen odur. Örgüt disiplini tartışılmaz bir şeydi bizim için. Onun gereğini yaptım ben.

- Sorgu, tutukluluk ve yargı aşamaları hakkında bilgi verir misiniz?

- Bu sorularınızı birkaç tümce ile yanıtlamak çok güç. İlkten, söz konusu neşriyata ve Zeki Baştımar ile olan ısrarlı temaslarımıza karşın polis, bana Avrupa’da uzmanlık eğitimi görmekte olan aydın, demokrat ve sosyalist düşünceli, sözünü esirgemez bir kişi olarak bakıyordu. Ben de öyle davrandım. Düşüncelerimi ve yurtdışındaki genel anlamdaki kendi eylemlerimi gizlemedim. Tahkikat ilerledikçe, giderek her gün yeni bilgiler çıktı ortaya. Tutuklanışından bir yıl sonra, örneğin Berlin Festivali’ne katılmış olmamın hesabı soruldu benden. Ben iki yıla yakın bir süre Sansaryan Hanı’nda tutuldum. Tahkikatın başlaması üzerine, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şubesinin

hücreler bölümü; ilginçtir, Ankara Garnizon Komutanlığı 3 No-lu Askeri Ceza ve Tutukevi "*ihdas*" edildi, zamanın pek "*de-mokrat*" Demokrat Parti hükümeti tarafından kararname ile as-keri sorgu hakimince sorgulandık aramızda askeri eşhas (kişiler) bulunduğu gerekçesi ile. Sonra da Askeri Mahkeme'de yargı-landık.

Bu iki yıl boyunca hep tecritte idim. Yani "*ihtilattan men*" edilmiş durumda idik orada hepimiz. Ama ben klasik anlamda-ki gerçek bir hücrede kalmadım. Hep küçük odalardı kaldığım yerler. En azından koridora penceresi vardı. Fiziki işkence gör-medim. Duruşmaların 1953 sonbaharında başlamasından kısa bir süre önce Harbiye Askeri Cezaevi'ne, öteki arkadaşların ya-nına naklolundum. Mahkeme duruşmaları bir yıl sürdü. Her gün, okula gider gibi duruşma salonuna götürüldük. Duruşma-lar "*ülkenin genel yararı*" bakımından dinleyicilere kapalı yürü-tüldü. Ama anamızın babamızın girmedığı mahkeme salonuna Amerikalı NATO uzmanları rahatça girebiliyorlardı. Menderes hükümeti Türkiye'deki komünizm tehlikesinin böylece ne kadar büyük olduğunu gözler önüne sererek NATO'lular nezdinde iti-bar ve önemini pekiştiriyordu. Bizler bir bakıma NATO kurban-ları olduk.

– Mahkumiyetinizden sonra yattığınız hapisaneler ve sür-gün yılları nasıl geçti?

– Mahkeme sonunda 6 yıla hüküm giydim, henüz şiddetlen-dirilmemiş olan eski 141'inci maddeye göre. Bir yıl da temyiz sonucunu bekledik Harbiye'de. Temyiz benim hakkımdaki hük-mü bozmuştu. Böylece, o tarihe kadar 5 yıl yatmış olduğum halde, hakkımdaki hüküm kesinleşmediğinden hâlâ tutuklu sa-yılıyordum; öteki arkadaşlar Adana Sivil Cezaevi'ne yollanırken ben Ankara Askeri Cezaevi'ne gönderildim. Böylece Doktor Şefik Hüsnü ile birlikte bir yolculuğumuz oldu, polis ve jandar-ma gözetiminde. Askeri cezaevinde kadın tutuklulara yer olma-

diğından, misafireten ve emaneten Ankara Kapalı Cezaevi'ne nakledildim. İlginç bir deneydi benim için. 1956-1957 yılbaşı sıralarında Ankara'dan tahliye oldum. İstanbul'a ailemin yanına geldim. Mahkumiyet kararları, hapis süresinin üçte biri kadar bir süreyle genel emniyet gözetimi altında bulundurulmayı da içeriyordu. Yani sürgün. İlk mahkemeye göre ben Turgutlu'ya gönderilecektim. Temyizden sonraki mahkeme, talebim üzerine bunu İstanbul'a çevirdi. Bir de ceza süresi kadar amme haklarından men edilmek var. Lokanta bile açamıyordunuz galiba. Ve oy veremiyordunuz ve tabii seçilemiyordunuz. 1958 yılında Mihri Belli ile onun sürgün yeri Afyon'a gittik. Bir süre sonra İstanbul'a nakledildik. İkimiz de işsizdik. Her gün polis karakolunda bu işe ayrılmış deftere imza atıyorduk. Büyük oğlum Hayrettin'in ilk ziyareti 15 günlükken Arnavutköy karakoluna olmuştu. 1964 yılında doktor olarak çalışmak üzere, bağımsızlığına yeni kavuşan Cezayir'e gittim. İki çocuğumu da birlikte götürdüm tabii. Mihri Belli'ye 1961 Anayasası'ndan sonra da pasaport verilmediğinden o gelememişti. Ne acıdır ki, ömrümde üç kez, insan gibi ve takdir görerek "*icra-ı tebabet*" eylemişimdir. Hepsi de yurt dışında. Ülkemin doktora gereksinimi yoktur malum ya!...

1966 yılının sonunda yurda döndük. Türkiye solu politik yaşamının en hareketli dönemini yaşıyordu. Ama emperyalizme karşı bağımsızlık ve sosyalizm mücadelesi yükselmekteydi. Bu dönemde Marksizm klasiklerinin Türkçe'ye kazandırılmasında, "*Türk Solu*" ve "*Aydınlık Sosyalist Dergi*" gibi organların yayınlanmasında benim de katkılarım oldu. Sıkı bir tempo ile çalışmaktaydık. Coşkulu günlerdi.

– 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde tekrar yeraltına geçmek zorunda kaldığınız zamanlar koşullarınız nasıldı?

– 12 Mart'a gelindiğinde biz, Cezayir dönüşü birkaç yıldır Ankara'da oturmaktaydık. 10 ve 12 yaşlarını sürmekte olan iki

oğlumuz vardı. Darbeden bir süre sonra Mihri Belli evden ayrıldı. Ben çocuklarla kaldım. Zor günlerimiz oldu. Birkaç arama geçirdik. Sıkıyönetim komutanlığına çağrıldık vb. 1972'de İstanbul'a taşındım. Annemin evi ile bizimkini birleştirdim. Oğlanları okula yerleştirdim. Hazırlanıyordum. Bu işleri tamamladığım günün ertesi Birinci Şube memurları kapıya dayandılar. 10 gün kadar İstanbul'da kaldım sanıyorum. Bir o kadar da Ankara Birinci Şubesinde. Kale duvarları gibi kalın duvarlarla örülmüş o muhkem hücrelerde. Yılbaşı sıralarıydı. Ve olağan dışı soğuk bir kış yaşanıyordu. Emniyetten Dışkapı, Kazık İçi Bostaları denilen yere, 3 nolu kadınlar koğuşuna geçirildim. Sonra da ikinci koğuşa. Harbiye Askeri Cezaevi'nde hepimiz TKP sanığı idik. Bir yatılı okul havası vardı koğuşumuzda. Burada herkesin ayrı telden çalmasını yadırgıyordum. Bana acı veriyordu bu. Bir başka acı da, iki oğlanı 70 yaşındaki anama bırakmaktı. Mihri Belli, babaları da yurtdışında bulunuyordu. Marxist-Leninist Örgüt kurmak üzere Aydınlık Sosyalist Dergi çevresinde öğrütlenmekten yargılandım. Ve 8 yıla hüküm giydim. Komik bir dava idi. Bir de Ankara Birlik Sahnesi'nden arkadaşları Marxist-Leninist nitelikte örgütlemekle suçlandığım bir başka davanın da sanığı idim. Yıllar sonra her iki dava beraatle sonuçlandı. Sanıyorum kaçak olan Mihri Belli'ye ulaşmak için beni (bizi) dışarıda bırakmışlardı bir süre. Ben 1972 yılı sonlarında tutuklandım... En kötü günlerde dışarıda idim. Ara sıra orada burada dolanıyordum. Sonra gene ortaya çıkıyordum. İki çocukla ne yaparsınız? Hapishane koşulları kötüydü. Bilinen şeyler. En kötüsü hakaretlerdi. 1974 affı ile tahliye olduk.

**BİZİM CHE GUEVARA
50 YIL SONRA YUNAN DAĞLARINDA
BİR TÜRK GERİLLA**

SUNUŞ

Mihri Belli'nin “Rigas'ın Dediği” adlı kitabı şöyle başlar:

“5 Nisan 1947 sabahı Yunanistan dağlarına ayak bastım. 1949 yazında Yunanistan Demokratik Ordusu'ndan (DO) yur-duma dönmek üzere ayrıldım. O iki buçuk yıllık süre içerisinde esas görevim askeri idi. Bir yandan bu görevi sürdürürken öte yandan Geçici Yunan Hükümeti Doğu Makedonya ve Trakya Temsilcilik danışmanlığı yaptım ve dağda Türkçe ‘Savaş’ gaze-tesinin yayınlanmasına yardımcı oldum. Ağır yaralanmış ol-mam yüzünden iki kez tedavi için Yunanistan'dan ayrılarak bi-ze dost ülkelere gitmek zorunda kaldığım birkaç ay dışında za-manı hep Yunanistan toprağında Demokratik Ordu saflarında, Yunan direnişinin insanları içinde geçirdim. Bu kitapta o insan-ları anlatmaya çalışacağım.”

Yunan Direnişi'nin bu Türk gönüllüsü geçtiğimiz Ekim ayın-da (1996) Yunanistan'ın Makedonya ve Trakya bölgesine bir gezi yaptı. Eski silah arkadaşlarını aradı. Komutanı olduğu ta-burun karargâh kurduğu yere ulaşmak için, 50 yıl sonra Rodop Dağları'nın eteklerine yine ayak bastı.

1947-1949 yılları arasında Yunanistan “Demokratik Ordu-su”nda savaşan Mihri Belli, 50 yıl sonra Rodop Dağları'na yap-tığı geziyi, araştırmacı-yazar Emin Karaca'ya anlattı.

MIHRİ BELLİ 50 YIL SONRA ESKİ SİLAH ARKADAŞLARIYLA BULUŞTU

"Kemal sana ne olmuş?"

Geçtiğimiz yılın 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde karşılaşmıştık kendisiyle Yedikule Zindanlarında. İsveç'teki mültecilik yıllarında bıraktığı sakalları, saçları, kalın kaşları bembeyaz Mihri Belli gözlerinin içi gülererek müjdeyi o zaman vermişti: Gelecek ay (Ekim 1996'yı kastediyordu) Yunanistan'a gidecek, yarım asır önce Yunan Direnişçileriyle birlikte gerilla savaşı yaptığı bölgeyi gezecekti. Döndükten sonra da, 1988'de yayınlanan iç savaş anıları "*Rigas'ın Dediği*" kitabına "*50 Yıl Sonra*" bölümünü ekleyecekti...

Kasım'ın ilk haftasında TÜYAP Kitap Fuarı'nda karşılaşıp görüştük. Dediğini yapmış; Kavala'da, Gümölcine'de, Rodop Dağlarının eteklerinde dolaşmış, hayatta kalan gerilla arkadaşlarıyla buluşup konuşmuş, coşkulu bir heyecanla dönmüştü. Daha orada, Türkiye Yazarlar Sendikası Standının sandalyelerinde otururken, arasına bol kahkaha ve esprilerin karıştığı anekdotlar anlatmaya başlamıştı "*50 yıl sonra*"dan...

Geçen günlerde oturup başbaşa konuştuk...

Mihri Belli söze şöyle başladı:

– Kavala'da bir İsveç evi var. Yazar-çizer takımının gelip dinlenebildiği, isterse de çalışabildiği bir çeşit pansiyon. İsveç Yazarlar Sendikası bize orada bir süre kalma olanağı sağladı. Ka-

vala'da geçireceğimiz günler bir turistik geziden ibaret kalmasın dedik. Hazır oralara varmış iken 50 yıl önce, geride bıraktığımız savaş arkadaşlarımızı arayalım dedik. Kaçı sağ kalmıştı ki! Rodop Dağlarında barındığımız Türk ve Pomak köylerindeki o iyi insanlara ulaşalım, ne haldedirler görelim dedik. Bizim Tabur Karargâhının bulunduğu doruktaki Smegada köyüne uğrayalım, az aşağıda Hemetli köyüne varalım dedik. Dönüşte Alan Tepe'den geçelim, bizim yazları konakladığımız Demokrasi Çeşmesi'nden bir su içelim dedik. Ve öyle de yaptık .

– Merak ediyorum dedim, İçsavaş koşullarında devrimci uyanıklık şartken, siz kimdiniz ki Yunan yoldaşlar size güvenip saflarına aldılar?

DEVRİMCİLİĞE MISSİSİPPİ'DE BAŞLADI...

Kendisinden çok emin bir biçimde gülümsedi:

– Yunanistan dağlarına vardığımda ben 10 yıldır devrimci eylemin içindeydim. Örgütlü çalışmaya ilk katılımı Amerika Birleşik Devletleri'nin Mississippi Eyaleti'nde siyahlar arasında oldu. 20 yaşındaydım. İki beyazdık. Ötekilerin hepsi kara derili. Ardından, gene Amerika'da öğrenci hareketi içinde ve San Fransisco'da liman işçileri arasında çalıştım.

Biyografisinden kesitler sunmayı sürdürdü:

– Savaş patlak verince yurda döndüm ve illegal TKP'ye katıldım. Parti sorumlularından Şefik Hüsnü ve Reşad Fuat arkadaşlarla birlikte çalışmaya başladım. 1943-44'de İstanbul Üniversitesi'nde İleri Gençler Birliği'nin kuruluşunda bulundum. 1944 güzünde ilk kez tutuklandım, iki yıl hapis ve sürgün cezasına mahkum edildim.

Ve merakımı şöyle giderdi:

– Saflarına beni gönüllü olarak kabul etmeleri için Yunan yoldaşlara bu kimliğimle başvuruyordum. Güvendiler ve sevinçle kabul ettiler beni saflarına.

PARTİ MERKEZİ ERKEK DOLU

Mihri Belli; "Eski silah arkadaşlarınızı bulmak için Yunan Komünist Partisi'ne başvurmuşsunuzdur herhalde" sorumu yanıtlarken şöyle konuştu:

– YKP'nin Kavala İl Merkezi'nin kapısını çaldık. Limana yakın bir yerde bir binanın ikinci katını işgal ediyordu KKE'nin il merkezi. İlk girdiğim odada Marx, Engels ve Lenin'in resimleri vardı duvarda. Onların karşısında da Stalin'inki asılıydı. Parti il sorumlusunun bürosunun bulunduğu içerideki odanın duvarında da asılı olduğu yerden Castro gülümseyerek bizi süzüyordu.

Yunanistan Komünist Partisi'nin şimdiki görüşlerini ve tavrını az çok bildiğimden "Nasıl karşıladılar sizi?" sorusunu yönelttim hemen...

Mihri Belli şöyle anlattı:

– YKP'nin Kavala bürosunda beni, il sorumlusu olduğu anlaşılan orta yaşlı bir adamın odasına aldılar. Kahve ikram ettiler. Baharis (adı öyleymiş), insanda olumlu izlenim bırakan bir kimse. Partinin nankör işlerine soyunan militan tipi. Seçim arife-siydi. Partinin merkezi kalabalıktı. Hep de erkekler, hiç kadın görmedim. Baharis'le çok kısa görüşebildik. Baharis ertesi gün Florakis'in Kavala'ya gelip Thasos Adası'na geçeceğini ve orada bir seçim konuşması yapacağını söyledi. İçimden "inşallah bir tatsızlık çıkarmaz" diye düşündüm. Ama yine de "buralarda olduğumu kendisine söyle" dedim. Bir ara yaşlı bir adam girdi odaya. "Ben de Demokratik Ordu savaşıyordum" diye takdim etti kendisini. Adı Kirkinis imiş. Yaşlı ama sapasağlam, cin gibi. Zincirleme sigara içiyor. Kirkinis partinin Gümülcine bürosuyla bağlantı kurmamı sağladı.

TABUR KOMUTANI KAPETAN KEMAL

Demokratik Ordu mensubu eski bir savaşçıyla karşılaşması Mihri Belli'yi heyecanlandırmışa benziyordu. Diğerlerine ulaşmanın yolu üzerindeydi...

– Peki Kavala değil de niye Gümülcine?

– Eski Demokratik Ordu savaşıları daha çok Rodoplara yakın olan o bölgedeydiler. Gümülcine bürosuna telefon edip parti sorumlusunun adını vererek, kendisiyle görüşmek istediğimi söyledim. Telefondaki ses kim olduğumu sordu. “*Yunanistan Demokratik Ordusu Tabur Komutanı Kapetan Kemal*” dedim. Telefondaki bir çığlık attı: “*Şu... Tepe’de yaralanan Kemal değil mi? Ben Sabotör Birliği’nden Sofianos’um. Hani sana bağlı olan Sabotör Birliği’nden.*” Sofianos adını hayal meyal hatırlıyordum, ama yüzünü gözümün önüne getiremedim. Adam benim Rodopların hangi dağında yaralandığını biliyordu. Ben bilmiyordum. Hâlâ da bilmiyorum. “*Evet, evet*” dedim. “*Daskalos’un Sabotör Birliği. Hani size at bindirmiş, süvari birliği yapmıştı. Kılıçlarınız bile vardı.*” Sofianos telefonun karşı ucundan güldü. “*Hani şu Agramatos Daskalos... Serez cephesinde şehit düştü. Paris ise yaşıyor, buralarda. Seni görünce kimbilir ne kadar sevinir. Hatırlarsın. O da Sabotör Birliği’nde idi*” dedi.

188

Gözleri ıslık ıslık, tok sesiyle anlatıyordu Mihri Belli, 50 yıl sonra yeniden görüp geldiği Kavala’yı, Gümülcine’yi, Rodop Dağlarını, hayatta kalan gerilla arkadaşlarını. Gümülcine bağlantısının kuruluşu, savaş arkadaşlarıyla yüzyüze gelmenin yolunun açılışı mutlandırmış, heyecanlandırmış onu. Günler sonra bana anlatırken bile görülüyor bu. Telefonun öbür ucundaki Sofianos’un, “*Daskalos*”un adı geçince güldüğünden söz etmişti Mihri Belli...

– Peki niye kakhaha atıyor telefondaki, sevincinden mi yoksa başka bir şey mi var? diyorum.

Belli de gülmeye başlıyor:

– Daskalos Yunancada “öğretmen” demektir. “*Agramatos*”da “*alfabesiz, ümmi.*” Çocukluğu çobanlıkta geçmiş, okul yüzü görmemiş olan Daskalos dağa çıkıp bir dağ adı alması gerekince “*Daskalos*”u uygun görmüştü kendisine. Ama okuma-

yazması yoktu. Bu yüzden arkadaşları onunla "Agramatos Das-kalos" diye alay ederlerdi. Ama cesareti, gerilla vasıfları öyleydi ki, elit bir birlik olan Sabotörlerin başına geçmesine engel olmamıştı.

ESKİ SAVAŞÇILARLA İLK KARŞILAŞMA

Sofianos'a ya da gerçek adıyla Mintidis'e ne istediğimi anlattım, telefon konuşmasının sonunda. "Eski arkadaşlarla buluşup hasret giderelim, birlikte Rodoplara çıkalım, Demokrasi Çeşmesi'nden bir su içelim. Köylere de uğrayalım" dedim. Anlaştık.

Hareket günü sabahı Sevim Belli ve İsveçli Thomas Thomell'le birlikte Gümülcine'deki parti il merkezi binasından girdiğimiz zaman, içerideki beş-altı kişi neredeyse bir ağızdan haykırdılar: "Kemal sana neler olmuş... Sen iriyarı bir adamdın, ufalmışsın!"

Ben de hayretle: "Gerçekten öyle miydi?" diye atıldım.

Mihri Belli'nin yüzü biraz gölgelendi. Hüzünlenmişti:

– Onların anılarındaki Kemal askeri giysili, at üstünde, silahlı genç bir adamdı. Şimdi karşılaştıkları sivil giysili, ak sakallı adamdan çok değişik biriydi. İlk tepkilerinin böyle olmasına şaşmamak gerekir.

Eski savaşçılarla ilk karşılaşma sahnelerini, Rodoplara doğru gidişlerini şöyle anlatıyor:

– Ardından kucaklaşmalar, şakalaşmalar, gülüşmeler, hep bir ağızdan konuşmalar. Hatırlıyor musun hani şöyle olmuştu, böyle olmuştu gibi...

SAĞ KALANLAR, 50 YIL SONRA...

Yunanistan Demokratik Ordusu'nun savaşçılarından sağ kalanlardan birkaçı 50 yıl sonra buluşmuştu... Bir ara "Keşke gelmeyeydim de anılarınızdaki o Kemal olduğu gibi kalsaydı" de-

dim. “Yok yok bu Kemal de makbulümüz” dediler; artık nezaket gereği miydi, değil miydi bilmiyorum. Muhabbetin sonunun geleceği yoktu. “Yola çıkalım, günler kısa” dedik. Beş kişi Thomas’ın arabasına doluştuk. Thomas Thomell, Kavala’daki İsveç Evi’nin yöneticisi. Arabayı o sürüyor. Yunanistan’da uzun yıllar yaşamış, Yunan halkının direniş hareketine duyduğu derin ilgi yüzünden bu yolculuğa o da katılıyor. Gregorios Yoanidis (Dağ adıyla Paris) de bizimle geliyor. Bir de o dağ yollarını iyi bilen parti militanlarından Evripidis var. Kılavuzluğu o yapacak. Sofianos gelemiyor, arabada yer yok.

HAYDİ İŞÇİLER, DAİMA İLERİ!

Paris çat pat Türkçe konuşuyor. Yola çıktığımızda, geçmişte Trakyalı ve Makedonyalı tütün işçilerinin marşını, “*Haydi işçiler, daima ileri-Biziz dünyanın temeli...*” diye başlayan marşı söylüyor. Bizim Mustafa (Mihri Belli’nin yani Kapetan Kemal’in, gerilla taburunda manga komutanlığı yapan, okuma-yazması olmayan ırgat) ile birlikte görevli olarak Gümülcine ovasındaki Türk köylerini dolaşırlarken söylerlermiş. Ancak o köylerde karşılaştıkları insanlar işçi değil çift çubuğuyla uğraşan emekçiler olduğundan marşa “*Haydi çiftçiler...*” diye başlarlar-mış.

– Ya siz? diyorum, **Siz de marş söylemeden edemezsiniz!**

Bir yandan sözlerini yazdırırken, bir yandan da mırıldanmaya başlıyor:

– Rodopların eteğine vardığımızda ben de Rigas’ın türküsü-nü tutturdum, diyor

Eskiden, çok eskiden

Rigas’ın dediğini

Gerçeklere çevirdi

Gerillalar Balkan’da

Öyle bir toplum yaratacağız ki

*Birleşebilsin halklar
Yıkılsın sınırlar tahtlar
Ve bir daha, bir daha asla
Boğazlamasın insanı insan.*

Paris de mırıldanarak bana katılıyor. Belli ki uzun yıllar söylememiş bu türküyü, sözcükleri belleğinde değil. Evripidis susuyor. O daha genç kuşaktan. Genç kuşağın bu türküleri söylemediği belli.

ÇERÇEVE:

YUNANİSTAN İÇ SAVAŞI

İki İç Savaş da YKP İçin Zorlu Geçti

Yunanistan 1941 yılı nisanında Alman orduları tarafından işgal edildi. Buna karşılık, öteki küçük partilerle güçbirliği yapan Yunanistan Komünist Partisi (KKE) Eylül 1941’de ilk direniş örgütü EAM’ı (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurdu. Kısa süre sonra da bu cephenin önderliğinde ELAS (Ulusal Kurtuluş Ordusu) oluşturuldu. Ekim 1944’de Almanlar Yunanistan’dan çekildi. Üç büyüklerin (Sovyetler, İngiltere, ABD) Yunanistan’ı yüzde 80 oranında İngiliz nüfuzu altına vermeleri üzerine, Almanların yerini İngilizler aldı. İngiliz yanlısı kralcı-faşist güçlerle savaştan ELAS, 1945 yılı başlarındaki Varkiza Anlaşmasıyla silahlarını teslim etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine kralcı-faşist güçlerin beyaz terörüne uğradı. Yunan tarihinde bu dönem Birinci İçsavaş olarak adlandırılıyor. Yunanistan Komünist Partisi bu kez 1946 yılı yazında “*Demokratik Ordu*”yu kurarak tekrar silaha sarılmak zorunda kaldı. Yunan dağlarında ve kırlarında üç yıl süren gerilla savaşından Demokratik Ordu yenilerek çıktı. 16 Ekim 1949’da Yunanistan Komünist Partisi ateşkes ilân etti. Böylece İkinci İçsavaş da sona erdi.

HEMETLİLİ HÜSEYİN, ESKİ TABUR KOMUTANINA KENDİNİ TANITTI

“Ben senin askerindim”

– Dağlara tırmanıyorsunuz. Eskiden, gerilla savaşının yapıldığı kuş uçmaz, kervan geçmez yerler. Peki yol var mı? diye soruyorum.

Belli, sanki 50 yıl önce Rodop dağlarının eteğindeki gerilla karargâhında araziye dikkat kesilmiş. Anlatıyor:

– Eskiden bu dağlarda yalnızca keçi patikaları vardı. Tek yol taşıyıcısı insandan sonra, semerlenmiş eşekti. Öyle köyler vardı ki henüz ovaya inmemiş olan çocuklar tekerlek nedir bilmezlerdi. Yol yoktu ki tekerlekli araba görsün. Şimdi askeriye sınır doğrultusunda yollar döşemiş. Belli bir noktaya kadar dar asfalt yollar sınıra yaklaştıkça toprak yola dönüşüyor. Toprak moprak ama yine de yol. Köprülerde patlayıcı madde dolu çelik kasalar yerleştirilmiş sağlam soltu. Kuzeyden inebilecek düşmana karşı önlem.

Yolculukları sürüyor yaşlı savaşçıların, Rodop dağlarının eteğinde:

– Adları hiç de yabancı olmayan dağ köylerini solladık, sağladık. İlk durağımız Hemetli (Yunanca adı Ragada) oldu. Anılarımda önemli yeri olan bir Türk köyü. Köyün girişinde yeni inşa edilmiş bir kilise gördük. Eskiden yoktu. Taa eteklere kadar bu köylerde Hristiyan yoktu ki, kilise olsun. Şaşıtm. “*Bu köyde de Hristiyan var mı ki*” diye sordum Evripides’e. “*Var*” dedi, “*burası nahiye oldu. Hristiyan memurlar var.*”

– Geleceğinizden köylülerin haberi var mıydı?

– Hayır, yoktu. Bir çeşit baskındı bu, diyor, Mihri Belli ve anlatmayı sürdürüyor:

– Köy merkezinde caminin önünde duruyoruz. Caminin hemen yanında bir okul var, önünde iki genç öğretmen. Medrese aşaması dahil belli bir eğitimden geçtikten sonra buraya atanmışlar. Türkçe kitaptan yana zorlukları varmış. Başkaca bir yakınmaları olmadı. Ancak, adres verirken ilk önce köyün ve ilin Türkçe adlarını yazdırıyorlar sonra Yunancasını.

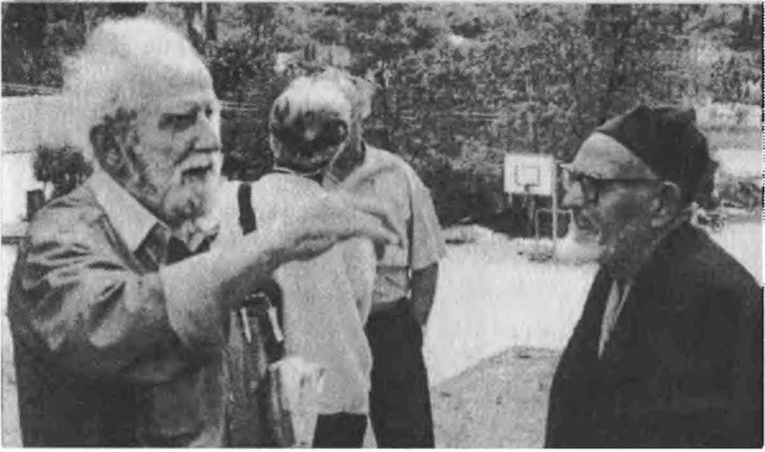
Bizden az ileride caminin önünde, Paris bastonuna dayanmış bir ihtiyarla konuşuyor. Bize dönüp bağıyor Paris: “İşte aradığın adam”. Yanlarına varıyorum. Paris “Eski Demokratik Ordu savaçısı” diye ihtiyarı tanıtıyor bana. Adam Paris’e; “Kemal bu mu? Bu Kemal değil be!...” diyor. Bana dönerek, “Sen Kemal değilsin be! Kemal dağ gibi adamdı, hani yüzündeki yara?” diye soruyor. “Bana sakalı tıraş mı ettireceksin?” diyorum gülerek. Sonunda aklı yatıyor Kemal olduğuma. “Beni tanımadın mı? Ben senin askerindim, Hüseyin. Davulcu Hüseyin derler bana” diyor, kucaklaşıyoruz.

“Hatırlıyor musun hani, çocukları yazmaya geldiklerinde ben köye girip, adamları tutuklamıştım’ diyorum. ‘Hatırlamaz olur muyum?’ diyor.

Mihri Belli komutanı olduğu gerilla taburunun mensuplarından Hemetlili davulcu Hüseyin’le konuşmasını diyaloglar halinde anlatıp gidiyor:

– Bir ara Sevim Belli yanımıza geliyor. “Ailem” diye tanıtıyorum. “Türk mü?”. “Türk” Sevim’e dönerek: “Sen Türk değilsin be” diyor. Öyle ya feracesiz, başı açık, pantolonlu Türk kadını mı olurmuş. Sevim konuşunca inanıyor Türklüğüne. Yaşını soruyorum. 83’müş. Ama dinçti. “Maşaallah sapasağlamsın” diyorum. Gözlerinden şikayetçiymiş, gözlüklü idi. “Benim askerlerden kaç kişi kaldı köyde?” diye soruyorum. Bir kişi daha varmış.

Komşu köy Smegada’dan Hasan’ı soruyorum. Smegada bizim kışlık karargâhın olduğu köydü. Hasan benim evsahibimdi.

Mihri Belli 50 yıl sonra davulcu Hüseyin ile...

Hem evsahibim hem danışmanım. Okuma-yazması olmayan o doğa insanı, benim için halk bilgeliğini temsil ederdi. "Hasan Gümölcine'de kalıyor" diyor. "Temas kurabilir misin? Bizim o savaş hakkında ben bir kitap yazdım. Orada Hasan Ağa'dan da söz ediliyor. Ona iletmek isterdim. Bir okur-yazar bulur, kendisi hakkında yazılanlardan haberi olur. Kitapta sen yoksun, ama Hemetlili köylüler var."

"Bilirim Hasan ahretliğindi, ama ben temas kuramam. Sen kendin ara" diyor.

Vedalaştık.

Hemetli köyünden ayrılan yaşlı gerillalar Rodopların eteğindeki köye doğru yola çıkıyor. Yolculuklarının sonrasını Mihri Belli şöyle anlatıyor:

- Dağın doruğundaki Smegada köyüne giden toprak yolu tuttuk. Köye girerken Yeni Demokrasi Partisi'nin adının kocaman harflerle yazılı olduğu bir duvar çıktı karşımıza. Bizim kargâh köyü, yoksa bu merkez sağ burjuva partisinin kalesi mi olmuştu. İlk karşılaştığımız, başı takkeli delikanlıya sordum. "Yeni Demokrasi bütün paralarını peşin veriyor" dedi.

HASAN'IN KÖYÜ

– Karargâhınızın bulunduğunu söylediğiniz köyde “danışmanım” diye andığınız köylü Hasan’la buluşabildiniz mi?

– Hasan Smegada köyünde yoktu, diye başladı anlatmaya Mihri Belli. Ama kızı ve damadı köydeydiler. Zaten bir tek çocuğu vardı Hasan’ın. 3-4 yaşlarında sümüklü bir kızdı. Şimdi 50’sini geçkin feraceli bir kadın çıktı karşıma. Ne o, ne de yaşıtı kocası geçmişi hatırlamıyorlardı. Ama evlerine konuk ettikleri Kapetan Kemal’in öyküsünü çok dinlemişlerdi. Bana dost gözlerle bakıyorlardı.

– **Yöre köylüleriyle ilişkileriniz nasıldı?** sorumu ise şöyle yanıtlıyordu Mihri Belli:

– Biz silah gücü ile o dağlarda durabiliyorduk. Çetin doğa koşulları bizim için bağışık kuvvetti. Düşmanın tankları, panzerleri ulaşamazdı o dağ doruklarına. Besbelli yasalarımız ve kurallarımız vardı, gerillanın yasası velinimetini olan halka sevgiyi, saygıyı, hakça davranmayı emrediyordu. Ama gerilla komutanının yetkileri sınırsızdı. Neredeyse Yavuz Seliminki kadar. Bu durumda yerli halkın bizimle iyi geçinme gayreti içinde olması doğaldı. Ancak bu kez o Türk ve Pomak dağ köylülerinin dostça davranışının silah zoruyla değil, çok daha içten bir dostluk olduğunu hissettim.

DAĞLAR DEVRİMİN NABZININ ATTIĞI YERDİ...

Mihri Belli, elli yıl önce tanıdığı Rodopların eteğini, köylerini, insanlarını şimdi ile karşılaştırmıştı. Bu kıyaslama politik durum gözönüne alındığında acaba nasıldı? Ben bu kez; **“Ya halkın politik bilinci?”** diye sordum.

Mihri Belli, sanki 50 yıl önce buralardaki gerilla karargâhında oturmuş, yörenin politik durumunu tahlil ediyordu:

– Halkın politik bilincinde herhangi bir ilerleme olduğundan söz edilemez. Tam tersine, biz buralardayken bu dağlar, devrimin nazbının attığı yerdı. Yunan içsavaş haberleri dünya basınının manşetlerindeydi. Bizim Dedeâğaçlı bir doktorla tartışmamı-

Hemetli köyü (Gümölcine), 1996 yazı. Önde sağdan: Mihri Belli, Demokratik ordu askeri Davulcu Hüseyin. Arkada solda Paris, Sabotör Birliği'nden Hemetli köyü muhtarı (takkeli)

zı hatırlıyorum. Orta yaşlı bir adamdı. Demokratik Ordu'ya gönüllü olarak hizmet sunma gibi bir durumu yoktu. Yani, gerilla baskınında seferber edilmişti. Kaderine razı olmuş ve hipokrat yeminine sadık kalmıştı. Ama arada bir durumundan yakınmadan edemiyordu.

Mihri Belli'nin yüzüne bir muziplik yayıldı. Dedeagaçlı doktorla ilgili ilginç bir şey anlatacağı anlaşılıyordu:

– Bir gün yine benim yanımda halinden yakındı. “Ben ki’ dedi, “Berlin gibi bir dünya merkezinde ihtisas yapmışım. Şimdi bu ilkel, dağ köylerinde sürünüyorum.” Yabancı gazeteler yeni gelmişti. Kendisine Le Monde’u, Times’i uzattım. “Gene dünyanın merkezindesin, üzülme” dedim. “Bak birinci sayfalardaki haberler hep Yunanistan dağlarına dair. Berlin hakkında tek haber yok.” Evet, o anında gerçekten o dağlar dünyanın merkezi olmuşlardı ve ora köylüleri o merkezdeki yönetim ile uyumluluk halinde yaşıyorlardı ve biz o halkı bilinçlendirmek için elimizden geleni yapıyorduk.

ÇERÇEVE

MİHRİ BELLİ YKP'Yİ NASIL GÖRÜYOR?

“Sovyetler Birliği yıkılana kadar KKE yönetiminin genel politik çizgisi, özellikle Türkiye marxist soluna karşı tutum ve davranışı bu bakımdan pek parlak sayılmazdı. Parti yönetimi, 1983’de, ben ayıp olmasın diye kapılarını çaldığımda, Florakis eski silah arkadaşı ile *“yukarıdakiler belki iyi karşılamaz”* düşüncesiyle temastan kaçınmıştı.

Florakis’in yerine Paparigas’ın gelişi, bize göre parti önderliğine yeni kan zerk edilmesi idi. Kavala İl Merkezi’ndeki yetkiyle konuşurken, *“imana geldi de kapımızı çalıyor”* izlenimi yaratmamak için de düne kadar kardeş parti bildikleri TKP konusundaki görüşlerimi açıkça söyledim. TKP’nin her adı geçtiğinde, bu örgütün adını *“Psevdo Komunistiko Koma”* (Sahte Komünist Partisi) olarak andım.

Yunanistan Demokratik Ordusu’nun başkomutanı Markos, yenilgiden sonra sosyalist ülkelere sığındığında, YKP önderliğine muhalefet ettiği için Sibiry’a’ya sürgün edilmişti. Onu sürgünden kurtarıp Yunanistan’a dönmesini diplomatik yoldan sağlayan PASOK Lideri Papandreu oldu. Şunu da belirtelim, Yunan direnişinin o büyük isimleri bir seçimde taktik olarak PASOK’un safında görünmüş olabilirler. Ama yürekleri her zaman direnişin saflarındakilerleydi.”

DAĞLARDAN HÜZÜNLÜ DÖNÜŞ...

Artık Rodopların eteğinden geri dönüş yolculuğu başlamıştır:

– Dönüşte Paris’in köyüne uğradık. Kardiya Ovası’nda Gülmülcine yakınlarında bir köy.

Paris’in dışı olan oğlunun evinde kahve içerlerken mültecilik üzerine konuşuyorlar eski silah arkadaşlarıyla. Mihri Belli’yle bizim yaptığımız konuşmanın ağırlık merkezi de ister istemez mülteciliğe kayıyor.

FARKLI YAŞAM

– Sizin yaşam öykünüz bir hayli farklı değil mi? diyorum.

– Evet, öyle, diye başlıyor Mihri Belli. Paris’in 30 yılı Polonya ve Bulgaristan’da geçmiş. Oralarda evlenmiş, çocuk sahibi olmuş. Daskalos ise tam 38 yıl Bulgaristan’da mülteci olarak yaşamış. (Şehit düşen Sabotör Birliği’nin komutanı Ag-ramatos Daskalos ile karıştırılmasın) Dost ülkedeydik diyorlar ve yakınmıyorlar. Ama altın kafeste de olsa sürgün sürgündür.

Bir devrimci savaşta en yoğun hareketlilik içinde olan bir kimsenin, dost da olsa yine de yabancı bir ülkede politik bakımdan pek de hareketli olmayan bir sürgün yaşamını sürdürmek zorunda kalışı insanda derin izler bırakıyor. Karşılaştığım bu yaşlı insanlar, 50 yıl önce geride bıraktığım Sabotör Birliği’nin seçme, elit savaşçılarından bir hayli farklıydı. Birlikte söylediğimiz o gerilla marşlarını bile tam hatırlayamıyorlardı.

Burada yine söze karışıyorum. **Yani “mültecileşme denen yozlaşma” değil mi?**

Belli şunları anlatıyor:

– Oysa o marşlar, o türküler eksiksiz benim belleğimdeydi. Çünkü ben onlarınkinden çok değişik bir yol izlemiştim. Savaştan sonra yurda döndüğümde kendimi mücadelenin içinde bulmuştum. 1950’lerin Demokrat Parti iktidarı yılları bizler için zindan ve sürgün yılları olmuştu. Yunan direnişinin ünlü ELAS türküsü Türkçe sözcükleriyle yalnız benim değil hepimizin belleğindeydi. Harbiye, Orhaniye Askeri Cezaevlerinde, Adana Merkez Cezaevinde hep bir ağızdan söylediğimiz marşlardan biriydi o ve sanmıyorum ki, dünyanın başka bir yerinde ELAS marşı o denli büyük coşkuyla söylenebilmiş olsun.

Mihri Belli, Yunan direnişinin yenilmesinden sonra savaşçıların içine düştükleri durumla kendi ülkesinin devrimcilerinin durumunu kıyaslıyor:

– 1960’ların sola açılışında yoğun bir siyasi etkinlik içinde bulmuştuk kendimizi. 1970’lerde ilk kez bir legal parti çatısı altında birleşme girişimimiz olmuş, 12 Eylül darbesinden sonra yurt dışına çıkmak zorunda kaldığımızda olabildiğince aktif olmaya çalıştık. Onlar ise, uzun, çok uzun yıllar bir bürokratik aygıtın disiplini altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardı. Politik eylemlilik yanı çok sınırlı bir yaşam. O siyasi aygıtın doruğunda yozlaşma sürecine girmiş olan Sovyet bürokrasisi vardı. Yunan Komünist Partisi önderliği de ister istemez, ona ayak uyduruyordu. Böyle koşullarda bir partinin sorumlu kadrolarının seçiminin sağlıklı bir biçimde yapılamayacağı besbelli. Aynı bürokrasi Türkiye’ye uzun yıllar Bilen’leri, Kutlu’ları dayatmaya kalkışmamış mıydı? Yunan partisinde ya da herhangi bir diğer partide durum bu bakımdan çok uzun boylu farklı olmazdı.

YUNAN KOMÜNİSTLERİ...

Mihri Belli, kendisinin de içinde yer aldığı şanlı bir direniş

hareketinden geçip gelmiş Yunanistan Komünist Partisi'ni değerlendirmeye devam etti:

– Kuşkusuz Yunan Komünist Partisi çok daha güçlü bir örgüttü. Gerisinde koca bir tarih vardı. Bu partinin belirleyici rol oynadığı şanlı bir tarih. Bürokratik dayatma o kadar kolay olamazdı. Ama ne olursa olsun, bu yolda bir gayret olmadığı söylenemez.

Burada araya giriyorum:

– Peki Florakis, bizim ülkemize dayatılanlardan biraz farklı sayılmaz mı?

– Kuşkusuz öyle, diyor Mihri Belli. İçsavaşın başarılı komutanlarından birisiydi Florakis. Ama o savaş yılları çok uzaklardaydı artık. O da neredeyse 40-50 yıl bürokratik aygıtı ayak uydurmak zorunda kalmış birisiydi. Florakis gibi eski bir savaşçının bile, o bürokratik baskının derin izlerini taşıdığı açıktı. Yoksa hava meydanlarında karşıladığı Haydar Kutlu gibi birini Türkiye proletaryasının önderi olarak bağrına basarken aynı günlerde Yunan direnişinde kan dökmüş, silah arkadaşı bir Türk devrimcisiyle “*yukarıdakiler sonra ne der*” korkusuyla doğrudan doğruya temas kurmaktan kaçma gibi bir duruma düşmezdi.

DEMOKRASİ ÇEŞMESİ

50 yıl önce direnişin simgesi haline gelen “*Demokrasi Çeşmesi*” Mihri Belli’yle konuşmamız boyunca hep geçti durdu. O nedenle araya girdim. **Demokrasi Çeşmesi’nden su içme zamanı geldi herhalde. O çeşme hâlâ eski adını taşıyor mu?** dedim.

Mihri Belli şunları söyledi:

– Benim konuştuğum kimselerin hepsi “*Demokrasi Çeşmesi*” diye yadettiler orayı. Başkaları ne der bilmem. Evet dönüşte Alan Tepe’den geçtik. Demokrasi Çeşmesi’nde durduk, su içtik. Nevalemizi çıkardık, karın doyurduk. Bizim yaz karargâhı

Mihri Belli Demokrasi Çeşmesi'nde

orasıydı. Türküsü bile vardı, eski bir Türk marşından bozma:

Rodop dağı

Ormandır solu sağı

Demokrasi Çeşmesi

Andartların yatağı

Geçerken "andart"ın gerillanın Yunancası olduğunu belirtiyor Belli.

Devam ediyor:

– Çeşme değişmiş, oluk daha uzun. Ama suyu eskisi kadar gür akıyor.

Eskiden önünden daracık bir yol geçerci. Yol genişletilmiş, topraklar sağa sola yığılmış. Savunma önlemi olarak da, yolun iki kenarına patlayıcı maddeler içeren kasalar yerleştirilmiş. Yani anılarımdaki çeşme değil artık. Ama orman hep aynı.

RODOP KÖYLÜLERİ HEP AYNI...

Mihri Belli'ye:

– O dağ köyleri, oraların insanları değişmişler miydi? Yarım yüzyıl ne de olsa uzun bir zaman, dedim.

Belli'nin değerlendirmesi şöyle oldu:

– Uzun boylu değişmemişlerdi. Hele Smegada köyü hemen hemen hiç. Dağlarda açtıkları taşlı tarlalardan geçimlerini sağlıyorlar. Toprak da olsa yolların açılmış olması pazarla bağlarını geliştirmelerini sağlamıştı. Tütünün para etmesi onları bir ölçüde rahatlatmıştı. Eski mısır tarlalarını tütüne çevirmişlerdi. Elli yıl önce giysileri yerli dokuma şayaktandı. Şimdi ise şalvar üstüne kumaştan ceket giyiyorlardı. Gençler pantolonlu idiler, yaşlıların başında da takke eksik değildi. Ama yine de dağ köy-

lerinin üvey evlat muamelesi gördüğü açık seçik ortadaydı. Gelmiş geçmiş bütün yönetimlerde o dağların Pomak köylülerinin kaderi hep böyle olmuştu. Osmanlı'da da böyle, Bulgarda da böyle. Pomak olan, yani Slav ırkından olan Slavca konuşan bu halkı Müslüman oldukları için Bulgar Faşistleri "*Türk tohumu*" sayıyorlar ve eziyorlardı. Türkler de anadili Slavca olan bu halkı hiçbir zaman tümüyle kendilerinden saymamışlardı. Yunan hükümetleri de özellikle Türkiye'yle ilişkilerin gergin olduğu dönemlerde azınlık aleyhtarı uygulamaya kalkışmaktan geri durmamıştı. Ova köyleriyle hele turistik bir bölge olarak geliştirilmiş olan Thasos adasıyla kıyaslandığında bu gerçek hemen göze çarpıyor.

HASRET GİDERİLDİ...

Artık Rodop dağlarının eteğinden geriye dönüş başlamıştır. Mihri Belli, şunları anlatıyor:

– Ortalık karardığında Yunan arkadaşları geride bırakarak Kavala'nın yolunu tuttuk. Nedense "*sılaya dönüş olmaz*" sözü hep aklıma geliyor. Ama yine de Rodop dağlarının o yollarını bir kez daha çiğnememiz zahmete değmişti. Bir çeşit hasret gidermek gibiydi bu. Hem birkaç insan yüzü de görmüştük. Eski silah arkadaşlarıyla, Sabotör Birliği'nden Yunanistanlı yoldaşlarla Hemetli köyünden davulcu Hüseyin ile 50 yıl sonra karşılaşmak bana mutluluk veren bir buluşmaydı.

Son olarak Mihri Belli'ye şu soruyu sordum: **Tekrar buluşmadığınıza göre YKP'li yoldaşlarla temasınız sınırlı kalmışa benziyor.**

Mihri Belli, biraz htüzünlü ve kederliydi. Şunları söyledi:

– Evet, öyle. Gönül isterdi ki, iş bu kadarla kalmasın. Bizim savaş bölgemiz olan, Doğu Makedonya ve Trakya yöresindeki kentlerden genç kuşaktan yoldaşlarla toplanalım. Biz onlara ülkemizdeki mücadele hakkında bilgi verelim, onlar bize Yunanis-

tan halkının o eski direniş ruhunu yaşatmak için neler yaptıklarını anlatsınlar. Ve bu karşılaşmadan yöresel de olsa aramızda kalıcı bağlar kurulsun.

Böyle bir şeyin gündeme gelmemesi hatta düşünülmemesi bir zamanlar tarihsel inisiyatifi elde tutarak ülkenin kaderini belirlemiş olan şanlı bir geçmişin mirasçısı koca bir partinin nasıl olup da bugünkü marjinal durumuna itilebildiğini açıklıyordu.

BU KİTAPTAKİ
"ESKİ TÜFEKLER"İN
BİYOGRAFİLERİ...

“BOZ MEHMET”

1900’de Yunanistan’ın Kavala kentinde doğdu. 1924’de Türkiye’ye “mübadil” olarak geldi. Tütün işçiliğine başladı. Önce Yaprak Tütün İşçileri Cemiyeti’ne üye oldu. 1927 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP)’ne girdi. 1928’de, çalıştığı fabrikada gizli bildiri dağıtmaktan 3 ay hapse mahkum oldu. Aynı yılın son günlerinde Moskova’daki KUTV’a (Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi) okumaya gitti. KUTV’da 3 yıl Marxist eğitim gördükten sonra 1931’de Türkiye’ye döndü.

1932 yılı Şubat ayında bir gün gizlice toplanan TKP’nin Kongresi’ne delege olarak katıldı. Merkez Komite Üyeliği’ne seçildi. 28 Şubat 1932’de tekrar tutuklandı. 1933’de Cumhuriyet’in 10. yılı dolayısıyla çıkarılan afla tahliye oldu. 1936’da Parti göreviyle Samsun’a gitti, aynı yıl orada yakalanıp yargılandı. 4 yıl hapse mahkum oldu. Hapisten çıktıktan sonra 1941’de Sovyetler Birliği’ne Komintern’e gidip geldi. 1942’de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı emriyle Mucur’a sürgün edildi. 1944’de Mucur’dan kaçtı. 1946’da legal olarak kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi mensubu oluşu yüzünden 1948’de İzmir’de yakalanıp İstanbul’a getirilerek yargılandı, 4 yıl hapse mahkum edildi.

1950 affıyla hapisten çıktı. 1951 tevkifatında tekrar tutuklandı. Yargılama sonunda 7 yıl hapse, 3 yıl sürgün cezasına mahkum edildi. 1960’da cezasını bitirdikten sonra, o sıralarda Sovyetler Birliği’nin güdümünde yurt dışında Zeki Baştımar ve Laz İsmail (Marat) -İ. Bilen- tarafından kurulan TKP’nin mensubu olarak faaliyete geçti. 12 Eylül 1980’den sonra yurt dışına

çıktı. 1986'da TBKP (Türkiye Birleşik Komünist Partisi)'yi kurmak için son TKP yöneticileriyle birlikte Türkiye'ye döndü. Tutuklandı. Ertesi yıl serbest bırakıldı. Şimdi BSP (Birleşik Sosyalist Parti) saflarında. Daha sonra ÖDP'ye dönüşen partinin üyesi olarak kaldı.

27 Ağustos 1998'de öldü.

MİHRİ BELLİ

1915'de Silivri'de dünyaya geldi. Babası Kurtuluş Savaşı yıllarında Trakya Direnişi'ni yönetenlerden Urfalı Mahmut Hayrettin Bey. Marxist düşünce ve devrimci eylemle 1936'da iktisat okumaya gittiği Amerika'da tanıştı. Orada gençlik ve işçi hareketlerine katıldı. Bir süre Mississippi'de zenci yarıcılar arasında faaliyet gösterdi. 1940'da Türkiye'ye döndü.

Edirne'den ilkokul arkadaşı David Nae aracılığıyla Türkiye Komünist Partisi'yle tanıştı. TKP saflarında faaliyet göstermeye başladı. 1942 yılı sonlarında TKP'nin Merkez Komite üyeliğine kooptasyon (atama) yoluyla getirildi. 1943-44 yıllarında İstanbul Üniversitesi iktisat Fakültesi'nde asistanlık yaptı. İleri Gençler Birliği'nin kurucu ve örgütleyicilerinden biri oldu. 1944'de İleri Gençler Birliği koğuşturmasında tutuklandı, iki yıl hapis ve sürgün cezasına çarptırıldı.

1946'da yurt dışına çıktı. Yunan içsavaşına gerilla olarak katıldı. Demokratik Ordu saflarında tabur komutanlığına kadar yükseldi. Çatışmalarda yaralandı. Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'nde tedavi gördü. 1950'de Türkiye'ye pasaportsuz girmekten ve tabanca bulundurmaktan kısa süre tutuklandı ve hapis yattı. Serbest bırakıldıktan sonra ertesi yıl, ünlü 1951 TKP tev-kifatında tekrar tutuklandı. Yargılandı ve 7 yıl hapis cezasına mahkum edildi.

27 Mayıs’tan sonra ilk kez legal olarak konuşma ve yazma olanağını elde etti. “*Türk Solu*” ve “*Aydınlık Sosyalist Dergi*” adlı organların yayınlanmasına yardımcı oldu. Bu dönemde de konuşma ve yazılarından dolayı iki kez tutuklandı.

12 Mart 1971 darbesinin ardından yakalanmamak için yurtdışına çıktı. Bir süre Filistin Kurtuluş Örgütü’nün konuğu oldu. 1974 Af Yasasından sonra arkadaşlarıyla birlikte 1975’de “*Türkiye Emekçi Partisi*”ni kurdu. 1979’da kendisine suikast girişiminde bulunuldu. Saldırdan yaralanarak kurtuldu. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, 1981 sonlarına doğru yurt dışına çıktı. Bir süre Ortadoğu’da kaldı. Oradan İsveç’e geçti. 1992’de Türkiye’ye döndü. Aynı zamanda İsveç uyruğuna da alındığından yılın bazı aylarını İsveç’te geçiriyor. 1996’da içinde bulunduğu ÖDP’den ayrılarak 2002’de Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) kurucuları içinde yer aldı. 2003 yılı yazında eşi Sevim Belli’yle birlikte Paris’e yerleşti. Sık sık Türkiye’ye gelip gidiyor.

Mihri Belli’nin yayınlanmış bazı kitapları şunlar: *Eine Analyse der Turkischen Linken* (Münih, 1982), *Rigas’ın Dediği* (1983, Türkiye), *Toplumsal Yapı, Ulusal Sorun* (1984), *Türk Solu, Dünyü, Bugünü* (1986), *İnsanlar Tanıdım* (2 ciltlik anıları, 1989, 1990 Milliyet Yayınları).

SEVİM BELLİ

1925’de İstanbul’da doğdu. İlkokulu Beylerbeyi’nde okudu. Ortaokul ve lise yılları babasının memuriyeti dolayısıyla Anadolu’nun pek çok kentinde geçti. 1943’de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne girdi. Sosyalizmle Tıp Fakültesi’nde okuduğu yıllarda tanıştı. 1946’da İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kurucusu üniversite gençleriyle yakın ilişki içindeydi. 16 Ara-

lık 1946'da iki sosyalist parti tutuklamaları sırasında ilk kez gözaltına alındı.

Tıp Fakültesindeki 1946-47 öğrenim döneminde TKP'ye girdi. 1949'da Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1950 ilkbaharında önce kulak ameliyatı için New York'a, oradan da uzmanlık eğitimi için Fransa'ya gitti. Orada TKP tarafından ileri Jön Türkler örgütüne çeki düzen vermekle görevlendirildi. Ağustos 1951'de Doğu Berlin'de toplanan 3. Dünya Barış ve Gençlik Festivali'ne Fransa'dan TKP delegesi olarak katıldı.

Eylül 1951'de Türkiye'ye döndü. Yanında Parti evrakıyla tekrar Fransa'ya gitmek üzere yola çıktığı 26 Ekim 1951 günü gemiye binerken Galata Rıhtımı'nda gözaltına alındı. Ünlü 1951 Komünist Tevkifatı başlamıştı. Bu davada yargılanarak 6 yıl hüküm giydi. 1957 yılbaşında tahliye oldu. Cezasının üçte biri kadar Turgutlu'daki sürgününü İstanbul'a çevirtti. 1958'de Mihri Belli'yle evlendi. 1964 yılında doktor olarak çalışmak üzere Cezayir'e gitti. 1966'da Türkiye'ye döndü. Bir yandan Marxist klasikleri Türkçeye çevirirken öte yandan da "*Türk Solu*" ve "*Aydınlık Sosyalist Dergi*" organlarının yayınlanmasına katkıda bulundu. 12 Mart 1971 darbesinden sonra 1972'de tutuklandı. Marxist-Leninist örgüt kurmak üzere Aydınlık Sosyalist Dergi çevresinde örgütlenmekten yargılandı. 8 yıl hapse mahkum edildi. 1974 affıyla tahliye oldu.

1975'de Mihri Belli ve arkadaşlarının kurduğu Türkiye Emekçi Partisi (TEP)'nde yer aldı. 12 Eylül darbesinden sonra 1982'de yurtdışına çıktı. Eşi Mihri Belli'yle birlikte İsveç'e yerleşti. Orada dil öğrendi ve doktor olarak çalıştı. 1992'de Türkiye'ye döndü. Aynı zamanda İsveç uyruğuna da alındığından yılın bazı aylarını İsveç'de geçiriyor. Eşi Mihri Belli'yle birlikte 2003 yazında Paris'e yerleşti. Sık sık Türkiye'ye gelip gidiyor SDP üyesi.

Sevim Belli'nin, anılarının yer aldığı "*Boşuna mı Çığdedik?*"

adında bir kitabı bulunuyor. Sevim Belli ayrıca Marxist-Leninist klasiklerden pek çok çeviriye imzasını attı.

RASİH NURİ İLERİ

1920'de Cenevre'de doğdu. Babası Suphi Nuri Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın özel temsilcisi olarak orada bulunuyordu. 1921'de Türkiye'ye döndü. Öğrenimini Galatasaray, Haydarpaşa Liselerinde ve Fen Fakültesinde yaptı. İlk yazıları 1933'de Servet-i Fünun dergisinde yayınlandı. 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci iken militanlığına başladığı Türkiye Komünist Partisi'ne, 1942'de Ferit Kalmuk tarafından kaydedildi.

1946'da Doktor Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin yan kuruluşu sendikalarda çalıştı. Adana Sendikalar Birliği'ni kurdu. 1948'de Yedek Subay okulundan Çavuş çıkarıldı.

1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne kayıt oldu. Birinci Kongrede Merkez Komite üyeliğine seçildi. Aralık 1967'de 13'lerle birlikte TİP'den ihraç edildi. Ocak 1968'de Milli Demokratik Devrim Derneği kurucusu ve Genel Sekreter Yardımcısı oldu. Mart 1970'de kurulan İstanbul İşçi Birliği'nin Genel Başkanlığına getirildi. 12 Mart 1971 Darbesinden sonra 1973'de "*Haziran Hareketi*" adlı gizli örgütün bir numaralı sanığı olarak yargılandı, beraat etti. 1977'de ikinci TİP'e kaydoldu.

Haziran 1990'da Türkiye Birleşik Komünist Partisi kurucusu, Kontrol Komitesi Başkanı ve Merkez Komitesi üyesi oldu. Ocak 1992'de Mehmet Bozışık ve Şahap Bakırsan'la birlikte Genel Merkezin sağ sapması üzerine TBKP'den istifa etti.

Aynı yıl Sosyalist Birlik Partisi'ne girdi. Büyük kongrede Merkez Komite Üyeliğine seçildi.

Daha sonra Birleşik Sosyalist Parti kurucusu ve Merkez Komite üyesi oldu. Şimdi SİP saflarında. SİP 11 Kasım 2001'de TKP adını alınca İleri, şimdi TKP üyesi.

Rasih Nuri İleri'nin Marxist-Leninist klasiklerden çevrilerinin yanında *Kurtuluş*, *Mihri Belli Olayı* (3 Cilt), *Türkiye İşçi Partisi'nde Oportünist Merkezîyetçilik*, *Atatürk ve Komünizm* vb. gibi kitapları bulunuyor.

ŞOFÖR İDRİS (İDRİS ERDİNÇ)

1914'de Balkanlarda Nevrokop'da dünyaya geldi. Babası bir köy emekçisiydi ve İdris 1 aylıkken Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Önce Yemen sonra Çanakkale cephelerinde savaştı. Ağır yaralanarak gazi oldu. İdris Erdinç'in çocukluğu Bursa'nın köylerinde çobanlık yaparak geçti. 14 yaşındayken İstanbul'a geldi. Tütün işçisi olarak çalışmaya başladı. 1929'da TKP'ye üye oldu. 1936'da Ahırkapı Tütüncüler Grevi'ni örgütleyenler arasındaydı. 1946'da Koçaeli'nde işçi sendikaları ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Koçaeli İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreterliği'ne seçildi. Daha sonra 1951 TKP Davasında yargılanarak 5 yıl ağır hapis ve 2,5 yıl sürgün cezasına çarptırıldı.

En son Sosyalist İktidar Partisi (SİP) saflarında mücadele etti. İdris Erdinç 17 Ocak 1996'da öldü.

ŞABAN ORMANLAR

1927’de Yugoslavya’da Üsküp’de dünyaya geldi. 1938’de Türkiye’ye göçtü. Kumkapı ortaokulunda ve İstanbul Erkek Lisesi’nde okudu. Güzel Sanatlar Akademisinin mimarlık bölümüne girdi. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği’ne üye oldu. Mimarlık bölümü son sınıftayken dernek tevkifatı sırasında tutuklandı. İki ay sonra serbest bırakıldı. 1951 tevkifatında tekrar tutuklandı. TKP Davasından 2 yıl hapis 8 ay sürgün cezasına çarptırıldı. 7 yıl mesleğine devam edemedi.

1958’de yeniden başladığı mimarlık bölümünü bitirdi.

1960’ların ikinci yarısında “*Türk Solu*” dergisinde görev aldı. 1970-75 yılları arasında Mimarlar Odası Başkanlığı yaptı. 1975’de Türkiye Emekçi Partisi (TEP) kurucuları arasında yer aldı. Partinin Genel Sekreterliğini yaptı. DGM’de TEP Davasından yargılandı. 11 yıl süren yargılamanın sonunda dava zaman aşımına uğradı, ama TEP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı.

Sigortadan emekli, halen mimarlık mesleğini sürdürüyor.

ŞAHAP BAKIRSAN

1920 yılında Erzurum’da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum’daki okullarda yaptı. Bakırcılık yapan emekçi bir babanın oğlu olan Şahap Bakırsan’ı okutabilmek için ailesi 1940’da İstanbul’a göçtü. Bakırsan, Hukuk Fakültesi’ne girdi. 1944 yılı sonunda fakülteyi bitirdi. 1945’de asistan oldu. 1946’da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’ne bağlı İstanbul Sendikalar Birliği’nde görev aldı. Birliğin yayın organı “*Sendika*” der-

gisinde sendikal konularda yazılar yazdı. Sendika üyesi işçilere iş hukuku üzerine konferanslar verdi.

1949 yılında tutuklandı. TCK'nin 142'inci maddesinden 9 ay hapse mahkum edildi. 1950'de TKP'ye girdi. 1951 Tevkifatı koğuşturmasında tekrar tutuklandı. Yargılama sonunda TCK'nin 141'inci maddesinden 5 yıl hapse, 1 yıl 8 ay da sürgün cezasına mahkum oldu. Sultanahmet Cezaevinde tamamladığı mahkumiyetinden sonra önce Kızılcahamam'da daha sonra da Bolu'da sürgün cezasını geçirdi. Merkezi yurt dışındaki TKP içinde yer aldı. Üyeliklerini yenilemiş olan Türkiye içindeki TKP'liler kendisine bağlıydı. 1990'daki TBKP kurucularından birisi oldu. Daha sonra Birleşik Sosyalist Parti yöneticilerinden oldu. Bu oluşumun ÖDP adını alışından sonra ayrıldı. Halen bağımsız.

VEDAT TÜRKALİ

Asıl adı Abdülkadir Pirhasan olan Vedat Türkali 1919'da Samsun'da doğdu. Orta öğrenimini Samsun Lisesi'nde yaptı. Yüksek öğrenimini 1942'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. Maltepe ve Kuleli Askeri Liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1951 komünist tevkifatında tutuklandı. 7 yıl sonra koşullu olarak serbest bırakıldı.

1959'da Rifat Ilgaz'la birlikte Gar Yayınları'nı kurdu. 1960'da *Dolandırıcılar Şahı* ile ilk senaryo denemesini yaptı. *Otobüs Yolcuları*, *Üç Tekerlekli Bisiklet*, *Karanlıkta Uyananlar* gibi önemli filmlerin senaryolarını yazdı. 1965'te senaryosunu yazdığı *Sokakta Kan Vardı* filmiyle yönetmenliği de denedi.

Kurgusu, anlatım tekniği ve gerçekçi yaklaşımıyla çağdaş

Türk edebiyatında bir aşama olarak nitelendirilen *Bir Gün Tek Başına* ile Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışmasında Birincilik Ödülü kazandı. Aynı romanıyla 1976 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı da kazandı. *Bir Gün Tek Başına*'yı *Mavi Karanlık* izledi. *Yeşilçam Dedikleri Türkiye ve Tek Kişilik Ölüm*'le roman uğraşını sürdürdü. Kendisiyle röportaj yapıldığı sıralarda Londra'da *Güven* adını verdiği bir roman üzerinde çalışıyordu."GÜVEN" dört kitaplık, iki cilt halinde 1999'da yayınlandı.

Aynı zamanda tiyatro yapıtları da bulunan Vedat Türkali, *Dallar Yeşil Olmalı* oyunuyla TRT 1970 Oyun Ödülü'nü kazandı. Öte yandan senaryolarını yazdığı *Karanlıkta Uyananlar* (1965), *Kara Çarşafli Gelin* (1977) Antalya Film Şenliği'nde En İyi Senaryo Ödülü aldı. *Bedrana ve Güneşli Bataklık* senaryoları da Carlov Vary Film Şenliği'nde Cidalc ve İşçi Sendikaları özel ödülünü kazandı.

Vedat Türkali'nin yayınlanmış öteki yapıtları şunlar: *Eski Şiirler*, *Yeni Türküler* (Şiir), *Üç Film Birden* (Senaryo), *Eski Filmler* (Senaryo), *Bu Gemi Nereye?* (Yazılar), *141.Basamak* (Oyun), *Savunmalar* (Yazılar), *Yanıtlar* (Yazılar).

**“ESKİ TÜFEKLER”İN
DÜNYASININ
PARTİ VE ÖRGÜTLERİ**

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ (TKP)

14 Temmuz 1919'da Moskova'da kuruldu. 10 Eylül 1920'de Bakü'de Birinci Kongresi'ni yaptı. Mustafa Suphi Genel Sekreter seçildi. Mustafa Suphi ve 15 arkadaşı 28-29 Ocak 1921 gecesi Trabzon açıklarında öldürüldü. 1 Ocak 1925'de İstanbul'da İkinci Kongresi toplandı. Genel Sekreterliğe Doktor Şefik Hüsnü getirildi. 1926 Mayıs'ında Viyana'da Parti'nin Konferansı toplandı. 6 Şubat 1932'de İstanbul'da Haliç'de Defterdar semtinde Parti'nin Üçüncü Kongresi yapıldı. Genel Sekreterliğe yeniden, kendisi yurt dışında olmasına rağmen yokluğunda Doktor Şefik Hüsnü seçildi. Parti 1936'da Komintern tarafından likide edildi. 1940'ların başında yeniden örgütlendi. Reşad Fuat Baraner'in Teşkilat Sekreterliğinde savaş yılları boyunca anti-faşist bir mücadele çizgisi izledi. Parti, 1946'da iki ayrı koldan legal sosyalist partiler halinde yerüstüne çıktı. Bunlardan ilki Esat Adil Müstecaplıoğlu-Sarı Mustafa (Börklüce) - Hüsamettin Özdoğu'nun yönetimindeki Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), ikincisi de Doktor Şefik Hüsnü'nün liderliğindeki Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) idi. 16 Aralık 1946'da her iki parti de sıkıyönetim kararıyla kapatıldı. TKP 1947'de Zeki Başımar'ın Teşkilat Sekreterliğinde yeniden yeraltı faaliyetlerine girişti. Bu dönem faaliyetleri 26 Ekim 1951 günü başlayan ünlü Komünist Tevkifatıyla kesintiye uğradı. 1953'de dava açılıp yargılamalar başlayınca; sorgu sırasındaki tavrı ve yargı önündeki ifadede tutum sorununun odaklaşan, yönetici kadro arasındaki anlaşmazlık, Merkez Ko-

mite çoğunluğunun Zeki Başımar'ı ve yandaşlarını partiden ihraç etmeleriyle sonuçlandı. Denilebilir ki, 1919'da Moskova'da kurulan Türkiye Komünist Partisi, 1953'de Harbiye Askeri Ceza ve Tutukevi'nin koşullarında son buldu.

1960'dan sonra yurtdışına çıkan Zeki Başımar'ın Leipzig'de kurduğu partinin de aynı adı, yani Türkiye Komünist Partisi adını taşıyor olmasına rağmen, ilk tarihi TKP'yle sadece isim benzerliği bulunuyordu.

TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI (TİÇSF)

İlk sayısı Berlin'de çıkan, daha sonra Türkiye'de yayınlanmaya başlayan (Toplam 5 sayı yayınlanabildi.) Kurtuluş dergisi çevresinde kümelenen devrimcilerin kurduğu ilk legal sosyalist partilerden. 1 Mayıs 1919'da Berlin'de yayınlanan Kurtuluş'un ilk sayısının kapağına "*Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin organıdır*" lejandı konulmasına rağmen, parti, 22 Eylül 1919'da İstanbul'da kuruldu. Kurucuları Doktor Şefik Hüsnü, Ethem Nejat ve Ahmet Akif'di. 1924 yılında parti kendi kendisini feshetti.

İLERİ GENÇLER BİRLİĞİ (İGB)

1942'de kooptasyon (atama) yoluyla TKP Merkez Komite Üyeliğine getirilen Mihri Belli'nin organizasyonu ile üniversite gençliği arasında kurulmuş TKP yandaşı bir gençlik örgütü. Mensupları arasında Cezmi Ulucan, Can Boratav, Nahid Eren,

Fethi Elmasoğlu, Arslan Kaynardağ, Tahsin Berkem vb. bulunuyordu. Kuruluş bildirisinde öğrenci istemlerine çok az yer verilerek, asıl bir Genç Komünistler Örgütü, bir Komsomol gibi düşünüldüğü anlaşıyordu. Kuruluş bildirisinin genel niteliği politikti. Birlik mensubu iki kişinin, yani Mihri Belli ve Tahsin Berkem’in 19 Mayıs 1944 günü Süleymaniye Camii’nin iki minaresi arasına “*Vurgunculuk ve Faşizme Karşı Savaş Cephesi*” imzalı “*Saraçoğlu Faşisttir!*” yazılı bezi asmaya kalkışmalarından sonra başlatılan soruşturmada önce Tahsin Berkem yakalandı, ardından Mihri Belli’nin de yakalanmasıyla İleri Gençler Birliği örgütü ortaya çıkarıldı. 1945’de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından yapılan yargılama sonunda İGB mensupları çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. Örgüt 1944’deki bu tevkifat ve yargılamadan sonra siyaset sahnesinden çekildi.

İSTANBUL YÜKSEK TAHSİL GENÇLİK DERNEĞİ (İYTGD)

2 Temmuz 1946’da İstanbul Üniversite ve Yüksek Okullar Öğrencileri Birliği adı altında kuruldu. Kısa süre sonra İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği adını aldı. Derneğin kurucuları şunlardı: Adil Giray, Zekai Karakaş, Keğam İşkol, İlhan Başaran, Moris Gabay, Bahaddin Uğurçok, Vahdettin Barut ve Cermal Güner.

Yönetici ve üyelerinden bir bölümünün TKP üyesi olduğu derneğin başkanlıklarında Hakkı Engerek, Zeki Pakyürek, Nevzad Kemal Özmeriç, İlhan Arda, Necdet Eker, Yıldız Baştımar ve İlhan Bertay bulundular. Dernek Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulunan isimler de şunlardı: Cezmi Ulucan, Lütfi Onay, Nihad Sargın, Turgut Pura, Turan Tamer, Necati Aksoy, Taced-

din Karan, Naci Kalpakçioğlu, Cenap Karakaya, Vecdi Özgüner, Mehmet Solugür, Nuran Bozer, Şaban Ormanlar, Hasan Gürdağ, Sevinç Tanık, Kemal İşler, Solmaz Görkmen ve Zekai Özgenç.

Derneğin “*Hür Gençlik*” adında aylık bir yayın organı bulunuyordu. Ayrıca “*Nazım Hikmet*” adında bir dergiyle “*Nazım Hikmet’i kurtarmaya yardım edin!*” bildirimlerini çıkardı. Nazım Hikmet’i kurtarma kampanyası çerçevesinde Çiçek Palas toplantısını düzenledi. 218 üyesi bulunan dernek 1 Kasım 1950’ye kadar faaliyet gösterdi. O sırada hakkında açılan soruşturmayla, yapılan yargılama sonucunda siyaset sahnesinden çekildi.

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ (TSP)

14 Mayıs 1946’da İstanbul’da kuruldu. Kurucuları: Esad Adil Müstecabî (Müstecaplıoğlu), Macid Güçlü, İhvan Kabacıoğlu ve Aziz Uçtay’dı. Esad Adil Partinin Genel Başkanı’ydı. Kendisiyle birlikte Sarı Mustafa (Börklüce) ve Hüsamettin Özdoğu Parti’nin Politik Bürosu’nu oluşturuyorlardı. “*Gün*” dergisi ile “*Gerçek*” gazetesi TSP’nin yayın organlarıydı. Adının başında “*Türkiye...*” bulunan, işkolu esasına göre kendine bağlı sendikalar örgütledi. 16 Aralık 1946’da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı kararıyla kapatıldı, yöneticileri mahkemeye verildi. 1948’de İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi’nin kararıyla parti ve yöneticileri beraat etti. Bunun üzerine yöneticilerin 20 Temmuz 1950’de yetkili makamlara başvurusu üzerine, hükmi şahsiyet kazandığı gerekçesiyle yeniden faaliyete geçmesine izin verildi. Böylece TSP ikinci kez kurulmuş oldu.

1952’de parti yeniden kapatılarak yöneticileri tutuklandı.

Yargılama sonucunda 1955’de beraat ettiler. Bundan sonra TSP bir daha siyaset sahnesinde görünmedi.

TÜRKİYE SOSYALİST EMEKÇİ VE KÖYLÜ PARTİSİ (TSEKP)

19 Haziran 1946’da İstanbul’da kuruldu. Kurucuları: Doktor Şefik Hüsnü Değmer, Fuad Bilege, Stefo Papadopoulos, Ragıp Vardar, Habil Amado, Emin Aydınlatan, Haraç Akman ve Müntekim Öçmen’di. Başkan ve Umumi Katip Vekili Doktor Şefik Hüsnü Değmer idi. Partinin 39 maddelik bir Ana Nizamnamesi, 45 maddelik bir Faaliyet Programı, ayrıca da 4 sayfalık Parti Ana Nizamnamesi’nin İzahı vardı. “Sendika” ve “Yığın” adlarında iki yayın organı bulunuyordu. Adlarının başında kurulu olduğu il bulunan, işyeri esasına göre oluşturulmuş kendine bağlı sendikaları vardı. 16 Aralık 1946’da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’nın kararıyla kapatılarak yöneticileri tutuklandı, yargılama sonunda çeşitli cezalara çarptırıldı. TSEKP bundan sonra siyaset sahnesinde görülmedi.

**"ESKİ TÜFEKLER"İN
DÜNYASININ
TARİHİ ADLARI**

MUSTAFA SUPHİ (1883-1921)

Türkiye Komünist Partisi (TKP)'nin kurucusu ve ilk Genel Sekreteri. 1883 yılında Giresun'da doğdu. Babası eski Valilerden Ali Rıza Bey, annesi Samsun Sancağı Belediye Reisi Halil Hilmi Bey'in kızı Memnune Hanım'dı. İlk eğitimini Kudüs'de ve Şam'da yaptı. Orta öğrenimini önce Erzurum'da sonra da Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. 1905 yılında Paris'e giderek orada “*L'Ecole Libre des Sciences Politiques*”de (siyasal bilimler) iktisat ve sosyal bilimler okudu. Ziraat bankacılığı ve tarım kredileri üzerine tez hazırladı. Aynı zamanda “*Tanin*” gazetesinin Paris muhabirliğini de üstlendi. Ülkeye döndüğünde İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'nde hukuk, Yüksek Öğretmen Okulu'nda da iktisat dersleri verdi. 1912'de “*İfham*” gazetesinin Genel Yayın Müdürü oldu.

1913'de İttihat ve Terakki yönetimi karşıtlarının Mahmut Şevket Paşa'ya suikast olayından sonra bütün muhalifler gibi o da Sinop'a sürüldü. Bu sıralarda henüz Mustafa Suphi komünist değildi; ama tam bir aydıındı. “*İlm-i İctimai Nedir?*” (Toplumbilim nedir?) isimli Durkheim'cı Celes'in Bougle çevirisini yaptı. “*İctihat*” ve “*Hak*” dergilerinde Batı felsefesine dair yazılar yazdı. Mustafa Suphi'nin aynı zamanda o yılların önemli tartışma konularının başında gelen Türkçülük ve Osmanlılık hakkında da yazıları görüldü.

1914 yılında Sinop'daki sürgün yerinden kaçarak yeni arayışlar için Rusya'ya gitti. Çar hükümeti tarafından Urallar'a sürgün edildi. 1915'de sürgün yerinde Rus Sosyal Demokrat İşçi,

Partisi (Bolşevik kanadı)'ne girdi. Ve komünizmle tanıştı. Burada Türk savaş esirleri ve Müslüman halklar arasında faaliyet gösterdi. 1918 Temmuz'unda Moskova Türk Sol Sosyalistler Kurultayı'nı örgütledi ve yönetti. Müslüman Halklar Komiserliği'ne katıldı. "*Yeni Dünya*" gazetesini yayınladı. Bu gazetedeki yazıların ana teması Türkiye'deki Kurtuluş Savaşı ve padişahlığın devrilmesi üzerineydi. Saltanatların yıkılacağından ve halkların egemenliğinin başlayacağından söz ediyordu. 14 Temmuz 1919'da Moskova'da 7 kişilik ilk kurucu komiteyle Türkiye Komünist Partisi'ni kurdu 10 Eylül 1920'de Bakü'de Türkiye Komünist Partisi'nin Birinci Kongresi'ni topladı ve Parti'nin ilk Genel Sekreteri oldu.

Kongrenin hemen ardından Türkiye'de sürmekte olan Kurtuluş Savaşı'na katılmak ve devrimci güçlerle birleşebilmek amacıyla arkadaşlarıyla birlikte ülkeye dönme kararı aldı. Ankara hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa'yla bu yönde telgraflaşmaları oldu. Sonunda varılan mutabakat üzerine 14 yoldaşı ve eşiyle birlikte Kars üzerinden yola çıktı. Erzurum'a geldiklerinde aleyhlerinde gergin bir havayla karşılaştılar. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'yla görüşme yaptılar. Geri dönmeleri tavsiye edildi. Durumda bir gariplik olduğunu sezmelerine rağmen yollarına devam ettiler. Trabzon'a vardıklarında bir motora bindirildiler. Arkalarından bir diğer motorla gelen Kayıkçılar Kahyası Yahya Kaptan namındaki "*Teşkilat-ı Mahsusa*"cının (O dönemin Milli Emniyeti) adamlarının Sürmene açıklarında saldırısıyla 28-29 Ocak 1921 gecesini katledildiler. Bu katliamla birlikte TKP'nin Mustafa Suphi'ci kolu yok edildi. Halen bu katliam emrini kimin verdiği kesinliğe kavuşmadı, üzerinde çeşitli yorumlar yapılıyor. Ancak, Mustafa Suphi kısa süren devrimci hayatına rağmen Türkiye'ye militan anlamda bir sosyalist mücadeleye ruhu getiren eylem adamıdır.

ŞEFİK HÜSNÜ DEĞMER (1887-1959)

1887'de Selanik'de dünyaya geldi. Orta öğrenimini M. Garraud Koleji'nde yaptı. Yüksek öğrenim için Paris'e giderek Fen ve Tıp Fakültelerinde okudu. Sinir ve ruh hastalıkları eğitimi gördü. Paris'te bulunduğu sırada Jön Türklerin faaliyetleriyle yakından ilgilendi. Türkiye'ye döndüğünde 1912 Balkan Savaşı'na katıldı. Daha sonra I. Dünya Savaşı'na katılarak Çanakkale Cephesinde Tabib Yüzbaşı olarak görev yaptı. 1919'da ilk sayısı Berlin'de çıkan Kurtuluş dergisini yayınlayan devrimci grubun başına geçerek 20 Eylül 1919'dan itibaren dergiyi İstanbul'da yayınlamaya başladı. Dergi çevresiyle birlikte 22 Eylül 1919'da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kuruluşunu sağladı. TKP'nin 10 Eylül 1920'de Bakü'deki 1. Kongresinde listeden Merkez Komite üyeliğine ve Merkez İcra (Faaliyet) Komitesi 1. Sekreterliğine seçildi. 1921 yılı başlarında Mustafa Suphi'lerin katledilmesinden sonra Türkiye Komünist Hareketi'nde yaşanmaya başlayan dağınıklık ortamında Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın 15 Ağustos 1922'de Ankara'da toplanan İkinci Kongresinde; bazı araştırmacılara göre, gıyabında Merkez Komitesi Büro Üyeliği'ne seçildi. *Kurtuluş* dergisinin hükümetçe kapatılmasından sonra Haziran 1921'de grubuyla birlikte çıkarmaya başladığı *Aydınlık* dergisinde; bilimsel sosyalist öğretinin yaygınlık kazanması doğrultusunda yazılarını sürdürdü. Bu yazılarında Türkiye'de sınıfların mevzilenişine, Kurtuluş Savaşı'na, sosyal devrime, işçi sınıfının ekonomik ve sosyal örgütlenme sorunlarına çözümleyici yaklaşımlarda bulundu. Aynı zamanda bilimsel sosyalist teorinin temel fikirlerini *Aydınlık Külliyyatı*'ndan çıkan tercüme telif, broşür ve kitaplarında ele

aldı. 1923 yılı 1 Mayıs kutlamalarının ardından, dağıttıkları bir bildiri nedeniyle arkadaşlarıyla birlikte tutuklandı. Kısa süre sonra serbest bırakıldı. 15 Şubat 1925'de İstanbul'un Akaretler semtindeki kendi evinde TKP'nin İkinci Kongresini topladı. Kongrede MK üyeliğine ve TKP Genel Sekreterliği'ne seçildi. Şubat 1925'de Şeyh Sait önderliğindeki Kürt Ayaklanması üzerine çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak Aydınlık başta olmak üzere partinin bütün yayın organları kapatılıp kadro ve üyeleri tutuklanmaya başlayınca yurt dışına çıktı. Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Yurt dışındayken TKP'nin Viyana'da bir dış bürosunu oluşturdu. Bu büroda 1926 Mayıs'ında TKP'nin Konferansını topladı. Ülkede Vedat Nedim sekreterliğinde faaliyet gösteren İcra Komitesi'nin yetersizliğinin tesbit edildiği Konferansın arkasından 1927 yılı başlarında kimlik ve kılık değiştirerek Türkiye'ye döndü. Vedat Nedim'in faaliyetlerini yetersiz bularak kendi sekreterliğinde ikinci bir İcra Komitesi kurdu. Kendisinden habersiz ayrı bir İcra Komitesinin kurulup faaliyete geçtiğini anlayan Vedat Nedim'in elindeki bütün parti evrakıyla birlikte polise başvurması üzerine, ünlü 1927 Komünist Tevkiyatı başlatılınca tutuklandı. Yargılama sonunda 18 ay hapse mahkum oldu. Yozgat Cezaevi'nde yattı. Cezasını tamamlayarak Nisan 1929'da tahliye oldu. Hemen yurtdışına çıktı. Bu tarihten 1939 yılına dek Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşadı. 1928-1935 yılları arasında Komintern'in Yürütme Komitesi üyeliği yaptı. Komintern'in yayın organlarında, daha çok dünya komünist hareketi üzerine yazıları çıktı. 1939'da Türkiye'ye dönünce; Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki rütbe ve nişanlarıyla Tabib Yüzbaşı olarak 1941-1943'de ihtiyat (yedek) askerlik yaptı. 1945'de Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle "Sınıf temeline dayalı parti kurma yasağı"nın kaldırılması üzerine; legal sosyalist parti olarak Türkiye Sosyalist Partisi'nin ku-

rulması konusunda TKP'nin Plenumunda tüm kadro olarak anlaşmaya varılmışken, TSP'nin kuruluşundan bir ay sonra Hazi-
ran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kur-
du. Altı ay sonra her iki partinin kapatılmasıyla birlikte tutuk-
landı. 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1950 affıyla hapisten çık-
tıktan sonra TKP yöneticisi olarak 1951'de tekrar tutuklandı.
Yargılama sonunda 5 yıl hapse mahkum edildi. Hapis cezasın-
dan sonra sürgün cezasını çekmekteyken Manisa'da 1959 yı-
linda öldü.

NÂZİM HİKMET (1902-1963)

Türkiye Komünist Hareketi içinde şairliğinin ve popüler şi-
irlerinin hep öne çıkarılışıyla partili yaşamı bir bakıma gölgede
bırakılan, TKP yönetimine karşı yürüttüğü muhalefet hareketi
yüzünden Parti'den atılan Nâzım Hikmet, 1902'de Selanik'te
dünyaya geldi. İlköğrenimini İstanbul Göztepe Taşmektep'te tã-
mamladı. Galatasaray Lisesi ilk bölümü ve Nişantaşı Numune
Mektebi'nde okudu. Beş yıl devam ettiği Bahriye Mektebinden
disiplinsizlik nedeniyle uzaklaştırıldı. Çok küçük yaşta şiir yaz-
maya başladı. Fecri Ati edebiyatının etkisi altında 1920'lere
dek yazdığı şiirleriyle belli bir ün kazandı. İstanbul'un işgalinden
sonra ulusal kurtuluş savaşına katılmak amacıyla arkadaşı Vâlâ
Nûrettin'le birlikte Anadolu'ya geçti (Ocak 1921). Ankara Hü-
kümeti'nin kendilerinden, eğitim alanında hizmet istemesi üze-
rine Bolu Lisesi'nde kısa süre öğretmenlik yaptılar. Bolu'day-
ken gene arkadaşı Vâlâ Nûrettin'le birlikte, Alman Spartakist
hareketini yakından tanımış olan Mehmet Sadık Eti (Sonradan
CHP milletvekili)'nin anlatımlarından ilk kez Marxist düşüncey-
le tanıştı. Kısa süre sonra öğretmenliği bırakarak; yeni tanıştığı

düşüncenin itimiyle, Ekim İhtilâli'ni yerinde yaşamak için Batum yoluyla Sovyetler Birliği'ne gitti. 1922'de, Moskova'da yeni açılan Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi (KUTV)'nin ilk öğrencilerinden biri oldu. Sovyetler Birliği'nde bulunduğu ilk yıllarda şiirinin biçimini ve özünü değiştirdi. KUTV döneminde aynı zamanda Türkiye Komünist Partisi'nin üyesi oldu. TKP'nin "Toparlanış Kongesi" için, 1924 yılı yazında Türkiye'ye döndü. Şiirlerini, "Aydınlık" dergisinde yayınlamaya başladı. 15 Şubat 1925'de İstanbul'un Akaretler semtinde Şefik Hüsnü'nün evinde toplanan TKP'nin 2. Kongresi'ne KUTV delegesi olarak katıldı. Merkez Komite üyeliğine seçildi. Aynı yılın martında Takrir-i Sükun kanunundan sonra yapılan tutuklamalardan kurtuldu. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin takibatı üzerine bir süre İzmir'de saklandı. Kısa süre sonra tekrar Sovyetler Birliği'ne gitti. Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından gıyabında 15 yıl kürek cezasına mahkum edildi. 1926 Mayıs'ında Şefik Hüsnü tarafından Viyana'da toplanan Parti konferansına Moskova'dan katıldı. 1927 Tevkifatı'nda gıyaben 3 ay hapse daha mahkum oldu. 1928 yılında partili arkadaşı Laz İsmail (Marat) ile birlikte Sovyetler Birliği'nden Hopa'ya pasaportsuz olarak geldiğinde tutuklandı. Hopa-Ankara-İstanbul arasında geçen tutukluluk süresinde cezasını tamamlamış olduğundan, 1928 sonlarında tahliye edildi. İstanbul'a gelerek Resimli Ay dergisinde gazeteciliğe ve yazarlığa başladı. Aynı dergide yayınlanan şiirleriyle popülaritesi yükseliyordu. Bir yandan da yeraltındaki TKP içinde faaliyetlerini sürdürürken, Parti üst kadroları arasındaki tartışmalardan da uzak kalmıyordu. Komintern'in denetiminde yapılan Viyana Konferansı'nın kararları gereği Parti Kongresi'nin bir an önce toplanması gerektiğini savunuyor, Merkez Komite üyelerinin atama yoluyla değil, seçimle belirlenmesini istiyordu. Parti yönetiminin bu tavra karşı olması üzerine Pendik önlerinde Pavli Adası'nda yandaşlarıyla

birlikte bir Parti Kongresi toplayıp, İcra Komitesi kurdu. Bu ay-
rı örgütlenme içinde yer alan öteki kişilerden bazıları; Hamdi
Şamilof, Musolini Ahmet, Şoför Ragıp vb. idi. Grubuyla birlik-
te gizli bir matbaa kurarak illegal faaliyet yürütürken, yeni ör-
gütlenmeyle yaptığı başvuru Komintern tarafından reddedile-
rek; grubunu dağıtması ve matbaayı TKP’ye vermesi kararına
uymayınca grubuyla birlikte Partiden atıldı. Komintern’in haber
bültenlerinde ve Şefik Hüsnü’nün aynı organdaki yazılarında
“Troçkist-Polis Muhalefeti” olarak teşhir edildi. Bu arada bazı
şiir kitaplarında komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla yar-
gılandı. 1932’de muhalefet grubuyla birlikte Bursa Ağır Ce-
za’da yargılandı. 4 yıl hapse mahkum edildi. 1933’te Cumhu-
riyet’in 10. yılı affıyla cezası düştü. 1936’da Endüstri Dokuma-
cıları Cemiyeti kurucusu işçiler ve Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte
gizli örgüt yöneticiliği iddiasıyla tutuklandı. 1937 Nisanı’na dek
tutuklu kaldı, yargılama sonunda beraat etti.

1937 yılı sonlarında kendisini ziyarete gelen Ankara Kara
Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz’i, askeri öğrenci kılığına gir-
miş polis sanarak İstanbul Emniyet Müdürlüğü Komünist Masa-
sı’na telefonla haber vermesinden sonra Harp Okulu öğrenci-
lerinin tutuklanması üzerine 1938 yılı Ocağı’nda gözaltına alı-
narak Ankara’ya götürüldü. Mart 1938’de Askeri Mahkeme ta-
rafından “askeri isyana tahrik ve teşvik” suçlamasıyla 15 yıl
hapse mahkum edildi. Ömer Deniz ve öteki Harp Okulu öğren-
cileri de çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. 15 yıllık cezası As-
keri Yargıtayca da onanan Nâzım Hikmet, aynı yılın yazında İs-
tanbul’a getirilerek Donanma Davası sanıkları arasına katıldı.
Bu kez, arkadaşı Hamdi Şamilof aracılığıyla, 1934’de tanıdığı
Yavuz Zırlıslı başgediklilerinden Hamdi Alevdaş vasıtasıyla do-
nanmada “isyan tahrik ve teşvikçiliği”nde bulunmakla suçlanı-
yordu. Askeri Mahkeme’nin yargılaması sonucunda bu dava-
dan da 20 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bu davada birlikte yar-

gıldandıkları Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le birlikte bir süre Çankırı Cezaevi'nde, sonra uzunca yıllar Bursa'da yattı. 1950 yılı yazında afla tahliye oldu. 1951 yazında Türkiye'den ayrılarak Sovyetler Birliği'ne gitti. TKP'nin Yurtdışı Bürolarında faaliyet gösterdi. 1963 yılı Haziranı'nda Moskova'da öldü.

Şiirleri, oyunları, yazıları, mektupları, romanları son olarak 29 ciltte toplandı. Hakkında 100'den fazla kitap yazıldı.

HİKMET KIVILCIMLI (1902-1971)

Türkiye komünist hareketinin en çok hapis yatan, en çok eser veren düşünce ve eylem adamlarından Hikmet Kıvılcımlı, Osmanlı İmparatorluğu Makedonyası'nın Priştine kasabasında 1902 yılında dünyaya geldi.

Babası, Priştine'nin Posta-Telgraf Müdürü Hüseyin Bey, annesi Münire Hanım'dır. Balkan Savaşı'ndan sonra; ailesinin ana tarafıyla birlikte, jandarma subayı dayısının yanına, Kuşadası'na göç etti. İlk ve orta öğrenimini Kuşadası'nda yaptı. Lise öğrenimine Muğla İdadisi'nde başladı. Öğrenimini tamamlamadan okuldan ayrılarak, 1919'da Kuvva-yı Milliye hareketine katıldı. Yörük Ali Efe çetesine girdi. Aydın cephesinde ve Çine köprüsünde işgalci Yunan kuvvetleriyle yapılan çarpışmalara katıldı. Daha sonra Köyceğiz Kuvva-yı Milliye Askeri Komutanlığı'na atanarak cephe gerisinde hizmet gördü. İlk yazılarını, Muğla'da çıkan Kuvva-yı Milliye'nin yayın organı *Menteşe* gazetesinde yayınladı.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İstanbul'a gelerek Vefa Lisesi'ne yazıldı. Dokuzuncu sınıftan sınavla Haydarpaşa'daki İstanbul Tıp Fakültesi'ne geçti. Tıbbiyeyi askeri öğrenci olarak okudu.

Tıp öğrenciliği sırasında, Kurtuluş ve Aydınlık dergileri ara-

cılığıyla sosyalizmle temasa geçerek devrimci faaliyete atıldı. Aydınlik’ta takma adla yazılar yazdı.

15 Şubat 1925 tarihinde İstanbul Beşiktaş Akaretler semtinde toplanan TKP’nin 2. Kongresi’ne Aydınlik Grubu’ndan delege olarak katıldı. Merkez Komite üyeliğine seçildi. İcra Komitesi’nde Gençlik Kolu Başkanlığı görevini üstlendi. Aydınlik’ın “Özel Gençlik” (Fevkalade Gençlik) sayısını çıkardı. Hareketin öteki yayın organları *Vazife* ve *Orak-Çekiç*’te yazıları görüldü.

Şubat 1925’de Şeyh Sait önderliğindeki Kürt Ayaklanması dolayısıyla çıkarılan “*Takrir-i sükûn*” yasasına dayanılarak, mensubu olduğu hareketin yayın organlarının kapatılmasıyla başlayan geniş tutuklamada, çoğu kendisi gibi Tıbbiye öğrencisi olan arkadaşlarıyla birlikte yakalandı. Ankara İstiklâl Mahkemesi’nce 10 yıl kürek cezasına çarptırıldı ve askeri tıbbiyelilik hakkı elinden alındı. Ertesi yıl çıkartılan afla tahliye oldu.

Kendisinin katılmadığı, 1926 Mayıs’ında Viyana’da yapılan TKP Konferansı’nda alınan kararlara göre yeniden düzenlenen İcra Komitesi’nde tekrar “*Türkiye Genç Komünistler Federasyonu Reisi*” sıfatı verildi. Yeraltında *Alev* ve *Bolşevik* dergilerini çıkardı. 1927 Tevkifatında tekrar yakalandı. 3 ay hapse mahkum oldu.

Tahliyesinden sonra; Genel Sekreter Vedat Nedim (Tör)in ihanetiyle yapılan 1927 Tevkifatından ağır bir yara alan Parti’yi yeniden toparlayıp faaliyete geçiren Merkez Komite ve İcra Komitesi’nde görev aldı. 1928’de *Kıvılcım* dergisini çıkardı. Vedat Nedim’in provokasyonunun nisbeten dışında kalan İzmir ve çevresi ağırlıklı gösterdikleri faaliyet 1929 Mayıs’ında geniş bir tevkifatla sonuçlandı. Merkez Komite’den Hüsamettin (Özdoğu) ve Laz İsmail (Marat)’le birlikte İstanbul’da yakalandı. İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Komünist Masası polislerince yapılan ilk soruşturmada ağır işkencelere karşı direnerek ne

partide taşıdığı sıfatlarını ne de partili olduğunu kabul etti. Merkez Komitesi üyesi arkadaşlarından Laz İsmail (Marat)'in kendisiyle ilgili atfı cürümlerini (suç atımlarını) muvacehede (yüzleştirme) de reddetti. 25 Haziran 1929 tarihinde İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde 34 Komünist Partiliyle birlikte "*taklib-i hükümet*" ve "*ameleden adamları mevkii iktidara getirmek istemek*" suçlarından dava açıldığında, dönemin günlük basınına da bu olgu "*Maznunlardan Doktor Hikmet'ten maadası ilk tahkikatta cürümlerini itiraf etmişlerdir*" şeklinde yansıdı. Yargılama sonunda 4 yıl 6 ay 15 gün ağır hapse mahkum edildi. Kararın okunmasından sonra yargı heyetine "*Bu kadar süre kızıl bir profesör olmak için yeterli bir zamandır*" dediği rivayet edilir. Cezasının temyizce onaylanmasından sonra, bir kısım arkadaşları Diyarbakır Cezaevi'ne, kendisi de 6 kişiyle Elazığ Cezaevi'ne sürüldü. Elazığ Cezaevi'nde yatarken marxizm-leninizm'i -kendi deyimiyle- "*alfabesinden cebri âlâsına dek*" öğrenmeye ağırlık verdi. Ayrıca, komünist hareket içinde geçirdiği ilk 10 yıllık teorik ve pratik deneyimi özümsemesi ışığında "*Yol*" adını verdiği bir dizi inceleme kaleme aldı. İçinde bulunduğu Merkez Komitesi'ne "*bir tartışma platformu yaratmak*" umuduyla sunduğu - kendi yazdığına göre MK'ce hasıraltı edilen - "*Yol*" çalışmasının kitapları şunlardı: "*Genel Düşünceler, Partide Konaklar ve Konuklar, İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark), Taktik Ana Halkası: Legaliteyi İstismar, Parti ve Fraksiyon, Yakın Tarihten Birkaç Madde, Strateji Planı.*"

Bu cezasının bitimine az bir süre kala Cumhuriyet'in 10. yılı dolayısıyla ilan edilen afla 1933 Ekimi'nde hapisten çıktı.

1935'de; "*içeride kurallarını hazırladı(ğı) strateji planına uygun legalite taktiği uygulayarak*" Parti'ye bir çığır açmak için "*Marksizm Bibliyoteği*" yayınevini kurdu. Bibliyotek'in yayın kurulu, Parti'de o sıra birlikte görev yaptıkları Hasan Ali (Ediz), Eczacı Vasıf (Onat) ve Fatma Nudiye (Yalçı)'den oluşuyordu.

1936 sonlarında Hasan Ali ve Eczacı Vasıf'ın parti saflarını ve komünist ideolojiyi terk etmeleri üzerine, yayınlarını Fatma Nudiye ile birlikte sürdürdü. Aynı zamanda Fatma Nudiye ile ortaklaşa hem kendi yayınlarının hem de diğer yayınevlerinin kitaplarını sattıkları Kıvılcım Kütüphanesi'ni açtılar.

Kıvılcımlı'nın Marksizm Bibliyoteği'nden yayınladığı telif ve tercüme kitapları şunlardı:

K. Marx ve F. Engels'ten çevirileri: "*Gündelikçi İş ile Sermaye, Enternasyonal İşçiler Cemiyetini Açış Hitabesi, Kapital (bazı fasiküller), Marksizm Prensipleri, Ludwig Feurbach, Maymunun İnsanlaşma Prosesinde Emegın Rolü.*

Lenin'den çevirileri: *Karl Marx'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi; Karl Marks'ın Ekonomik Politikası, Sosyalizmi, Taktiği.*

Telif eserleri: *Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı, Edebiyatı Cedide'nin Otopsi, İnkılapçı Münevver Nedir? Henri Barbüs, Marksizm Kalpazanları Kimlerdir? Tip No: 1: Kerim Sadi, Emperyalizm: Geberen Kapitalizm, Marx-Engels Hayatları... Marxizm Bibliyoteği'nin bir versiyonu olan "Günün Meseleleri" dizisinde, en son 1937'de "Demokrasi: Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında" kitabını yayınladı.*

1936'da Marxizm Bibliyoteği'nin kolektiviteleri içinde Fatma Nudiye Yalçı'nın *Sosyete ve Teknik*, Hasan Ali Ediz'in *Sovyetlerde Stahanov Hareketi* ile *İspanya'da Neler Oluyor?* kitapları yayınlandı.

1934-1937 yılları arasında bir yandan yayınları yüzünden hakkında kovuşturmalar yapılırken, bir yandan da yeraltındaki komünist ve işçi hareketiyle bağlantılı olarak işkenceli tutuklamalara uğradı. Her yılın 1 Mayıs arefesindeki birkaç günlük keyfi gözaltıların yanında; 1934 yılı Aralık ayında aralarında Eczacı Vasıf ve Selahi Hüsnü'nün de bulunduğu bir grupla "*komünist tertip*" iddiasıyla yargılandı. 1936 yılı sonunda Nâzım Hikmet'in de içinde bulunduğu Endüstri Dokumacılar Cemiyeti kurucusu işçilerle birlikte tutuklandı. Dört ay sonra tahliye oldu ve beraat etti.

1938 yılı Haziranı'nda donanmanın amirallik gemisi Yavuz Zırhlısındaki bazı erbaşların dolaplarında kitaplarının bulunması üzerine "*donanma askerini isyana teşvik ve tahrik*" suçlamasıyla 27 kişiyle birlikte yargılandı. Silivri açıklarında demirleyen Erkin gemisinin güvertesinde kurulan askeri mahkemenin yaptığı yargılama sonunda "... *ve bu kitaplar bugün maznun sıfatıyla mahkeme huzuruna çıkan erbaşlar tarafından büyük bir âlâka ile okunmuş, benimsenmiş ve bu suretle Hikmet'in bilvasıta telkinatına tabi kaldıkları anlaşılmış ve bu hareketleriyle askeri isyana tahrik ve teşvik suçunu işlediğine tam bir vicdani kanaatin hasıl oluşuyla*" 15 yıl ağır hapis cezasına mahkum edildi.

Yargılama sırasında "*askeri isyana tahrik ve teşvik*" iddiasının hiçbir delili olmadığını ileri sürünce; Askeri Savcının "*Biz Doktor Hikmet için delil arayacak kadar safdil değiliz*" dediği rivayet edilir. Bu uzun hapislik yıllarını Yavuz ve Erkin'in bordasında, Sultanahmet Cezaevi'nde, 1940 başlarında Nâzım Hikmet ve Kemal Tahir'le birlikte önce Çankırı, ardından Amasya ve 1942 yılından itibaren Kırşehir cezaevlerinde yattı. 1950 yazında ilan edilen af kanunuyla 12 yıl sonra haptiden çıktı. Bu dönemde; Doğu'nun antik tarihindeki "*bata-çıkı gidişe*" teorik bir açıklama getirmeye çalıştığı "*Tarih Tezi*", Osmanlı toplum yapısı ve İslam tarihi üzerinde yoğun çalışmalar yaptı.

1954 yılında Vatan Partisi'ni kurdu. Partinin yayın organı *Vatandaş* gazetesinde yazıları yayınlandı. *Tarih Tezi*'nin bir versiyonu olan *Fetih ve Medeniyet, Kuwa-yı Milliyeçiliğimiz (Gerekçe), Siyasetimiz ve Soğan Ekmek Kongresi* kitapları çıktı. 1957 seçimlerine katılan Vatan Partisi'nin Sirkeci, Zeytinburnu, Unkapanı ve Eyüp mitinglerinde yaptığı konuşmaları bir yandan halkın ilgisini çekerken, bir yandan da ekonomik ve politik bir krizin içine yuvarlanan Demokrat Parti iktidarının hışmını üzerine çekiyordu. 1957 yılının son günü parti yöneticile-

rinin tümüyle birlikte tutuklandı, parti kapatıldı. Harbiye Askeri Cezaevi’nin hücrelerinde ve Sultanahmet Cezaevi’nde 2,5 yıl hapis yattı. İlk sorgulamada ağır işkencelere uğradı. Sonunda beraat etti. Vatan Partisi de aklandı.

Demokrat Parti’nin keyfi iktidarını deviren 27 Mayıs hareketinin başı Orgeneral Cemal Gürsel’i Vatan Partisi Başkanı sıfatıyla telgrafla kutladı. Ardından 2. Kuvva-yı Milliyeciliğimiz adıyla Milli Birlik Komitesi’ne açık mektup yazdı ve bir “*Anayasa Teklifi*” sundu. Bu davranışları sonraki yıllarda Türkiye solunun çeşitli kesimlerinden olumsuz tepkiler alarak eleştiriye uğradı.

1965 yılında “*Tarihsel Maddecilik Yayınları*”nı kurdu. Bu yayınevinden, 1930’lu yıllardan beri üzerinde çalıştığı “*tarih tezi*”ni *Tarih, Devrim, Sosyalizm* adıyla yayınladı. Geliştirdiği bu Tarih Tezi’nin doğrultusunda *İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: İngiltere* vb. kitaplarını çıkardı. 1967’de Sosyalist 7. sayıdan sonra yayınıni sürdürmedi. 1968 yılı başında İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği’nin kurucuları arasında yer aldı. 1970 yılı yazında, o sırada Türkiye solunda çokça tartışılan güncel sorunlara eğilen üçlüsü: *Oportünizm Nedir? Halk Savaşının Planları, Devrim Zorlaması (Demokratik Zortlama)* kitaplarını yayınladı. Aynı yılın sonbaharında *Sosyalist* gazetesini tekrar çıkarmaya başladı.

Sosyalist’teki başyazılarında bir yandan 50 yıldır içinde bulunduğu komünist hareketin o andaki dağınıklığının ve çok başlılığının çözümüne Parti’nin reorganizasyonu önerisiyle yaklaşıırken; öte yandan da “*Tarih Tezi*”nde geliştiregeldiği ‘*Türkiye toplumunun özgünlüğü*’ doğrultusunda Türk ordusunun – en son 27 Mayıs örneğinde görüldüğü gibi – klasik marxist tanıma uymayan yapılanışıyla tekrar kalkışabileceği radikal hareketle işçi sınıfına ve politikasına geniş demokratik bir yol açabileceği umudunu beslediği bir taktiğe yöneldi. Umut ettiği doğrultuda-

ki organizasyon olan 9 Mart hareketi provoke edilerek 12 Mart Muhtırası şekline bürününce, Nisan 1971 başlarında yeraltına inmek zorunda kaldı. 12 Mart'ın faşist yüzü ortaya çıkıp 11 ilde *"vatana ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma"* iddiasıyla 26 Nisan 1971'de sıkıyönetim ilan edilip ülke çapında devrimci avına çıkılmasıyla, aranmaya başlandı. Epey bir süredir çekmekte olduğu prostat kanseri hastalığının iyice azması ve yurtdışında yapılacak bir 'şua tedavisiyle' iyileşebilme umudu ve mevcut erbaşların yargılandığı 83 Sanıklı Dava'ya dahil edilmesiyle tekrar 1938 Donanma Davası benzeri bir tuzığa düşmemek için Mayıs sonlarında ülke dışına çıktı. Kıbrıs, Lübnan ve Suriye'den sonra Bulgaristan'a ulaştığında, 1951 Tevkifatından sonra yurtiçinde dağılan TKP'nin yerine 60'tan sonra Sovyetler Birliği'nin güdümünde yurtdışında örgütlenen TKP'nin başındaki Laz İsmail (Marat) ve Zeki Baştımar (takma adı: Yakup Demir) ikilisinin *"yıllar önce TKP'den atıldı"* iddiaları üzerine gerek Bulgaristan'dan gerekse Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nden kovuldu. Sonunda Yugoslavya'ya sığındı. Oradan Eylül 1971 sonlarında, sanığı olduğu 83 sanıklı dava-ya bakan İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'ne önce *"ülkeye dönüp hesap vereceği"*ni belirten bir mektup gönderdi. Ardından prostat kanserinin yatağa düşürmesi üzerine, mahkeme heyetine, *"gelemezse, önsorgusu yerine kabul edilmesi"* dileğiyle uzunca bir mektup daha yolladı.

Türkiye'de kaçak olarak yaşamaya başladığı Nisan 1971'den itibaren tuttuğu *'günlük'*lerinde; 12 Mart öncesi devrimci ortamı ve 12 Mart faşizminin niteliğini tartışmaya çalışırken; Bulgaristan'da *"partiden tard havadisini"* almasından sonra, 1926- 1950 arasındaki TKP ve kişileri üzerine o zamana kadar bilinmeyen pek çok noktayı *'anı'* biçiminde sergiledi. *"Kim Suçlamış?"* adını verdiği "parti anıları"nda ise *"tard"* so-

rununda parmağı olabilecek Parti Kadrolarıyla ilişkilerini anlattı. Sonra bunun kısa bir özeti olan "*Brejnev'e Mektup*"u hem SBKP Genel Sekreteri Leonid Brejnev'e, hem de öteki Komünist Partilerinin sekreterlerine üç dilden yazarak gönderdi.

11 Ekim 1971 tarihinde Belgrad Askeri Tıp Akademisi Hastanesinde öldü. Cenazesi Türkiye'ye getirilerek Topkapı mezarlığına defnedildi.

Hikmet Kıvılcımlı'nın daha önce ve ölümünden sonra yayınlanan öteki eserleri şunlardır:

Uyarmak İçin Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyarmalı (TİP'e Teklifler), Karl Marx'ın Özel Dünyası, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, Metafizik Sosyoloji Eleştirileri, 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu, Toplum Biçimlerinin Gelişimi, Anarşi Yok, Büyük Direniş!, Osmanlı Tarihinin Maddesi, Kim Suçlamış?, (Brejnev'e Mektup)...

REŞAD FUAT BARANER (1900-1968)

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye komünist hareketinin anti-faşist mücadele dönemine damgasını vuran, TKP'nin önde gelen düşünce ve eylem adamlarından Reşad Fuat Baraner 1900'de Selanik'te dünyaya geldi. Babası Ağır Ceza Reisi Ahmet Fuat bey, annesi de Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım'ın kardeşiydi. Orta öğrenimini Konya Lisesi'nde yaptı. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde okudu. Fakülte öğrenciliği sırasında Mütareke yıllarının şartları içinde anti-emperyalist öğrenci eylemlerine katıldı, öncülük etti. Talebe Cemiyeti başkanlığına getirildi. Aynı yıllarda Şefik Hüsnü'nün lideri bulunduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Kurtuluş dergisi aracılığıyla Marxist düşünce ve eylemlerle tanıştı. 1919 sonlar-

ında kimya öğrenimi için gittiği Almanya'da Spartakistlerden etkilendi. Almanya'daki öğrenimini tamamladıktan sonra Sovyetler Birliği'ne gitti. Moskova'da Lenin Akademisi'nde Marxist kuram ve ekonomi-politik okudu.

Türkiye'ye döndükten sonra 1930'da "*komünizm lehinde faaliyette bulunması*" nedeniyle İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nce 4 yıl ağır hapse mahkum edildi. İstanbul ve Ankara cezaevlerinde iki yıl on gün hapis yattıktan sonra, 1933'de Cumhuriyetin 10. yılı affıyla tahliye oldu. 1931'de gıyabında 6 ay hapse mahkum edildi.

Şubat 1932'de Vilayet Komitesi temsilcisi olduğu halde katılamadığı TKP 3. Kongresi'nde gıyaben Merkez Komite üyeliğine seçildi. Tahliyesinden sonra tekrar yurt dışına çıkarak bir süre Avrupa'da bulundu, daha sonra da Sovyetler Birliği'ne gitti. 1937'de gıyaben tekrar 6 ay hapse mahkum edildi. İkinci Dünya Savaşı yıllarının başında TKP Plenum kararıyla İcra Komitesi Sekreterliği'ne getirildi. 1942 sonlarında askere alındı. 4 ay askerlik yaptıktan sonra kıtasından firar ederek parti içindeki görevine devam etti. İllegal olarak, Partinin *Görüş ve Dilekleri* isimli broşürü, ardından periyodik olarak Parti Bültenleri'ni yayınladı.

Mart 1944'te İstanbul'da yakalandı. 1944 Tevkifatı olarak bilinen davada 64 arkadaşıyla birlikte yargılandı. Ankara Garizon Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi tarafından 9 yıl ağır hapse mahkum oldu. 1950'deki affa kadar Ankara ve İstanbul cezaevlerinde yattı. Tahliyesinden sonra Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez Komite ve İcra Komitesi üyesi olarak 1951 Tevkifatında tekrar tutuklandı (3 Kasım 1951). 1953'de başlayan yargılama sonunda 7 yıl ağır hapse ve bunun üçte biri kadar süre sürgün cezasına çarptırıldı.

1968'de Türk Solu dergisinde "*milli demokratik devrim*", "*komprador burjuvazi-milli burjuvazi*", "*sendikacılık*" ve "*em-*

peryalizmin karşısında güç birliği" gibi konuları işleyen bazı yazılar yazdı. Ölümünden az önce Devrimci Kuruluşların Güç Birliği'nin (Dev-Güç) oluşumuna önayak oldu. Ağustos 1968'de İstanbul'da öldü.

ZEKİ BAŞTIMAR (1908 - 1973)

Soğuk savaş yıllarında TKP İcra Komitesi Sekreterliği'ni yürüten, 1951 tevkifatından sonra dağılan partiyi yurt dışında yeniden örgütleyerek genel sekreterliğini devam ettiren Zeki Baştimar 1908'de Sürmene'de doğdu. Trabzon Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra Sovyetler Birliği'ne gitti. KUTV'da öğrenim gördükten sonra parti üyesi olarak Türkiye'ye döndü ve Nazım Hikmet'in başına geçtiği muhalefet saflarında yer aldı. Bu grubun Komintern tarafından onaylanmaması üzerine yeniden merkezî TKP'ye katıldı. 1932'de yapılan 3. Kongre'de Merkez Komite'ye seçildi. Hemen akabinde tutuklandıysa da dava sonunda beraat etti. 1940'ların başında Başbakanlık Denetleme Kurulu Kitaplığı'nda memur olarak çalışırken Milli Eğitim Yayınevi'nden çıkan Rus klasiklerini Türkçeye çevirdi. 1940-1946 arasında Yeni Edebiyat, Adımlar ve Söz dergilerinde güncel politika, sanat, ulusçuluk, hümanizm, sendikacılık ve sınıf mücadelesi konularında yazıları yayınlandı.

1944'de tutuklandı ve beraat etti. 1946'da Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin Ankara il başkanlığını yaptı. 1946 tutuklamasından kurtulmayı başardığından, TKP'nin İcra Komitesi Sekreterliği'ne getirildi. Soğuk Savaş yıllarında özellikle öğrenciler arasında yoğun bir örgütlenme faaliyeti yürüttü. 1950'de ilan edilen afla hapisten çıkan öteki parti önderleriyle birlikte oluşturduğu yeni Politbü-

ro yurtdışı örgütlenmesine hız verdi. Ekim 1951'de, Sevim Tarı'nın gizli parti belgeleriyle yurtdışına çıkarken yakalanmasıyla başlayan 1951 tevkifatında tutuklandı. Polise verdiği ifade nedeniyle partinin diğer yöneticileriyle arasında çelişkiler doğunca hem komiteden hem de partiden uzaklaştırıldı. Dava sonunda 10 yıl hapse mahkum oldu. Cezasını tamamladıktan sonra İstanbul'a yerleşti. Kısa bir süre sonra da 1961'de önce Sovyetler Birliği'ne oradan da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne gitti. Orada uzun yıllardır yurt dışında bulunan Laz İsmail'le (Marat) birlikte mültecilerin oluşturduğu TKP'nin Merkez Komite Sekreterliği'ne getirildi. Yakup Demir takma adıyla *Yeni Çağ* dergisinde parti tarihinde kimi olay ve olguları tartışan yazıları yayınlandı.

1960'ların sonuna doğru başlayan Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışmalarında TİP'in savunduğu Sosyalist Devrim tezinden yana oldu. Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin Leipzig kentinden Türkçe yayın yapan Bizim Radyo'dan bu görüşlerini yaydı ve 1951 tevkifatından beri anlaşmazlık içinde bulunduğu eski parti önderliğine ağır ithamlarda bulundu. 12 Mart askeri darbesinden sonra yurt dışına çıkarak TKP'ye katılanlar tarafından parti adına yürüttüğü faaliyetler nedeniyle eleştirildi. Parti içindeki durumu sarsılmış ve tasfiye edilmek üzereyken 1973'de öldü.

LAZ İSMAİL (MARAT) (1902-1983)

İsmail Bilen olarak da bilinen Laz İsmail (Marat), 1902'de Rize'de doğdu. İstanbul tersanesinde motor makinistliği yaptı ve mütareke yıllarında çeşitli eylemlere katıldı. 1922'de TKP'ye giren Laz İsmail, Sovyetler Birliği'ne giderek Mosko-

va'da Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi (KUTV)'nde öğrenim gördü. 1925'de Türkiye'ye döndükten sonra Güney Anadolu illerinde işçi arasında örgütlenme faaliyetlerinde bulundu. 1927 tutuklanmasında yakalanamadı. 1929 İzmir komünist tutuklamasında yakalanarak yargılandı. Hüsamettin Özdoğu ve Hikmet Kıvılcımlı'yla birlikte en ağır cezaya çarptırılarak 4 yıl 6 ay 15 güne mahkum edildi. Diyarbakır Cezaevi'ne gönderildi. Cumhuriyet'in 10. yılında çıkarılan af yasasıyla serbest bırakıldıktan sonra 1934'de Moskova'ya gitti ve bir daha Türkiye'ye dönmedi.

Komintern'de Baytar Cevdet'in yerini aldı ve Stalin döneminin tasfiye hareketlerinde önemli rol oynadı. Zeki Başımar'dan sonra, 1973'de Türkiye Komünist Partisi'nin Genel Sekreterliği'ne getirildi. Bu göreve gelişinden kısa bir süre sonra *Atılım* dergisini çıkarmaya başladı. Türkiye devrimci mücadelesinin 12 Mart'ta yenilgiye uğramasından sonra; o zamana kadar silahlı mücadeleden yana olan kimi örgütlerin üye ve yöneticilerinin TKP'ye iltihak etmesiyle güçlenen partinin yeni bir örgütlenmeye yönelmesine önyak oldu. TKP'nin 55. kuruluş yıldönümünde Şefik Hüsnü'ye ve TKP'nin geçmişteki önder kadrolarına ağır suçlamalarda bulundu. Sovyetler Birliği'nin ve sosyalist sistemin savunuculuğuna dayandığı parti politikasının yürütücüsü olarak *"Türkiye'nin kapitalist olmayan bir yoldan sosyalizme geçmesi"* tezinin destekçisi oldu. Laz İsmail, 1978'de sol ve demokratik güçlerin Ulusal Demokratik Cephe içinde TKP önderliğinde birleştirilmesi görüşünü ortaya attı. 12 Eylül darbesinden sonra tutuklanan parti yöneticilerinin ardından Kasım 1983'de de toplanan 5. Parti Kongresi'nde Genel Sekreterliğini Haydar Kutlu'ya devrederek sembolik bir makam olan parti genel başkanlığı görevini üstlendi. Bu kongreden birkaç gün sonra 18 Kasım 1983'de Doğu Berlin'de öldü. Laz İsmail'in Türkiye'de yayınlanan *Çetin Savaş, Savaş Yolu, Güneşli Dünya ve Kore Nere?* adlı kitapları bulunuyor.

MEHMET ALİ AYBAR (1908-1995)

, Kuruluşundan kısa bir süre sonra TİP genel başkanlığına getirilen ve sosyalizm anlayışını “*Türkiye’ye özgü sosyalizm*” ve “*Gülyüzlü sosyalizm*” olarak tanımlayan Mehmet Ali Aybar 5 Ekim 1908’de İstanbul’da doğdu. Sırasıyla Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. 1939’da hukuk doktoru olan Aybar, bu yıl gittiği Fransa’dan Alman işgali üzerine geri döndü ve 1942’de devletler hukuku doçenti oldu. 1946’da *Vatan* gazetesi ve *Gün* dergisine yazdığı siyasal yazılar nedeniyle üniversiteden uzaklaştırıldı. Aynı yıl Demokrat Parti’den milletvekili adayı olduysa da seçilemedi. 1 Şubat 1947’de İstanbul’da *Hür* adlı bir gazete yayınladı. 6 sayı çıkabilen gazete sıkıyönetimce kapatıldıktan sonra İzmir’de ancak 3 sayı yayınlanabilen *Zincirli Hürriyet*’i çıkardı. Bu dergilerde yayınlanan yazılarında CHP iktidarının Amerika ile yakınlaşma siyasetine karşı çıkarak Amerikan yardımının reddedilmesini savundu. Cumhurbaşkanı’na yazı ile hakaretten 4 yıl hapse mahkum oldu ve 1950’de genel af ile serbest bırakıldı.

1962’de TİP genel başkanlığına getirildi. 1965 ve 1969’da İstanbul’dan milletvekili seçildi. 1968’de Çekoslovakya’nın işgaline karşı çıkan ve SSCB’deki bürokrasiyi eleştiren Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren’in parti içinde oluşturduğu Emek Grubu’yla mücadeleye başladı. Parti içinde anlaşmazlığın derinleşmesi üzerine 1969’da genel başkanlıktan istifa etti. 4. Büyük Kongreye katılmadı. 10 Şubat 1971’de toplanan TİP Yönetim Kurulu tarafından bilimsel sosyalizmin ilkelerinden saptığı gerekçesiyle partiden ihraç istemiyle Disiplin Kurulu’na verilince de istifa etti. 12 Mart döneminde bağımsız milletvekili olarak

Meclis'de askeri yönetimin uygulamalarını eleştiren Aybar, bu dönemki yazı ve konuşmalarını *12 Marttan Sonra Meclis Konuşmaları* adlı bir kitapta topladı.

1973 seçimlerinde Türkiye Birlik Partisi'nden bağımsız aday olduysa da seçilemedi. 30 Mayıs 1975'de bazı eski TİP'li-lerle Sosyalist Parti'yi kurdu ve partinin ilk genel başkanı oldu. Parti bir müddet sonra Sosyalist Devrim Partisi'ne dönüştü. Bu dönemde Leninist parti teorisini eleştiren Aybar 1979'da *Örgüt Üzerine* adlı bir kitap yayınladı. Partinin 1979'da yapılan kongresinde tüzük gereğince genel başkanlıktan çekildi. Ekim 1979 seçimlerinde İstanbul'dan aday olduysa da kazanamadı. 12 Eylül darbesinden sonra 1983'de çıkan Siyasal Partiler Kanunu'nun bir sosyalist parti kurulmasına olanak tanımadığı gerekçesiyle kısa dönemde aktif politikadan çekildiğini açıklayan Aybar; 1986'da Türkiye'de yasal bir sosyalist partinin kurulması için bir çağrı yaptı ve birkaç ay süren parti kurma çalışmaları sonunda tartışma ve çalışmalardan çekildiğini açıkladı. Aybar, 1995'de İstanbul'da öldü.

ESAT ADİL MÜSTECAPLIOĞLU (1904-1958)

Sosyalist harekete, Türkiye Komünist Partisi geleneğinin dışından gelerek katılan, Türkiye Sosyalist Partisi kurucularından, gazeteci ve hukukçu Esat Adil Müstecaplıoğlu, 1904'de Balıkesir'de doğdu. Müderris Adil Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Balıkesir'de yaptı. Kuvayı Milliye'nin ilk direniş merkezlerinden biri olan Balıkesir'de 1919'da Vasıf Çınar ve arkadaşları tarafından yayınlanan İzmir'e Doğru gazetesinde işçi olarak çalıştı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde okudu. Fakülte'deki ilk öğrenci derneğinin kuruluşu-

na katıldı ve derneğin başkanlığını yaptı. Fakülte'yi bitirdikten sonra, hukuk eğitimine devam etmek için Belçika'ya gitti. Buradaki eğitiminin asıl konusu ceza ve ıslahevleri oldu. Brüksel'deyken, o dönemde henüz sağ olan II. Enternasyonal'in liderlerinden Emil Vandervelde'in konferanslarının dinleyicisi oldu. Kısa sürede, Vandervelde'nin temsilcisi olduğu, II. Enternasyonal'in sosyalizm anlayışının etkisinden sıyrıldı.

1931'de Türkiye'ye dönerek memleketi Balıkesir'e yerleşti. Balıkesir Halkevi Başkanı oldu. Bir yandan günlük Savaş gazetesini çıkarırken, bir yandan da *Savaş Kitabevi*'nde sosyalizm sorunlarıyla ilgili kitaplar yayınladı. Savaş Kitabevi'nin İlim ve Hayat Serisi'nden *Bugünün İçtimai Mezhepleri, Sosyalist Şefler ve Sosyalizm, Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi, Medeni ve Siyasi Hürriyetler* vb. kitaplarını çıkardı. Balıkesir işçi ve köylüleriyle yakın ve sıcak ilişkiler kurdu. 1933'te Balya madenlerindeki işçilerin grevini örgütledi. Maden işçilerinin seslerini duyurmaları için Balıkesir'e bir "açlık yürüyüşü" düzenlemelerine önyak oldu. Grevci işçilerin başlattıkları "açlık yürüyüşü"nü kentteki kolordu komutanına Ankara'dan verilen "durmazlarsa yürüyen işçileri tenkil (kıрма) etmesi" direktifi üzerine gereksiz yere işçi kanının dökülmemesi için Balıkesir'e 30 kilometre kala durdurdu. Bu olaydan sonra dönemin tek parti yöneticileriyle arası iyice açıldı. Diğer yandan, Balıkesir'in CHP bölge müfettişi Tefvik Fikret Sılay, yöredeki etkinliğini devlete kanalize etmek amacıyla, yasal yaş sınırını doldurmadığı halde milletvekili olmasını önerdi. Esat Adil reddetti. Üzerindeki siyasi baskılar iyice artınca Ankara'ya giderek Temyiz Başsavcı Yardımcılığı görevine başladı. Ardından Adliye'de başka görevlerde bulundu. 1942'de, daha önceden kuruluşunu hazırladığı İmralı Modern Cezaevi'nin müdürlüğüne getirildi. Cezaevi müdürlüğü sırasında mahkumlara karşı gösterdiği insanca ve anlayışlı davranışları yüzünden sevildi. O sırada ilişkide olduğu TKP ilk

Kurucu Komite ve Merkez Komite üyelerinden Sarı Mustafa (Börklüce)’yla birlikte, Türkiye’ye olası bir Nazi saldırısına karşı, Mudanya dağlarında anti-faşist gerilla savaşı vermek için adam, malzeme ve silah sağlaması konularında hazırlık yaptı.

İmralı’daki görevinden sonra cezaevleri müfettişliğine getirildi. Bu görevi sırasında da devrimci çevrelerle ilişkisi sürdü. Başta Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir olmak üzere, 1938 Harp Okulu ve Donanma davalarından hapis yatmakta olan devrimcilere, hapishane koşullarının iyileştirilmesi ve kitap ulaştırılmasında yardımcı oldu. 1944’de dönemin anti-faşist tek gazetesi olan *Tan*’da “*Adiloğlu*” takma adıyla kronikler yazmaya başladı. Gerçek kimliğinin öğrenilip işinden atılacağını öğrenince kendisi istifasını verdi. Cami Baykurt ve Sabahattin Ali’yle birlikte günlük Yeni Dünya gazetesini yayınladı.

Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklikler üzerine TKP’nin Plenum kararıyla kurucu kadrosu önceden hazır olan Türkiye Sosyalist Partisi’ni 14 Mayıs 1946 tarihinde kurdu. TKP’den, bu legal parti için görevlendirilen Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu’yla birlikte oluşturdukları Politbüro ile işçilerin daha çok ekonomik ve sendikal düzeyde örgütlenmesine hız verdi. Partinin yayın organı olan *Gerçek* gazetesinde ve *Gün* dergisinde yazdığı başyazılarında; meslek yıllarından burjuva devlet aygıtını ve bürokrasiyi çok iyi tanıyan biri olarak tek parti diktatörlüğünün yapay olarak yarattığı, pek güvenli olmayan özgürlük ortamında bulunduklarının bilinciyle, sosyalist kadroların harcanmamasına yönelik pratik faaliyetler önerdi. Şefik Hüsnü’nün kendisinin de ortak oyunun bulunduğu TKP’nin Plenum kararıyla kurulan TSP’ye karşı TSEKP’yi kurmasıyla aralarında polemik doğdu. Çatışmanın asıl ve ciddi olan bölümü; işçi sendikalarının “*yatay mı- dikey mi?*” kurulması gerektiği konusunda odaklaştı. Sonunda, birleşme hazırlıkları içindeyken; 16 Aralık 1946’da her ikisi de, partileri, onlara

bağlı sendikaları ve yayın organları kapatılarak tutuklandılar. Dava sonunda TKP ile organik bağı olmadığından hem kendisi hem de Partisi beraat etti.

Türkiye'nin gizli polis örgütü Milli Emniyet'in öldürttüğü hikayeci Sabahattin Ali'nin "*kanlı yazgısı*"nı hukuki bir mizanse-ne oturtmak için, 1949'da Kırklareli ağır ceza mahkemesinde açılan davaya "*müdahil avukat*" olarak katılmak istedi. Bu davranışı yüzünden Milli Emniyet tarafından ölümle tehdit edilince "*müdahil avukatlık*"tan çekildiğini açıkladı. Böylece Balıkesir Eğitim Enstitüsü'ndeki öğrenciliğinden itibaren yakından tanıdığı Sabahattin Ali'nin üzerinde Milli Emniyet'in oynadığı oyunu açıklama ve kanıtlama hakkı elinden alınmış oldu.

1950'de Türkiye Sosyalist Partisi'ni ikinci kez kuran Esat Adil, partinin yayın organı *Gerçek* gazetesini günlük olarak çıkarmaya başladı. Parti faaliyetlerini sürdürürken, 1952'de tekrar kapatılarak hem kendisi hem de diğer yöneticileri tutuklandı. 1955'de beraat ettiler. Adliyedeki görevinden ayrıldığı 1944'ten itibaren sürdürüğü avukatlık mesleğini devam ettirerek, devrimcilerin, demokratların, yoksul işçi ve köylülerin – çoğu kez ücretsiz olarak – davalarını üstlendi. 1958'de evinde banyoda iken şüpheli bir şekilde öldü:

**BİRİNCİ BASKI İÇİN
NELER YAZDILAR?**

251

ESKİ TÜFEKLER...

Doğan Avcıoğlu'nun Yön dergisini çıkardığı günlerdeydi. Mihri Belli geldi, bana dergide yazmak istediğini söyledi.

Tanışmıyorlarmış...

Doğan'a söyledim.

Yazmasında Doğan için bir sakınca yoktu ama, nasıl yazacaktı? Kendi adıyla mı, takma bir adla mı?

"Arkadaşlarla bir düşünelim" dedi.

Benim bildiğim Doğan bir şeyi yapacaksa kendine danışırdı.

Birkaç hafta sonra Mihri elinde bir yazı ile geldi. Yazı "ulusal demokratik devrim" üzerineydi; böyle bir teori tutturmuştu, onu işliyordu. Yazının içeriği üstünde, geçmiş gün, fazla durulmadı. İmza sorunu o zaman ortaya çıktı. Mihri "Eski Tüfek" dedi.

Eski tüfek sözünü o zaman Mihri'den duydum. Rahmetli Doğan biliyor muydu, bilmiyor muydu, farkında değilim.

Yazı Yön'de çıktı.

Mihri Belli "Tüfekçi", "Eski Tüfek" adlarıyla çok yazdı. Ta TİP'te bölünme alametleri belirinceye kadar. Solda bir çok dergi çıkmaya başladı. Mihri'nin Yön'den başka çok dergisi oldu.

Değerli araştırmacı Emin Karaca "Eski Tüfeklerin Sonbaharı" diye bir kitap çıkardı. Burada bir eski tüfek lâfı var. Karaca, "Bu eski tüfek lafı nereden çıktı?" diye soruyor, Mihri anlatıyor:

"Doğan Avcıoğlu ilk defa bize legal basında yer verdi. Ben de yazılarıma imza olarak, aklımda öyle kalmış, 'E. Tüfekçi' mahlasını koymaya başladım. Derken E. Tüfekçi önem kazandı. Yani militan solun çizgisini belirleyici bir rol oynamaya başladı. Derken daha önce bizi 'Bunlar eski tüfektir' diye adam yerine koymayan şair arkadaş da 'Ben de eski tüfeğim' diye ortaya atıldı. Eski tüfek serüveni işte böyle oldu."

Mihri Belli 'eski tüfek' lafını seviyor, onu anlatıyor:

"Bunca yıl sonra geriye baktığımızda eski tüfekler yanında bir

de sahte eski tüfekler var. Onlara değinmeden geçmeyeyim. Eski tüfek demek zor günlerde belaya meydan okuyan, başına türlü hal-ler gelen demek.. Eski tüfek geçinen pek çok adam dolanıyor or-talıkta. Eski tüfek adına layık olabilmek için birçok badireden geç-mek lazım."

Eski tüfek böyle, zamanla yer ediyor, tutunuyor. Rahmetli Şev-ki Akşit de eski tüfek demeyi çok severdi. Yeri geldikçe 'Biz eski tüfekler' der, bir boşluğu doldururdu.

Emin Karaca eski tüfekleri üçe ayırıyor. Bir en eskiler var, bir ortalar var, bir de sona doğru eskiler... Tarihî adlar şöyle: Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü Değmer, Nâzım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı, Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar, Laz İsmail, Mehmet Ali Aybar, Esat Adil Müstecaplıoğlu...

Emin Karaca yılmıyor, usanmıyor, eski tüfeklerin yaşayanlarıyla konuşuyor. Bunlar sıraya girmiyor ama, bazen sıranın başında oluyor, bazen dışına taşıyor. Kronolojik bir sıralama yok, kendine göre bir sıralama:

95'inde bir komünist var: Boz Mehmet... Yaşlı olduğu için he- men hemen her eylemin içinde görüyoruz.

Mihri Belli de klasik sıralamaya sığmıyor; her eylemin içinde var. Her eyleme yakından, uzağından yön veriyor. Mihri'nin bulun-duğu eylemlerin içinde Sevim Tanı (Belli) da yerini alıyor. Yurtdışı-na taşarak yerini saptıyor. Eski tüfeklerin arşivcisi Rasih Nuri İleri unutulmuyor, unutturmuyor. Gizli partinin gizli çivileri var, onları da sırasında anıyor: Şoför İdris, gençlik derneği yöneticilerinden Şaban Ormanlar, Sansaryan Han'da nice işkence görenler, kalıp-çı ustası Hüsamettin Dinç, Komsomol Hasan, Şahap Bakırsan, Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan (eski düfek denmesini sevmez), Pat-riyot Hayatı'yi unutamayız, ardından Sabahattin Dikmen gelir. Ad-ları unutulur gibi olanlar var; ama tarih unutmaz.

Eski tüfeklerin sonbaharı başlıyor; tarih yaprakları doldurula-caktır. Emin Karaca'yla ben unutsak bile, tarih unutmaz!

Mehmed Kemal

(Cumhuriyet, 8 Nisan 1996)

GİZEMLİ BİR YAKIN TARİH OLGUSUNA KİŞİSEL KATILIMLAR

“fırtınalarla yanştı hepsi fırtınalarla yaşttı
kabukları yırtılmış kiraz dalı gülüşleri
yorgun baharlarda gözlerinde su damlası
yeraltından aktılar ince kıvılcımlar gibi”

Hidayet Karakuş

Karaca bir araştırmacı-gazeteci olarak özellikle ‘sol siyasi tarih’ üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınıyor. (Daha önce yayınlanan ve yine araştırma niteliği taşıyan kitaplarıyla, elimizdeki yapıt bir bütün oluşturuyor) Yazar, belge sunmada, olgulara kanıtlar göstermede oldukça titiz davranıyor. Elden geldiğince objektif bulgularla araştırmasını ulaştırıyor okuruna. Hatta bu nedenle zaman zaman başlayan polemiklere bile ağır başlı yanıtlar vermeye çalışıyor. Üstelik kısıtlı olanaklarla ve pek de objektif olunamamış bir alanda en doğru bilgileri sunmaya çalışıyor...

İşte ‘Eski Tüfeklerin Sonbaharı’ adlı yapıtında da bu kuralını savsaklamamış... Kitabın sunu bölümünde bu deyimnin nereden geldiğini şöyle açıklıyor: “Eski tüfek, Osmanlı’da artık yaşlanmış, savaşma gücünü yitirmiş yeniçerinin ocağı bekleyenine verilen ad. Geçtiğimiz Temmuz ayında yitirdiğimiz Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi’nin başına geçtiğinde; yeraltından gelen eski devrimcileri partisinden uzak tutmaya çalışır; eskiler de girmek için didirirken, ünlü bir ozanımız, ‘bırakın canım o eski tüfekleri, onlardan ne köy olur ne kasaba’ demiş.”

Böylece yazar, zamanında Marxist hareket içinde yer almış, parti çalışmalarına katılmış, yurt içinde ve dışında çeşitli eylemlerde ön saflarda savaşmış, yargılanmış, işkence görmüş, hüküm giymiş, şimdilerde oldukça yaşlı olan bu insanlarla söyleşiler yapmış. (Özellikle 1951 Komünist Tevkifatında tutuklananlar). Bunlar kitabın bütünlüğü içinde belli bir düzenle ve zevkle okunacak bir şekilde kurgulanmış. Aslında bu söyleşiler adına uygun bir zamanda,

önceki yıl 15 Ekim'de başlayarak Milliyet gazetesinde dizi yazı olarak yayımlanmış. Yine kitabın önsözünde, gazete için kısaltılan metinlerin bu yapıtta kesintisiz verildiğini belirtiyor Karaca...

Canlı söyleşiler ve aktarmaların bir bütün içinde verilmesini, kitabın sonuna konulan bazı ekler izlemiş. Bunlarda amaç, söyleşiler esnasında sözü geçen, siyasi parti ve örgütleri ve yine konuşmalar da bahsedilen ünlü adları, açıklamalarla okura tanıtmak... Böylece yapıt, canlı aktarmalar ve bu türden açıklamalarla tam bir bütün meydana getirerek her zaman tartışmalara açık olan 'yakın tarihli bir olgumuza ışık tutmuş. Bunu, dediğimiz gibi büyük ölçüde Emin Karaca'nın başarılı çalışmalarına borçluyuz.

Bir de herhalde benim gibi birçok okurun da dikkatini çekecek olan fotoğraflar var kitapta. Eski tüfekleri kâh polis kayıtlarında gösteren, kâh genç ve yaşlı hallerini ayrı ayrı ama aynı yerde veren veya onları duruşma salonlarında görüntülemiş olan bu fotoğraflar çok etkileyici. Özellikle Abdülkadir Demirkan'ı (ünlü senaryo ve roman yazarımız, bilinen adıyla Vedat Türkalı), 1951 Tevkifatından sonra yüzbaşı üniformasıyla askeri mahkeme önünde yargılanırken gösteren fotoğraf (s. 164) bende inanılmaz duygular uyandırdı. Bence bir yazarın okurunu böyle bir oluşumla bile etkilemesi o kitaba sahip olma isteği için yeterli sayılmalı...

Ülkemizde tarihe bakış açımızın ne denli kısır bir yapıya dayandığı bilinen bir gerçek. 'Resmi tarih' olarak adlandırılan olgunun verilerini bile genelde yabancı yazar ve araştırmacıların kaynaklarına dayanarak düzenliyoruz. Bir de bu kitaptaki gibi gizemler içinde, bilinmezlikler içinde yer almış alternatif tarihler var... Üstelik belge, canlı anlatım ve en sonunda yoruma dayanan bir bilim dalı olan tarih, çoğu kez de kulaktan dolma veya taraflı olarak sunuluyor. İşte böyle toz toprak bir ortamda Emin Karaca'nın araştırmaları dürüst, inançlı birer çalışma aslında. Kitap halinde toplandıkları için yazın tarihimizde de yerlerini aldılar. Şimdiden, bundan sonra gelecek yapıtlarını merak ediyorum.

Tanseli POLİKAR

(Kitap Gazetesi, Temmuz 1996)

ESKİ TÜFEKLERİN SONBAHARI

EMİN KARACA

Emin Karaca eski kuşak komünistlerden on kişiyle konuştu. Onlara Marxist düşünceyle nerede, ne zaman ve nasıl tanıştıklarını, devrimci eyleme ne zaman geçtiklerini, mücadele yıllarını, Sovyetler'e, Sosyalizm'in geleceğine, aşka ve ölüme bakışlarını anlattı.

"Eski Tüfekler" yaşamları boyunca idealize ettikleri ve kavuşmak için vargüçleriyle mücadele ettikleri "devrim"i göremeden dünyamızdan ayrılıyor. Dördü artık hayatta olmayan Boz Mehmet, Rasih Nuri İleri, Şoför İdris, Şaban Ormanlar, Hüsamettin Dinç, "Komsomol" Hasan, Şahap Bakırsan, Mihri-Sevim Belli ve Vedat Türkali'yle yapılan röportajlar: Eski Tüfeklerin Sonbaharı...

Elinizdeki genişletilmiş bu 3. baskıya 1949'da Paris'te faaliyet gösteren "İleri Jön Türkler Birliği" örgütü üyesi Tacettin Karan'la yapılan röportaj eklendi.

"Eski Tüfeklerin Sonbaharı" Türkiye Komünist Hareketinin bir resmi geçididir.

ISBN 975-7891-70-3

9 789757 891703